

Маркази миллии қонунгузори назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Национальный центр законодательства
при Президенте Республики Таджикистан

Қонунгузорӣ

Законодательство

№ 3 (23), 2016
июль – сентябрь

Маҷаллаи «Қонунгузорӣ» дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст. Маҷалла дар Индекси илмии иқтибосоварии Русия ворид карда шудааст.

ISSN 2410-2903.

Нашрияи мазкур дар ҳамкориҳои муштарақ бо Барномаи «Мусоидат ба давлатдорӣ ҳуқуқӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ»-и GIZ (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкориҳои байналмилалӣ) нашр мешавад.

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкориҳои байналмилалӣ) барномаи мазкурро бо супориши Вазорати федералии ҳамкорӣ ва рушди Олмон (BMZ) иҷро менамояд.

Хулосаю ақидаҳо ва шарҳу тафсири дар нашрияи мазкур зикргардида мавқеи муаллифон буда, бе ягон шарт мавқеи GIZ ё BMZ-ро инъикос наменамоянд.

Шумораи маҳдуди маҷалла ба фурӯши чакана бароварда мешавад.

* * *

Журнал «Законодательство» зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан. Журнал включен в Российский индекс научного цитирования (РИНЦ).

ISSN 2410-2903.

Данное издание публикуется совместно с Программой GIZ «Содействие правовой государственности в странах Центральной Азии».

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Германское общество по международному сотрудничеству) осуществляет эту программу по заказу Федерального министерства экономического сотрудничества и развития Германии (BMZ).

Приводимые в настоящем издании данные, заключения, мнения и интерпретации являются позицией авторов и никак не могут рассматриваться как отражающие позицию GIZ или BMZ.

В розничную продажу журнал поступает в ограниченном количестве.

Сармухаррир
Главный редактор

Рахимзода Махмад Забир – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, Арбоби илм ва техникаи Тоҷикистон
доктор юридических наук, профессор, Заслуженный деятель науки и техники Таджикистана

Хайати таҳририя
Редакционная коллегия

Алимов С.Ю.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
доктор юридических наук, доцент
Баҳриддинзода С.Э.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
(муовини сармухаррир)
кандидат юридических наук, доцент
(заместитель главного редактора)
Саидзода И.Х.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Бобочонзода Исрофил Хусейн,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
доктор юридических наук, доцент
Букалорова Л.А.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ
доктор юридических наук
Зоиров Қ.М.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Меликов У.А.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Муртазокулов Қ.С.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ
доктор юридических наук
Попондопуло В.Ф.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор,
Арбоби илми ҶР
доктор юридических наук, профессор
Заслуженный деятель науки РФ
Ғафуров А.Д.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
доктор юридических наук, доцент

Мухаррирон: Шодиев Х.А.
Редакторы: Таиров С.С.

Шӯрои машваратӣ
Редакционный совет

Раҳмон Озода Эмомалӣ,
Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти ҚТ
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Руководитель Исполнительного аппарата
Президента РТ, кандидат юридических наук
Ватанзода Махмадали Махмадулло,
Ёрдамчии Президенти ҚТ оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ-намо-
яндаи комилҳуқуқи Президенти ҚТ дар Маҷлиси Олии ҚТ
Помощник Президента РТ по правовой политике-полно-
мочный представитель Президента РТ в Маджлиси Оли РТ
Юсуф Раҳмон Аҳмадзод,
Прокурори генералии ҚТ
Генеральный прокурор РТ
Маҳмудзода М.А.,
Раиси Суди конституцсионии ҚТ
профессор, академики АИ ҚТ
Председатель Конституционного суда РТ
профессор, академик АН РТ
Шермуҳаммад Шоҳиён,
Раиси Суди Олии ҚТ
Председатель Верховного суда РТ
Мансурзода Н.М.,
Раиси Суди Олии иқтисодии ҚТ
Председатель Высшего экономического суда РТ
Ализода З.,
Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҚТ
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Уполномоченный по правам человека в РТ
доктор юридических наук, доцент
Саидвализода Б.С.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Худоёрзода Б.Т.,
Раиси комиссияи марказии интиҳобот ва райёпурсии ҚТ
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Председатель Центральной комиссии по выборам и рефе-
рендумам РТ
кандидат юридических наук, доцент

Ҷонибдори густариши гуногунандешӣ будани маҷалла маъноӣ ҳамакидаи муаллифони будани хайати таҳририяро ифода намекунад. Масъулият барои интиҳоб ва дақиқии далелҳо, иқтибосҳо ва маълумотҳо бар души муаллифони аст. Ба дастнависҳое, ки барои нашр пешниҳод мегарданд, тақриз дода намешаванд ва баргардонида намешаванд. Ҳангоми истифодаи маводи маҷалла истинод ба сарчашма ҳатмист.

Точки зрения редакционной коллегии и авторов не всегда совпадают. Ответственность за подбор, точность фактов, цитат и данных несут авторы опубликованных материалов.

Рукописи, предоставляемые для опубликования, не рецензируются и не возвращаются.

При использовании материалов настоящего издания ссылка на источник обязательна.

Ҳуқуқи конституционӣ	Конституционное право
Шеров Ш. Проблемные вопросы определения понятия конституционно-правовой ответственности в Республике Таджикистан	4
Ҳуқуқи ҷиноятӣ. Ҳуқуқи муҳофизати ҷиноятӣ	Уголовное право. Уголовно-процессуальное право
Юлдошев Р.Р. Векторы развития и совершенствования уголовно-процессуальной политики РТ	9
Нуралиев С.Ш. Правосубъектность как элемент административно-правового статуса сотрудника органов внутренних дел Республики Таджикистан	16
Рауфов Ф.Х. Ташақкул ва рушди қонунгузори ҷиноятӣ ҚТ оид ба ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ дар даврони соҳибистиклолии кишвар: дурнамои инкишоф	21
Ҳуқуқи граждани. Ҳуқуқи соҳибқорӣ	Гражданское право. Предпринимательское право
Раҳимзода М.З. Ҷуброни зарари маънавӣ ҳангоми паст задани шараф, қадр ва эътибори қорӣ	29
Шабозов Р.Г. К вопросу о предмете договора о залоге ценных бумаг	35
Ҳуқуқи байналхалқӣ	Международное право
Маҳмадшоев Ф.А. Сотрудничество Таджикистана и России в сфере науки и образования: международно-правовые аспекты и перспективы сотрудничества	40
Абдуллаев Ф.Р. Система коллизионных привязок в сфере регулирования отношений собственности	45
Минбари олимони ҷавон	Трибуна молодых ученых
Азимов Ҳ.Р. Истеъмомқунанда ҳамчун субъекти шартномаи хариду фурӯши чакана	55
Шукурова Н.А. К вопросу о признаках платных медицинских услуг	59
Соҳибназарзода М.С. Доир ба масоили мафҳум ва моҳияти фаъолияти иқтисодии хориҷӣ	65
Таҷрибаи хориҷа	Зарубежный опыт
Соловей Ю.П. Некоторые вопросы судебного контроля за дискреционными административными актами в Российской Федерации	70
Таҳлили қонунгузорӣ	Анализ законодательства
Исмоилова М.И. Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузори соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузори Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил	82
Таҷрибаи судӣ	Судебная практика
Қарори Пленуми Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи баррасии парвандаҳо бо тартиби истеҳсолоти содақардашуда	87
Тафсири	Комментарии
Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти савдои хориҷӣ»	93
Истилоҳоти ҳуқуқӣ	Юридическая терминология
Раҳимзода М.З. Фарҳанги русӣ ба тоҷикии истилоҳоти ҳуқуқ (Русско-таджикский словарь юридических терминов)	106
Навигариҳо дар қонунгузорӣ	Новое в законодательстве
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ.....	121
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи граждани ва соҳибқорӣ	131
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи меҳнат, муҳоҷират ва иҷтимоӣ	135
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ	137
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зист	142
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи ҳуқуқи байналмилалӣ	146
Навигариҳо дар соҳаи иттилооти ҳуқуқӣ	148
Иттилоот	Сообщения
Мизи мудаввар дар мавзӯи «Нақши санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ дар инкишофи қонунгузори миллий»	150
Мизи мудаввар дар мавзӯи «Барқароршавӣ ва рушди ҳуқуқи миллии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият»	152
Маълумот оид ба натиҷаи нишастии матбуотӣ бо намояндагони васоити ахбори омма	154

Шеров Ш.З.,

ведущий специалист отдела финансового, налогового, таможенного законодательства и банковской деятельности НЦЗ, аспирант кафедры конституционного права Таджикского национального университета
E-mail: sherali-sherov@mail.ru

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: ҷавобгарӣ; ҷавобгарии конститусионӣ-ҳуқуқӣ; ҷавобгарии ҳуқуқӣ.

Ключевые слова: ответственность; конституционно-правовая ответственность; юридическая ответственность.

Keywords: responsibility; constitutional and legal responsibility; legal responsibility.

Проблема существования конституционно-правовой ответственности в Республике Таджикистан лишь сравнительно недавно стала предметом изучения конституционного права. Как отмечает А.М. Диноршоев, институт конституционно-правовой ответственности является относительно новым для государственной и юридической практики Республики Таджикистан, доктрина конституционной ответственности и законодательная база для нее только формируются. Хотя нельзя не признать, что научные дискуссии о юридической природе конституционной ответственности ведутся уже давно [1, с. 87].

Следует отметить, что в современной мировой правовой доктрине широко обсуждается проблема конституционно-правовой ответственности. Первые специальные исследования о правовой природе и особенностях ответственности по конституционному праву относятся к середине 70-х годов XX века в работах С.А. Авакьяна, Н.А. Бобровой, Ю.Н. Еременко, М.И. Пискотина, Ф.М. Рудинского. Дальнейшее изучение конституционно-правовой ответственности в качестве самостоятельного вида ответственности и выявления ее специфики проводилось в 80-х годах Г.В. Барабашевым, Б.М. Лазаревым, Т.Д. Зражевской. И в последнее время проблеме конституционно-правовой ответственности высших органов государства и их должностных лиц

уделяется немало внимания в юридической литературе. Более подробно данная тема рассматривается в трудах Г.А. Василевича, В.А. Виноградова, Н.В. Витрука, А.В. Зиновьева, Н.М. Колосовой, А.А. Кондрашева, О.Э. Лейста, Д.А. Липинского, О.В. Лучина, Т.Д. Шона и многих других [2, с. 133-137].

Однако, как показывает анализ конституционно-правовой литературы, среди ученых не существует единого понятия и восприятия данного вида ответственности.

Так, С.А. Авакьян отмечает, что конституционно-правовая ответственность – зачастую есть политическая ответственность, всего лишь сопровождаемая конституционно-правовой формой. Более того, порой конституционно-правовая ответственность связана также с морально-нравственной подоплекой принятия соответствующих мер [3, с. 92-93].

Н.А. Боброва и Т.Д. Зражевская отмечают, что конституционная ответственность – это особый вид ответственности, включающий в себя политическую, моральную и юридическую ответственность [4, с. 69-70].

Н.М. Колосова определяет конституционно-правовую ответственность как необходимость наступления неблагоприятных последствий за невыполнение (ненадлежащее исполнение) субъектами права своих конституционных обязанностей и за злоупотребление своими конституционными правами [5].

М.В. Баглай пишет: «Что же касается собственно конституционно-правовой ответственности, то она предусмотрена нормами самого конституционного права. Эта ответственность не имеет ни материального, ни репрессивного характера. На гражданина, если он не является должностным лицом, эта ответственность не распространяется» [6, с. 39]. Аналогичной точки зрения придерживается известный российский ученый О.Е. Кутафин: «...назначение конституционно-правовой ответственности не сводится к наказанию. Ее главная задача – стимулировать позитивную деятельность потенциального субъекта, а если эта деятельность таковой не является, то использовать такие присущие ей меры, как, например, смена персонального состава, руководящего должностного лица и т. д.» [7, с. 63].

А.В. Зиновьев считает, что необходимо различать понятия «конституционная ответственность» и «конституционно-правовая ответственность». В данном контексте он считает, что предпочтительнее является понятие «конституционная ответственность», пределы применения которой ограничены рамками конституционного права, является наиболее приемлемым. «Конституционная ответственность – это только та ответственность, которая наступает за нарушения Конституции и предусмотрена нормами конституционного права. Когда мы говорим о конституционно-правовой ответственности, речь идет о двух видах ответственности – конституционной и правовой. Первая наступает за нарушение конституционных норм и распространяется на государство, органы государства, должностных лиц, на органы местного самоуправления; вторая включает в себя правовую ответственность за нарушение Конституции иными субъектами по другим отраслям права» [8, с. 4-16]. Таким образом, А.В. Зиновьев приходит к выводу, понятие «конституционно-правовой ответственности» шире, чем понятие «конституционной ответственности».

Из всего изложенного можно сделать вывод, что среди ученых нет единства относительно понятия, содержания, оснований и критериев конституционно-правовой ответственности. Как отмечает С.А. Авакьян по данному поводу, «сложившаяся ситуация во многом объясняется тем, что конституционно-правовая ответственность впервые появилась не в правовых актах, а в научных иссле-

дованиях, причем по сравнению с другими видами ответственности относительно недавно» [9, с. 11].

Так, обобщая вышеизложенные позиции можно сформулировать ряд спорных моментов, которые существуют относительно конституционно-правовой ответственности.

Во-первых, вопрос, связанный с определением понятия данного вида ответственности. Во-вторых, дискуссия о позитивной и ретроспективной составляющей конституционно-правовой ответственности. В-третьих, это отсутствие четкой грани между политической ответственностью одних органов государства и должностных лиц перед другими и юридической ответственностью за совершенные правонарушения. Иными словами, остается дискуссионным также вопрос о самостоятельности конституционной ответственности, о ее разграничении с политической ответственностью. В-четвертых, до конца неразрешенным остался и вопрос об основаниях конституционной ответственности, в рамках которых уместались и политические, и юридические элементы. В-пятых, недостаточно разработана и проблема конституционной деликтологии, т.е. вопросы, связанные с конституционными правонарушениями и применением санкций.

В этой связи, хотелось высказать ряд соображений относительно конституционно-правовой ответственности и ее регламентации в конституционном законодательстве.

Первый момент, на котором хотелось бы заострить внимание – это определение подходов к понятию конституционной ответственности. Большинство ученых, к числу которых относятся М.В. Баглай, А.Л. Сергеев, С.А. Авакьян и некоторые другие авторы, используют понятия «конституционно-правовая» и «конституционная ответственность», не проводя между ними различий. В данном вопросе мы поддерживаем точку зрения, высказанную А.В. Зиновьевым, которая была изложена выше. Мы также, считаем, что необходимо различать понятия «конституционная ответственность» и «конституционно-правовая ответственность». Их отличительной особенностью является, во-первых, то, что конституционная ответственность – это только та ответственность, которая наступает за нарушение Конституции и которая предусмотрена нормами конституционного права.

Во-вторых, конституционная ответственность применяется только в отношении органов государства всех звеньев и их должностных лиц. В-третьих, конституционная ответственность свободна от репрессивных мер, она носит политико-правовой характер.

В свою очередь, конституционная – правовая ответственность охватывает не только нормы конституционного права, но и других отраслей права, в частности уголовного и административного. Также конституционно-правовая ответственность применяется не только к органам государства, должностным лицам и органам местного самоуправления, а также и к другим субъектам, нарушающим Конституцию, круг которых более широк. Этот фактор приводит к тому, что в конституционно-правовой ответственности возможно применение и репрессивных мер.

Данный подход позволяет нам определиться и в вопросе существования позитивной и ретроспективной ответственности. В узком смысле, когда речь идет только о конституционной ответственности, применение репрессивных мер воздействия на субъекты не предусмотрено. Однако, если речь идет о конституционно-правовой ответственности, то в ней присутствуют оба аспекта ответственности, причем ретроспективная ответственность вытекает из содержания других отраслей права, регулирующие конституционно-правовые отношения.

Другой дискуссионный вопрос заключается в соотношении конституционной и политической ответственности. Сложно согласиться с авторами, которые относят конституционную ответственность к разновидности ответственности политической [10]. Действительно, конституционная ответственность имеет порой ярко выраженный политический характер и тесно соприкасается с политической ответственностью по субъектам, основаниям наступления ответственности, неблагоприятным последствиям. Однако, как конституционная, так и конституционно-правовая ответственность, в отличии от политической, имеет общие с юридической ответственностью характерные черты, так и ее специфические особенности, что позволяет провести разграничение между конституционной и политической ответственностью. К их числу можно отнести:

– основанием наступления конституционной ответственности является нарушение конституционных норм;

– конституционная ответственность применяется к определенным субъектам, указанным в Конституции и конституционном законодательстве;

– конституционным законодательством предусмотрен особый порядок привлечения к конституционной ответственности.

Также следует отметить, что конституционная ответственность лишена имущественного содержания. Но если речь идет о конституционно-правовой ответственности, то в качестве санкции возможно применение мер имущественного характера. При этом порядок возмещения, процедуры, конкретные основания и ряд других требований вытекают из содержания других отраслей права, в частности гражданского и уголовного права.

В этой связи, представляется обоснованным подход, согласно которому конституционно-правовая ответственность «есть политическая ответственность, но не любая, а та, которая приобретает конституционные формы» [11, с. 10-16]. Вместе с тем, необходимо избегать превращения конституционной ответственности из правового института в инструмент политической борьбы. Осуществление мер конституционной ответственности должно ограничиваться конституционно-правовыми целями и, прежде всего, защитой Конституции.

Также хотелось бы, остановиться на вопросе оснований возникновения конституционной ответственности. В литературе нет единого подхода к определению оснований возникновения конституционной ответственности. Это и противоправность и правонарушение, и состав правонарушения и более сложное основание юридической ответственности. Д.Т. Шон под основанием конституционной ответственности понимает действие или бездействие, которое причинило либо могло причинить ущерб народу, государству независимо от того, происходит при этом нарушение конституционных норм или нет [12, с. 38]. Ряд авторов полагают, что «принципиальной разницы между этими понятиями нет, так как противоправность проявляется в правонарушениях, является их сущностью, а правонарушение непременно имеет свой состав» [13, с. 61].

Некоторые ученые предлагают рассматривать основания конституционной (конституционно-правовой) ответственности как совокупность следующих составляющих:

1. Наличие конкретной конституционно-правовой нормы, которая нарушается;

2. Конкретный состав конституционного нарушения в действии или бездействии субъекта конституционного права;

3. Фактическое основание (совокупность юридических фактов, т.е. состав правонарушения и индивидуальный акт) [14, с 50-51].

В данном контексте, на наш взгляд, важное значение имеет вопрос разделения фактического и нормативного основания юридической ответственности при рассмотрении конституционной ответственности, особенности которой (политический аспект, сложность выделения конституционной нормы, и т.д.) необходимо учитывать при изучении проблемы.

На наш взгляд, основанием наступления конституционной ответственности должно быть признано нарушение Конституции, а равно других источников конституционного права, к которым относятся акты, о принятии которых говорить в самой Конституции.

Список литературы

1. Диноршоев А.М. Соотношение конституционно-правовой ответственности с другими видами юридической ответственности. Наука и инновация (научный журнал) / Серия гуманитарных наук. Душанбе: «Сино»-2014. – С. 87.

2. Боголейко А.М. Проблемные вопросы определения понятия конституционно – правовой ответственности и его содержания // Вестник Полоцкого государственного университета. 2005. №2. – С. 133-137.

3. Авакьян С.А. Конституционное право России. Т.1. М., 2006. – С. 92-93.

4. Боброва Н.А., Зражевская Т.Д. Ответственность в системе гарантий конституционных норм. Воронеж, 1985. – С. 69-70.

5. Колосова Н.М. Конституционная ответственность в Российской Федерации: ответственность органов государственной власти и иных субъектов права за нарушение конституционного законодательства Российской Федерации. – М.: Городец, 2000. – 192 с.

6. Баглай М.В., Габричидзе Б.Н. Конституционное право Российской Федерации. М., 1996. – С. 39.

7. Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России. – С. 63.

8. Зиновьев А.В. Конституционная ответственность // Правоведение. 2003. № 4. –С. 4–16.

9. Авакьян С.А. Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности // Конституционно-правовая ответственность: проблемы России, опыт зарубежных стран. М., 2001. – С.11.

10. Пискотин М.И. Политическая ответственность работника аппарата государственного управления в социалистических странах / Доклад на Международной конференции по теме «Ответственность сотрудника государственной администрации». Варшава, 1975.

11. Виатр Е.Д. Конституционная ответственность в Польше после 1989 года // Конституционное право: Восточно-европейское обозрение. 1996. №2. – С. 10-16.

12. Шон Д.Т. Конституционная ответственность//Государство и право, 1995. №7. –С. 38.

13. Боброва Н.А., Зражевская Т.Д. Ответственность в системе гарантий конституционных норм. Воронеж, 1985. – С. 61.

14. Безуглов А.А., Солдатов С.А. Конституционное право России. М., 2003. – С. 50-51.

Аннотатсия**Масъалаҳои проблемавии муайян кардани мафҳуми ҷавобгарии конститусионӣ–ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Дар мақола масъалаҳои актуалии назарияи муосири ҳуқуқ дар соҳаи ҷавобгарии конститусионӣ-ҳуқуқӣ таҳқиқ ва нуқтаҳои назари гуногун, ки дар адабиёти илмӣ ба муайян кардани мафҳуми ҷавобгарии конститусионӣ-ҳуқуқӣ бахшидашуда, таҳлил карда мешавад.

Аннотация**Проблемные вопросы определения понятия конституционно-правовой ответственности в Республике Таджикистан**

В настоящей статье исследуются актуальные вопросы современной правовой теории в области конституционно-правовой ответственности, анализируются различные точки зрения, высказываемые в научной литературе, касающиеся определения понятия конституционно-правовой ответственности.

Annotation**Problematic issues of the definition of the constitutional and legal responsibility in the Republic of Tajikistan**

This article is devoted to the matter of topical interest of modern law theory in the field of constitutional liability, analyses different points, viewed in scientific literature, concerning definition of constitutional liability.

Юлдошев Р.Р.,
*профессор кафедры уголовного процесса
факультета № 2 Академии МВД Республики
Таджикистан, кандидат юридических наук,
майор милиции*
E-mail: reefat@yandex.ru

ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: сиёсати муурофиавии ҷиноятӣ; Ҷумҳурии Тоҷикистон; КМҶ; қонунгузорӣ; муурофиаи судии ҷиноятӣ; ислоҳоти судӣ-ҳуқуқӣ.

Ключевые слова: *уголовно-процессуальная политика; Республика Таджикистан; УПК; законодательство; уголовное судопроизводство; судебные правовые реформы.*

Keywords: *criminal procedure policy; The Republic of Tajikistan; Code of Criminal Procedure; legislation; criminal proceedings; judicial and legal reforms.*

Современный этап становления и развития уголовно-процессуальной политики Таджикистана, непосредственно связан с принятием действующего Уголовно-процессуального кодекса Республики Таджикистан (УПК РТ), который во многом предопределил состязательный уголовный процесс взамен постсоветского гибридного закона. Характер «гибридности» уголовно-процессуальный закон получил после многократных поправок, когда содержание не стало отвечать форме и реализации соответственно. Разработка, принятие и введение в действие по масштабу обновленного уголовно-процессуального законодательства вызвало шквал бурных эмоций, как отечественных, так и международных экспертов [1, 2, 9, 12].

Системный анализ процессуального закона и других ключевых документов, принимаемых в процессе осуществления судебных реформ, проявил сильные и слабые стороны уголовно-процессуальной политики, которая все еще регламентируется гибридным вариантом решения ряда ключевых уголовно-процессуальных правоотношений. Конкретизация и определение основных векторов развития и совершенствования уголовно-процессуальной политики, является актуальной и своевременной проблематикой. Необходимо также отметить, что смешанная уголовно-

процессуальная модель во многом предопределяет всю «непропорционально» распределенную и осуществляемую суть процессуальной политики государства.

Не вдаваясь в название и раскрытии дефиниции «уголовно-процессуальная политика», автором ставится задача в максимально тезисном варианте определить основные векторы развития и совершенствования уголовно-процессуальной политики, а также указать направления исследования и предложить свое видение.

Как правильно отмечает Л.М. Володина, верное определение направлений уголовно-процессуальной политики зависит от точности установок цели и задач уголовного судопроизводства. Государство, определяя основные аспекты уголовно-процессуальной политики, следуя идеалам демократии, не должно забывать, что преступность во всех ее проявлениях представляет опасность для общества (и его демократических институтов) и государства в целом. Содержание политики должно быть направлено не только на обеспечение прав обвиняемого (подозреваемого), но должно, прежде всего, последовательно решить проблему обеспечения прав и законных интересов жертвы преступных посягательств. Механизм восстановления нарушенных прав потерпевших должен включать способы воз-

мещения вреда как за счет преступника, так и (в случаях, когда преступление не раскрыто) за счет государственного бюджета. Немаловажно в связи с этим более четко регламентировать статус властных субъектов уголовного процесса, от решений которых зависит судьба человека. В частности, должны быть определены основы юридической ответственности должностных лиц, осуществляющих производство по уголовному делу [3]. Цитируемым автором точно определены основные ключевые аспекты уголовно-процессуальной политики. В нашем случае, цели и задачи одни, а их поэтапная реализация не соответствуют общим критериям совершенствования отраслевого законодательства.

Основой для принятия нового УПК РТ послужило принятие Программы судебно-правовой реформы в Таджикистане на 2007-2011 гг. В соответствии с этим документом текст уголовно-процессуального закона должен соответствовать следующим требованиям, а именно: а) *обеспечению равенства прав участников судебного разбирательства на всех судебных инстанциях; в) предоставлению сторонам права ознакомления с материалами прекращенного дела либо отказного материала; г) не считать признание вины в ходе следствия либо суда в качестве доказательства, подтверждающего виновность; д) расширению права сторон в части собирания и приобщения доказательств; е) возложение на органы дознания только проведение на начальном этапе безотлагательных действий, ограниченные временем; ё) применению эффективных мер защиты в отношении лиц, содействующих органам предварительного следствия и суда [5].*

С такими требованиями и с их минимальным учетом при дальнейшей разработке был принят новый – действующий УПК РТ, а достижения и недостатки частично подвергаются анализу со стороны отечественных ученых и практиков [8, 4]. Следует указать, что вышеуказанные цели (идеи) частично нашли свое реальное воплощение в тексте закона. Безусловно, это прогресс отечественного уголовно-процессуального законодательства направленный на поддержание идеи об истинном состязательном уголовном процессе. Но, от неслаженной разработки и дальнейшей доработки уголовно-процессуального закона со стороны рабочей группы, официальный текст УПК РТ превратился в документ, у которого

отсутствует «системность» и «стабильность». Расхождения и противоречия поэтапно по мере их выявления устраняются законодателем в соответствующем порядке. Следует также отметить, что не всегда «ремонт» текста УПК РТ приводит к реальным достижениям. Иногда законопроекты готовятся без соответствующих согласований с внутренними нормами-положениями, регламентирующими основную уголовно-процессуальную деятельность органов и должностных лиц, вовлеченных в уголовный процесс.

Необходимо также отметить, что в Программе судебно-правовой реформы в Республике Таджикистан (РТ) на 2011-2013 гг. [6] как говорится «забыли» о совершенствовании тех или иных институтов уголовного судопроизводства. Традиционно основная цель программ заключалась в совершенствовании судебной системы и из нее вытекающих полномочий. С окончанием первой и второй программы судебно-правовых реформ некоторые актуальные направления уголовно-процессуальной политики все еще требуют переосмысления в научном, теоретико-правовом и практическом аспектах, что учитывать законодателю (в основном разработчикам или авторам) имеет первостепенное значение. Следует оговориться, что с принятием новых законов в виде поправок или кодексов не решаются наиболее острые проблемы правоприменения правоохранительных органов. Свидетельством вышеизложенной авторской позиции могут выступить 17 поправок действующего уголовно-процессуального законодательства. Системный анализ поправок и их количество характеризуют о несогласованности ряда норм УПК РТ. Абсолютное большинство указанных поправок нами критично проанализированы в соответствующих научных работах [13].

В рамках реализации программной судебно-правовой политики была разработана и принята Концепция прогнозного развития законодательства РТ [10], которая в свою очередь косвенно напомнила о consistенции отечественной уголовно-процессуальной политики. Как указывается в тексте Концепции, дальнейшая систематизация процессуального законодательства должна осуществляться по следующим направлениям: *совершенствовать принцип состязательности и равенства сторон в процессе, который предусматривает совер-*

шенствование уголовно-процессуального законодательства путем пересмотра отдельных его институтов, не изменяя общей концепции УПК РТ. При этом представляется целесообразным: а) пересмотреть, в сторону уменьшения его минимального размера, в целях расширения круга лиц, к которым он мог бы быть применен; б) обеспечение механизмов обжалования действий и решений судов в срок и в порядке предусмотренными уголовно-процессуальным законодательством (ч.14, п.48).

Здесь же следует процитировать утверждение разработчиков о том факте, что в историческом периоде развития всех отраслей общественной жизни Таджикистана, обеспечиваются условия по переходу от одного социального устройства к другому устройству. В этой связи новые общественные отношения в первую очередь нуждаются в законодательном регулировании и гарантии судебной защиты. Укрепление гарантии судебной защиты обеспечит развитие общественных отношений и необходимо и значимо для развития и перемены общества. Эти объективные факторы требуют, чтобы судебная реформа в стране продолжилась (ч.19, п.54). Данная цель находит свое дополнительное подтверждение в другом пункте анализируемого документа, который указывает, что в целях дальнейшего укрепления судебной власти и повышения её роли по защите прав и свобод человека и гражданина, охраны государственных интересов предусмотреть разработку нового продолжения программы судебной реформы (ч.20, п.54).

Выглядит неординарной следующая идея разработчиков: *в перспективе в целях укрепления судебной власти, защиты прав и свобод человека и граждан, эффективности проведения следствия и в будущем исключить ведение предварительного следствия (предварительное дознание и следствие) путем введения судебного следствия по уголовным делам* (ч.19, п.55). Что здесь подразумевали разработчики, остается загадкой. Смешивание двух форм производства по уголовным делам, а после их замена или полное устранение? Реализация данной цели станет худшим поворотом в истории отечественного уголовного судопроизводства и перевернет всю и без того смешанную уголовно-процессуальную модель, которая стремится стать истинно состязательной; при которой стороны станут равноправными. Идеального состязательного законодательства не бывает,

но правильное стремление и «точечные поправки» принесут ощутимые результаты.

Выше анализируемыми документами законодатель не ограничился, а поэтапно стал разрабатывать и принимать другие нормативные правовые акты, которые стали неким «постулатом» в оптимизации государственной уголовной политики Таджикистана. Также в рамках данного исследования, хотелось бы частично осветить отдельные положения Концепции уголовно-правовой политики Таджикистана [11] (далее – Концепция). Анализ промежуточных и итоговых результатов реформ, их реальное воплощение и хаотичное направление в совершенствовании уголовной политики и уголовно-процессуальной политики со всеми ее вытекающими последствиями, свидетельствуют о взаимообусловленности и взаимосвязанности принимаемых документов.

В настоящее время Концепция состоит из: 1) Общих положений; 2) Целей и задач уголовно-правовой политики; 3) Основных направлений уголовно-правовой политики; 4) Обеспечения условий эффективности уголовно-правовой политики; 5) Эффективности уголовно-правовой политики РТ; 6) Условий и предпосылок изменения уголовного законодательства и 7) Сроков реализации Концепции.

Если учитывать сроки реализации Концепции, то на первом этапе (2014-2017 гг.) необходимо создание организационных, информационных и научно-методических предпосылок для совершенствования уголовного законодательства РТ и практики его применения, а на втором этапе (2018-2020 гг.) будут продолжаться реализовываться основные направления совершенствования уголовного законодательства.

По утверждению разработчиков Концепции, она является основой для разработки перспективных и ежегодных планов законопроектной деятельности Правительства РТ в области защиты личности, общества и государства от преступных посягательств средствами уголовного законодательства, проектов нормативных правовых актов в области совершенствования уголовного законодательства и практики его применения, а также основой для оценки и последующей корректировки уголовно-правовой политики (Раздел 1.5 Концепции).

Другим положительным моментом является научно-методическое обеспечение эффективности уголовно-правовой политики, которое предполагает ее надлежащее доктринальное сопровождение на всех этапах законотворчества. Далее указывается, что приоритетными направлениями научных исследований в области уголовно-правовой политики являются: *мониторинг уголовного законодательства РТ и практики его применения; прогнозирование и уголовно-правовое и криминологическое моделирование; изучение причин и обстоятельств совершения преступления с криминологической обусловленности и эффективности уголовного законодательства; анализ системы и практики реализации мер уголовно-правового характера и иных правовых последствий совершения преступления; разработка эффективных методик криминологической, антикоррупционной, правовой, лингвистической и иных экспертиз уголовного законодательства; использование сравнительного правоведения в сфере уголовного права* (Раздел 4.23 Концепции). Частично изложенные утверждения раскрывают некую актуальность и своевременность данного документа, что, в общем, не снижает качественный уровень ее подготовки.

Ядром данного анализа являются следующие компоненты Концепции, а именно: осуществление уголовно-правовой политики государства как политики предупреждения преступности, которая осуществляется совместно с уголовным правом, криминологией, уголовным процессом и исполнением уголовного наказания (Раздел 3.14 Концепции). По нашему мнению, именно в данном положении и закрепляются основы для полного реформирования уголовной политики Таджикистана и частично в сфере уголовно-процессуальной политики. Утверждения авторов Концепции наводит на мысль, что они разработали данный документ в целях полного воплощения идей второй Программы судебно-правовых реформ (2011-2013 гг.), которая предусматривала принятие Уголовного кодекса (УК РТ) в новой редакции. По завершении данной программы и в сроки указанные в ней, уголовный закон не был подготовлен. Как нам видится, авторы своевременно приняли Концепцию, чтобы продолжить работу по общему реформированию уголовной политики страны.

Далее в Концепции дополнительно утверждается, что развитие уголовно-правовой по-

литики связано с комплексной взаимосвязанностью реформ уголовного права, уголовно-процессуального права и уголовно-исполнительного права, а также правоприменения, и является основным звеном правовой политики государства. В связи с этим, уголовно-правовая политика предусматривает *совместное совершение уголовного законодательства, исполнения наказания и уголовного процесса* (Раздел 3.15 Концепции). Данные подразделы охватывают все основные ветви уголовной политики, но в официальном тексте документа их содержание вообще не определяется. В основном это поверхностное указание на эти сферы. Проанализированный контекст свидетельствует о том, что требуется эффективная и равномерная реализация всех направлений уголовной политики. Могут даже у нас появиться оппоненты, указывающие на целевое содержание критикуемого документа, раскрывающего основы *уголовно-правовой политики*, а не *уголовной политики* государства в целом. Не вдаваясь в содержание различных аспектов уголовной политики, мы констатируем лишь те факты, которые характеризуют отсутствие системности и стабильности в отраслевом законодательстве приводящее к неправильному осмыслению и применению.

В Таджикистане стало традицией продвигать (больше лоббировать) одно единственное направление, а о другом родственном направлении забывать. Когда дело доходит до отсталых позиций, опять придется все заново начинать и переделывать или заниматься частичной кройкой всей материи уголовной политики в целом или по раздельности. Здесь же будут присутствовать материальные и иные затраты, от которых больше вреда, чем пользы, как нам кажется. Единственной ошибкой наших реформаторов выступает не признание потребностей правоприменительной практики и впоследствии расхождения в доктрине. Регламентация многих уголовно-процессуальных правоотношений должна быть осуществлена конкретными нормами, а не абстрактными положениями-фикциями

Дополнительно следует отметить, что анализируемая Концепция частично скопировала раздел 20.57 Концепции прогнозного развития законодательства РТ [14] утверждающей, что в целях дальнейшей гуманизации уголовного законодательства целесообразно принять УК РТ в новой редакции, с учетом в

ней следующих задач: приведение в соответствии с требованиями международных актов признанных Таджикистаном УК РТ, в частности с Конвенцией ООН по борьбе с транснациональной организованной преступностью и борьбы с коррупцией; исключить из УК РТ вопросы повторности преступлений; усилить уголовную ответственность за совершение коррупционных преступлений; декриминализовать отдельные преступления и установить штрафы для экономических преступлений; проанализировать рецидив преступлений как связующий признак; смягчить наказания для некоторых категорий граждан, в частности для несовершеннолетних; исключить ограничения свободы как вида наказания из УК РТ и внести вместо него другой вид наказания, не связанный с лишением свободы.

В рамках исполнения вышеуказанных пунктов, идей и рекомендаций, распоряжением Президента РТ от 13.05.2013 г. была сформирована рабочая группа по разработке новой редакции УК РТ. По предварительным данным, проект УК РТ в новой редакции, после согласования с министерствами и ведомствами страны, находится на завершающей стадии доработки со стороны рабочей группы [15]. В связи с объективными причинами работа по согласованию и окончательной доработке затянулась и вновь Распоряжением Президента РТ от 26.02.2016 г. за № АП-684 была сформирована новая рабочая группа, которая планирует завершить работу над текстом УК РТ в новой редакции. По неофициальным данным – это конец текущего года. В таком положении, дело остается за окончательными итогами процесса согласования, публичного обсуждения и соответствующим решением законодателя.

Принятие в новой редакции уголовного закона, независимо от его структурного и формального содержания, придаст заметный «оттенок» другим направлениям уголовной политики государства. Качественный системный подход и профессионализм разработчиков должны сыграть ключевую роль в оптимизации государственной уголовной политики, в частности уголовно-процессуальной. Сочетание и взаимоисключаемость родственных отраслей признать необходимым базисом.

Следует также напомнить, что продолжающаяся судебная реформа по своей сути является неотъемлемой составной частью

общих реформ органов государственной власти. Введение в действие очередной Программы судебной реформы на 2015-2017 гг. в Таджикистане [7], свидетельствует в целом о кардинальном и продолжающемся реформировании органов уголовной юстиции.

В новой Программе судебной реформы на 2015-2017 гг. в вводной ее части опять констатируется, что ведется работа по разработке УК РТ. О новой редакции или о новом варианте идет речь, нам пока неизвестно. Утверждение о работе над УК РТ уже говорит о многом. Главное в этих стремлениях законодателей не забыть о других родственных отраслях, которые могут пострадать в результате одностороннего совершенствования реформирования без учета положений других отраслей права, координирующих друг друга в регламентации смежных общественных правоотношений.

Как традиционно утверждают авторы Программы судебной реформы на 2015-2017 гг., главной целью судебной реформы является укрепление судебной власти, демократизация судебного процесса, повышение роли суда в защите прав и свобод человека и гражданина, интересов государства, организаций и учреждений, обеспечение законности и справедливости и на их основе совершенствование структуры и деятельности правоохранительных органов Таджикистана.

И кратко о масштабах осуществляемых реформ. Разработанная Стратегия реформирования системы исполнения уголовных наказаний в Таджикистане до 2025 года, свидетельствует также о комплексном подходе законодателя и разработчиков-исполнителей в контексте реализации проанализированных документов. Если, в общем, то консолидация усилий и точечный подход придадут политике уголовной, уголовно-процессуальной и уголовно-исполнительной истинно демократический характер, где будут превалировать общие интересы взамен чуждых желаний и прихотей.

Изложенные выводы, некоторые рекомендации носят дискуссионный характер и не умаляют настоящую научную и практическую ценность критикуемых документов в контексте оптимизации уголовно-процессуальной политики. Дискуссионный характер данного анализа должен способствовать дальнейшей оптимизации уголовно-процессуальной

политики, оживлению научной полемики и выработке конкретных перспективных направлений с учетом всех обстоятельств, которые в совокупности могут оказать равномерное влияние на дальнейшее формирование и развитие уголовной политики Таджикистана. В свою очередь уголовная политика нуждается в тщательном и системном подходе при реформировании уголовного, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного законодательства. Разобщенность при принятии ключевых законодательств и не учитывание особенностей различных отраслей права и их взаимообусловленность, приводят к разночтению и недопониманию в правоприменительной практике. В итоге получается полный парадокс, сводящий все старания реформаторов к нескончаемым поправкам законодательной базы, вместо концентрированной деятельности в законотворческом процессе.

В рамках выделения и обоснования векторов развития и совершенствования основ уголовно-процессуальной политики, считаем необходимым указать на малую продуктивность и не особое желание ученых-процессуалистов участвовать в дальнейшем становлении и развитии исследуемой проблематики. Нам представляется, что отсутствие цельного комментария к нормам уголовно-процессуального закона, также свидетельствует о безинтересности изложенной позиции, не говоря о систематизации определенных научных школ и направлений. Многие научные школы и отдельные ученые-процессуалисты давно уже не занимаются конкретными исследованиями. Хотелось бы верить, что указанные аспекты научной и научно-педагогической деятельности не подтвердятся, но для нашего переубеждения необходимы факты и реальные публикации, вместо пустых выступлений и хвалебных речей на различных научных собраниях.

Резюмируя все изложенное, необходимо отметить, что государство в рамках реформирования уголовной политики в целях всесторонней защиты конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, поэтапно делает все возможное, чтобы доработать выявленные слабые аспекты уголовно-процессуальной деятельности правоохранительных органов и судов. Механизм проработки соответствующих вопросов решается на среднем уровне, а после принимаются соответствующие решения государственных

органов. На этой основе и зиждутся демократические и нравственные основы современного уголовного судопроизводства в контексте реализации уголовно-процессуальной политики. В указанных направлениях немаловажную роль должны сыграть научные и практические сотрудники, от профессионализма и мастерства которых многое зависит. Авторские соображения не претендуют на истину в ее последней инстанции, а могут послужить оживлению научной мысли и стимулированию плодотворности отдельных ученых-процессуалистов. И как нам кажется, таким представляются основные векторы развития и совершенствования отечественной уголовно-процессуальной политики.

Список литературы

1. Азизов Ш.В. Таджикистане принимаются новый уголовно-процессуальный кодекс // Азия Плюс [Электронный ресурс]: URL: <http://news.tj> (дата обращения: 19.10.2009 г.).
2. В Душанбе обсудят вопросы по усовершенствованию УПК Республики Таджикистан // Азия Плюс [Электронный ресурс]: URL: <http://news.tj> (дата обращения: 28.02.2012 г.).
3. Володина Л.М. Проблемы уголовно-процессуальной политики / материалы Межд. науч. конф. посвященной 160-летней годовщине со дня рождения проф. И. Я. Фойницкого «Стратегии уголовного судопроизводства» // официальный сайт «МАСП» [Электронный ресурс]: URL: http://www.iuaj.net/1_oldmasp/modules.php?go=page&name=Pages&pid=350 (дата обращения: 20.06.2015 г.).
4. Достижения, проблемы и перспективы развития уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан: материалы международной научно-практической конференции. – Душанбе: «Ирфон», 2014. – 283 с.
5. Об утверждении и принятии Программы судебной реформы в Республике Таджикистан: Указ Президента Республики Таджикистан от 23.06.2007 г. за № 271 // Национальный центр законодательства при Президенте Республики Таджикистан (далее – НЦЗ) [Электронный ресурс]: URL: <http://mmk.tj> (дата обращения: 15.05.2015 г.).
6. Об утверждении и принятии Программы судебной реформы в Республике Таджикистан на 2011-2013 гг.: Указ Президента Республики Таджикистан от

3.01.2011 г. за № 976 // НЦЗ [Электронный ресурс]: URL: <http://mmk.tj> (дата обращения: 15.05.2015 г.).

7. Об утверждении и принятии Программы судебно-правовой реформы в Республике Таджикистан: Указ Президента Республики Таджикистан от 5.01.2015 г. за № 327 // НЦЗ [Электронный ресурс]: URL: <http://mmk.tj> (дата обращения: 15.05.2015 г.).

8. Практика применения Уголовно-процессуального законодательства Республики Таджикистан и рекомендации по его совершенствованию // под ред. Маджитова А.М., Камоловой Е.Д. – Душанбе, 2012. – 228 с.

9. Ковалёв Н. Предварительные комментарии к проекту Уголовно-процессуального кодекса Республики Таджикистан // Общественный Фонд «Nota Bene» Центр мониторинга и аналитики в области прав и свобод человека [Электронный ресурс]: URL: <http://www.notabene.tj> (дата обращения: 15.05.2015 г.).

10. Концепция прогнозного развития законодательства Республики Таджикистан: утверждена указом Президента Республики Таджикистан от 19.02.2011 г. за № 1021 // НЦЗ

[Электронный ресурс]: URL: <http://mmk.tj> (дата обращения: 15.05.2015 г.).

11. Концепция уголовно-правовой политики Республики Таджикистан: утверждена постановлением Правительства Республики Таджикистан от 2.11.2013 г., за № 492 // НЦЗ [Электронный ресурс]: URL: <http://mmk.tj> (дата обращения: 15.05.2015 г.).

12. Хамрабаева Н. Исследование: 85% респондентов не имели доступа к обсуждению проекта УПК // Азия Плюс [Электронный ресурс]: URL: <http://news.tj> (дата обращения: 30.03.2012 г.).

13. Юлдошев Р.Р. Научно-практический комментарий к отдельным главам Уголовно-процессуального кодекса Республики Таджикистан. – М.: ЮСТИЦИЯ, 2016. – С. 7-17.

14. Концепция прогнозного развития законодательства РТ: утверждена указом Президента РТ от 19.02.2011 г. за № 1021 // НЦЗ [Электронный ресурс]: URL: <http://mmk.tj> (дата обращения: 15.07.2016 г.).

15. Программа судебно-правовой реформы на 2011-2013 годы: предварительные результаты и дальнейшие шаги. – Душанбе, 2013. – С. 73

Аннотатсия

Чанбаҳои рушд ва такмилдиҳии сиёсати мурофиавии ҷиноятӣ Чумҳурии Тоҷикистон

Дар мақола ҳолати муосири сиёсати мурофиавии ҷиноятӣ ватанӣ, ки маҳаки асосии он айни замон дар ҷустуҷӯи модели оптималии мурофиавист, мавриди таҳлил қарор дорад. Қабул намудани қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ ва тағйироти воридшаванда ба он, ки дар самти дахлдор қабул карда шудаанд, умуман кӯшишҳои қонунгузор ва ислохотхоҳони алоҳидаро оид ба бартараф намудани камбудии ҳоҷидошта, муайян намуд.

Аннотация

Векторы развития и совершенствования уголовно-процессуальной политики Республики Таджикистан

В статье анализируется современное состояние отечественной уголовно-процессуальной политики, стратегия которой в настоящее время находится в поиске оптимальной процессуальной модели. Принятие нового уголовно-процессуального законодательства и ряд поправок действующего законодательства, касающиеся сферы уголовного судопроизводства, в целом предопределили стремление законодателя и отдельных ее реформаторов на устранение недостатков и упущений.

Annotation

Vectors development and improvement of criminal procedure of the Republic of Tajikistan Policy

The article analyzes the current state of the domestic criminal procedure policy strategy, which is currently on the lookout for optimal procedural model. The adoption of a new Criminal Procedure Code and a number of amendments to the current legislation, concerning the scope of criminal proceedings, in general, determined the desire of the legislator and its individual reformers into elimination of the deficiencies and omissions.

Нуралиев С.Ш.,

адъюнкт кафедры управления деятельности подразделении обеспечения охраны общественного порядка (Академии управления МВД России) подполковник милиции
E-mail: sodikjon69@yandex.ru

ПРАВОСУБЪЕКТНОСТЬ КАК ЭЛЕМЕНТ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСА СОТРУДНИКА ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: мақоми маъмурӣ-ҳуқуқӣ; корманди ШКД; қобилияти ҳуқуқи субъективӣ; қобилияти ҳуқуқдорӣ; қобилияти амалкунӣ; ба зимма гирифтани ҷавобгарии ҳуқуқи маданӣ.

Ключевые слова: административно-правовой статус; сотрудник ОВД; правосубъектность; правоспособность; дееспособность; деликтоспособность.

Keywords: administrative and legal status; Police Officer; personality; legal capacity; capacity; delictual capacity.

В науке, такая правовая категория, как правосубъектность достаточно исследована учеными. Мнения ученых в определении понятия и содержания правосубъектности одинаковы. Несмотря на это, по вопросу включения правосубъектности в структуру правового статуса, как одного из его элементов, наблюдается расхождение.

Под правосубъектностью в юридической науке понимается способность лица быть субъектом права [8, с. 416] или – носителем юридических прав и обязанностей [6, с. 379; 14, с. 31]. Под правосубъектностью, Н.В. Витрук понимает закрепленную правом способность личности быть носителем правового статуса [13, с. 13]. Согласно его мнению, правосубъектность в конечном итоге, связана со способностью личности осознавать, как поведение в целом, так и свои поступки и руководить ими [13, с. 13]. Так, А.Ю. Якимов, исследовав данную правовую категорию, считает, что её можно представить, как некий «буфер» между конкретным лицом и субъектом права. С его точки зрения, сущность правосубъектности в том, что она определяет те юридические характеристики, обладанием которых делает конкретное лицо, носителем того или другого правового статуса [26, с. 20]. Содержание правосубъектности заключается

в признанной государством способности лица иметь права и обязанности, осуществлять их и нести ответственность за их неисполнение или ненадлежащее исполнение.

В юридической литературе различается правосубъектность общая, отраслевая и специальная [6, с. 383].

Под общей правосубъектностью понимается способность лица быть субъектом права вообще, ею обладают все лица. Отраслевая правосубъектность заключается в способности лица быть участником правоотношений в конкретной отрасли права. Как отмечает В.К. Бабаев, специальная правосубъектность нужна для отдельных правоотношений, субъектам которых необходимо иметь специальные звания, конкретный возраст, отвечать дополнительным требованиям [8, с. 418].

Теоретические исследования правосубъектности, как элемента административно-правового статуса (АПС) сотрудника органов внутренних дел (ОВД), представляют особую актуальность ввиду того, что их результаты определяют направления совершенствования его деятельности.

Сотрудник ОВД как субъект права обладает общей правосубъектностью – как гражданин, отраслевой, административной и специальной – как сотрудник ОВД. Для АПС сотрудника

ОВД характерна специальная административная правосубъектность, которая производна от специальной правосубъектности. По мнению ученых специальная административная правосубъектность является «важным юридическим свойством любого индивидуального субъекта административного права» [9], «составной частью АПС индивидуального субъекта» [18]. Л.В. Смирнов считает, что специфической чертой АПС сотрудника милиции является наличие в его составе такого элемента, как специальная административная правосубъектность [19], и с этим следует согласиться. Думаем, что специальная административная правосубъектность для гражданина является юридически обязательным условием, и ее наличие будет определять АПС сотрудника ОВД на протяжении всей службы, является ее фундаментальной основой.

Однако для достижения объективных результатов исследования правовой связи специальной административной правосубъектности с АПС сотрудника ОВД необходимо рассмотреть состав правосубъектности.

У многих ученых есть такое мнение, что правосубъектность состоит из правоспособности, дееспособности и деликтоспособности.

Ученые под правоспособностью понимают возможность человека (гражданина) приобретать субъективные права и юридические обязанности [23, с. 484; 7, с. 292; 13, с. 53; 14, с. 32-35; 8, с. 417]. Она возникает у человека с момента рождения и прекращается его смертью.

Административная правоспособность производна от общей. Под административной правоспособностью учеными понимается способность (возможность) гражданина (субъекта административного права) иметь права и обязанности, признаваемые государством [10, с. 62; 11, с. 128; 20, с. 36; 15, с.12]. Общая правоспособность одинакова для всех граждан. Однако, административная правоспособность зависит от некоторых других параметров. К ним можно отнести такие, как: возраст, состояние здоровья, образование.

Так, в соответствии с п. 9 Положения «О прохождении службы рядовым и начальствующим составом органов внутренних дел Республики Таджикистан» на службу в ОВД принимаются граждане в возрасте не ниже 18 лет, которые по своим личным, моральным и деловым качествам, образованию, здоровью и другим качествам способны исполнять служебные обязанности сотрудника ОВД,

согласно замещающим должностям. Данные граждане должны проходить военную службу по призыву и иметь военный билет (кроме курсантов образовательных учреждений МВД Республики Таджикистан и женщин) [5].

Согласно ч.1 ст.19 Закона РТ «О милиции» на службу в милицию принимаются в добровольном порядке граждане не моложе 20 лет, способные по своим личным, моральным и деловым качествам, образованию, здоровью и др. исполнять возложенные на милицию обязанности. Они в обязательном порядке должны проходить военную службу по призыву (за исключением курсантов учебных заведений системы МВД РТ) [1].

В соответствии с ч.1 ст.8 Закона РТ «О милиции», милиция в Таджикистане входит в структуру ОВД [1].

Думаем, что сотрудник ОВД должен обладать специальной административной правоспособностью, которая заключается в его способности исполнять обязанности по занимаемой должности.

В Таджикистане сотрудник ОВД выполняет обязанности и пользуется правами согласно ст.ст. 10, 11 Закона РТ «О милиции», а также действующим законодательством, присягой и другими нормативными актами [5, п. 5].

Сотрудник милиции в Таджикистане выполняет обязанности и пользуется правами милиции, предусмотренными законодательством милиции, в рамках своей компетенции согласно занимаемой должности [1, ч. 1 с. 18].

Таким образом, гражданин, принятый на службу в ОВД и назначенный на должность, должен иметь способность к исполнению всех своих обязанностей по должности, обладать должным профессионализмом.

Ещё в свое время Н.М. Коркунов писал, что для успешной деятельности органов государственной власти требуется, прежде всего, чтобы они состояли из лиц, надлежащим образом подготовленных для такого рода деятельности, для чего, он считал, требуются знание и опыт. Знание дается специальным образованием, а опыт - предварительной практической подготовкой. Профессионализм определяется Н.М. Коркуновым как первый элемент государственных учреждений [16, с. 40].

Понятие профессионализма, как одного из основных принципов государственной службы, закреплено в Законе РТ «О государственной службе» [2].

Принцип профессионализма является ведущим началом организации и функционирования государственной службы в вопросах подбора, расстановки и перемещения кадров государственных служащих [21].

Таким образом, сотрудник ОВД, как гражданин, обладает общей и административной правоспособностью, которые являются основой для вступления его в административный коллектив сотрудников ОВД, и специальной административной правоспособностью, подтверждающей его способностью своим личным профессиональным качеством выполнять должностные обязанности.

Другим элементом правосубъектности является дееспособность. Данный элемент учеными понимается, как признаваемая государством способность субъекта самостоятельно приобретать права и обязанности, осуществлять их для себя и в интересах других субъектов права [11, с. 130; 25, с. 175; 23, с. 484; 7, с. 292-293; 13, с. 93]. В отличие от общей правоспособности, дееспособность не одинакова для всех граждан. Дееспособность гражданином может быть ограничена только судом [3]. Недееспособными, как правило, признаются граждане, не достигшие 14 лет. Дееспособность также может зависеть не только от возраста, но и от психического состояния индивида [12, с. 12].

Исходя из п. 10 Положения о прохождении службы рядовым и начальствующим составом органов внутренних дел РТ, сотрудник ОВД должен иметь полную дееспособность [5]. Граждане, признанные недееспособными и ограниченными в дееспособности по решению суда, на службу в ОВД не принимаются.

Сотрудник ОВД, как субъект административного права, обладает административной дееспособностью. Ученые считают, что административная дееспособность является условием реализации гражданином его административной правоспособности [22, с. 424; 10, с. 63; 15, с. 14; 20, с. 36]. Наличие административной дееспособности дает субъекту возможность персонально, личными действиями осуществлять права, выполнять обязанности в области публичного управления. Административная дееспособность сотрудника ОВД определяется его способностью осуществлять собственные права и обязанности как сотрудника ОВД. Считаем, правильным мнение Ю.Н. Старилова о том, что административ-

ная дееспособность заключается в осознании и правильной оценке своих действий, имеющих правовое значение, руководстве ими и гарантии законности их применения [22, с. 424].

Сотрудник ОВД должен также обладать не только общей и отраслевой (административной) дееспособностью, но и специальной, заключающейся в способности осуществлять права и обязанности непосредственно по занимаемой должности [27, с. 83]. Именно специальная дееспособность является необходимым условием при назначении гражданина на должность сотрудника ОВД.

В юридической науке также выделяют деликтоспособность, как составную часть правосубъектности. Под деликтоспособностью учеными понимается способность нести юридическую ответственность за совершенное правонарушение [7, с. 292; 17, с. 289; 24, с. 230-231]. Сотрудник ОВД, обладая общей дееспособностью, способен нести уголовную, административную, гражданско-правовую ответственность, как общий субъект права.

Сотрудник ОВД, являясь субъектом административного права, наряду с общей деликтоспособностью обладает административной (отраслевой). Ю.Н. Старилов, под административной деликтоспособностью понимает способность нести, в случае совершения административного или дисциплинарного правонарушения (проступка), соответственно административную или дисциплинарную ответственность [22, с. 130]. По мнению Б.Н. Бахараха, административная деликтоспособность - это способность претерпевать меры административного и дисциплинарного принуждения, установленные административно-правовыми нормами [10, с. 63].

Применительно к сотруднику ОВД административная деликтоспособность заключается в его способности нести ответственность за совершение административного правонарушения или дисциплинарного проступка, установленную нормами административного права. За ряд административных правонарушений, в соответствии со ст. 30 Кодекса РТ об административных правонарушениях [4], сотрудник ОВД РТ привлекается к административной ответственности за административные правонарушения, совершенные при исполнении служебных обязанностей в соответствии с нормативными правовыми актами, регламентирующими

порядок прохождения службы в ОВД, имеющих специальное звание.

Кроме того, сотрудник ОВД обладает специальной административной деликтоспособностью, которая выражается в его способности нести ответственность (как правило, дисциплинарную) за неисполнение или ненадлежащее исполнение обязанностей по должности.

Таким образом, специальная административная правосубъектность, состоящая из специальной административной правоспособности, дееспособности и деликтоспособности представляет собой элемент АПС сотрудника ОВД. Специальная административная правосубъектность находится в неразрывной связи с АПС сотрудника ОВД и является основанием для его обладания, без чего гражданин не может замещать должность сотрудника ОВД и иметь соответствующий АПС.

Список литературы

1. Закон РТ «О милиции» от 17 мая 2004 года, №41. // (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2004 г., №5, ст. 352; 2006 г., №3, ст. 148; 2007 г., №7, ст. 663, 2008 г., №6, ст. 450; 2009 г., №12, ст.820; 2011 г., №3, ст. 156, №6, ст. 438, №12, ст. 835; Закон РТ от 03.07.2012 г., №842; от 01.08.2012 г., №884; от 28.12.12 г., №930; от 19.03.13 г. №940, 941, от 28.12.2013 г., №1041) (www.mvd.tj Официальный сайт Министерства внутренних дел РТ).

2. Закон РТ «О государственной службе» от 5 марта 2007 года, № 233 // (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2007 г., №3, ст. 166; №6, ст. 429; 2010 г., №3, ст. 158; 2011 г., №6, ст. 452).

3. Гражданский кодекс РТ (часть первая), 30 июня 1999 года, № 803. // (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 1999 г., №6, ст. 153; 2001 г., №7, ст. 508; 2002 г., № 4, ч. 1, ст. 170; 2005 г., №3, ст. 125; 2006 г., №4, ст. 193; 2007 г., №5, ст. 356; 2010 г., №3, ст. 156, №12, ч. 1, ст. 802).

4. Кодекс РТ об административных правонарушениях: Закон РТ от 31 декабря 2008 года, № 455 (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2008 г., №12, ч. 1, ст. 989, ст. 990; 2009 г., №5, ст. 321, №9-10, ст. 543; 2010 г., №1, ст. 2, 5, №3, ст. 153, №7, ст. 547, №12, ч. 1, ст. 812; 2011 г., №6, ст. 430, ст. 431, №7-8, ст. 610, №12, ст. 838; от 16.04.12 г., №806).

5. Положение о прохождении службы рядовым и начальствующим составом органов внутренних дел Республики Таджикистан: Постановление Правительства РТ от 5 апреля 2005 г. №137 (www.mvd.tj Официальный сайт Министерства внутренних дел РТ).

6. Алексеев С.С. Общая теория права: учебник. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2009.

7. Алексеев С.С. Теория государства и права: учебник. М., 1998.

8. Бабаев В.К. Общая теория права: курс лекций. Н. Новгород, 1993.

9. Барышников М.В. Административно-правовой статус участников дорожного движения: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2007.

10. Бахрах Д.Н., Татарян В.Г. Административное право России: учебник. М., 2009.

11. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Стариков Ю.Н. Административное право: учебник для вузов. 7-е изд., перераб. и доп. М., 2007.

12. Большой юридический словарь / под ред. А.В. Малько. М., 2009.

13. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности. М., 1996.

14. Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России: учеб.пособ. М., 1997.

15. Демин А.А. Субъекты административного права Российской Федерации: учеб.пособ. М., 2010.

16. Коркунов Н.М. Русское государственное право. СПб., 1909.

17. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: курс лекций. М., 2001.

18. Мучкина Н.В. Административно-правовой статус граждан Российской Федерации, обеспечение его реализации органами внутренних дел: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2002.

19. Смирнов Л.В. Административно-правовой статус сотрудника милиции: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1996.

20. Солдатов А.П., Мельников В.А. Административное право Российской Федерации: учебник. Ростов-на-Дону, 2006.

21. Спектор А.А., Туманов Э.В. Научно-практический комментарий к Федеральному закону «О системе государственной службы Российской Федерации» от 27 мая 2003 г. №58-ФЗ. М., 2009.

22. Стариков Ю.Н. Курс общего административного права. В 3 т. Т. I: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. М., 2002.

23. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. М., 1997.

24. Теория государства и права: учебник / отв. ред. А.В. Малько. 4-е изд., стереотипное. М., 2011.

25. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: учебник. М., 2008.

26. Якимов А.Ю. Статус субъекта административной юрисдикции и проблемы его реализации: монография. М., 1999.

27. Административное право России: учебник. / под ред. В.Я. Кикотя, П.И. Конова, Н.В. Румянцева. М.: ЮНИТА-ДАНА, 2015.

Аннотатсия

Қобилияти ҳуқуқи субъективӣ ҳамчун элементи мақоми маъмурӣ-ҳуқуқии корманди мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур муаллиф қобилияти ҳуқуқи субъективиро ҳамчун элементи мақоми маъмурӣ-ҳуқуқии корманди мақомоти корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ намуда, ба ҳулосае омадааст, ки корманди мақомоти корҳои дохилӣ ҳамчун субъекти ҳуқуқ дорои ҳуқуқи умумии субъективӣ буда, ҳамчун шахрванд – ҳуқуқи соҳавӣ ва ҳамчун корманди мақомоти корҳои дохилӣ-ҳуқуқи маъмурӣ ва махсусро дорои мебошад. Корманди мақомоти корҳои дохилӣ субъекти ҳуқуқи маъмурӣ буда, дорои қобилияти ҳуқуқдорӣ маъмурӣ, амалқунӣ ва ба зимма гирифтани ҷавобгарии ҳуқуқи маданӣ мебошад.

Аннотация

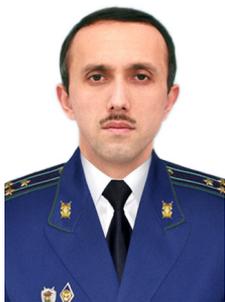
Правосубъектность как элемент административно-правового статуса сотрудника органов внутренних дел Республики Таджикистан

В статье автор исследует правосубъектность как элемент административно-правового статуса сотрудника органов внутренних дел Республики Таджикистан. Изучив мнение ученых и исследовав правосубъектность, автор считает, что сотрудник ОВД, как субъект права, обладает общей правосубъектностью, как гражданин - отраслевой, административной и специальной - как сотрудник ОВД. Сотрудник ОВД, являясь субъектом административного права, обладает административной правоспособностью, дееспособностью и деликтоспособностью.

Annotation

Legal personality as an element of administrative and legal status of employees of the Interior organs of the Republic of Tajikistan

The author explores the personality as an element of administrative and legal status, police officers of the Republic of Tajikistan. After examining the opinion of scientists and explore the personality of the author believes that the ATS officer as the subject of rights has a total personality, as a citizen - industry, administrative and special - as the ATS employee. Police Officer being the subject of administrative law has the legal capacity of administrative, legal capacity and delictual capacity.

Рауфов Ф.Х.,

муовини сардори Раёсати Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба назорати тафтишоти пешакӣ дар мақомоти прокуратура, мушовири адлияи дараҷаи I, унвонҷӯи кафедраи ҳуқуқи ҷиноятии ДМТ
E-mail: farruh_raufov@mail.ru

ТАШАККУЛ ВА РУШДИ ҚОНУНГУЗОРИИ ЧИНОЯТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ОИД БА ЧИНОЯТҲО БА МУҚОБИЛИ ОЗОДИИ ЧИНСӢ ВА ДАХЛНОПАЗИРИИ ЧИНСӢ ДАР ДАВРОНИ СОҲИБИСТИҚЛОЛИИ КИШВАР: ДУРНАМОИ ИНКИШОФ

Калидвожаҳо: истиқлолияти давлатӣ; қонунгузорӣ; дахлнопазирии шахсият; озодии ҷинсӣ; дахлнопазирии ҷинсӣ; таҷовуз ба номус; ҳаракати зӯровариҳои дорои хусусияти шахвонӣ.

Ключевые слова: государственная независимость; законодательство; неприкосновенность личности; половая свобода; половая неприкосновенность; изнасилование; насильственные действия сексуального характера.

Keywords: state independence; legislation; inviolability of the person; sexual freedom; sexual integrity; rape; sexual assault.

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки пас аз ҳазор сол насиби мардуми тоҷик гардид, барои рушду такомули ҳамаи ҷанбаҳои ҳаёти кишвар имкониятҳои фаровон муҳайё намуд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон баҳои таърихӣ дода, изҳор намудаанд, ки Истиқлолият ва озодӣ арзиши нахустин ва бисёр азизу муқаддас дар ҳаёти ҳар як шахси оғоҳу бонангу номус ва шартӣ муҳимтарини зиндагии шоистаи ҳар як фарди Ватан мебошад.

Пешвои миллат таъкид намуданд, ки маҳз Истиқлолият ба мо имконияти таърихӣ фароҳам овард, ки Ватани худро соҳибӣ кунем, давлатдорӣ миллии худро барпо намоем, суннату арзишҳои миллиамонро эҳё созем, ормонҳои деринаи халқамонро амалӣ гардонем ва зиндагии озодонаи мардумамонро ба роҳ монем [1].

Яке аз самтҳои ҳаёти кишвар, ки дар даврони соҳибистиқлолии кишвар рушд намуд, ин фаъолияти ҳуқуқҷодкунӣ мебошад. Дар ин давра баробари дигар соҳаҳои ҳуқуқ ҳуқуқи

ҷиноятӣ ва қонунгузорию ҷиноятӣ, чун шакли ифодаи он, аз ҷумла дар самти пешбинӣ намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ такомули бештаре пайдо намуданд.

Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки яке аз самараҳои беназири даврони соҳибистиқлолии кишвар буда, орзуҳои ҳазорсолаи истиқлолҳои мардуми тоҷикро амалӣ намудааст, дар қисми дуюми моддаи 18 дахлнопазирии шахсро кафолат додааст [2]. Дахлнопазирии шахсро инчунин моддаи 3-и Эълумияи умумии ҳуқуқи башар [3] ва дигар санадҳои байналмилалӣ ҳуқуқи пешбинӣ кардаанд.

Чунон ки маълум аст, ҷузъи таркибии дахлнопазирии шахсиятро дахлнопазирии ҷинсӣ ташкил додааст.

Ташаккул ва рушди қонунгузорию миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони соҳибистиқлолии кишвар дар самти муқаррар намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир намудани ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ аз равандҳои омӯзиши амалияи қонунгузорию даврони шӯравӣ дар ин самт, азҳуд кардани таҷрибаи муфиди он даврон, истифодаи санадҳои марбутатаи қа-

булнамудаи Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои узви ИДМ, аз ҷумла Кодекси амсилавии ҷиноятӣ аз 17 феввали соли 1996 [4], қабули Кодекси миллии ҷиноятӣ ва ворид намудани тағйиру иловаҳои дахлдор ба он иборат аст.

Ҳарчанд Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз 9 сентябри соли 1991 соҳиби Истиклолияти давлатӣ гардид, вале мавҷуд будани зарурати қабули теъдоди зиёди санадҳои қонунгузори милли, ки бо набудани заминаи конститусионӣ мураккабтар мегардид, мақомоти қонунгузори кишварро ба он водор намуд, ки муваққатан амали қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқиро, ки то замони Истиклолияти мамлакат қабул гардида буданд, иҷозат диҳад.

Аз ҷумла, дар моддаи 8 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ислоҳоти конститусионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, тартиби қабул намудан ва мавриди амал қарор додани Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки 20.06.1994 сол, дар арафаи таҳия ва қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид, муқаррар шуда буд, ки қонунҳои пештар қабулкардашудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои ҳуқуқии мақомоти ҳокимият ва идораи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷузъе, ки ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ихтилоф надорад, амали худро хифз мекунанд [5].

Ташақкул ва рушди қонунгузори ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистонро марбут ба ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ дар даврони соҳибистиклолии кишвар ба ду давраи асосӣ ҷудо намудан мумкин аст:

Давраи якум. Аз 9-уми сентябри соли 1991 то 1-уми сентябри соли 1998. Давраи мазкур аз замони қабули **Изҳорот дар бораи Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон** то мавриди амал қарор гирифтани Кодекси нави ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки санаи 21.05.1998 қабул гардида буд, идома ёфт.

Давраи дуюм. Аз 1 сентябри соли 1998 то имрӯз. Ин давра аз мавриди амал қарор гирифтани Кодекси нави ҷиноятӣ то имрӯз идома ёфта истодааст.

Дар назар аст, ки соли чорӣ Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав қабул карда хоҳад шуд. Дар ин сурат Кодекси нави ҷиноятӣ ба давраи дуҷуми рушди қонунгузори ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз

ҷумла дар самти муқаррар кардани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ хотима ва ба давраи сеҷуми инкишофи қонунгузори ҷиноятӣ дар ин самт ҳусни оғоз хоҳад бахшид.

Давраи якуми рушди қонунгузори зикршудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тағйиротҳои назаррас сабти ном нашудааст. Дар ин давра, ки қариб ҳафт солро дарбар мегирад, Кодекси ҷиноятӣ РСС Тоҷикистон, ки 17 августи соли 1961 қабул гардида буд [6], амал намуд.

Дар Кодекси мазкур мафҳуми имрӯзаи ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ ҷой надоранд. Ҳамаи ҷиноятҳои категорияи мазкур бо моддаҳои 121 (таҷовуз ба номус), 122 (занро маҷбур намудан ба алоқаи ҷинсӣ), 123 (алоқаи ҷинсӣ бо шахси ба синни шонздаҳсолагӣ нарасида), 124 (ҳаракатҳои бадахлоқона) ва 125 (бачабозӣ, қисми якум-бачабозии ихтиёрони ва қисми дуюм - бачабозии зӯрварона) дар боби ҷиноятҳои муқобили ҳаёт, тандурустӣ, озодӣ ва қадру қимати шахс (боби сеҷум) ифода карда шудаанд [7].

Қобили зикр аст, ки дар тамоми давраи амали Кодекси ҷиноятӣ соли 1961 дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон, яъне солҳои 1991-1998 ба моддаҳои 121-125-и Кодекс ягон тағйиру иловаҳо ворид карда нашудаанд. Ҳамзамон, бояд зикр намуд, ки дар робита бо таъсири раванди ҷаҳонишавӣ ва тағйир ёфтани муносибати ҷомеаи ҷаҳонӣ ба бачабозии ихтиёрони дар давраи зикршуда заминаҳои воқеии декриминализатсияи бачабозии ихтиёрони ташақкул ёфтанд. Гуфтан кофист, ки дар солҳои 1992-1996 дар маҷмӯъ 11 ҷинояти бачабозии ихтиёрони ба қайд гирифта шуда буд. Соли 1997 ва давраи то 1-уми сентябри соли 1998 бошад ягон ҷинояти бачабозии ихтиёрони, ки дар он маъмулан ҳам шарикӣ фаъол ва ҳам ғайрифаъол ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешаванд, ба қайд гирифта нашудаанд. Ҳол он ки дар ин давра 70 ҷинояти бачабозии зӯрварона ба қайд гирифта шуда буд [8].

Оғози давраи дуҷуми ташақкул ва инкишофи қонунгузори ҷиноятӣ вобаста ба ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ ба 1-уми сентябри соли 1998 рост омад. Дар ин сана Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КҶ ҚТ), ки ҳанӯз 21-уми майи соли 1998 қабул гардида буд, мавриди амал қарор гирифт. КҶ ҚТ ҷи-

ноятҳои зикршударо дар боби алоҳида таҳти унвони «Чиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ» (Боби 18) муттаҳид намуд.

КЧ ҚТ соли 1998 бачабозии ихтиёро наро декриминализатсия ва мусоҳиқа, ё худ ҷимои зан бо занро чун ҷиноят эътироф (декриминализатсия) намуд. Инчунин ба Кодекс ҷинояти нав таҳти унвони «Ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шаҳвонӣ» ворид карда шуд. Дар ҷиноятҳои ҷинсӣ як қатор ҳолатҳои нави бандубасткунанда пешбинӣ карда шуданд, ки онҳо дар Кодекси ҷиноятии соли 1961 набуданд.

Яке аз заминаҳои ҳукукии асосии КЧ ҚТ соли 1998 Кодекси амсилавии ҷиноятӣ буд, ки аз 17 феввали соли 1996 аз ҷониби Ассамблеяи байнипарлумонии давлатҳои узви ИДМ қабул гардида, барои давлатҳои аъзо, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти тавсиявӣ дошт. Дар таҳия ва қабули Кодекси амсилавии мазкур намояндагони Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла профессор Тақдиршоҳ Шарипов иштироқи фаъол намуданд. Дар боби 20-уми Кодекси амсилави ҷиноятҳо ба муқобили дахлнопазирии ҷинсӣ ё озодии ҷинсӣ бо тартиби зерин зикр гардидаанд: таҷовуз ба номус (моддаи 145), ҳаракатҳои зӯроварии дорои хусусияти шаҳвонӣ (моддаи 146), маҷбур намудан ба ҳаракатҳои дорои хусусияти шаҳвонӣ (моддаи 147), содир намудани ҳаракатҳои дорои хусусияти шаҳвонӣ бо шахси ба синни чордаҳсолагӣ нарасида (моддаи 148) ва ҳаракатҳои бадахлоқона (моддаи 149). Чунон ки аз зикри ҷиноятҳои мазкур бармеояд, Кодекси амсилави синни фаро расидани озодии ҷинсиро то чордаҳсолагӣ паст фаровардааст.

Дар давраи амали КЧ ҚТ соли 1998 ба он то имрӯз тағйиротҳои зайл ворид карда шуданд:

1). Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 17 майи соли 2004 [9]. Тағйиротҳои мазкур ҷиҳати ворид намудани ислоҳоти имлоӣ ба матни Кодекс ва пурзӯр намудани ҷавобгарии ҷиноятиро барои таҷовуз ба номус (моддаи 138) ва ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шаҳвонӣ (моддаи 139) равона шуда буд. Сабаби пурзӯр намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ин ҷиноятҳои зӯроваронаи ҷинсӣ афзоиши бемайлони онҳо буд. Чунончӣ, агар дар соли 1999 дар ҳудуди кишвар 60 ҷинояти таҷовуз ба номус ба қайд гирифта шуда бошад, дар соли

2003 шумораи он ба 96 ҷиноят расид. Пас аз пурзӯр гардидани ҷавобгарии ҷиноятӣ содиршавии он тадриҷан кам шуда, дар соли 2015 то 41 ҷиноят расид. Ҷинояти ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шаҳвонӣ (моддаи 139) бошад, аз 17 (1999) то 47 (2003) афзоиш ёфта, андешидаи маҷмӯи ҷорабиниҳои пешгирикунанда, аз ҷумла пурзӯр намудани ҷавобгарии ҷиноятиро тақозо менамуд. Бо андешидани ҷорҳои зарурӣ шумораи онҳо дар соли 2015 то 36 ҷиноят кам карда шуд [10].

2). Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 15 июли соли 2004. Мутобиқи ин тағйирот, бо сабабҳои дар боло зикршуда ҳадди ниҳии ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ барои содир намудани ҷинояти таҷовуз ба номус аз 20 то 25 сол баланд бардошта шуд [11].

3). Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 1 марти соли 2005. Мутобиқи ин тағйиротҳо, бинобар он ки бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи боздоштани ҷазои қатл» аз 15 июли соли 2004 татбиқи ҷазои қатл боздошта шуда буд [12], ба моддаи 138 КЧ ҚТ тағйирот ворид карда шуда, дар санксияи қисми сеюми модда алтернативаи ҷазои қатл-ҷазои якумра маҳрум сохтан аз озодӣ пешбинӣ карда шуд [13].

4). Бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 15 марти соли 2016. Қабули ин қонун ба афзоиши ҳолатҳои содир гардидани амалҳои гуногуни шаҳвонӣ аз ҷониби намояндагони дин бо суиистифода аз ҳиссиёт ва боварии динӣ асос ёфта, бо ин қонун ба Кодекси ҷиноятӣ моддаи нав, таҳти рақами 1421 (Алоқаи ҷинсӣ, дигар ҳаракатҳои хусусияти шаҳвонидошта ё ҳаракатҳои бадахлоқона бо суиистифода аз ҳиссиёт ва боварии динӣ) ворид карда шуд [14].

Мувофиқи маълумотҳои Сармаркази иттилоотӣ-таҳлили (СМИТ) ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо дар 7 моҳи соли 2016 дар ҳудуди ҷумҳурӣ 1 ҷиноят бо моддаи 142 иловаи 1 КЧ ҚТ ба қайд гирифта шудааст [15].

Айни ҳол дар таҳрири амалкунандаи КЧ ҚТ ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ инҳоянд: моддаи 138 (таҷовуз ба номус), моддаи 139 (ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шаҳвонӣ); моддаи

140 (Маҷбур намудан ба ҳаракати дорои хусусияти шахвонӣ); моддаи 141 (алоқаи чинсӣ ва дигар ҳаракати дорои хусусияти шахвонӣ бо шахсе, ки ҳанӯз ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидааст); моддаи 142 (Ҳаракати бадахлоқона); моддаи 1421 (Алоқаи чинсӣ, дигар ҳаракатҳои хусусияти шахвонидошта ё ҳаракатҳои бадахлоқона бо суиистифода аз ҳиссиёт ва боварии динӣ) [16].

Қобили зикр аст, ки дар заминаи меъёрҳои Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон № 4 аз 25-уми июни соли 2004 «Дар бораи таҷрибаи судӣ доир ба парвандаҳои марбут ба ҷиноятҳо ба муқобили озодии чинсӣ ё дахлнопазирии чинсӣ», чун тавзеҳоти роҳбарикунанда қабул гардида, мавриди амал қарор дорад [17].

Таҳлили қонунгузори амалкунанда ва таҷрибаи тафтишотӣ-судии ҷиноятҳо ба муқобили озодии чинсӣ ва дахлнопазирии чинсӣ нишон дод, ки ҳанӯз қонунгузори ҷиноятӣ дар ин самт ба такмил эҳтиёҷ дорад.

Чунончӣ:

1). Номувофиқатии ҷазои байни моддаҳои 138 ва 139 КҶ ҚТ

Тибқи КҶ ҚТ барои таҷовуз ба номус қисми 1-и моддаи 138 (таркиби оддӣ) ҷазои маҳрум сохтан аз озодиро ба муҳлати аз 3 то 7 сол пешбинӣ намудааст. Барои таркиби одии ҷинояти ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шахвонӣ (қисми 1-и моддаи 139) бошад, ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз 5 то 7 сол пешбинӣ гардидааст.

Номувофиқатии дигар. Барои таҷовуз ба номуси духтари баръало ноболиғ (қисми 2 м. 138) ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати аз 7 то 12 сол, вале барои содир намудани ҷинояти ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шахвонӣ нисбати чабрдидаи баръало ноболиғ (қ.2 м.139) аз 7 то 10 сол муқаррар шудааст. Барои таҷовуз ба номуси хеши наздик (қ.3 б. «а» м.138) аз 12 то 25 сол маҳрум сохтан аз озодӣ, ё ҷазои қатл, ё якумра маҳрум кардан аз озодӣ, барои содир кардани ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шахвонӣ нисбати хеши наздик (м.139 қ.3 б. «б») аз 10 то 15 сол ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ таъин карда мешавад.

Ё худ. Барои таҷовуз ба номуси духтари ба синни чордаҳсолагӣ нарасида ҷазои саҳтгарин якумра маҳрум сохтан аз озодӣ ё ҷазои қатл (моддаи 138 қисми 3 банди «а»), барои ҳаракатҳои зӯроварии дорои хусусияти шахвонӣ нисбати духтари ҳамин синну сол (ма-

салан, алоқаи чинсӣ бо ӯ тавассути мақсад) ҷазои маҳрумӣ аз озодӣ ба муҳлати аз 15 то 20 сол (моддаи 139 қисми 4 банди «а») муқаррар шудааст.

Чунон ки маълум аст, ин ду ҷиноят аз рӯи таркиб хеле ба ҳамдигар наздиканд ва хавфи ҷамъиятии яке аз дигаре камтар нест. Аз ҷиҳати хавфи ҷамъиятӣ ба ҳамдигар баробар будани ин ду ҷиноят боз аз он бармеояд, ки дар мавриди содир кардани яке аз ин ҷиноятҳо, масалан, таҷовуз ба номус, агар шахс қаблан ҷинояти дигар, масалан ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шахвониро содир намуда бошад, он чун содир намудани ҷиноят дар ҳолати такрорӣ баҳо дода мешавад (банди «а» қисми 2 моддаи 138 ва банди «а» қисми 2 моддаи 139 КҶ ҚТ). Вале, қонунгузор дар як маврид ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шахвониро ва дар мавридҳои дигар таҷовуз ба номусро ба ҷамъият хавфноктар ҳисобидааст.

Аз ин рӯ, бояд ба санксиаи ин моддаҳо тағйири иловаҳо ворид карда, онҳо мувофиқ қунонида шаванд.

2). Дар моддаи 139 КҶ набудани аломати бандубасткунанда-содир намудани ҷиноят бо истифодаи силоҳ ё таҳдиди истифодаи он ё предмете, ки ба сифати силоҳ хизмат мекунад. Ин ҳолати бандубасткунанда дар банди «д» қисми 3 моддаи 138 КҶ ҚТ мавҷуд мебошад [18]. Набудани чунин ҳолати бандубасткунанда дар таҷрибаи тафтишотӣ-судӣ вобаста ба бандубасти кирдор мушкilot эҷод карда, бисе татбиқи ҷазои сабуктар гардидааст. Дар амалияи тафтишотӣ-судӣ ҳолатҳои ошкор карда шудаанд, ки аз тарафи хизматчиҳои ҳарбӣ нисбати хизматчиҳои ҳарбии дигари нав ба хизмати ҳарбӣ даъватшуда зеро таҳдиди истифодаи силоҳ амали бачабозии зӯроварона содир шудааст. Аммо ба сабаби набудани аломати бандубасткунанда ҳаракати айбдоршаванда чун таркиби одии моддаи 139 КҶ бандубаст карда шудааст.

3). Масъалаи криминализатсияи алоқаи чинсӣ, дигар ҳаракатҳои хусусияти шахвонидошта ё ҳаракатҳои бадахлоқона бо суиистифода аз ҳиссиёт ва боварии динӣ (моддаи 142 бо иловаи 1). Имрӯз дар байни олимони ва қормандони амалӣ вобаста ба зарурати қабули моддаи мазкури КҶ ҚТ баҳсҳои доманадор мавҷуданд. Зеро ин модда фиребро, ки бо мақсади содир намудани алоқаи чинсӣ, дигар ҳаракатҳои хусусияти шахвонидошта ё ҳаракатҳои бадахлоқона нисбати шахси ба балоға-

ти чинсӣ расида истифода мешавад, криминализатсия намудааст ва он хилофи таълимоти ҳукуки чиноятӣ вобаста ба ин категорияи чиноятҳо мебошад.

Қисми дуюми ин модда барои содир намудани ҳамин кирдор нисбат ба шахси ноболиғ ҷавобгарии саҳттар пешбинӣ намудааст. Фикр мекунам, зарурати мавҷудияти ин муқаррарот низ нест, зеро он қисман (барои ҷабрдидаи то 16-сола) бо моддаҳои 141 (алоқаи чинсӣ ва дигар ҳаракати дорои хусусияти шахвонӣ бо шахсе, ки ханӯз ба синни шонздаҳсолагӣ нарасидааст) ва 142 (ҳаракати бадахлоқона) КҶ фаро гирифта мешавад. Ҳамзамон, муқаррар намудани ҷавобгарии чиноятӣ барои содир намудани ин кирдор нисбати шахси ноболиғ - ин ба тариқи сунӣ то ба 18-солагӣ баланд бардоштани синни дахлнопазирии чинсӣ мебошад [19].

Ҳамчунин, дар ин модда байни бачабозӣ, чимоъи зан бо зан (лесбиянство) ва дигар ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвонӣ фарқ гузошта нашудааст ва он бо истилоҳи умумии «дигар ҳаракатҳои хусусияти шахвонидошта» фаро гирифта шудааст. Ҳол он ки дар моддаҳои 139-141 КҶ ҚТ бачабозӣ ва чимои зан бо зан (лесбиянство) зикр карда шуда, дигар ҳаракатҳои дорои хусусияти шахвонӣ ҳамаи дигар амалҳои шахвониро, ки нишонаҳои алоқаи чинсӣ, бачабозӣ ва чимои зан бо зан (лесбиянство)-ро надоранд, фаро мегирад.

Ҳамзамон, бо раванди таълими динӣ фаро гирифта шудани шахрвандон, ё худ аз ҳиссиёт ва боварии динӣ ба намояндагони дин муроҷиат карданашон онҳоро таҳти «дигар шакли вобастагӣ» қарор медиҳад. Аз ин рӯ, мумкин аст, ки кирдори намояндагони дин чун маҷбур намудан ба ҳаракати дорои хусусияти шахвонӣ бо моддаи 140 КҶ ҚТ бандубаст карда шавад ва зарурати чун субъекти махсус пешбинӣ намудани намояндагони дин мавҷуд набуд.

Аз ин рӯ, фикр мекунам хорич намудани моддаи 142 бо иловаи 1 мувофиқи мақсад мебошад.

4). Масъалаи бандубасти чиноятҳои чинсӣ, ки аз тарафи хеши наздик содир шудааст. Кодекси чиноятӣ (банди «а» қисми 3 моддаи 138; банди «б» қисми 2 моддаи 139) барои содир намудани чиноятҳо ба муқобили озодии чинсӣ ва дахлнопазирии чинсӣ ҷавобгарии саҳттар пешбинӣ кардааст. Мутобиқи моддаи 6 Кодекси мурофиавии чиноятӣ Чумхурии

Тоҷикистон **хешовандони наздик** – ин падару модар, фарзандон, фарзандхондагон, фарзандхондашудагон, бародарон ва хоҳарон, бобо, бибӣ (модаркалон), набера, инчунин ҳамсар мебошанд [20].

Аммо, имрӯз дар таҷрибаи тафтишотӣ чандин ҳолатҳои ба қайд гирифта шудаанд, ки чиноятҳои зӯрваронаи чинсӣ аз тарафи шахсоне содир карда мешаванд, ки бо модари кӯдак ҳамзистӣ доранд, ё дар никоҳи граждани қарор дошта, ҷабрдидаи хурдсол ё ноболиғ нисбати онҳо мақоми фарзандхондашударо надоранд. Дар ин мавридҳо, ҳарчанд кӯдак дар тарбияи айбдоршаванда қарор дошта бошад ҳам, бо сабаби набудани никоҳи расмӣ байни шахси содирнамудаи чиноят ва модари кӯдак, инчунин расман фарзандхонӣ накардани кӯдак аз тарафи айбдоршаванда ӯро нисбати кӯдак хеши наздик ҳисобидан мумкин нест.

Аз ин лиҳоз, бояд ба моддаҳои 138 ва 139 КҶ ҚТ тағйирот ворид карда шуда, банди «а» қисми 3 моддаи 138 ва банди «б» қисми 2 моддаи 139 дар шакли зайл ифода карда шавад:

– **«ҳамин ҳаракат, агар аз тарафи хеши наздик, ё шахсе, ки ноболиғ дар тарбияи ӯ қарор дорад, содир шуда бошад».**

5). Масъалаи истилоҳоте, ки оид ба чиноятҳои таҳлилшаванда дар КҶ ҚТ истифода шудаанд. Номи моддаи 139 КҶ ҚТ «Ҳаракати зӯрварии дорои хусусияти шахвонӣ» ном дорад, аммо, чунон ки маълум аст, чиноят на аз як ҳаракат, балки аз маҷмӯи ҳаракатҳои ғайриқонунӣ иборат буда, тарафи объективи чинояти таҳлилшавандаро маҳз ҳаракатҳо ташкил медиҳанд. Ҳангоми омӯзиши матни русии Кодекси мазкур маълум шуд, ки дар матни русӣ он дар шакли дуруст, яъне «Насильственные действия сексуального характера» омадааст [21]. Аз ин ру, дуруст мебуд, агар дар номи моддаи 139 ва матни қисми 1-и ҳамин модда калимаи «ҳаракат» дар шакли чамъ баён карда шавад.

Тақлифи дигар ба истилоҳи чимоъи зан бо зан, ё худ «лесбиянство» мансуб аст. Худи калимаи «чимоъ» арабӣ буда, тибқи Фарҳанги забони тоҷикӣ [22] «муоширати марду зан» мебошад. Ин ҷо, албатта, муоширати чинсӣ дар назар дошта шудааст.

Ҳомидҷон Зоҳидов чимоъро алоқаи чинсӣ ва муродифҳои онро «мубошарат» ва «муҷомиат» меномад [23]. Устод Садриддин Айни бошад, мубошаратро дар маънии дуввум «хуфтухоби занашӯӣ» номидааст [24].

Аз ин бармеояд, ки дар ҳама маънӣ калимаи «чимоъ» алокаи чинсии байни мард ва зан мебошад, аз ин рӯ дар моддаи 139, чун ифодакунандаи маънии калимаи «лесбиянство», ки робитаи шахвонии зан бо занро дар назар дорад, истифода намудани калимаҳои «чимои зан бо зан» нодуруст буда, агар ба ҷои он калимаҳои «робитаи шахвонии зан бо зан» истифода бурда шавад, дурусттар аст. Зеро робита, тибқи Лугати Устод Айнӣ «пайванддихандаи чизе ба чизе аст» ва муродифҳои ин вожа калимаҳои «муносибат» ва «алоқа» номбар гардидаанд. Дар ҷинояти робитаи шахвонии зан бо зан (лесбиянство) маҳз ламси тани зан аз тарафи зани дигар, ба ҳам ҷафс шудани бадани онҳо ба вуқӯъ меояд ва калимаҳои зикршуда моҳияти онро пурра ифода карда метавонанд. Муродифи дигари робитаи шахвонии зан бо зан мусоҳақа мебошад, ки он бо тавзеҳоти зерин дар моддаи 127 Қонуни муҷозоти исломии Ҷумҳурии Исломии Эрон истифода гардидааст: Мусоҳақа ҳамчинсбозии занон аст бо андоми таносулӣ [25]. Ҳамзамон дар матни тоҷикӣ дар қавс овардани тарҷимаи русии он – «лесбиянство» низ мувофиқи мақсад нест ва беҳтар аст агар он аз матн бардошта шавад.

Қисми 1-уми моддаи 139-и Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарии ҷиноятиро барои «бачабозӣ, чимоъи зан бо зан ё дигар ҳаракати дорой хусусияти шахвонӣ дошта, ки бо истифодаи зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он нисбати ҷабрдида ё дигар шахсон ба ӯ наздик ё истифодаи вазъияти очизонаи ҷабрдида анҷом дода шудааст», пешбинӣ кардааст. Дар матни мазкур калимаи «дошта» зиёдатӣ омадааст ва дуруст мебуд, агар он дар шакли «дорой хусусияти шахвонӣ», бе калимаи «дошта» ояд, зеро худ калимаи «дорой» хусусияти шахвонӣ доштани ин ҳаракатҳоро ифода мекунад.

б). Паҳншавии аломати норасоии масунияти бадан (АНМБ, ё худ СПИД) дар ҷумҳурӣ тақозо менамояд, ки мубориза дар ин самт пурзӯр карда шавад. Аз оғози бақайдгирии ин беморӣ, яъне аз соли 1991 то 1-уми январӣ соли 2016 дар ҷумҳурӣ 7640 нафар гирифтори бемории АНМБ (СПИД) ба қайд гирифта шудаанд. Аз инҳо, 3480 нафар, ё 45,5 %-ашон дар натиҷаи алокаи чинсӣ сироят шудаанд. Аз шумораи умумии сироятёфтагон 1520 нафарашон ба ҳалокат расидаанд [26]. Ин рақамҳо ба пуррагӣ воқеиятро ифода карда намета-

вонанд ва дар асл, шумораи ин беморони ба фано маҳкумшуда аз ин ҳам бештар аст.

Маҳз, марговар ва табобатнашаванда будани ин беморӣ қонунгузorro водор намуздааст, ки дар моддаи 125-и Кодекси ҷиноятӣ ҷавобгарии ҷиноятиро барои сироят кардан бо инфекцияи ВИЧ ва дар моддаи 129 қисми 2-и ҳамин Кодекс барои аз ҷониби корманди тиб номатлуб иҷро гардидани вазифаи касбӣ, ки аз беэҳтиётӣ боиси мубталои сирояти инфекцияи ВИЧ гардидани бемор шуда бошад, пешбинӣ кунад. Барои содир намудани ин ҷиноятҳо мувофиқан то 10 сол (м.125) ва 5 сол (м.129) ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ пешбинӣ шудааст [27].

Аммо, агар дар натиҷаи содир намудани ҷинояти таҷовуз ба номус, ҳаракатҳои зӯроварии дорой хусусияти шахвонӣ, ё дигар ҷиноятҳои ба муқобили озодии чинсӣ ва дахлнопазирии чинсӣ ҷабрдида мубталои инфекцияи вирусӣ норасоии масунияти бадани инсон (ВИЧ) шавад, гунаҳкор аз рӯи маҷмӯи ҷиноятҳо ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешавад.

Омӯзиши парвандаҳои ҷиноятӣ, ки дар солҳои 2007-2016 дар ҳудуди ҷумҳурӣ бо моддаи 139-и КҶ ҚТ оғоз ва тафтиш гардидаанд, нишон дод, ки бо аксари онҳо барои муқаррар кардани эҳтимолияти бо инфекцияи ВИЧ сироят намудани ҷабрдида, бо роҳи таъйин намудани экспертиза, чораҷӯӣ карда нашудааст. Ҳол он ки инфекцияи ВИЧ дар сурати гирифтӣ шудан ба он худро зуд ошкор наменаояд ва шояд солҳо лозим шавад, то бемор аз рӯи нишонаҳои зоҳирӣ гирифтори ин бемории марговар будани худро фаҳмад ва дар давраҳои аввал гирифтори ин беморӣ будани шахсро танҳо экспертиза муайян мекунад.

Аз ин рӯ, тақлиф менамоем, ки дар қисми 3-и моддаи 138 ва қисми 4-и моддаи 139-и Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, чун бандҳои алоҳида, **содир намудани ҷиноятҳои таҷовуз ба номус ва ҳаракатҳои зӯроварии дорой хусусияти шахвонӣ, ки аз беэҳтиётӣ боиси сироят намудани ҷабрдида бо инфекцияи вирусӣ норасоии масунияти бадани инсон (ВИЧ) аз ҷониби шахсе, ки мубталои ин беморӣ будани худро медонист, гардидааст, пешбинӣ карда шавад.**

Ҳамзамон, имрӯз дар ҷомеа ҳолатҳои бачабозии ихтиёро на рушд намудааст, ки ҳилофи урфу одатҳои миллӣ ва муқаррароти динии мардуми тоҷик аст. Аз ин рӯ, қонунгу-

зорро бори дигар мебояд, то вобаста ба криминализатсияи бачабозии ихтиёро на андеша намояд.

Инчунин, айни ҳол зарурати хорич намулдани банди «а» қисми 2 моддаи 142 КҶ ҚТ (ҳаракати бадахлоқона бо истифодаи зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он) мавҷуд аст, зеро ин амалҳо маъмулан бо моддаи 139 КҶ ҚТ (ҳаракати зӯроварии дорои хусусияти шахвонӣ) таркиби ягона доранд.

Ҳамин тариқ, такмили қонунгузорию чиноятӣ, аз ҷумла марбут ба чиноятҳо ба муқобили озолии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ барои бандубасти дурусти чиноятҳо, ноил гардидан ба мақсади ҷазо ва дар маҷмӯъ баҳри таъмини бештари волоияти қонун ва таҳкими қонуният мусоидат хоҳад кард.

Рӯйхати адабиёт

1. Паёми телевизионии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба муносибати солгарди 24-уми Истиқлолияти давлатӣ. Шакли электронӣ. Ниг.: <http://www.president.tj/node/9853>.

2. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 (бо тағйири иловаҳо аз 22 майи соли 2016). Шакли электронӣ. Ниг. сомонаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорию назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон <http://mmk.tj/legislation/base/constitution/>.

3. Эълумияи умумии ҳуқуқи башар аз 10.12.1948. Шакли электронӣ. Ниг.: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml.

4. Кодекси амсилавии чиноятӣ давлатҳои узви ИДМ аз 17 феввали соли 1996 (бо тағйири иловаҳо аз 16.11.2006 сол). Шакли электронӣ. Ниг. <http://docs.cntd.ru/document/901781490>.

5. Қонуни ҚТ «Дар бораи ислоҳоти конституционӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, тартиби қабул намудан ва мавриди амал қарор додани Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 20.06.1994 сол. Шакли электронӣ. Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии «Адлия». Намунаи 7.0.

6. Ниг.: Кодекси чиноятӣ РСС Тоҷикистон аз 17 августи соли 1961. Душанбе: Ирфон, 1989. -224 с.

7. Ниг.: Ҳамон ҷо. - С.88-89.

8. Маълумотҳои Сармаркази иттилоотӣ-таҳлилии (СМИТ) ВКД Ҷумҳурии Тоҷикис-

тон оид ба вазъи чинояткорӣ барои солҳои 1992-1997.

9. Қонуни ҚТ «Дар бораи ворид намудани тағйири иловаҳо ба Кодекси чиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 17 майи соли 2004. Шакли электронӣ. Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии «Адлия». Намунаи 7.0.

10. Маълумотҳои Сармаркази иттилоотӣ-таҳлилии (СМИТ) ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба вазъи чинояткорӣ барои солҳои 1998-2015.

11. Қонуни ҚТ «Дар бораи ворид намудани тағйири иловаҳо ба Кодекси чиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 15 июли соли 2004. Шакли электронӣ. Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии «Адлия». Намунаи 7.0.

12. Қонуни ҚТ «Дар бораи боздоштани ҷазои қатл» аз 15 июли соли 2004. Шакли электронӣ. Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии «Адлия». Намунаи 7.0.

13. Қонуни ҚТ «Дар бораи ворид намудани тағйири иловаҳо ба Кодекси чиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 1 марти соли 2005. Шакли электронӣ. Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии «Адлия». Намунаи 7.0.

14. Қонуни ҚТ «Дар бораи ворид намудани тағйири иловаҳо ба Кодекси чиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 15 марти соли 2016. Шакли электронӣ. Махзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии «Адлия». Намунаи 7.0.

15. Маълумотҳои Сармаркази иттилоотӣ-таҳлилии (СМИТ) ВКД ҚТ оид ба вазъи чинояткорӣ барои 7 моҳи соли 2016.

16. Ниг.: Кодекси чиноятӣ ҚТ аз 21.05.1998. Шакли электронӣ. Сомонаи расмӣ: <http://mmk.tj/legislation/base/codecs/>.

17. Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ № 4, аз 25-уми июни соли 2004 «Дар бораи таҷрибаи судӣ доир ба парвандаҳои марбут ба чиноятҳо ба муқобили озолии ҷинсӣ ё дахлнопазирии ҷинсӣ» (бо тағйири иловаҳо аз 23.06.2010). Ниг.: Маҷмӯаи қарорҳои Пленуми Суди Олии ҚТ (солҳои 1992-2011). Душанбе: Нашриёти Суди Олии ҚТ, 2011.-С.354-363.

18. Ниг.: Кодекси чиноятӣ ҚТ аз 21.05.1998. Шакли электронӣ. Сомонаи расмӣ: <http://mmk.tj/legislation/base/codecs/>.

19. Ниг.: Ҳамон ҷо.

20. Ниг.: Кодекси муҳофизатии чиноятӣ ҚТ аз 03.12.2009. Шакли электронӣ. Сомонаи расмӣ: <http://mmk.tj/legislation/base/codecs/>.

21. Ниг.: Кодекси чиноятӣ ҚТ аз 21.05.1998 (ба забони русӣ). Шакли электронӣ.

Сомонаи расмӣ: <http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/codecs/>.

22. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷилди 2. М.: Советская энциклопедия, 1969 – С. 781.

23. Ҳомидҷон Зоҳидов. Ҳазинаи тибби қадим. Душанбе, 1990, – С. 613.

24. С.Айнӣ. Луғати нимтафсилии тоҷикӣ барои забони адабии тоҷик. Душанбе: «Ирфон», 1976. – С.222.

25. Қонуни мучозоти исломӣ (Худуд, қиёс, дият, таъзирот). Душанбе, 1999. – С.39.

26. Омори расмии Маркази ҷумҳуриявии пешгирӣ ва мубориза бар зидди бемории СПИД барои соли 2015.

27. Ниг.: Кодекси ҷиноятӣ ҚТ аз 21.05.1998. Шакли электронӣ. Сомонаи расмии <http://mmk.tj/legislation/base/codecs/>.

Аннотатсия

Ташаккул ва рушди қонунгузори ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ дар даврони соҳибистиклолии кишвар: дурнамои инкишоф

Дар мақолаи мазкур ташаккул ва рушди қонунгузори ҷиноятӣ кишвар вобаста ба ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ дар кишвар таҳлил карда шуда, норасогихои қонунгузори ҷиноятӣ дар ин самт ва роҳҳои бартараф намудани онҳо зикр гардидаанд.

Аннотация

Становление и развитие уголовного законодательства Республики Таджикистан о преступлениях против половой свободы и половой неприкосновенности в период независимости страны: перспективы развития

В данной статье проанализирован процесс становления и развития уголовного законодательства страны относительно преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности, указаны пробелы в законодательстве, а также пути их устранения.

Annotation

Formation and Development of the criminal legislation Republic of Tajikistan on crimes against sexual freedom and sexual inviolability during the country's independence: development prospects

This article analyze the process of formation and development of the country's criminal legislation on crimes against sexual freedom and sexual integrity, given the gaps in the legislation, as well as ways to overcome them.

Раҳимзода М.З.,

директори Маркази миллии қонунгузориши назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори
илмҳои ҳуқуқ, профессор

ҶУБРОНИ ЗАРАРИ МАЪНАВӢ ҲАНГОМИ ПАСТ ЗАДАНИ ШАРАФ, ҚАДР ВА ЭЪТИБОРИ КОРӢ

Калидвожаҳо: ҷуброни зарари маънавӣ; шараф; қадр; эътибори корӣ; азоби ҷисмонӣ ва рӯҳӣ.

Ключевые слова: компенсация морального вреда; честь; достоинство; деловая репутация; физическое и душевное страдание.

Keywords: moral damage compensation for spiritual damage; honor; dignity; business reputation; physical and mental suffering.

Конститутсия ва қонунгузори амалкунанда арзиши олий доштани ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, аз ҷумла, ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ, ба монанди ҳуқуқ ба шараф, қадр ва эътибори кори шахрвандро эътироф намуда, инчунин дар ҳолати вайрон намудан, онҳоро зеро ҳимоя ва муҳофизати давлат қарор медиҳад. Ҳамзамон, Конститутсия ба ҳар кас озодии сухан, нашр ва ҳуқуқи истифодаи воситаҳои ахборро кафолат дода (м. 30), инчунин ҳангоми истифодаи он бо мақсади паст задани шараф, қадр ва эътибори кори дигарон ба онҳо кафолати ҳифзи судиро (м. 19) низ медиҳад. Ба ҳар як шахс чунин неъмат, ба монанди шараф, қадр ва эътибори корӣ хос мебошад. Шараф – баҳои ҷамъиятии сифатҳои иҷтимоӣ ва маънавии шахс мебошад. Қадр бошад, ифодаи баҳои мусбӣи сифатҳои маънавии шахс дар шури худӣ ӯст. Баҳои сифатҳои касбии шахс эътибори кори ӯро ташкил медиҳад.

Шараф ва қадр дар ба ҳам алоқамандии зич вучуд доранд. Ба ҳам алоқамандии шараф ва қадр ба монанди ба ҳам алоқамандии шахс ва ҷамъият дар робитаи бевосита буда, дар охир ба худӣ худбаҳодиҳии шахсият ба баҳои ҷамъиятии он асос меёбад. Ҳамзамон, бо сабабе ки сӯйқасд ба қадрӣ шахсро бе сӯйқасд ба шарафи ӯ тасаввур қардан мумкин нест, барои ҳамин ҳам мафҳуми шараф ва қадр одатан якҷоя истифода бурда мешавад.

Ҳар шахсе, ки ҳуқуқ, шараф, қадр ва эътибори кориаш паст зада шудааст, барои

барқарор намудани онҳо, ҳақ ба «ҳифзи ҳуқуқ» дорад. Яке аз тарзҳои ҳифзи ҳуқуқе, ки дар моддаи 12 Кодекси граждани пешбинӣ карда шудааст, ҷуброни зарари маънавӣ мебошад, ки ҳангоми паст задани шараф, қадр ва эътибори корӣ рӯёнида мешавад. Зикр қардан бамаврид аст, ки аз ҳама бештар маълумоти асоснок ва беасос пастзанандаи шараф, қадр ва эътибори корӣ бо таври умумӣ бо воситаи ахбори омма паҳн карда мешавад. Тарзи паҳн намудани маълумоти пастзананда дар воситаҳои ахбори омма (ВАО) чунинанд:

- нашр дар матбуоти даврӣ, ҳамчунин агентҳои иттилоотӣ;
- ба воситаи радио ва телевизион паҳн намудан;
- дар интернет паҳн қардан;
- дар кинохроникаҳо, сабтҳо, барномаҳои аудио ва аудиовизуалӣ нишон додан;
- дар тавсифномаи хизматӣ ифода қардан;
- ҳангоми баромадҳои оммавӣ, инчунин эрод ба шахсияти шахс гирифтани;
- дар ҳама гуна шакл, аз ҷумла, бо таври шифой ақаллан ба як нафар ирсол шудан.

Тибқи Қарори Пленуми Суди Олии ҶТ аз 23 декабри соли 2011 бо тағйири иловаҳои аз 12 июни соли 2014 воридгардида «Дар бораи аз ҷониби судҳо татбиқ намудани қонунгузори оид ба ҳифзи шаъну шараф ва эътибори кори шахрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ» маълумоти пастзананда ҳамон маълумоте дониста мешавад.

вад, ки дар он тасдиқи аз тарафи шахрванд ё шахси ҳуқуқӣ вайрон кардани қонунгузори амалкунанда, содир намудани кирдори ношоиста, рафтори нодуруст, ғайриахлоқӣ дар ҳаёти шахсӣ, чамъиятӣ ё сиёсӣ, вайрон намудани меъёрҳои аз тарафи умум эътирофшудаи ахлоқӣ ва қоидаҳои одоби қорӣ, ки шаъну шараф ва эътибори қорӣ шахрванд ё шахси ҳуқуқиро паст мезананд, чой дошта бошанд [1].

Дар ҳолатҳои зикршуда мумкин аст ба шахс азоби қисмонӣ ё рӯҳӣ расонида шавад, ки он метавонад асос барои қуброни зарари маънавӣ аз тарафи зараррасида гардад.

Дар қонунгузорӣ зарари маънавӣ ҳамчун азоби қисмонӣ ё рӯҳие фаҳмида мешавад, ки ба шахрванд дар натиҷаи амалҳои вайронкунандаи ҳуқуқи шахсии ғайримоддӣ ё ба неъматҳои дигари ғайримоддӣ ба шахрванд таҳдидкунанда расонида шудааст (м. 171 ҚГ).

Аз мазмуни моддаи мазкур маълум мегардад, ки қонунгузор қалимаи «азоб»-ро дар мафҳуми «зарари маънавӣ» асосӣ ҳисоб менамояд. Мафҳуми умумии «зарари маънавӣ» дар моддаи мазкур дар шакли ду намуди азоб, яъне «қисмонӣ» ва «руҳӣ» пешниҳод карда мешавад. Азоб, ин дар зери таъсири ҳодисаи ба рӯҳи инсон ҷароҳатрасонандае, ки ба шахсият, аҳвол ва саломатӣ таъсири сахт мерасонад, ҳисси манфири аз сар гузаронидани инсон мебошад. Ба азоб ҳолати ташвишӣ, ғам, тарс, шарм мусоидат менамояд. Бояд зикр намоем, ки дар шуури қабрида азоб дар шакли ҳис ва таассурот ҳамчун натиҷаи амали зараррасонанда ифода меёбад. Мазмуни таассуротро тарс, шарм, паст задан ё дигар ҳолати ногувор ташкил медиҳад. Барои ҳамин ҳам мавҷудияти тарс, ташвиши сахт, ҳаяҷон гувоҳи аз сар гузаронидани азоб буда ва мумкин аст ба сифати далели ба шахрванд расонидани азоби руҳӣ ва қисмонӣ эътироф карда шавад. Азоби қисмонӣ, дарди қисмонӣ, азиятро дар назар дошта, ҳама вақт барои расонидани осеби қисмонӣ, маъҷубӣ ва ба бемориҳо гирифторм шудани шахрванд мусоидат менамояд. Вай натиҷаи азоби рӯҳии аз сар гузаронидашуда ё ин ки бемории дар натиҷаи азоби руҳӣ ба вучуд омада мебошад.

Хусусияти ҳоси зарари маънавӣ аз он иборат аст, ки тағйироти манфӣ дар шуури қабрида ба вучуд омада ва шакли ифодаёбии зоҳирии он аз хусусияти рӯҳии субъект сахт вобастагӣ дорад. Бо таври умумӣ шартҳои, ки дар асоси он барои зарари расонидашуда шахс ба ҷа-

вобгарии маънавӣ қашида мешавад, дар моддаи 1079 ҚГ пешбинӣ карда шудааст. Ба онҳо гуноҳ, алоқаи сабабӣ, рафтори зиддиҳуқуқӣ ва зарари маънавии расонидашуда дохил мешаванд. Қайд кардан бамаврид аст, ки зарари маънавӣ, дар сурати мавҷуд будани гуноҳи зараррасон ва ҳамзамон дар ҳолатҳои пешбиниамудаи қонун сарфи назар аз гуноҳи шахси зараррасон қуброн карда мешавад. Тибқи талаботи қисми 2 моддаи 1115 ҚГ новобаста аз гуноҳ зарари маънавӣ ба ғайр аз ҳолатҳои дигаре, ки қонунгузорӣ пешбинӣ менамояд, дар ҳолате ки агар зарар дар натиҷаи паҳн шудани маълумоте, ки шараф, қадр ва эътибори қориро паст мезанад, расонида шуда бошад, руёнида мешавад.

Ҳангоми паҳн кардани маълумоти пастзанандаи шараф, қадр ва эътибори қоридошта, ки ба ҳақиқат мувофиқат наменамоянд, ҷавобгарони муносиб редаксия, яъне шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ ё ташкилотҳои (зерсохторҳои) онҳо ва муаллиф эътироф карда мешаванд. Дар сурате ки агар маълумоти мазкур дар воситаи ахбори омма бо ишора ба шахсе, ки сарчашмаи он мебошад, паҳн шуда бошад, он гоҳ ин шахс низ ҷавобгари муносиб доништа мешавад. Агар редаксияи воситаи ахбори омма шахси ҳуқуқӣ набошад, он гоҳ ба сифати ҷавобгар муассиси он қалб карда мешавад.

Шаҳрванде, ки воситаи ахбори омма дар хусуси ӯ маълумоти бардурӯғ ва ё маълумоти пастзанандаи шараф, қадр ё эътибори қориаширо паҳн намудааст, ҳуқуқ дорад аз редаксия нашри раддияро талаб намояд (моддаи 19 Қонуни ҚТ аз 19 марти соли 2013 «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» [2]). Дар сурати аз тарафи воситаи ахбори омма рад кардани нашри раддия шахси манфиатдор ҳуқуқ дорад дар муддати то як соли баъди нашри мақола ба суд муроҷиат намояд (моддаи 21 Қонуни мазкур).

Шаҳрванде, ки дар хусуси ӯ маълумоти пастзанандаи шаъну шараф ё эътибори қориаширо паҳн гардидааст, ҳақ дорад дар баробари раддияи чунин маълумот қуброни зиёни маънавии аз паҳн кардани онҳо расидаро низ талаб намояд (қ. 1 м. 174 ҚГ).

Баъди муроҷиат ба суд уҳдадорӣ исбот намудани далели расонидани зарар ва андозаи қуброни он дар ҷараёни муроғия ба зиммаи даъвогар гузошта мешавад.

Ҳолатҳои хангоми баррасии судии даъво оид ба шараф ва қадр, тибқи талаботи қ.1 м.174 ҚГ асос шуда метавонанд, чунинанд:

1. Далели паҳн намудани маълумот дар бораи даъвогар;

2. Хусусияти пастзананда доштани маълумот;

3. Ба ҳақиқат мутобиқ набудани далелҳо.

Зикр кардан бамаврид аст, ки барои муайян кардани андозаи ҷуброни зарари маънавӣ маҳакҳои (критерияҳои) зерин заруранд:

Аввало, муайян намудан лозим аст, ки то чи дараҷа маълумоти паҳн кардашуда шараф ва қадри шахсро доғдор намудааст.

Сониян, ба кадом доира маълумоти бадномкунанда паҳн мегардад, яъне ҳангоми гуфтугӯи шахсӣ ё дар воситаи ахбори омма. Албатта дар мавриди дуум ҳолати азоби рӯҳӣ то дараҷае баланд мебошад, зеро чи қадаре, ки оид ба маълумоти бадномкунанда шахсони зиёде хабар дошта бошанд, ҳамон қадар андозаи ҷуброн зиёд мегардад.

Баъдан, таркиби (ҳайати) шахсоне, ки бо маълумоти пастзанандаи шахрванд шинос шудаанд. Агар маълумот дастраси шахсоне шуда бошад, ки бевосита ба ҷабрдида наздикӣ доранд, ба монанди ҳешон, дӯстон ва ҳамкорон, он гоҳ маълумоти пастзананда то дараҷае азоби вазнини рӯҳиро ба вай мерасонанд.

Паст задани шараф ва қадри инсон мумкин аст дар шакли ношоиста (беодобона), яъне ҳақорат ва тухмат ифода карда шавад. Агар паст задани шараф ва қадри шахрванд ба воситаи матбуот моҳияти бадномкунандагӣ дошта бошад, дар ҳолати ҳақорат ва тухмат бошад, ба шараф ва қадри инсон шакли ифодаи ношоиста, ки дар он баҳои шахс ифода меёбад, таъсири манфӣ мерасонад. Зери мафҳуми ифодаи шакли ношоиста дар амалияи судӣ тарзи беҳаёонаи баҳои манфии шахсияти ҷабрдидае мебошад, ки ба қоидаҳои рафтори дар ҷамъият қабулкардашуда муҳолиф мебошад (масалан, истифодаи ифодаи қабех).

Дар баъзе ҳолатҳо пастзадани шараф ва қадри инсон ҳангоми изҳори ақида дар назари атрофиён метавонад ба ҳисси эҳтироми ҳуди шахс таъсири манфӣ расонад, агар дар шакли таҳқиромез ифода ёфта бошад. Дар чунин ҳолат маълумоти ба ҳақиқат номувофиқ бояд рад карда шуда, номутобиқатии ақидаи изҳор кардашуда ба фаҳмиши ҳақиқии ақида исбот карда шавад. Ифодаи озодонаи ҳама гуна ақида дорои шакл ва мазмуни муайян мебошад. Мазмуни онро фикр ва ақидаи шахс ташкил дода ва ифодаи он бояд ҷавобгӯи нишондоди Конститутсияи ҚТ оид ба манъ будани таб-

лиғот ва ташвиқоте, ки бадбинӣ ва хусумати иҷтимоӣ, миллӣ, динӣ ва забониро бармеангезанд, (қ.2. м.30) бошад. Саволе ба миён меояд, ки оё ифодаи изҳори ақида, аз доираи маҳдудиятҳои зикршуда, аз ҷумла, дар воситаҳои ахбори омма маҳдуд карда шуданаш мумкин аст? Ба ақидаи мо бояд имкон дошта бошад. Зеро, тибқи талаботи Конститутсияи ҚТ маҳдуд кардани ҳуқуқ ва озодиҳои шахрванд бо мақсади таъмини ҳуқуқ ва озодии дигарон дар дигар ҳолатҳо низ раво дониста мешавад (қ.3. м.14).

Шакли ифоданамои ақида бояд ба талаботи зерин ҷавоб диҳад: Аввало, шараф ва қадри шахсиятро паст назанад. Сониян, бо сабабе ки мақсади ифодаи ақида дастрасии он ба шахсони сеюм мебошад, бояд имконияти ба гумроҳӣ бурдани шахсони сеюмро оид ба он ки маълумоти ифодакардашуда ақидаи субъективӣ ё тасдиқи далел мебошад, истисно намояд. Агар талаботи мазкур риоя нагардад, изҳоркунандаи ақида бояд оқибатҳои манфии онро ба зимма гирад. Умуман, ҳам ифодаи ақида (дар шакли таҳқиромезона) ва ҳам тасдиқи далел дар бораи паҳн кардани маълумоти пастзананда, метавонад асос барои ба ҷавобгарии маънавӣ кашидан тибқи талаботи қ.1 м.174 КГ гардад.

Бешубҳа, ҳолате ки боиси тавачҷуҳ мегардад, оқибати паҳн намудани маълумоти аз ҳақиқат дур мебошад. Ба чунин оқибатҳо дохил шуда метавонанд аз кор озод намудан, ба вазифаи интиҳобӣ интиҳоб нашудан, вайроншавии оила ва ғ.

Масъалаи муайян кардани андозаи зарари маънавӣ дар назария ва таҷриба аз ҳама душвор ва баҳснок мебошад. Қонунгузори амалкунандаи маданӣ (гражданин) на ҳадди ақалл ва на ҳадди ниҳой, инчунин на таносуб ё формулаи тарзи ҳисоби ҷуброни зарари маънавиро муқаррар накардааст. Вай ҳалли масъалаи мазкуро ба салоҳдиди суд мегузорад. Ҳамзамон, қонун якҷанд маҳакҳоро низ муайян менамояд, ки татбиқи онҳо дар маҷмӯъ ба сифати заминаи ҳисоб намудани андозаи ҷуброни зарари маънавӣ баромад карда метавонанд.

Дар сарҳати 2. м. 171 КГ муқаррар карда шудааст, ки «ҳангоми муайян намудани андозаи ҷуброни зиёни маънавӣ суд дараҷаи гуноҳи шахси вайронкардаи ҳуқуқ ва ҳолатҳои дигари қобили тавачҷуҳро ба назар мегирад. Суд ҳамчунин бояд дараҷаи азобу шиканҷаи

чисмонӣ ва рӯҳии марбут ба хусусиятҳои инфиродии шахси ҷабрдида ба назар гирад». Муқаррароти м. 171 КГ қисми 2 м. 1116 КГ-ро пурра намуда, муқаррар менамояд, ки «андозаи ҷаброни зарари маънавӣ вобаста ба хусусияти ба ҷабрдида расонидани ранҷу азоби чисмонӣ ва маънавӣ, инчунин дараҷаи гуноҳи зараррасон дар ҳолатҳое, ки агар гуноҳ асоси ҷаброни зарар бошад, аз ҷониби суд муайян карда мешавад. Ҳангоми муайян кардани андозаи ҷаброни зарар бояд талаботи оқилона ва одилона ба инobat гирифта шавад».

Ҳамин тавр, тибқи талаботи қонунгузори амалкунанда маҳакҳои зерини асосии баҳои андозаи зарари маънавиро муқаррар кардан мумкин аст:

- дараҷаи азобу шиканҷаи чисмонӣ ва рӯҳии марбут ба хусусиятҳои инфиродии шахси ҷабрдида;
- хусусияти ба ҷабрдида расонидани ранҷу азоби чисмонӣ ва маънавӣ;
- дараҷаи гуноҳи зараррасон дар ҳолатҳое, ки агар гуноҳ асоси ҷаброни зарар бошад;
- талаботи оқилона ва одилона;
- ҳолатҳои дигари қобили таваҷҷуҳ.

Бо дарназардошти он, ки Қонун номгуӣ истисноии расмии маҳаки баҳои андозаи ҷаброни зарари маънавиро муайян накардааст, судҳо метавонанд маҳакҳои иловагии дигари махсусро татбиқ намоянд. Аз тарафи дигар, чунин ҳолат мақомоти судиро дар ҳолати мураккаб мегузорад. Аз ин ҷо вобаста ба ҳамон як маҳак дар назария ақидаҳои гуногуни ба ҳам муҳолиф ва дар таҷрибаи судҳо нобоварибахшона татбиқи муқаррароти қонун ҳангоми ҳисобӣ кардани андозаи ҷаброн бо салохдиди худ ҷой дорад. Зеро, судҳо чи тавре ки Менглиев Ш. М. қайд намудааст, ба таври аниқ эквиваленти зарари маънавиро муқаррар карда наметавонанд [3, с. 590].

Чи хеле ки аз мазмуни моддаҳои 171 ва 1116 КГ ба миён меояд, қонунгузор талаб менамояд, ки ҳангоми руёнидани зарари маънавӣ бояд дараҷа ва хусусияти азоби марбут ба хусусиятҳои инфиродии шахси ҷабрдида ба назар гирифта шавад. Вале Кодекси граждани маҳз кадом хусусиятҳои инфиродии ҷабрдида-ро метавонад ба андозаи ҷаброни зарари маънавӣ таъсир расонад, мушаххас наменамояд. Ҳамзамон, қонунгузори амалкунанда ҳангоми муайян кардани андозаи зарари маънавӣ

масъалаи ба назар гирифтани ё нагирифтани ҳолати моддии ҷабрдида ҳал накардааст.

Дар адабиёти ҳукукии кишварҳои хориҷӣ оид ба масъалаҳои мазкур ақидаи гуногун вучуд дорад. Ба ақидаи яке ҳангоми муайян кардани андозаи ҷаброни зарари маънавӣ судро зарур аст, ки натавонанд хусусиятҳои инфиродии руҳии ҷабрдида, балки ҳолати моддии онро низ ба назар гирад [4, с. 78].

Ба ақидаи дигаре андозаи зарари маънавӣ набояд аз хусусиятҳои шахсии ҷабрдида, дараҷаи эҳсоси ранҷи он, дараҷаи худбаҳодихӣ, инкишофи чисмонӣ, ҷинс ва ғайраҳо вобастагӣ дошта бошад [5, с. 21]. Ӯ чунин ҳисоб менамояд, ки ба назар гирифтани хусусиятҳои инфиродии ҷабрдида, аз ҷумла, моддии он ҳангоми муайян кардани андозаи ҷаброн боиси вайрон гардидани принципҳои «баробарии ҳуқуқҳои шахрвандон» ва «ҳуқуқ ифодакунандаи татбиқи микёси баробар бо инсонҳои гуногун мебошад», мегардад. Дар ҳақиқат, агар андозаи ҷаброни зарари маънавиро бо таври автоматикӣ аз мартабаи баланди ҷабрдида, ҳолати таъмини моддии он вобаста намоем, он гоҳ дар бораи баробарии ҳуқуқи шахрвандон сухан рондан ғайриимкон мебошад.

Ҳамзамон, хусусиятҳои инфиродӣ наҷандон хусусияти баҳои моддии шахс буда, балки хусусиятҳои инфиродии руҳии шахс мебошад.

А.М. Эределевский қайд менамояд, ки зеро мафҳуми хусусиятҳои инфиродии ҷабрдида дар маънои моддаҳои 151 ва 1101 КГ РФ (174 ва 1116 КГ РТ) ҳолати исботшавандае фаҳмида шавад, ки суд бояд бо тарзҳои пешбининамудаи қонунгузори мурофиавӣ муқаррар намояд ва ҳангоми баҳо додани дараҷаи воқеии азоби чисмонӣ ё руҳӣ, инчунин муайян кардани андозаи ҷаброни дахлдор ба назар гирад [6, с. 186]. Бояд қайд намоем, ки маҳаки иловагии муайн кардани андозаи зарари маънавиро Қарори Пленуми Суди Олии ҶТ аз 23 декабри соли 2011 бо тағйири иловаҳо аз 12 июни соли 2014, №3 майян менамояд. Тибқи он агар маълумоти пастзанандаи шаъну шараф ва эътибори қорӣ, ки ба ҳақиқат мувофиқ намебошад, дар ВАО паҳн шавад, суд ҳангоми муайян кардани андозаи зарари маънавӣ бояд хусусият ва мазмуни нашр, инчунин дараҷаи паҳншавии маълумоти мазкурро ба инobat гирад. Ҳамзамон, маблағи зарари маънавие, ки руёнида мешавад, бояд ба зарари расонидашуда баробар буда, боиси маҳдуд кардани озодии воситаи ахбори омма нагардад. Ҳа-

мин тавр, Пленуми Суди Олӣ амали муқаррароти қонунгузории маданиро бо маҳаки дигар – «имконияти воқеи зараррасонанда» пурра намуд. Агарчанде ки чунин тавзеҳоти Пленуми Суди Олии ҚТ дар Қонун пешбинӣ нагардида бошад ҳам, вале ҷавобгӯи талаботи оқилона ва одилона ҳангоми муайян кардани андозаи зарари маънавӣ аз ҷониби суд мебошад (қ. 2 м. 1116 КГ). Риоя нагардидани талаботи мазкур метавонад боиси ноустувории молиявии редаксияи воситаҳои ахбори омма ва қатъ гардидани фаъолияти онҳо гардад [7, с. 97]. Қонунгузории амалкунанда ҷавобгарии ҳамагуна шахсони ҳуқуқиро дар доираи сармояи оинномавии онҳо муайян намуда, шахсони воқеиро бошад, новобаста аз он муайян мекунад. Барои ҳамин ҳам таваккали ҷавобгарии редаксияе, ки шахси ҳуқуқӣ мебошад, дар доираи сармояи оинномавиаш маҳдуд буда, таваккали ҷавобгарии шахси воқеӣ ҳамчун муассис васеъ мебошад.

Масъалаи дигари ҷаброни зарари маънавӣ шакли руёндани зарари маънавӣ мебошад. Тибқи банди 1-уми моддаи 1116 Кодекси граждани ҷаброни зарари маънавӣ дар шакли пулӣ амалӣ карда мешавад. Ҳамин тариқ, қонунгузор шакли молии руёндани товони зарари маънавиро истисно менамояд. Бояд зикр намоем, ки чунин муқаррарот набояд ба сифати монеа барои тарафҳое гардад, ки дар асоси созиш дигар шакли ҷаброни зарари маънавиро муқаррар менамоянд. Аз ҷумла, ҷаброни зарари маънавӣ дар шакли моддӣ бо роҳи додани мол ё расонидаани хизмат. Бояд зикр намоем, ки новобаста аз мавҷудияти маҳакҳои муайян кардани андозаи зарари маънавӣ, таҷрибаи судӣ оид ба масъалаи руёндани маблағи мушаххас ҳатто ба парвандаҳои ба ҳам монанд, хеле гуногун мебошанд. Ҳамзамон бояд ба назар гирифт, ки зиёд ва гуногун будан шартҳои муайян намудани андозаи ҷаброни зарари маънавӣ баҳои аниқи азоби рӯҳии расонидашударо ғайриимкон мегардонанд.

Дар қонунгузории кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ҳангоми паст задани шараф ва қадри шахрванд то вон дар шакли руёндани зарари маънавӣ амалӣ карда мешавад.

Дар ҳуқуқи англисӣ, америкӣ ва франсузӣ фарқиати ҷиддӣ оид ба асос ва тартиби ҷаброн дар байни зарари молумулкӣ мавҷуд нест. Дар ҳуқуқи умумии англо-саксонӣ ин-

ститутҳои «деликт» вучуд дорад, ки функсияи он дар ҳифзи дахлнопазирии шахсият ва ҳамаҷизе, ки ба инсон имконият медиҳад худро ҳамчун инсон нигоҳ дорад, ифода меёбад. (масалан, ҳуқуқ ба танҳоӣ ва ғ). Дар Кодекси граждании Франция бошад, ҳангоми муайян кардани зиён оид ба ҷаброни зиёни расонидашуда ё умуман талаф суҳан меравад, ки аз ҷумла, зарари ғайримоддиро дар назар дорад. Таҳлили қонунгузории амалкунандаи хоричӣ нишон медиҳад, ки дар низоми меъри ҳуқуқи бисёр кишварҳои мутараққӣ истилоҳи «зарари маънавӣ» мавҷуд нест, агарчанде ки мазмунан ба ҳамин монанд ва то дараҷае меъри хуб таҳия шуда, нисбат ба қонунгузории Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил вучуд дорад. Аз ҷумла, дар қонунгузории онҳо «зарари маънавӣ» вобаста ба аз даст додани ҳешон, қор, ифшо шудани сирри оилавӣ, тиббӣ, паҳн кардани маълумоти ба ҳақиқат номувофиқ, паст задани шараф, қадру қимат ё эътибори қорӣ шахрванд, муваққатан маҳдуд ё маҳрум қардан аз ягон ҳуқуқ, инчунин азоби ҷисмоние, ки боиси зарари маънавӣ расонидан, ё ин ки дар натиҷаи он ба беморӣ гирифтӣ шудани шахрванд мегарданд ва ғайраҳо мавҷуданд.

Рӯйхати адабиёт

1. Ниг.: Қарори Пленуми Суди Олии ҚТ «Дар бораи аз ҷониби судҳо татбиқ намудани қонунгузорӣ оид ба ҳифзи шаъну шараф ва эътибори қорӣ шахрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ. \ \ Қонунгузорӣ, 2015, № 2, – С. 80.
2. Ахбори Маҷлиси Олии ҚТ, 2013, №3.
3. Ниг.: Менглиев Ш.М. Избранные труды по гражданскому праву. Душанбе, 2011, –С. 590.
4. Великомыслов Ю.Я. Возмещение компенсации морального вреда. М., 2007, – С. 78.
5. Гаврилов Э.П. Как определить размер компенсации морального вреда? \ \ Российская юстиция. – 2000, №6. – С. 21.
6. Эределевский А.М. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики.-3-е изд., испр. и доп. - М.: 2004, – С.186.
7. Ниг.: Меликов У.А. К вопросу о соотношении компенсации морального вреда и свободы массовой информации. \ \ Академический юридический журнал. 2012, №2, – С. 97.

Аннотатсия

Чуброни зарари маънавӣ ҳангоми паст задани шараф, кадр ва эътибори корӣ

Дар мақолаи мазкур сухан дар бораи чуброни зарари маънавӣ, ҳангоми паст задани шараф, кадр ва эътибори кории шаҳрванд тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон меравад. Дар он мазмуни азоби қисмонӣ ва рӯҳӣ шарҳ дода шуда, маҳакҳои муайян кардани андозаи чуброни зарари маънавӣ асоснок карда шуда, асосҳои ба ҷавобгарӣ кашидани шахс мавриди таҳлил қарор дода шудааст.

Аннотация

Возмещение морального вреда в случае оскорбления чести, достоинства и деловой репутации

В данной статье речь идет о компенсации морального вреда порочащего честь, достоинство и деловую репутацию гражданина в соответствии с законодательством Республики Таджикистан. В ней разъясняется содержание физического и нравственного страдания, обосновываются критерии, определяющие размер возмещения морального вреда, а также основания привлечения лица к ответственности.

Annotation

Moral damage compensation in the event insult of honor, dignity and business reputation

In this article speech is going about the compensation of moral harm, discrediting the honor, dignity and business reputation of a citizen according the laws of the Republic of Tajikistan. It explains the content of the physical and moral suffering, justified by criteria, which determine the amount of compensation for moral damages, as well as the basics for attraction the person to the justice.

Шабозов Р.Г.,

заместитель начальника юридической службы
ОАО «Точиксодиротбанк», г. Душанбе, ул.
Бехзод, 47.

E-mail: shrg@tsb.tj

К ВОПРОСУ О ПРЕДМЕРЕ ДОГОВОРА О ЗАЛОГЕ ЦЕННЫХ БУМАГ

Калидвожаҳо: шартнома; гарави қогазҳои қиматнок; банк; сертификат.

Ключевые слова: договор; залог ценных бумаг; банк; сертификат.

Keywords: contract; pledge of securities; bank; certificate.

Предмет всякого договора играет роль одного из критериев, по которым определяется достижение сторонами соглашения, порождающего определённые обязательства между этими сторонами. Несогласованность по поводу предмета договора делает невозможной реализацию взаимных требований сторон, и в итоге не позволяет достигнуть конечного результата сделки. В связи с этим, заключение договора требует правильного определения сторонами условий о предмете, являющегося существенным условием, без согласования которого любой договор будет считаться незаключённым.

Законодатель относит предмет договора к числу первых среди всех существенных условий договора, дискуссии по поводу понимания сути, которого не утихают со времён римского права. И хотя в гражданско-правовой доктрине до сих пор не устоялось единой позиции относительно того, что считать предметом договора – содержание обязательства, которое составляют права и обязанности его сторон, или объекты материального мира, на которые распространяется обязательство [1], проблема понимания сущности предмета залога находится за пределами ведущих споров. Отсутствие в научной мысли какой-либо полемики по поводу понимания предмета именно договора залога связано с тем, что определение данной юридической категории нашло прямое законодательное

закрепление в Гражданском кодексе. В частности, в п.1 ст.360 Гражданского кодекса РТ (ГК РТ) устанавливается, что предметом залога может быть любое имущество, в том числе вещи и имущественные права (требования), за исключением вещей, изъятых из оборота, требований, неразрывно связанных с личностью должника, в частности требований об алиментах, возмещении вреда, причинённого жизни или здоровью, и иных прав, уступка которых другому лицу запрещена законодательными актами.

Что касается ценных бумаг, то допустимость их выступать в качестве предмета договора залога прямо предусмотрена п.5 ст.360 ГК РТ и ст. 4 Закона РТ «О залоге движимого имущества».

К ценным бумагам законодательно относятся акции, облигации, векселя, чеки, банковские сертификаты, коносаменты и другие документы, которые законодательными актами о ценных бумагах или в установленном ими порядке отнесены к числу ценных бумаг (ст.158 ГК РТ). Однако не все перечисленные виды ценных бумаг представляют интерес для банковского кредитования как предмет залога. В банковской сфере в качестве залога, как правило, используются только высоколиквидные (легко реализуемые на вторичном рынке) ценные бумаги, максимально снижающие риск непогашения кредита. Ведь какой бы степенью надёжности не обладало

обеспечение, принятие его в залог неизбежно накладывает на кредитора целый ряд специфических рисков. Поэтому значимость ценной бумаги как обеспечительного средства, зависит от того, насколько она (ценная бумага) представляет для банковской организации финансовый интерес как эффективный способ обеспечения возврата выданных кредитов и включает в себе реальные возможности исполнения кредитных обязательств. В этой связи в качестве предмета залога по кредитным обязательствам в банковском кредитовании выступают такие ценные бумаги, которые имеют залоговую ценность.

В науке гражданского права уже давно сделано наблюдение, что правомочие залогового кредитора обратить стоимость заложенного имущества на удовлетворение своих требований, связанных с нарушением со стороны заёмщика обеспеченного залогом обязательства, является ядром залоговых правоотношений [2]. Залоговая стоимость – это стоимость того имущества (в данном случае ценных бумаг), которое послужило залогом при получении кредита. Это стоимость, которую кредитор надеется получить от продажи на рынке данного актива в случае неплатежеспособности заёмщика. Она выражает собой полезность объекта оценки для его настоящего и будущего владельцев, определяемая с учётом временного периода, затрат и рисков, связанных с её получением, а поэтому служит верхним пределом кредита, предоставляемого под залог актива. Подчёркивая природу залога являть собой право на имущественную ценность объекта, Е.В. Васьковский в своё время обращал внимание на то, что «ценность не существует самостоятельно, отдельно от объекта, в качестве придатка или футляра к нему: она слита с ним, заключена в нем. Поэтому овладеть и воспользоваться ценностью можно не иначе, как через посредство заключающей её вещи: нужно либо присвоить саму вещь, либо обменять её на деньги, либо извлечь из неё ценность путём того или иного пользования ею. В первом случае залог состоит в праве присвоения вещи, во втором случае - в праве продажи вещи (*Distractioonspfand*), а в третьем - в праве пользования ею (*Nutzpfand*)» [3, с. 37].

Залоговую ценность имеет не право, удостоверенное ценной бумагой, а сама ценная бумага как объект гражданских прав. Это происходит в силу того, что «передача

удостоверенного ценной бумагой права невозможна без передачи самой ценной бумаги, залог ценных бумаг не рассматривается в качестве залога прав, а традиционно рассматривается в качестве залога вещей» [4, с. 128]. В этом проявляется свойство ценной бумаги, именуемое в науке гражданского права началом презентации, из которого следует, что право собственности или иное вещное право на ценную бумагу таким образом связано с правом, инкорпорируемым в нём, что без него оно не может быть ни осуществлено, ни передано, то есть право «из бумаги» следует за правом «на бумагу».

Исходя из такого понимания залоговой стоимости, в качестве предмета ценных бумаг используются высоколиквидные ценные бумаги, на которые имеется спрос на рынке ценных бумаг. Это, в первую очередь, контрольные пакеты корпоративных ценных бумаг, векселя, депозитные сертификаты, а также ликвидные государственные долговые обязательства. Рассмотрим некоторые из таких ценных бумаг.

В сфере банковского кредитования в качестве предмета залога может выступать вексель в силу целого ряда экономических и юридических свойств (ликвидность, удобство передачи и хранения, отсутствие предусмотренных законом ограничений).

Залог векселя должен оформляться индоссаментом – передаточной надписи на ценной бумаге, удостоверяющей переход прав по этому документу к другому лицу. В правоприменительной практике иногда встречается оформление залога векселя посредством договора залога векселя.

Согласно п.19 Положения о вексельном обращении в РТ, утверждённого Постановлением Правительства РТ от 20.08.1996 г., № 352, если индоссамент содержит оговорку «валюта в обеспечение», «валюта в залог» или всякую иную оговорку, имеющую в виду залог, векселедатель может осуществлять все права, вытекающие из переводного векселя, но поставленный им индоссамент имеет силу лишь в качестве поручительного индоссамента. То есть векселедержатель может передать вексель на основании залогового индоссамента другому лицу лишь в порядке поручения.

В банковской практике получило определённое распространение обеспечение кре-

дитного обязательства под залог депозитных сертификатов. Например, в Российской Федерации в обеспечение кредитного обязательства нередко заключается договор залога прав, вытекающих из депозитных сертификатов, при этом, как правило, депозитные сертификаты подлежат передаче на хранение в банк [5, с. 58].

Депозитный сертификат – это письменное свидетельство банка, подтверждающее право собственника или его преемника на получение суммы взноса и процентов, оговоренных в сертификате. Преимуществами депозитного сертификата, как обеспечительного средства, являются абсолютная ликвидность и неизменность процентной ставки, поскольку процентная ставка фиксируется в самом начале заключения сделки и не может изменяться.

Для банковского кредитования депозитные сертификаты представляют интерес постольку, поскольку являются одновременно и способом оформления договора банковского вклада, и ценной бумагой. То есть их особенность заключается в том, что они совмещают в себе и свойство ценной бумаги, и несут на себе специфику депозитного вклада. Свойство ценной бумаги депозитного сертификата делает возможным отчуждать его на основании сделки купли-продажи

или на основании уступки требования. Это, в свою очередь, преумножает его оборотоспособность и делает возможным выступать способом обеспечения обязательств самого вкладчика посредством передачи его в залог. Тем самым, решается проблема нахождения способа использования денежных средств в качестве предмета залога. Ведь одной из существенной сути залоговых отношений и особенностей договора о залоге является возможность реализации предмета залога. Денежные средства, а тем более в безналичной форме, как известно, такой возможностью не обладают, что, в свою очередь, исключает возможность их выступать предметом залога. Использование же депозитных сертификатов в качестве предмета залога сводит на нет бурно обсуждаемые в науке гражданского права вопросы, может ли вклад (денежные средства на вкладе) быть предметом залога (или только требования к банку о выдаче вклада и т.д.) [6, с. 3].

Несмотря на такие достоинства депозитного сертификата как обеспечительного средства, в кредитной практике таджикских коммерческих банков данный вид ценных бумаг не получил достаточного применения. В частности, в подтверждение этому являются следующие отчётные сведения ОАО, подготовленные ОАО «Тоджиксодиротбанк».

Сведения по обеспечению кредитных обязательств под залог депозитов [7, с. 3]

<i>Отчетный период</i>	<i>Количество депозитов, оставленных под залог</i>	<i>Общая сумма депозитов</i>
31.12.2015	171	6 389 772,65
31.12.2014	65	1 906 743,42
31.12.2013	57	1 661 289,48

Вместе с тем, мы считаем, что для развития сегмента залогового обеспечения использование депозитных сертификатов в качестве предмета залога является хорошей перспективой, особенно в области развития микрокредитования и потребительского кредитования. Республика Таджикистан давно ставит перед собой задачу развития кредитного рынка. Ещё в Среднесрочной стратегии развития банковской системы РТ, утверждённой Постановлением Правительства РТ от 3.08.2007 г., № 414, в целях развития системы кредитования банками малого и среднего

бизнеса поднимались вопросы разработки и реализации мер, направленных на активизацию деятельности по поиску эффективных способов залогового обеспечения кредитных обязательств, особенно для небольших по объёму ссуд [8]. На наш взгляд, депозитный сертификат, как раз является надёжной формой гарантии и тем самым высоколиквидным активом, использование которого в кредитной практике банков повысит спрос на кредиты коммерческих банков со стороны реального сектора экономики без дополнительных рисков для самих банков. Ведь залого-

говая политика любого коммерческого банка предполагает формирование требований и ограничений к имуществу, принимаемому в залог в обеспечение обязательств заёмщиков. Это делается в целях минимизации рисков банка. Поэтому залоговое имущество должно одновременно служить и стимулирующим фактором для клиента исполнять принятые на себя перед банком кредитные обязательства, и давать возможность банку получать полное или частичное удовлетворение своих требований от его реализации на случай неисполнения заёмщиков своих обязательств [9]. Залогоспособность депозитного сертификата вполне позволяет причислить его к залоговому имуществу, соответствующему таким требованиям.

Более того, активное использование депозитных сертификатов в банковской залоговой практике положительным образом скажется на оборотоспособности данного вида ценных бумаг и, тем самым, посредством вторичного рынка ценных бумаг обеспечит гибкий поток инвестиционных средств из одного сегмента экономики в другой. Таким образом, использование депозитных сертификатов в качестве предмета залога может оказать благотворное влияние и на развитие кредитного рынка, и на развитие вторичного рынка ценных бумаг.

В виду таких перспектив развития одновременно двух сегментов рынка, предлагаем на государственном уровне принять соответствующие меры, направленные на внедрение депозитных сертификатов в систему средств залогового обеспечения. Для этого, в первую очередь, необходимо на уровне Национального банка Таджикистана разработать единые для всех коммерческих банков правила по использова-

нию депозитных сертификатов в качестве залогового обеспечения.

Список литературы

1. См. напр.: Хутыз М.Х. Римское частное право: Курс лекций / под ред. С.А. Чибиряева. - М.: Былина, 2003.
2. См. напр.: Мейер Д.И. Русское гражданское право. [Электронный ресурс]. – Пг.: Типография «Двигатель», 1914. Доступ из справ.-правовой системы «Гарант».
3. См.: Васьковский Е.В. Учебник гражданского права. – М.: Статут, 2003. – С. 37.
4. См.: Басин Е.В., Гонгало К.М., Крашенинников П.В. Залоговые отношения в России. - М., 1993. – С. 128.
5. См.: Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. – 1997. – № 7. – С. 58.
6. См.: Гузнов А.Г., Солодков В.М. Управление ликвидностью с помощью депозитных сертификатов // Банковское право. – 2007, № 6. – С. 3.
7. См.: Отчёт ОАО «Тоджисодиротбанк» к годовому общему собранию акционеров на 2015 год.
8. См.: Постановление Правительства РТ от 3 августа 2007 года № 414 «О Среднесрочной стратегии развития банковской системы Республики Таджикистан на период до 2009 года» // Централизованный банк правовой информации «Адлия».
9. См. напр.: Залоговая политика Открытого акционерного общества «Тоджисодиротбанк», утверждённая Наблюдательным советом ОАО «Тоджисодиротбанк» от 30 января 2014 года // www.tsb.tj.

Аннотатсия

Дар бораи мавзӯи шартномаи гарави қоғазҳои қиматнок

Ин мақола махсусан ба масъалаи муайянкунии предмети шартномаи гарави қоғазҳои қиматнок бахшида шудааст. Дар он масъалаҳои таърих, мафҳум, инчунин танзими ҳуқуқии предмети шартномаи мазкур дар қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил карда мешаванд.

Аннотация

К вопросу о предмете договора о залоге ценных бумаг

Данная статья посвящена в частности вопросу определения предмета договора о залоге ценных бумаг. В ней рассматриваются вопросы истории, понятия, а также анализируются вопросы правового регулирования предмета данного договора в законодательстве Республики Таджикистан.

Annotation

On the subject of the contract of a pledge of securities

This article is devoted to the particular issue of the definition of the object of the contract of a pledge of securities. It examines issues of history, the concept, as well as analyzed the legal regulation of the treaty subject to the legislation of the Republic of Tajikistan.

Махмадшоев Ф.А.,

*начальник отдела международного права
Национального центра законодательства
при Президенте Республики Таджикистан,
кандидат юридических наук
E-mail: farhodmahmadshoev@rambler.ru*

СОТРУДНИЧЕСТВО ТАДЖИКИСТАНА И РОССИИ В СФЕРЕ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ: МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА

Калидвожаҳо: ҳамкориҳои тарафҳо; шартномаи байналмилалӣ; илм ва маориф; омодагӣ ба мутахассисон.

Ключевые слова: сотрудничество сторон; международный договор; наука и образование; подготовка специалистов.

Keywords: cooperation between the parties; an international treaty; science and education; training.

С момента приобретения независимости, Республика Таджикистан сотрудничает в широком круге вопросов и направлений международных отношений, начиная от экономической, военной, политической отрасли заканчивая гуманитарной сферой со многими государствами ближнего и дальнего зарубежья. Среди прочих государств особая роль принадлежит Российской Федерации, страны, с которой издавна сложились глубокие добрые, дружественные отношения, и государство, которое одним из первых признало суверенитет Республики Таджикистан.

Отрадно, что Основатель мира и национального единства – Лидер нации, Президент Республики Таджикистан уделяет особое внимание внешней политике государства, особенно сотрудничеству со странами СНГ, основанной на политике «открытых дверей», миролюбия и бескорыстия на пути реализации которого государство готово развивать дружественные отношения со всеми странами мира, в частности Российской Федерацией на основе таких принципов, как взаимоуважение, равенство и взаимовыгодное сотрудничество. В этой связи, повсеместное внимание уделяется подготовке высококвалифицированных специалистов различных отраслей экономики и культуры, их подготовке и обучению.

В контексте продолжения и развития созидательных, многоаспектных отношений со своими традиционными партнерами, в том числе с Российской Федерацией, Лидер нации, Президент Республики Таджикистан, наряду с усилением и укреплением эффективного взаимодействия двух стран в процессе борьбы с современными угрозами и вызовами, предлагает их решение. Решение, которое в современных условиях напрямую связывается с образованием, образовательной деятельностью.

Так, в своем ежегодном послании парламенту страны, Лидер нации поручил руководителям министерств образования и науки, экономического развития и торговли, а также ректорам высших учебных заведений, в течение последующих четырех лет решить вопрос полного обеспечения общеобразовательных учреждений учителями точных наук, информационных технологий и иностранных языков, в первую очередь, русского и английского языков [1].

Образованию также уделяется особое внимание высшим руководством России, в частности подготовке детей и молодежи общеобразовательному процессу. Достаточно позитивно охарактеризовав роль детей и молодежи в жизни общества, Президент России В.В. Путин высказывает мнение, что «Мы должны сделать всё, чтобы сегодняшние школьники

получили прекрасное образование, могли заниматься творчеством, выбрать профессию по душе, реализовать себя, чтобы у ребят были равные возможности для успешного жизненного старта» [2].

Роль и значение договоров заключаемых между Таджикистаном и Россией повсеместно возрастает. По данным органа внешних сношений республики - Министерства иностранных дел только с 1992 по 2013 год между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией заключено более 230 межгосударственных, межправительственных и межведомственных соглашений, регулирующих сотрудничество сторон в политической, экономической, военно-технической, культурно-гуманитарной и др. областях [3].

Уникальным правовым документом сотрудничества Таджикистана и России считается Договор о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи, который подписан 25 мая 1993 года. В соответствии со ст. 21 названного межгосударственного договора, путем заключения отдельных договоров, стороны всемерно способствуют сотрудничеству и контактам в областях культуры, искусства, образования, туризма и спорта, содействуют свободным информационным обменам. Здесь, можно утверждать, что с этого международного договора и начинается история двухстороннего взаимодействия в научной и образовательной сфере. Наряду с этим универсальным межгосударственным договором, своеобразная роль в правовом регулировании взаимоотношений Таджикистана и России в сфере науки и образования принадлежит следующим международным договорам:

– Соглашению между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан о сотрудничестве в области культуры, науки и техники, образования, здравоохранения, информации, спорта и туризма (Душанбе, 19 сентября 1995 года);

– Соглашению между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан о сотрудничестве в области аттестации научных и научно-педагогических кадров высшей квалификации (Душанбе, 12 февраля 1997 г.);

– Соглашению между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан об условиях учреждения и деятельности в городе Душанбе Рос-

сийско-Таджикского (славянского) университета (Москва, 10 июля 1997 г.);

– Соглашению между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Российской Федерации о порядке создания и функционирования филиалов высших учебных заведений Республики Таджикистан на территории Российской Федерации и филиалов высших учебных заведений Российской Федерации на территории Республики Таджикистан от 14 декабря 2009 года [4];

– Протоколу между Министерством образования Республики Таджикистан и Министерством образования и науки Российской Федерации [5] о создании филиалов Государственного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Московский энергетический институт (технический университет)» и Федерального государственного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Национальный исследовательский технологический университет «МИСиС» (Российская Федерация в г. Душанбе Республики Таджикистан)» от 20 июня 2011 года;

– Соглашению между Правительством Российской Федерации и Правительством Республики Таджикистан об условиях деятельности российско-таджикской средней общеобразовательной школы Российско-Таджикского (славянского) университета (Москва, 4 апреля 2007 г.) и др. [6].

Естественно, что каждый из названных международных договоров играет определенную роль в установлении диалога и сотрудничества сторон в сфере науки и образования. Следует отметить особо важную роль заключенного Соглашения 2009 года. Данный международный договор позволяет решить организационные проблемы, а также вопросы, затрагивающие создание, ликвидацию, лицензирование, государственной аккредитации, финансирования и разрешения спорных моментов, возникающих при осуществлении деятельности филиалов учебных заведений на территории сторон.

Во исполнение Соглашения 2009 года также разработан, и принят Протокол 2011 года. Фактически данный международный договор направлен на детализацию норм межгосударственных, межправительственных и межведомственных договоров, заключенных до этого момента между Таджикистаном и Россией.

Нормы этого межведомственного договора сформулированы с учетом применения норм соглашений заключенных в рамках СНГ, с целью эффективного использования потенциала и возможностей высших учебных заведений сторон, развития образовательной деятельности сторон на базе национально-регионального компонента.

Принятию Протокола 2011 года предшествует План совместных мероприятий по созданию и открытию в городе Душанбе филиалов российских высших учебных заведений (МГУ им. М.В. Ломоносова, МЭИ, МИСиС) на 2008-2010 годы. Документ предусматривает более 18 мероприятий, утвержденных министрами министерств образования сторон от 28 августа 2008 года. Тесное сотрудничество сторон в области науки и образования позволило в краткий срок создать не только правовую базу деятельности филиалов образовательных учреждений, инфраструктуру, но и сдать в эксплуатацию совместные проекты, произвести набор студентов. Таким образом, правовые механизмы двухстороннего сотрудничества становятся фундаментальной основой реализации двухстороннего сотрудничества в сфере науки и образования.

В результате, за столь ограниченный период времени, в республике в годы независимости были созданы необходимые условия для развития высшего профессионального образования регионального и мирового масштаба. Созданные филиалы имеют свое направление деятельности. Так, НИТУ «МИСиС» в настоящее время занимается подготовкой кадров в сфере естественных наук, включая металлургию, информатику и вычислительную технику, экономику по более чем 9 специальностям [7].

Примечательно, что приоритетом гуманитарного сотрудничества Таджикистана и России в период независимости остается именно наука и образование, продвижение устоявшихся и инновационных услуг в этой сфере, расширение и углубление двухсторонних связей между образовательными учреждениями сторон на договорной основе. В результате этого сотрудничества, упорной и плодотворной работы сторон в направлении международного правового обеспечения в сфере науки и образования, ближе к 2013 году в российские вузы по государственной линии поступили 1133 таджикских абитуриентов, а всего

в настоящее время в вузах России обучается свыше 5 тысяч студентов из Республики Таджикистан.

Одним из крупнейших совместных проектов в сфере образования является Российско-Таджикский (славянский) университет (РТСУ), в котором обучаются более 3,5 тыс. студентов, работают около 300 штатных преподавателей. Значительное внимание в данном вузе уделяется внедрению в практику учебной работы инновационных методов обучения, путем разработки методических материалов для активного обучения с помощью интерактивных технологий.

В филиалах МГУ им. М.В.Ломоносова, НИТУ «МИСиС» и Московского энергетического института систематически проводится работа по внедрению новых методов образовательного процесса, в частности дистанционного обучения. Создание филиалов российских вузов в Таджикистане, таким образом, как и создание филиалов таджикских вузов на территории России, широко востребовано и перспективно для укрепления двустороннего сотрудничества в гуманитарном направлении.

Действительно, международно-правовой механизм сотрудничества, в частности наличие межгосударственных, межправительственных и межведомственных договоров позволяет развивать сотрудничество не только в сфере высшего образования, но и в сфере дошкольного образования. Так, на основе международных двухсторонних договоров победителям различных международных школьных предметных олимпиад предоставляется право льготного поступления в самые престижные вузы России.

Становится традицией проведение ряда мероприятий в сфере научного и образовательного обмена, в частности, ежегодная выставка-ярмарка российских вузов в республике. В ходе этих ярмарок выпускники таджикских школ знакомятся с российской системой образования, программами, вступительными требованиями и условиями обучения. Следует отметить, что в республике действует пять российских средних школ: три школы Министерства обороны России в городах Душанбе, Курган-Тюбе и Кулябе, школа при РТСУ и филиал средней школы №83 города Ногинска Московской области в городе Нуреке.

На основе двухсторонних международных договоров в сфере науки и образования реализуются совместные образовательные программы с участием ведущих российских вузов, в частности Московского государственного лингвистического университета (МГЛУ), Московского государственного университета культуры и искусств, Государственного института русского языка им. А.С. Пушкина, РУДН и мн. др.

Отметим, что познание науки и успехи в сфере образования зависят от знания иностранных языков, в том числе русского языка. В целях правового обеспечения этой сферы также заключаются двухсторонние договоры. Большое внимание уделяется открытию центров изучения таджикского языка в вузах Российской Федерации, например, создание Центра изучения таджикского языка в МГЛУ.

Наряду с межгосударственными соглашениями заключены десятки соглашений межведомственного характера о научно-образовательном сотрудничестве между Таджикским национальным университетом, Российско-Таджикским (славянским) университетом и др. российскими вузами. Одним из примеров сотрудничества сторон является совместные проекты по подготовке пособия по совершенствованию навыков общения на русском языке. В этих целях уделяется внимание повышению уровня культурно-языковой и социальной адаптации отдельных слоев населения, в частности таджикских трудовых мигрантов к проживанию на территории России.

Перспективной сферой сотрудничества остается взаимодействие в области аттестации научных кадров высшей квалификации, так как Таджикистан по-прежнему входит в юрисдикцию ВАК РФ.

Положительно характеризуется динамика предоставления квот Министерства образования и науки РФ гражданам республики для обучения в российских вузах и профтехучилищах, которая, по оценкам Министерства образования РТ, ежегодно увеличивается в полтора раза.

Другим направлением сотрудничества сторон является подготовка творческих кад-

ров. В этом направлении также Россия оказывает помощь в подготовке творческих кадров, в частности:

- таджикского телевидения и радио;
- в области театрального искусства и кино.

Анализ межгосударственных договоров Таджикистана и России показывает, что в сфере образования наиболее важными направлениями сотрудничества сторон считаются:

- подготовка детей в дошкольном образовательном учреждении;
- подготовка специалистов в социально-культурной сфере;
- подготовка специалистов в сфере экономики;
- подготовка специалистов по направлению точных наук (физика и математика);
- подготовка специалистов в сфере энергетики;
- подготовка кадров в сфере легкой и тяжелой промышленности.

Таким образом, признание суверенитета республики с 1991 года по настоящее время, позволило развивать взаимное сотрудничество в разных сферах жизнедеятельности не только на мировом, региональном уровне, но и на межгосударственной основе с традиционными странами-партнерами в гуманитарной сфере, путем заключения двухсторонних, многосторонних международных договоров.

Список литературы

1. <http://www.president.tj/ru/node/10587>. (дата обращения 16.05.2016 года).
2. <http://www.garant.ru/hotlaw/federal/674378/#review>. (дата обращения 18.05.2016 года).
3. <http://mfa.tj/ru/otnosheniya-so-stranamisng/otnosheniya-tajikstan-russia.html> (дата обращения 18.05.2016 года).
4. Далее Соглашение 2009 года.
5. Далее по тексту Протокол 2011 года.
6. Международные соглашения о сотрудничестве в сфере образования. Составитель: Департамент международного сотрудничества в образовании и науке Минобрнауки России, М., 2009.– С. 149-160.
7. Подробно см.: <http://df.misis.ru>. (дата обращения 17.05.2016 года).

Аннотатсия**Ҳамкори Тоҷикистону Россия дар соҳаи илм ва маориф: ҷанбаҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва пешомадҳои ҳамкорӣ**

Мақола вазъи ҳамкориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россияро дар давраи соҳибистиқоли оид ба соҳаҳои илм ва маориф дарбар мегирад. Таъкид гардидааст, ки рушди муносибатҳои дучониба ба мавҷудияти заминаи мушаххаси меъёрӣ-ҳуқуқи байналмилалӣ марбут аст.

Аннотация**Сотрудничество Таджикистана и России в сфере науки и образования: международно-правовые аспекты и перспективы сотрудничества**

Статья охватывает состояние сотрудничества Республики Таджикистана и Российской Федерации периода независимости в отраслях науки и образования. Утверждается, что развитие двухсторонних отношений взаимосвязано с конкретной международной нормативно-правовой базой.

Annotation**Cooperation between Tajikistan and Russia in the sphere of science and education: international legal aspects and prospects of cooperation**

The article covers the status of cooperation between the Republic of Tajikistan and the Russian Federation in period of independence in the fields of science and education. It is alleged that the development of bilateral relations is interconnected with a specific international legal framework.

Абдуллаев Ф.Р.,

*старший преподаватель кафедры
коммерческого права Таджикского
государственного университета коммерции*

СИСТЕМА КОЛЛИЗИОННЫХ ПРИВЯЗОК В СФЕРЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ СОБСТВЕННОСТИ

Калидвожаҳо: низом; коллизии; танзим; муносибатҳо; моликият.

Ключевые слова: система; коллизионный; регулирование; отношения; собственность.

Keywords: system; collision; regulation; relationships; property.

Как известно, право собственности – это особый специфический институт международного частного права. Отличается последнее от других правоотношений, регулируемых нормами международного частного права, особым подходом коллизионно-правовой регламентации. Как ранее было отмечено, законодательное закрепление вопросов, связанных с правом собственности в разных государствах настолько разнятся, что невозможно провести унификацию норм, регулирующих частноправовые отношения, связанных с правом собственности. В связи с этим, коллизионная регламентация рассматриваемого вопроса зиждется в основном на уровне национально-правового регулирования. Объясняется такой расклад дел, по всей видимости, тем обстоятельством, что институт права собственности, как верно заметила, Г.К. Дмитриева, является базовым институтом любой правовой системы [1].

Наличие незначительных международных конвенций, к числу которых относятся Конвенция о переходе права собственности в международной купле-продаже товаров 1958 г. [2], Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным уголовным делам (Минская конвенция) 1993 г. (ст.38), одноименная Конвенция 2002 г. (Кишиневская конвенция), регулирующие вопросы права собственности в международном частном праве, вовсе не ущемляет отмеченный нами ранее преимущественно коллизионно-правовой метод регулирования правоотношений собственности, поскольку указанные международно-пра-

вовые акты содержат лишь договорные коллизионные нормы, а не нормы материально – правового характера. В связи с чем, важно отметить, что коллизионная регламентация правоотношений собственности основана исключительно на коллизионно-правовом методе регулирования, в частности на системе определенных коллизионных привязок.

В дополнении к указанному фактору, система коллизионных привязок, регламентирующих правоотношения собственности с иностранной составляющей, строится на основе указанных нами ранее особенностей коллизионного регулирования права собственности в международном частном праве. Полагаем, что выделенный нами круг особенностей коллизионно-правовой регламентации рассматриваемых правоотношений, в частности способ правовой регламентации отношений собственности; деление объектов права собственности на движимые и недвижимые; определение содержания права собственности; момент перехода права собственности; основание возникновения и прекращения права собственности, и составляют основу существующих коллизионных привязок. Поскольку, как известно, коллизионные привязки, по сути, призваны разрешать возникающие коллизии в праве разных государств при наличии иностранного элемента. А последние, в свою очередь, имеют место быть когда правопорядки разных государств содержат неодинаковую регламентацию того или иного вопроса. Следовательно, отличаясь по указанным факторам, праву собственности,

как специфической отрасли международного частного права, присуща особая система коллизионных принципов. И в данном аспекте вряд ли можно согласиться с мнением голландских ученых, процитированных Л.П. Ануфриевой, о том, что институт права собственности является одним из наименее спорных моментов в действующих нормах международного частного права [3].

Сложилось так, что исторически в международном частном праве признавалось господство двух коллизионных принципов – личный закон собственника и закон места нахождения вещи. Основанием для подобной регламентации коллизионных привязок было деление вещей на движимые и недвижимые. По сути, если к недвижимости применялся коллизионный принцип места нахождения вещи, поскольку недвижимость есть часть государственной территории, и, следовательно, законы государства должны распространяться и на ее части [4]. Что касается движимого имущества, то долгое время, вплоть до середины XIX века сохраняется принцип применения личного закона собственника. Но данное положение, хотя и нашло законодательное закрепление в праве некоторых стран [5], встретило явную критику ученых того времени, и как видно небезосновательно. Как верно было отмечено русским ученым А.Н. Макаровым на рубеже XIX-XX вв., окончательную точку в нецелесообразности использования личного закона собственника в отношении движимого имущества поставили немецкие ученые Вехтер и Савиньи, последовательно доказавшие неясность использования данного принципа – о каком лице говорят, выдвигая его личный закон? [6]. И действительно, идет ли речь о непосредственном собственнике, либо о владельце того или иного имущества. В связи с этим, подчинение движимых вещей коллизионному принципу «личный закон собственника» в силу своей необоснованности, не получил широкого распространения и в настоящее время не используется для коллизионной регламентации отношений собственности.

Итак, в отношениях права собственности в настоящее время, независимо от того является ли объектом собственности движимость либо недвижимость, выделяется коллизионная привязка – закон места нахождения вещи – *lex rei sitae*. Данная коллизионная привязка, имея характер исходного начала в свете регулирования отношений собственности, призна-

ется основополагающей в законодательстве о международном частном праве практически всех государств, за некоторым исключением. В частности, коллизионный принцип места нахождения вещи встречается в §1 ст.24 Закона «О международном частном праве» Польши 1965 г., в §21 (1) Указа Венгрии «О международном частном праве» 1979 г, ст.51 закона Италии 1995 г. «Реформа итальянской системы международного частного права» и др. Но в то же время, важно отметить, что деление объектов права собственности на движимые и недвижимые имеет место быть в праве некоторых стран. Так, например, ст.97 Федерального закона Швейцарии 1987 г. «О международном частном праве» закон места нахождения имущества распространяет только по отношению к недвижимому имуществу, в то время как к движимым объектам права собственности применяется закон места жительства или обычного места пребывания ответчика (ст. 98) [7]. Вводный закон 1942 г. к Гражданскому кодексу Бразилии (§1 ст. 8) также применяет принцип места жительства собственника по отношению к движимому имуществу, которые он имеет при себе либо которые предназначены к перевозке [8].

Получается, что даже при, казалось бы, удобстве применения единой коллизионной привязки ко всем объектам права собственности, без разграничения последних на категории движимых и недвижимых, как верно отмечает Ш.М. Менглиев, данное правило не является безусловным [9]. Этого требует и бурное развитие международного торгового оборота, невозможность в определенных обстоятельствах определить место нахождения имущества, например, когда груз отправляется на большие расстояния определить его место нахождения в каждый момент является затруднительным, в силу чего к такого рода исключениям необходимо применить иные коллизионные принципы, всецело отвечающие как интересам сторон, так и преследующие цель по возможности единообразного коллизионного регулирования. В.П. Звекков, в свою очередь, отмечает, что появление новых коллизионных привязок, прежде всего, связано с регулированием правоотношений, связанных с ценными бумагами [10].

То есть в современном мире в законодательстве разных стран наблюдается довольно большое количество ограничений (о которых речь пойдет ниже) применения, казалось бы, традиционного принципа *lex rei sitae*, дополне-

нии, порой вовсе и замены его другими формулами прикрепления. В этой связи, считаем целесообразным посредством раскрытия сущности существующих коллизионных принципов, как в национальном праве, так и международном частном праве зарубежных стран, базируясь на особенностях коллизионно-правовой регламентации отношений собственности, в целях большей определенности регулирования, выработать статут права собственности. Ведь, как справедливо отмечает И.В. Гетьман-Павлова, в настоящее время имеет место быть тенденция к сужению вещно-правового статута правоотношения в пользу расширения обязательственного, наследственного и личного статутов [11]. В качестве примера автор приводит ст.51 Закона «О международном частном праве» Италии, где в частности встречается формулировка «... когда предоставление вещного права зависит от семейных отношений или от договора» [12]. Придерживается подобной точки зрения и И.В. Мингазова. Автор полагает, что современный институт права собственности переживает значительные изменения, в частности наблюдается процесс сближения вещной и обязательственной концепций права собственности [13].

В связи с этим, как известно, статут любого правоотношения призван решать ряд вопросов, к числу которых применительно к праву собственности можно выделить следующее:

во-первых, устанавливает круг вопросов, которые необходимо разрешить компетентным органом при помощи права, применимого к правоотношению собственности, избранном на основании определенной коллизионной нормы;

во-вторых, толкование понятия «права собственности» с точки зрения применимого права раскрывается с помощью категории статута собственности.

То есть, по существу, когда право, применимое к правоотношению собственности с иностранной составляющей избрано на основе соответствующей коллизионной нормы (будь то закон места нахождения вещи, закон места отправления имущества, закон места его назначения, либо выбор того или иного правопорядка осуществлено на основе принципа автономии воли), то главной задачей, стоящей перед органом, призванным разрешить спор по существу, является установление круга вопросов, и составляющих сущность правоотношений собственности с присутствием иностранного

элемента. Тем более что на данный вопрос доктрина международного частного права отвечает неоднозначно. В частности, Ш.М. Менглиев полагает, что в круг коллизионных вопросов отношений собственности входят возникновение и прекращение права собственности, осуществление, защита, а также содержание права собственности [14]. О вещно-правовом статуте пишет и Л.А. Лунц. Автор полагает, что последнее решает вопросы классификации вещей (в том числе их деление на движимые и недвижимые), содержание права собственности и других вещных прав, способность вещей быть объектом права собственности, порядок и способ возникновения права собственности, а также момент перехода права собственности [15]. Л.П. Ануфриева рассматривает лишь сферу действия традиционной коллизионной привязки – *lex situs*. Последняя, по мнению автора, включает такие вопросы, как содержание права собственности, вопросы квалификации объектов права собственности в качестве движимых и недвижимых, а также их осуществление и защиту [16]. Чуть уже круг коллизионных вопросов, подпадающих под сферу регулирования закона места нахождения вещи, определяются Г.К. Дмитриевой. Автор полагает, что по *lex rei sitae* обычно решается вопрос о том, является ли та или иная вещь предметом права собственности или иного вещного права, объем права собственности, порядок возникновения, перехода и прекращения права собственности [17]. В связи с этим, считаем необходимым, что законодательное закрепление подлежащем применению к праву собственности перечня конкретных вопросов, которые как раз таки и решаются на основе статута права собственности, позволит выработать единый подход к определению круга данных вопросов, и естественно будет способствовать большему определению регулирования правоотношений собственности в свете частного-правового регулирования.

Но прежде чем, выработать статут права собственности, рассмотрим на каких же коллизионных принципах, помимо указанной *lex rei sitae*, строится вся система коллизионно-правовой регламентации правоотношений собственности.

Итак, в Республике Таджикистан (РТ) коллизионное регулирование отношений собственности содержится в части третьей, раздела VII «Международное частное право» Граждан-

ского кодекса РТ. В частности, коллизийная регламентация рассматриваемых правоотношений представлена в статьях 1213-1217 ГК РТ, содержащих вопросы содержания права собственности, возникновения и прекращения права собственности, вещных прав на транспортные средства и на иное имущество, подлежащее внесению в государственные реестры, вещных прав на движимое имущество в пути и защите вещных прав соответственно.

Пункт 1 ст. 1213 ГК РТ предусматривает, что содержание права собственности и иных вещных прав на движимое и недвижимое имущество и их осуществление подчиняются праву страны, где это имущество находится. Подобный коллизийный принцип в целом характерен для стран постсоветского пространства. Имея строго императивный характер, суть данной коллизийной привязки сводится к тому, что правомочия владения, пользования и распоряжения (ч.2 ст. 232 ГК РТ), по сути, составляющие содержание права собственности, определенным имуществом, которое находится на территории РТ, подчиняется отечественному законодательству. Если же имущество находится на территории Французской республики, то содержание права собственности на данное имущество будет определяться по праву Франции, где как ранее было отмечено, содержание рассматриваемых правоотношений сводится лишь к правомочиям пользования и распоряжения. Интересным представляется вопрос о разграничении объектов права собственности на движимые и недвижимые. М.К. Сулейменов полагает, что в подобном контексте слова «движимое и недвижимое» являются лишними, т.к. сам термин «имущество» вбирает в себя как недвижимые, так и движимые объекты [18]. Следует заметить, что законодательство некоторых стран вовсе не разграничивает объекты права собственности на движимые и недвижимые. В частности, ст.32 Закона «О международном частном праве» Грузии 1998 г. устанавливает, что возникновение, изменение, передача и прекращение права навещь регулируются правом страны, где эта вещь находится [19]. Как видно, здесь не проводится разграничение объектов права собственности на движимое и недвижимое имущество. Но, несмотря на это, мы полагаем, что разграничение вещей на движимые и недвижимые и включение данного аспекта в сферу действия права, подлежащего применению к вещным правам, имеет большое

практическое применение постольку, поскольку современный этап развития международного частного права характеризуется обогащением коллизийных принципов, где непосредственно учитываются не только общие вопросы коллизийной регламентации тех или иных отношений, но во внимание также берутся и вопросы применительно к частным случаям. Например, в таких странах, как Бельгия и Болгария коллизийно-правовой регламентации подлежат вещи особой категории – культурное наследие, культурные ценности [20]. Либо же ст. 59 Закона «О международном частном праве» Италии содержит специальное коллизийное регулирование ценных бумаг, в частности указывается, что ценные бумаги регулируются правом государства, на территории которого они были выпущены. Как видно, в приведенных примерах коллизийной регламентации подлежит имущество особой категории. В связи с этим, разграничение вещей на движимые и недвижимые представляется необходимым, и нельзя охватить понятием «имущество» вещи, принадлежащие к различным категориям вещей. К тому же ч.2 рассматриваемой статьи определяет, что принадлежность имущества к движимым или недвижимым вещам (а также иная классификация) определяются правом государства, на территории которого данное имущество находится.

Указанная нами важность классификации вещей на движимые и недвижимые имеет также место быть при коллизийно-правовой регламентации вопросов возникновения и прекращения права собственности. Поскольку ГК РТ по вопросам возникновения и прекращения права собственности устанавливает целый круг коллизийных привязок, каждая из которых представляет особый интерес. В частности, ч.1 ст.1214 ГК РТ закрепляет, что возникновение и прекращение права собственности на имущество следует определить по праву того государства, на территории которого данное имущество находилось в момент, когда имело место действие или иное обстоятельство, послужившее основанием для возникновения либо прекращения вещных прав. По существу, право собственности на вещь, правомерно приобретенной за границей, считается действительным. Либо, приобретение вещи на территории РТ считается собственностью лица, его приобретшего, даже при перемещении данного лица в другую страну, где данная вещь не может на-

ходиться в собственности граждан. Закрепляя традиционную коллизионную привязку – закон местонахождения вещи, по отношению к недвижимому имуществу, нормы данной статьи не вызывают особых вопросов. Поскольку, как абсолютно справедливо отмечается в зарубежной доктрине «применения принципа *lex rei sitae* по отношению к недвижимому имуществу связано с тем фактом, что земля [21] не может двигаться, а значит *lex situs* объединяет ожидаемое и реальное» [22]. Действительно, по существу, в части недвижимого имущества, как по вопросам возникновения и прекращения, так и по вопросам содержания права собственности, отыскать подлежащий правопорядок не составит особого труда, ведь недвижимое имущество невозможно переместить и его фактическое местонахождение не меняется, а, следовательно, к категории недвижимого имущества применимым правом всегда будет являться правопорядок государства его местонахождения. Иное дело, когда объектом права собственности выступают вещи движимые. Здесь возникает серьезный вопрос: «Сохраняются ли за собственником права на вещи, приобретенные за границей при перемещении последних на территорию другого государства?» и «Как быть в ситуациях, когда правомочия по отношению к имуществу имеют существенные различия в правовых системах различных государств». По существу, речь идет о содержании права собственности в свете коллизионного регулирования и об особенностях в коллизионно-правовой регламентации отношений собственности в национальном праве разных стран. На подобные, казалось бы, сложные на первое восприятие вопросы (а сложности действительно имеют место быть на практике), законодательство практически всех стран содержит определенную коллизионную привязку. Придерживаясь позиции «экстерриториального характера вещных прав» [23], законодательство о международном частном праве абсолютного большинства государств исходит из той точки зрения, что содержание права собственности должно определяться по законодательству места нахождения имущества. То есть право собственности, приобретенное за границей, признается за собственником, но вот его содержание должно определяться не по праву государства места приобретения данной вещи, а по праву страны, где непосредственно данная вещь находится. Данный коллизионный прин-

цип содержится в п.2 ст.42 ГГУ, где в частности говорится, что если вещь, на которую установлены определенные права, попадает в другую страну, то данные права не могут осуществляться в противоречии с правопорядком этой страны. Ч.2 ст.32 Закона «О международном частном праве» Грузии содержит практически идентичную трактовку рассматриваемого вопроса – если по отношению к определенной вещи возникло право, и она оказалась в другой стране, то последствия данного права подчиняются праву страны, куда непосредственно вещь была вывезена. Идентичное положение, но в более развернутой форме, содержится и в ст.66 Кодекса МЧП Болгарии, где в частности говорится, что права, приобретенные на основании правопорядка определенного государства, при изменении местонахождения вещи не могут осуществляться в противоречии с правом государства места пребывания [24]. ГК РТ также исходит из данного принципа, закрепляя данное положение в ч.1 ст.1213 ГК РТ.

Но здесь важно отметить, что законодательство некоторых стран специально не оговаривает вопрос о коллизионной регламентации возникновения и прекращения права собственности с последующим изменением местонахождения вещи, правомерно приобретенной за границей.

В частности, не содержится трактовка вопроса об определении содержания возникшего на территории другого государства права собственности в Гражданском кодексе Казахстана. П.1 ст.1107 указанного закона определяет лишь положение, согласно которому право собственности и иные вещные права определяются по законодательству места их нахождения. Интересной в этом аспекте представляется позиция российского законодателя. Дело в том, что ст.1205 Гражданского кодекса Российской Федерации в старой редакции (от 26 ноября 2001 г.) содержала следующую трактовку рассматриваемого вопроса: «Содержание права собственности и иных вещных прав на недвижимое и движимое имущество, их осуществление и защита определяются по праву страны, где это имущество находится». Казалось бы, при таком подходе с определением применимого правопорядка в отношении содержания движимого имущества, где бы оно ни находилось, проблем не возникает. Но вследствие внесенных дополнений и изменений в часть третью ГК Федеральным законом от 30 сентября

2013 г. №260-ФЗ, вещные правоотношения, в частности право собственности, претерпели существенные изменения. Если ранее объем рассматриваемой нормы включал «содержание права собственности и иных вещных прав...», то в действующей редакции ст.1205 ГК РФ изменен объем коллизионной нормы, который ныне представлен в следующем виде – право собственности и иные вещные права...», т.е. в новой редакции статья не содержит, казалось бы, важного слова – «содержание», которое, по сути, и является определяющим в данном аспекте в свете коллизионной регламентации. Объясняется такой подход, по мнению Н.Г. Вилковой тем обстоятельством, что на современном этапе наблюдается усложнение отношений собственности, а также расширением вариантов распоряжения данным правом [25].

Мы полагаем, что право собственности как исконно национальный институт гражданского права любого государства, обладая своими специфическими особенностями в свете коллизионно-правовой регламентации, в большей степени, не дающей возможность унифицировать нормы отношений собственности в рамках международного частного права, нуждается в «полноценной» коллизионной регламентации в рамках национальных правовых систем, в силу чего указание на определение применимого правопорядка в вопросах содержания права собственности, его возникновения и прекращения в качестве основных, является необходимым. В связи с этим полагаем, что включение данных вопросов в вещно-правовой статут права собственности является как раз таки продиктованным требованиями современности. Здесь же важно отметить, что наряду с содержанием права собственности в вещно-правовой статут необходимо также включать и вопросы осуществления права собственности. Определяясь по закону места нахождения вещи, суть данной категории сводится к тому, что собственники определенного имущества не должны осуществлять право собственности с целью причинить вред другим лицам, а также злоупотреблять принадлежащими им правами, что касается предпринимателей, то они не должны использовать принадлежащие им права для ограничения конкуренции.

Следующим не менее интересным моментом является включение в Гражданский кодекс коллизионной привязки, являющейся, по сути, исключением из общего коллизионного

принципа *lex situs*. Речь идет о возникновении и прекращении права собственности на имущество, которое является предметом сделки. Ч.2 ст.1214 ГК РФ подчиняет данный вопрос праву страны, которому непосредственно подчиняется сделка, в том случае, если соглашением сторон не предусмотрено иное. По сути, законодатель в вопросе возникновения и прекращения права собственности по заключаемой между сторонами сделке, придерживается более «демократичных» подходов, предоставляя сторонам возможность подчинить момент возникновения и прекращения права собственности праву государства, где непосредственно сделка заключается (причем последнее может в корне отличаться от права страны места нахождения имущества). Еще более «демократичным» представляется возможность применения в данном случае принципа автономии воли, причем внеограниченной вариации. То есть законодатель, не устанавливает каких-либо ограничений в свете достижения сторонами соглашения применения вовсе иного правопорядка, отличного как от принципа местонахождения вещи, так и места заключения самой сделки. Важно отметить, что законодательство большинства стран о международном частном праве вообще не предусматривают в вопросах коллизионной регламентации права собственности применение столь важного и значимого института МЧП, как автономия воли (Австрии, Грузии). Законодательству же других стран свойственно предоставление альтернативы выбора. В частности, ст.104 швейцарского закона о международном частном праве предоставляет сторонам договорных правоотношений возможность подчинить возникновение и прекращение права собственности праву: 1) страны отправления; 2) страны назначения; 3) либо праву, применимому к основной сделке. Право Германии, в свою очередь, применяет к правоотношениям собственности принцип наиболее тесной связи, по сути, также являющийся исключением из применения общего принципа местонахождения вещи, причем здесь принцип наиболее тесной связи является чуть ли ни определяющим. Статья 46 Вводного закона гласит, что если с правом какого-то государства существует наиболее тесная связь, чем те правопорядки, которые по сути являются определяющими в свете коллизионной регламентации отношений собственности, то

применению подлежит правопорядок того государства, с которым существует наиболее тесная связь [26].

Как известно, сделка представляет собой определенные действия, как граждан, так и юридических лиц, которые направлены на установление, изменение или прекращение гражданских прав и обязанностей (ст.178 ГК РТ). Как верно отмечается в юридической литературе, наиболее распространенными разновидностями сделок, как правило, являются двух и многосторонние сделки, т.е. по сути договора [27]. Следовательно, норма, содержащаяся в ч.2 ст.1214 ГК РТ о применении принципа автономии воли к правоотношениям собственности, в международном частном праве сочетает в себе как договорной, так и вещно-правовой статут. То есть, речь идет о возникновении и прекращении вещных прав (в частности права собственности) на имущество именно по сделке. А сделка, заключенная между двумя и более сторонами по договорным обязательствам обладает договорным статутом. На подобные гражданско-правовые отношения автоматически распространяется договорной статут. Значит, получается, что если стороны заключат по своему усмотрению соглашение о применимом к их сделке правопорядке определенного государства (воспользуются принципом автономии воли), то данный договорной статут автоматически распространится и на переход права собственности, а последнее, как известно, имеет в своей основе вещно-правовой вопрос. Казалось бы, данное незначительное смешивание не должно вызывать каких-либо трудностей, но на практике такой подход способен порождать немало проблем. Дело в том, что смешивание договорного и вещно-правового статутов может привести к неоднородным решениям, возникающих на практике споров по поводу перехода права собственности в случаях, например, с участием третьих лиц. Допустим, стороны заключили сделку о купле-продаже определенного имущества. По сути, между сторонами заключена сделка. Воспользовавшись принципом автономии воли, указанным в ч.2 ст.1214 ГК РТ, вопросы возникновения и прекращения права собственности по такой сделке будут решаться правопорядком, выбранным сторонами договора, т.е. покупателем и продавцом. Значит, данное правоотношение разрешается по договорному статуту выбранного сторонами правопорядка. Но если же здесь появляет-

ся третье лицо [28], которое будет утверждать, что является собственником проданной вещи, и предъявит иск к покупателю об истребовании данной вещи, то здесь уже приходится говорить не о договорном статуте, которое имеет место при применении в подобных правоотношениях принципа автономии воли, а о вещно – правовом статуте, то есть иски такого третьего лица подчиняются праву страны места нахождения спорного имущества. По сути, при таком раскладе дел в проигрыше остается покупатель, поскольку договорной статут признает его собственником, в то время как по вещному статуту требования третьего лица должны подлежать удовлетворению (третье лицо доказывает, что действительно является собственником данной вещи), и вещь должна быть изъята у покупателя. Мы полагаем, что в данном случае, законодатель должен разграничить договорной статут от вещно-правового, во избежание автоматического применения договорного статута к вещно-правовым отношениям, в частности возникновения и прекращения права собственности.

Здесь же отметим, что в рассматриваемой статье законодатель также не упоминает о каком имуществе идет речь – движимом или недвижимом. Дело в том, что к категории недвижимого имущества возможно применить только лишь традиционную коллизионную привязку – закон места нахождения вещи, так как недвижимость, как правило, всегда будет оставаться на одном месте [29]. Следовательно, указание в статье, о какой категории имущества идет речь, также представляется целесообразным, во избежание неясностей, а также как было указано ранее неоднозначному походу к данному вопросу в законодательствах о международном частном праве разных стран [30].

Итак, как известно, принцип автономии воли в настоящее время занимает, или, по крайней мере, должно занимать весомое место в законодательствах о международном частном праве государств. О значимости данного института не раз отмечается и в литературе. В частности, Н.Ю. Ерпылева отмечает, что занимая центральное место в национальных системах МЧП, принцип автономии воли как бы подчиняет все остальные коллизионные привязки, которые по отношению к закону автономии воли призваны носить вспомогательный характер [31]. С.В. Николюкин, в свою очередь отмечает, что широкое применение рассма-

триваемого принципа привело к устойчивости его содержания... [32]. В силу этого, а также в свете вышесказанного, считаем необходимым, п.2 ст.1214 ГК РТ переформулировать таким образом, чтобы дать возможность сторонам сделки регулировать не только возникающие между ними договорные правоотношения, но и без ущерба для прав третьих лиц распространить применимый ими принцип автономии воли к отношениям вещно-правовым, в частности возникновению и прекращению права собственности на движимое имущество. В свете сказанного предлагаем, изложить ч.2 ст.1214 ГК РТ в следующей редакции: «Возникновение и прекращение вещных прав на имущество, являющееся предметом сделки, определяется по праву страны, которому подчинена данная сделка. Стороны могут договориться о применении к возникновению и прекращению права собственности и иных вещных прав на движимое имущество права, подлежащего применению к их сделке, без ущерба для прав третьих лиц». Предполагается, что такой подход призван наиболее полно отразить разграничение договорного статута от статута вещно-правового, и устранить возможные проблемы и неясности, имеющие место на практике.

Важно отметить, что подобный подход ближе к нововведениям, внесенным в ч.3 Гражданского кодекса Российской Федерации. А вот международному частному праву зарубежных стран, как верно отмечает А.В. Асосков, несвойственно предоставление сторонам договора возможности влиять на определение вещного статута [33], хотя важность определения вещно-правового статута, и возможность влиять на вещно-правовые вопросы, учитывая указанные ранее особенности, характерные при коллизионно-правовой регламентации права собственности в законодательствах о международном частном праве разных государств, представляется более чем целесообразным.

Не менее значимым, является установление коллизионной привязки по вопросам приобретения права собственности, в силу приобретательной давности. Характерной для норм международного частного права большинства стран коллизионной привязкой в данной сфере является то, что в абсолютном большинстве случаев возникновение права собственности по приобретательной давности связывается с правом страны, в котором имущество находится в момент окончания срока приобретательной

давности (ч.3 ст.1214 ГК РТ). Имея подобную коллизионную привязку, законодательство Италии о международном частном праве специально подчеркивает, что оно распространяется только по отношению к движимому имуществу. Объясняется данное обстоятельство тем фактом, что нормы материального права некоторых стран, как ранее было отмечено, устанавливают приобретательную давность только по отношению к определенной категории имущества – движимой либо недвижимой (например, ФГК устанавливает сроки по приобретательной давности лишь для недвижимого имущества, в то время как право Германии исключает давность владения для недвижимого имущества, устанавливает 10-летний срок приобретения по давности владения движимого имущества). Исходя из такого расклада дел возникает существенный вопрос, о применимости норм возникновения права собственности у лица, добросовестно приобретшего вещь на территории страны, где приобретательная давность для последующего перехода данной вещи в собственность предусмотрена, но если данное лицо переезжает на территорию другого государства, где данная вещь считается недвижимым имуществом, и приобретательная давность по отношению к последним не установлена. Получается, что лицо, добровольно приобретшее вещь так и не сможет стать его собственником? Как верно отмечается в юридической литературе, подобная коллизионная привязка не претендует на то, чтобы считаться универсальным правилом, применимым к ситуациям, связанным с перемещением вещи из страны в страну [34]. И действительно, трудностей не возникает, если вещь (по законодательству РТ и движимая и недвижимая) находится только лишь на территории одной страны, тогда как если фактический владелец имущества на протяжении определенного времени перемещался с ним из одной страны в другую, возникают существенные вопросы касательно применения правопорядка государства фактического местонахождения вещи. В подобных ситуациях перед судом встает проблема суммирования сроков владения имуществом до того момента, когда лицо заявит о возникновении у него права собственности в силу приобретательной давности.

Весомый вопрос, который по своей сущности также должен входить в круг действия права, подлежащего применению к вещным

правам, является вопрос о защите права собственности. Ранее нами было указано, что в силу того факта, что общие начала защиты права собственности практически совпадают в законодательствах многих стран, данная категория не выделяется в круг особенностей коллизионно-правовой регламентации отношений собственности в свете международного частного права. Но в силу чуть ли не главенствующего положения существующих механизмов защиты нарушаемых прав и существующих в этой области коллизионных принципов, предполагается вполне обоснованным подход о включении данного вопроса в круг вопросов, входящих в вещно-правовой статут. Отметим, что таджикский законодатель придерживается либеральных подходов коллизионной регламентации рассматриваемого вопроса. Ч.1 ст.1217 ГК РТ коллизионный вопрос о защите права собственности подчиняет общей коллизионной привязке – «закон места нахождения имущества», а также предоставляет сторонам возможность выбрать право страны суда. Как видно, сторонам правоотношения предоставляется альтернатива выбора – правопорядок место нахождения имущества либо права страны суда. Как известно, последние могут и не совпадать. Но в данном случае, важно отметить, что речь идет только о движимых вещах, тогда как по отношению к недвижимости ч. 2 данной статьи устанавливает строго императивные коллизионные привязки. Связано данное обстоятельство с тем фактом, что речь здесь идет о недвижимом имуществе и в отношении имущества, которое внесено в Государственный реестр. Поэтому существующие императивные коллизионные привязки в этой области не вызывают никакой полемики.

Итак, исследовав вопрос о системе коллизионных привязок, присущих правоотношениям собственности в международном частном праве, в частности по законодательству РТ, полагаем целесообразным в силу особой важности данного вопроса включить в отдельную статью ГК РТ вещно-правовой статут права собственности. Значимость данного факта объясняется тем, что современный институт права собственности действительно переживает существенные изменения, связанные в первую очередь с тем, что расширяется круг вопросов, которые из внутренней компетенции государств переходят в область международного регулирования [35]. В связи с этим, выработка вещно-правово-

го статута, позволяющего закрепить перечень конкретных вопросов, которые необходимо разрешить на основе применимого права, является необходимым.

Итак, предлагаем включить в ГК РТ статью 1213.1 «Сфера действия права, подлежащего применению к вещным правам» и включить в неё следующие вопросы:

- классификация вещных прав;
- содержание вещных прав;
- возникновение и прекращение вещных прав;
- осуществление вещных прав;
- защита вещных прав.

Список литературы

1. Международное частное право: Учебник / Л.П. Ануфриева, А. Бекашев, Г.К. Дмитриева и др. Отв. ред. Г.К. Дмитриева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – С.273.
2. Данная конвенция так и не вступила в силу.
3. Ануфриева Л.П. Международное частное право: В 3-х т. Том 2. Особенная часть: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство БЕК, 2002. – С. 87.
4. Дмитриева Г.К. Указ.соч. С.275.
5. Так, правило о подчинении недвижимого имущества личному закону собственника находило отражение в Прусском земском уложении 1794 г. и Австрийском уложении 1811 г.
6. Макаров А.Н. Основы начала международного частного права – М. Юрид. Изд-во НКЮ РСФСР, 1924. – С.83.
7. Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А.Л. Маковского. Сост. и научн. ред. А.Н. Жильцов, А.И. Муранов. – М.: «Статут», 2000. – С.648.
8. Там же. – С. 181.
9. Менглиев Ш. Международное частное право. Душанбе: Типография Таджикского национального университета, 2013. – С.324.
10. Звекон В.П. Коллизии законов в международном частном праве. – М.: ВолтерсКлувер. – С.125.
11. Международное частное право: учебник для магистров / И.В. Гетьман – Павлова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – С. 391.
12. Там же.

13. Мингазова И.В. Право собственности в международном праве. – ВолтерсКлувер. – С.1.
14. Менглиев Ш.М. Указ.соч. – С. 330.
15. Лунц Л.А. Курс международного частного права: в 3 т. М., 2002.
16. Ануфриева Л.П. Указ.соч. – С.92.
17. Дмитриева Г.К. Указ.соч. – С.275.
18. Сулейменов М.К. Актуальные проблемы международного частного права: Учебное пособие. – Алматы: Научно-издательский центр Каспийского общественного университета, 2011. – С.84.
19. Жильцов А.Н., Муранов А.И. Указ. соч. – С.97.
20. Гетьман – Павлова И.В. Указ.соч. – С. 388.
21. По аналогии любое недвижимое имущество, и даже движимые по существу, но законом отнесенные к категории недвижимых.
22. Briggs A. The Conflict of Laws.Oxford, Clarendon Press.2002. – P. 208.
23. Гетьман – Павлова И.В. Указ.соч. – С.387.
24. Тексты указанных актов см.: Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А.Л. Маковского; сост. и научн. ред. А.Н. Жильцов, А.И. Муранов. - М.: «Статут», 2000.
25. Вилкова Н.Г. Право собственности в международном частном праве Российской Федерации // Международный коммерческий арбитраж и вопросы частного права: Сборник статей. Сост. и отв. ред. И.П. Грешников. - Статут, 2015. Режим доступа: СПС «Консультант Плюс». - [Дата обращения 21.03.16]. –С.78.
26. Тексты указанных актов см.: Международное частное право: Иностранное законодательство / Предисл. А.Л. Маковского; сост. и научн. ред. А.Н. Жильцов, А.И. Муранов.- М.: «Статут», 2000.
27. Гражданское право: Учебник / Под ред. С.П. Гришаева - М.: Юристъ, 1998. – С.40.
28. Избранный договорной статут связывает только стороны договора, но не третьих лиц.
29. Сулейменов А.К. Указ.соч. – С. 84.
30. Одна и та же вещь в одних странах признается движимым имуществом, тогда как в других странах она отнесена к категории недвижимого имущества.
31. Ерпылева Н.Ю. Эволюция коллизионного регулирования в международном частном праве России и Польши // Адвокат (№1), 2015. Режим доступа: СПС «Консультант Плюс». - [Дата обращения 29.03.16].
32. Николюкин С.В. Автономия воли сторон и особенности права, применимого к частноправовым отношениям, осложненным иностранным элементом // Нотариус. 2008. № 6.
33. Асосков А.В. Реформа раздела VI «Международное частное право» Гражданского кодекса РФ // Хозяйство и право (№ 2), 2014.
34. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации: в 3 т. Т3. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части третьей / Под ред. Т.Е. Абовой, М.М. Богуславского, А.Г. Светланова; Ин-т государства и права РАН. – М.: Юрайт – Издат, 2004. – С.382.
35. Мингазова И.В. Указ. Соч. – С.1.

Аннотация

Низоми бастаҳои коллизионӣ дар соҳаи танзими муносибатҳои моликият

Дар мақола низоми бастаҳои коллизионӣ дар соҳаи танзими муносибатҳои моликият тибқи конвенсияҳои байналмилалӣ ва қонунгузории давлатҳои аврупоӣ ва ИДМ таҳлил карда мешавад.

Аннотация

Система коллизионных привязок в сфере регулирования отношений собственности

В статье анализируется система коллизионных привязок в сфере регулирования отношений собственности в соответствии с международными конвенциями и законодательством ряда европейских государств и стран СНГ.

Annotation

The system of connecting factors in the sphere of regulation of property relations

The article analyzes the system of connecting factors in the regulation of property relations in accordance with international conventions and the laws of a number of European states and the CIS countries.

Азимов Ҳ.Р.,

омӯзгори кафедраи таърих ва ҳуқуқи Донишгоҳи давлатии Қўрғонтеппа ба номи Носири Хусрав
E-mail: kurgantube@gmail.com

ИСТЕЪМОЛКУНАНДА ҲАМЧУН СУБЪЕКТИ ШАРТНОМАИ ХАРИДУ ФУРҶШИ ЧАКАНА

Калидвожаҳо: истеъмолкунада; аломатҳои истеъмолкунада; шартномаи хариду фурӯш; субъекти шартнома; шартномаи оммавӣ; вазъи ҳуқуқӣ.

Ключевые слова: потребитель; признаки потребителя; договор о купле-продаже; субъект договора; публичный договор; правовой статус.

Keywords: consumer; signs of the consumer; purchase and sales contract; subject of contract; public contract; legal status.

Дар ҷаҳони ҳозира одамоне ашӯи гуногунро истифода мебаранд, ки онҳоро бо пул дар асоси шартномаи хариду фурӯши чакана харидорӣ карда, барои қонеъ гардонидани талаботи худ истифода мебаранд. Шартномаи хариду фурӯши чакана яке аз навъҳои маъмултарини шартномаи хариду фурӯш мебошад, ки ҳамарӯза аз тарафи шахрвандон барои қонеъ гардонидани талаботи худ баста мешавад. Тибқи шартномаи хариду фурӯши чакана фурӯшандае, ки фаъолияти соҳибкориро оид ба фурӯши чаканаи мол анҷом медиҳад, уҳдадор мешавад ба харидор молҳоро диҳад, ки одатан барои истифодаи шахсӣ, манзилӣ ё дигар навъи истифода таъин гардидааст [1, с. 18].

Яке аз хусусиятҳои муҳими шартномаи хариду фурӯши чакана, ҳамчун навъи шартномаи хариду фурӯш он мебошад, ки дар шартномаи мазкур харидор ба сифати истеъмолкунанда баромад намуда, вазъи ҳуқуқии махсусро мегирад. Аз ин рӯ, нисбати истеъмолкунанда ҳамчун тараф дар шартномаи хариду фурӯши чакана тамоми он ҳуқуқ ва уҳдадорихо, қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон барои истеъмолкунандагон муқаррар намудааст, нисбати харидор татбиқи қарда мешавад [2, с. 34]. Дар муносибатҳои молумулқӣ ва шахсии ғайримолумулқӣ, вазъи граждани ва ҳуқуқии субъектҳои ҳуқуқи граждани бо унсуре соҳибҳуқуқии граждани муайян қарда мешавад, ки фарогири қобилияти ҳуқуқдорӣ ва амалкунӣ мебошад [2, с. 69-70].

Эътирофи истеъмолкунанда ҳамчун тараф дар шартномаи хариду фурӯши чакана дар моддаи 458 Кодекси граждани ҚТ оварда шудааст. Дар моддаи номбурдаи қонун шартномаи хариду фурӯши чакана шартномаи оммавӣ номбар шуда, дар таркиби шартномаи мазкур фурӯшанда, ҳамчун ташкилоти тичоратӣ ва харидор (мурочиаткунанда) ҳамчун истеъмолкунанда номбар шудааст [3, с. 922]. Ҳамчунин, дар боби шартномаи хариду фурӯши чакана дар моддаи 540 Кодекси граждани ҚТ меъёре муқаррар шудааст, ки мувофиқи он, зарари маънавӣ, ки ба истеъмолкунанда дар натиҷаи аз қониби фурӯшанда вайрон кардани ҳуқуқҳои ӯ расонида шудааст, хангоми мавҷуд будани гуноҳ аз қониби шахсе, ки зарар расондааст, ҷаброн қарда мешавад. Андозаи ҷаброни зарари расонидашуда, агар дар санадҳои қонунгузорӣ тартиби дигаре пешбинӣ нагардида бошад, аз қониби суд муқаррар қарда мешавад.

Пеш аз он ки аломатҳои ҳоси истеъмолкунандаро ҳамчун субъекти ҳуқуқи граждани ва тараф дар шартномаи хариду фурӯши чакана муайян ва шарҳ диҳем, зарур мешуморем, ки ҷанбаи этимологии истеъмолкунандаро таҳлил намоем. Истеъмолкунанда дар фарҳанги забони тоҷикӣ, маънои истеъмол мекунад ё истифода мебаранд, бақорбаранда, корфармоянда, сарфкунандаро дорад [4].

Мафҳуми истеъмолкунанда аввалин бор дар Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи

истеъмолкунандагон», ки 15 майи соли 1997, тахти №438 қабул гардидааст, таъриф оварда шудааст. Дар муқаддимаи қонуни номбурда, чунин таърифи истеъмолкунанда оварда шудааст: истеъмолкунанда шахрванде эътироф карда мешавад, ки молро (қору хизматрасониро) барои эҳтиёҷоти маишии шахсии худ истифода мекунад, меҳарад, фармоиш медахад [5].

Аз мафҳуми додашуда муайян мегардад, ки ба сифати истеъмолкунанда танҳо шахрвандон номбар шуда, шахсони ҳуқуқӣ бошанд, ба чунин сифати истеъмолкунанда эътироф намешуданд. Баъд аз қабул шудани қисми якуми Кодекси граждани ҚТ (30.06.1999) ва қисми дуюми Кодекси граждани ҚТ (11.12.1999) ва дар амал тадбиқ шудани он зарурати қабули қонуни нав дар бораи ҳимояи истеъмолкунандагон ба вучуд омад. Сабаб дар он буд, ки Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон», ки 15.05.1997 қабул шуда буд, ба талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мувофиқат намекард.

Бинобар ин, 9 декабри соли 2004, тахти №42 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» дар таҳрири нав қабул карда шуд. Мувофиқи моддаи 1 қонуни мазкур, истеъмолкунанда – шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ-ест, ки ният дорад мол (ичрои қор, хизматрасонӣ) – ро фармоиш диҳад ё харидорӣ намояд, ё худ онҳоро танҳо барои эҳтиёҷоти шахсӣ, оилавӣ, рӯзгор ва ғайра, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд намебошанд, истифода намояд.

Дар Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» мафҳуми истеъмолкунандагон дар мувофиқа бо матни моддаи 528 Кодекси граждани ҚТ мутобиқ гардонидани шуда, калимаҳои «барои эҳтиёҷоти маишии шахсии худ», бо калимаҳои «барои эҳтиёҷоти шахсӣ, оилавӣ, рӯзгор ва ғайра, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд намебошанд», иваз карда шуд.

Ҳамин тавр, агар пештар аз рӯи аломатҳои дарҷшудаи моддаи 528 Кодекси граждани Қумҳурии Тоҷикистон истеъмолкунанда, танҳо барои шартномаи хариду фурӯши чакана истифода мешуд, баъд аз қабул шудани Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» дар таҳрири нав, ин аломатҳои истеъмолкунандагон, нисбати тамоми шартномаҳои, ки байни шахрвандон ва субъектони фаъолияти соҳибкорӣ баста мешаванд, тадбиқ карда ме-

шаванд. Масалан, шартномаи таъмини барқ, шартномаи киро (прокат), шартномаи пудрати маишӣ ва ғайра. Дар шартномаҳои номбурда, як тараф соҳибкор баромад карда, тарафи дигари он шахрвандон, ки молро (ичрои қор, хизматрасониро) барои эҳтиёҷоти шахсӣ, оилавӣ, рӯзгор ва ғайра, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд намебошанд, баромад менамояд.

Бояд қайд кард, ки таърифи овардашудаи мафҳуми истеъмолкунанда ноқис буда, тамоми аломатҳои тавсифкунандаи истеъмолкунандаро дар шартномаи хариду фурӯши чакана инъикос накарда, бо номбар намудани танҳо чунин аломатҳо, аз қабилӣ «ният дорад мол (ичрои қор, хизматрасонӣ)-ро фармоиш диҳад» ё «харидорӣ намояд», маҳдуд мешавад. Аз ин рӯ, бояд ба якҷанд ҷиҳат тавачҷуҳ зоҳир намуд: яқум, вақте сухан аз боби шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ ҳамчун истеъмолкунандагон дар шартномаи хариду фурӯши чакана меравад, набояд шахсони ҳуқуқӣ хориҷӣ, шахрвандони хориҷӣ ва шахсони бешахрвандро аз доираи назар берун гузошт; дуюм, набояд доираи истеъмолкунандагонро дар шартномаи хариду фурӯши чакана бо ном бурдани танҳо шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ нияти фармоиш додани иҷрои қор, хизматрасонӣ ё нияти харидорӣ намудани мол дошта, молро харидорӣ намуда, маҳдуд намуд; сеюм, зимни ба қор бурдани мафҳуми «истеъмолкунанда» ба чунин аломатҳои аслии ва муҳимми ин мафҳум низ тавачҷуҳи зарурӣ бояд дод: «молро харидорӣ намудааст», «молро мавриди истифода қарор додааст», «аз натиҷаи қор ё хизматрасонӣ баҳравар шуда истодааст» [6, с. 8–9].

Ба сифати истеъмолкунанда дар шартномаи хариду фурӯши чакана, ҳамчунин шахсонро низ бояд эътироф намуд, ки худашон нияти фармоиши харидорӣ молро надоштанд, молро харидорӣ накардаанд, аммо аз моли барояшон аз тарафи дигар шахс дар асоси шартномаи хариду фурӯши чакана харидорӣ шуда, воқеан баҳрабардорӣ ва истифода менамоянд. Масалан, аъзои оилаи молик, ки якҷоя моли харидаи молиқро истифода мебаранд, шахсоне, ки ашро бо тариқи ҳадя соҳиб шудаанд, хизматчиёне, ки моли харидаи шахсони ҳуқуқиро истифода мебаранд ва ғайра.

Ба мафҳуми истеъмолкунанда дохил намудани шахрвандоне, ки нияти харидани молро доранд, барои амалӣ гардонидани ҳуқуқи

шаҳрвандон оид ба иттилоот дар бораи мол, фурӯшанда (истеҳсолкунандагон) аҳамияти муҳими ҳуқуқӣ дорад. Ба таври дигар гӯем, дар соҳаи хариду фурӯши чакана, қонунгузор муносибатҳои иттилоотино, ки то бастанӣ шартномаи хариду фурӯши чакана байни харидор ва фурӯшанда ба вучуд меоянд, ба танзим мебарорад.

Шаҳрвандон ҳамчун истеъмолкунанда ба сифати харидор имконияти бастанӣ шартномаи хариду фурӯши чаканаро танҳо дар ҳолате доранд, ки қобилияти ҳуқуқдорӣ ва пурраи амалакуноиро дошта бошанд. Ба миён омадани қобилияти амали граждани дар ҳаҷми пурра бо фарорасии балоғат алоқаманд аст. Балоғат бо расидан ба синни 18-солагии фаро мебарсад. Дар шартномаи хариду фурӯши чакана хурдсолони аз шаш то чаҳордаҳсола метавонанд, аҳдҳои хурди маиширо дар намуди харидани нон, китоб, қаламу дафтар тавассути шартномаи хариду фурӯши чакана анҷом диҳанд. Ноболиғони аз чордаҳ то ҳаҷдаҳсола ҳуқуқ доранд, ки бидуни ризоияти волидайн, фарзандхондагон ва парасторонашон музди меҳнат, идрор ва даромади дигари қонунии худро мустақилона ихтиёрдорӣ намоянд, аҳдҳои хурди маиширо дар банди 2 моддаи 29 Кодекси граждани ҚТ пешбинишударо анҷом диҳанд. Ин аҳдҳо бошад, ба шартномаи хариду фурӯши чакана дохил мешаванд [3].

Ҳуқуқи мустақилона бастанӣ аҳдҳои хурди маиширо ҳамчунин шаҳрвандоне низ доранд, ки дар асари суистеъмол кардани машрубот ё маводи нашъаовар худ ё оилаи худро дар вазъияти вазнини моддӣ қарор мегиҳанд, мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунҳои мурофиаи граждани бо қарори суд қобилияти амалкунонашон маҳдуд сохта шудааст, таҳти парастор қарор доранд (қ.1 моддаи 31 КГ ҚТ).

Дар баробари шаҳрвандон, ба сифати истеъмолкунанда, шахсони ҳуқуқӣ низ метавонанд, ки молро тавассути шартномаи хариду фурӯши чаканро харидорӣ намоянд. Дар адабиёти ҳуқуқӣ доир ба ин масъала фарзияҳои гуногун пешниҳод карда мешавад.

Аз ҷумла, қайд карда мешавад, ки ба сифати харидор дар шартномаи хариду фурӯши чакана, одатан шаҳрвандон баромад карда, молҳоеро, ки одатан барои истифодаи шахсӣ, рӯзгор ё дигар навъи истифода таъин гардидаанд, харидорӣ мекунанд. Шахсони

ҳуқуқи тиҷоратӣ бошанд, бо мақсади иҷрои фаъолияти соҳибкорӣ молро, бо ин роҳ барои пешбурди фаъолияти соҳибкориашон харидорӣ карда наметавонанд. Чунки тамоми аҳдҳои, ки шахсони ҳуқуқи тиҷоратӣ мебаранд, хислати тиҷоратӣ доранд. Аз ҳамин сабаб иштироқи шахсони ҳуқуқии тиҷоратӣ ба сифати харидор дар шартномаи хариду фурӯши чакана маҳдуд мебошад [7, с. 45–46].

Дар шартномаи хариду фурӯши чакана, истеъмолкунада ҳамчун тарафи шартнома шахси воқеӣ ё ҳуқуқие, ки молро танҳо барои эҳтиёҷоти шахсӣ, оилавӣ, рӯзгор ва ғайра, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд намебошанд, истифода намояд.

Бо ин хусусият шартномаи хариду фурӯши чакана аз шартномаи маҳсулотсупорӣ фарқ менамояд, чунки дар шартномаи маҳсулотсупорӣ харидор ба сифати истеъмолкунанда баромад накарда, дар ин шартнома харидор ҳамчун соҳибкор, тарафи шартнома амал менамояд, ки молро на барои эҳтиёҷоти шахсӣ, оилавӣ, рӯзгор ва ғайра, ки бо анҷом додани фаъолияти соҳибкорӣ алоқаманд намебошанд истифода менамояд, балки барои ба амал баровардани фаъолияти соҳибкорӣ харидорӣ менамояд.

Чи тавре қайд карда шуд, дар шартномаи хариду фурӯши чакана, харидор ҳамчун тараф ба сифати истеъмолкунанда баромад намуда, тамоми он ҳуқуқ ва уҳдадорихоеро, ки нисбат ба истеъмолкунандагон қонунгузори Қумҳурии Тоҷикистон пешбини менамояд, нисбати харидор низ паҳн мегардад. Мувофиқи моддаи 3 Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» амалкунанда истеъмолкунандагон ҳуқуқ доранд: ба маърифатнокӣ дар соҳаи ҳимояи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон; ба маълумот доир ба мол ва ҳамчунин доир ба истеҳсолкунандагони (иҷрокунандагон, фурӯшандагони) он; ба бехатарии мол; ба интиҳоби озоди мол; ба сифати муносиби мол; ба ҷуброни пурраи зараре (зиёне), ки бинобар нуқсони мол расидааст; ба суд ва дигар мақомоти ваколатдори давлатӣ барои ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои худ муроҷиат намояд; ба таъсис додани иттиҳодияҳои ҷамъиятии истеъмолкунандагон; ба пешниҳод кардани таклифи дархостҳо оид ба беҳтар кардани сифати мол ба истеҳсолкунанда (фурӯшанда).

Рӯйхати адабиёт

1. Кодекси граждани ҚТ (қисми дуюм).- Душанбе: «Қонуният», 2006. -С.18.

2. Ҳуқуқи граждани. Қисми дуюм. Зери таҳрири профессор Ғаюров Ш.К. ва дотсент Сулаймонов Ф. Душанбе: «Эр-граф» 2014. -С.34.

3. Маҳмудов М.А., Тағойназаров Ш.Т., Бобочонов И.Х., Бадалов Ш.К. Тафсири Кодекси граждани ҚТ (қисми якум). – Душанбе: «Эр-граф», 2010. -С.922.

4. Фарҳанги тафсири забони тоҷикӣ. - Иборат аз 2 ҷилд, ҷилди 1. А-Н. / Зери таҳрири Сайфиддин Назарзода (раис), Аҳмадҷон Сангин, Саид Каримов, Мирзо Ҳасани Султон. Душанбе, 2010. - 559 с.

5. Қонуни ҚТ «Дар бораи химояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон» аз 15 майи соли 1997 (АМО ҚТ, 2004, №12 (қ.1), мод.699).

6. Тафсири Қонуни ҚТ «Дар бораи химояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон». Душанбе: «Эр-граф» 2013. - С.9-10.

8. Бадалов Ш., Бобочонов И.Х., Маҳмудов М.А. Тафсири Кодекси граждани ҚТ (қисми якум). -Душанбе: «Эр-граф», 2010. 1000 с.

9. Гражданское право: учеб. в 3 т. Т. 2. – 4-е изд., перераб. Г 75 и доп. / Е.Ю. Валявина, И.В. Елисеев и др. Отв. ред. А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой. – М.: ТК Велби: Изд-во Проспект, 2005. – С.45-46.

Аннотатсия**Истеъмолкунанда ҳамчун субъекти шартномаи хариду фурӯши чакана**

Дар мақолаи мазкур муаллиф доир ба мафҳуми истеъмолкунанда таваҷҷуҳи бештар дода, онро ҳамчун субъекти ҳуқуқи граждани дар доираи харид кардан ва ба фурӯш баровардани дилхоҳ объекти шартномаи хариду фурӯш таҳлил намудааст. Муаллиф истеъмолкунандаро ҳамчун харидор, фурӯшанда ва истифодабаранда мавриди баррасӣ қарор додаст.

Аннотация**Потребитель как субъект договора розничной купли и продажи**

В этой статье автор уделяет большое внимание понятию потребителя, анализируя его как субъекта гражданского права в рамках покупки и продажи любого объекта, договора купли и продажи. Автор рассматривает потребителя в качестве покупателя, продавца и пользователя.

Annotation**The consumer as a subject of a contract of retail purchase and sale**

In this article, the author identifies more emphasis to the concept of the consumer, analyzing it as the subject of civil right under the purchase and sale of any object of the contract of purchase and sale. The author considers the consumer as a buyer, seller and consumer.

Шукурова Н.А.,
*преподаватель кафедры предпринимательского
права Российско-Таджикского (славянского)
университета.*
E-mail: nargis-shukurova@mail.ru

К ВОПРОСУ О ПРИЗНАКАХ ПЛАТНЫХ МЕДИЦИНСКИХ УСЛУГ

Калидвожаҳо: аломат; хизматрасониҳои тиббӣ; хизматрасониҳои касбӣ.

Ключевые слова: признак; медицинская услуга; профессиональная услуга.

Keywords: sign; health services; professional service.

Современный этап развития общества характеризуется расширением гражданского оборота и прочным укреплением в нём сферы услуг, разнообразие которых постоянно увеличивается. Одним из сложившихся видов услуг, с необходимостью получения которых постоянно приходится сталкиваться участникам гражданского оборота, являются медицинские услуги, всё больше приобретающие платный характер.

Главной предпосылкой прочного вхождения платных медицинских услуг в пространство гражданского оборота и распространения на данный вид услуг гражданско-правового регулирования, явился отказ государства от монополии на осуществление медицинской деятельности. Действующее законодательство Республики Таджикистан в ст.22 Закона РТ «Об охране здоровья населения» от 15.05.1997 г., № 419, декларировало право граждан на свободный выбор медицинского учреждения и врача и предоставило гражданам возможность по своему усмотрению и желанию пользоваться на платной основе услугами частных медицинских учреждений или частно-практикующих врачей, действующих в соответствии с законодательством РТ. В ст.14 этого же Закона определяется структура частной системы здравоохранения и частной медицинской практики, в которую входят лечебно-профилактические, аптечные, научно-исследовательские, образовательные организации, создаваемые фи-

зическими и юридическими лицами в соответствии с законодательством РТ.

Государственные мероприятия по легализации коммерциализации медицинской деятельности стали приводить к постепенному замещению понятия «медицинская помощь» понятием «медицинская услуга», появление которого в понятийном правовом аппарате востребовало научного осмысления данной дефиниции.

Актуальность научного анализа термина «медицинская услуга» и его частного случая «платная медицинская услуга» для таджикской гражданско-правовой доктрины, прежде всего, состоит в том, что в правовой системе РТ отсутствует законодательное закрепление данных правовых категорий. Такой правовой пробел вызывает определённые сложности в правоприменительной практике, поскольку не позволяет чётко разграничить медицинские услуги от схожих видов услуг, в частности, косметологических услуг. Ввиду этого, исследование проблемы понятия и признаков медицинской услуги является довольно своевременным.

На сегодняшний день юридическая литература изобилует множеством определений понятия медицинской услуги, каждое из которых отражает авторское видение данной правовой категории и, соответственно, включает собственное число его квалифицирующих признаков. К примеру, В.В. Кванина рассматривает медицинскую услугу как опре-

делённый набор медицинских мероприятий в виде профилактики, диагностики, лечения, реабилитации, протезирования, ортопедии и зубопротезирования [1, с. 11]. Согласно рассуждениям М.А. Ковалевского, медицинская услуга есть медицинская деятельность, основной целью которой является охрана здоровья (поддержание и восстановление здоровья, осуществляемые путём профилактики, диагностики и лечения заболеваний пациентов, а также путём ухода за больными (пациентами) и их реабилитации [2, с. 72].

И.Г. Ломакина определяет медицинскую услугу как «совокупность необходимых профессиональных действий исполнителя медицинской услуги, направленных на удовлетворение потребностей пациента (потребителя услуги) в поддержании здоровья, лечении заболеваний, их профилактике, диагностике в соответствии с согласием пациента подвергнуться конкретному медицинскому вмешательству» [3, с. 12]. По мнению Н.К. Елиной под медицинской услугой следует понимать медицинскую деятельность, реализуемую в рамках гражданско-правового договора и представляющую собой действия (деятельность) медицинского учреждения (индивидуального предпринимателя), имеющего соответствующее разрешение (лицензию), направленные на исследование, укрепление, сохранение, восстановление организма человека, его органов и тканей [4, с. 56].

Такое большое разнообразие определений медицинской услуги, отражённых в научной литературе, привело к выделению самых различных признаков данного понятия. В частности, в числе признаков медицинской услуги называется и особая сфера применения таких услуг, особые условия их оказания (гигиенические условия, психологические условия) [5, с. 13], специфический характер объекта воздействия (человек, его жизнь и здоровье), имеющий особую, охраняемую государством значимость [2], профессионализм [6, с. 408], инициативный характер медицинской услуги [7, с. 14], неосвязаемость и отсутствие материального выражения, неспособность к хранению [8, с. 109] и многие другие. Все свойства медицинских услуг, приводимые исследователями в качестве квалифицирующих, безусловно, характеризуют медицинскую услугу как специфическую сферу человеческой жизнедеятельности. Однако, думается, не каждый из

признаков отражает специфику медицинских услуг как гражданско-правовой категории, поскольку не все из них характеризуют медицинские услуги в качестве объекта гражданских правоотношений.

Платная медицинская услуга есть разновидность услуги как таковой и, соответственно, должна содержать в себе общие характерные свойства услуги как родового понятия. Как известно, основными признаками услуги, отличающими её от работы, являются неотделимость её результата от процесса работы, неовеществлённый, нематериальный характер, потребление в процессе оказания услуги. Однако мы не будем останавливаться на этих общих признаках платных медицинских услуг, которые демонстрирует лишь их родство с общим понятием «услуга», но не подчёркивают их специфику. Мы попытаемся выделить индивидуальные характеристики данной правовой категории, позволяющие подчеркнуть самобытность платных медицинских услуг как разновидности услуг.

В числе первых таких квалифицирующих признаков платных медицинских услуг мы видим необходимым назвать их профессиональный характер. «Медицинская услуга – это, прежде всего, профессиональная деятельность или совокупность профессиональных действий», справедливо отмечается в юридической литературе [9, с. 55]. Данный признак медицинской услуги вытекает из положений Закона РТ «Об охране здоровья населения» от 15.05.1997 г., № 419, ст.13 которого прямо устанавливает, что право на занятие медицинской или фармацевтической деятельностью в РТ имеют лица, имеющие высшее или среднее медицинское или фармацевтическое образование в РТ, имеющие диплом и специальное звание. А занятие определёнными видами деятельности, перечень которых устанавливается Министерством здравоохранения и социальной защиты населения РТ, требует также сертификата специалиста и лицензию.

Профессионализм медицинской услуги имеет отношение к действиям исполнителя этих услуг и означает необходимость соответствия исполнителя услуг повышенным требованиям к его квалификации, которые предъявляет к нему законодатель. Свойство профессионализма медицинской услуги обуславливает тот факт, что в качестве исполнителя этих услуг может выступать не

всякое лицо, а только то, которое соответствует требованиям, определённым в законе. Иными словами, пациенту в отношениях противостоит не просто исполнитель, а профессиональный исполнитель. На профессиональном характере медицинской услуги основывается порядок выдачи лицензий на осуществление медицинской деятельности частным медицинским организациям и индивидуальным предпринимателям, занимающимся частной медицинской практикой, подтверждающий дееспособность соответствующих лиц [10, с. 11].

Квалифицирующее значение данного признака, состоит в том, что оказание медицинских услуг на непрофессиональных началах попросту означает незаконность действий исполнителя услуг, за которыми следуют определённые отрицательные последствия. Кроме того, что непрофессиональное оказание медицинской услуги является основанием признания сделки недействительной в силу ст.193 Гражданского кодекса РТ, действующим законодательством РТ предусматривается также уголовная ответственность за незаконное занятие частной медицинской деятельностью (ст.210 Уголовного кодекса РТ). Уголовная ответственность также предусмотрена за ненадлежащее исполнение медицинским работником своих профессиональных обязанностей вследствие небрежного или недобросовестного отношения к ним, вызвавшее причинение пациенту по неосторожности вреда здоровью средней тяжести (ст.129 УК РТ).

С профессиональным характером медицинской услуги тесно связаны такие понятия как «профессиональный врачебный риск» «врачебная ошибка», «дефект медицинской помощи», «ненадлежащее оказание медицинской помощи», возникновение которых может служить основанием не только для наступления гражданско-правовой ответственности, но и привлечения виновного исполнителя услуг к уголовной ответственности.

С профессионализмом медицинской услуги иногда связывают клятву врача, расценивая её как письменную фиксацию принятых обязательств в рамках медицинской специальности и распространение с этого момента соблюдения всех налагаемых на медицинского работника обязанностей и ограничений. В частности, клятвой врача связывают его обя-

занность по сохранению врачебной тайны [11, с. 19]. Однако, как справедливо приводится в качестве контраргумента таким рассуждениям довод, что клятва в большей части носит декларативный характер и не может являться мерилем профессиональной медицинской деятельности врача [12, с. 204]. По верному замечанию Т.Г. Жданович, Е.А. Михеевой, «... клятва является взятием на себя не юридических, а моральных обязательств, вследствие чего она порождает не юридические, а моральные обязательства, и, соответственно, ответственность за несоблюдение клятвы может быть только моральной, а не юридической» [13].

Одним из следующих квалифицирующих признаков платной медицинской услуги, на наш взгляд, является потребительский характер этих услуг. Потребительские свойства медицинской услуги в первую очередь, означают, что исполнителям услуг, в качестве которых выступают частные медицинские организации и лица, занимающиеся частной медицинской практикой, противостоят пациенты исключительно в лице физических лиц. Другими словами, по направленности воздействия медицинские услуги оказываются всегда в отношении физического лица и выступление юридического лица в качестве непосредственного потребителя услуги невозможно. Само название Закона РТ «Об охране здоровья населения» указывает на особый субъектный состав медицинских услуг на стороне лиц, в отношении которых осуществляется медицинская деятельность, – это население РТ.

Потребительские свойства медицинской услуги проявляются также в том, что такая услуга оказывается гражданину исключительно для удовлетворения его личных нужд, не связанных с предпринимательской деятельностью.

Такая особенность медицинской услуги предполагает распространение на отношения, связанные с оказанием платных медицинских услуг, положений Закона РТ «О защите прав потребителей». Однако законодатель не даёт однозначного ответа на этот вопрос. Между тем чёткая регламентация этого вопроса имеет не только теоретическое, но и практическое значение, поскольку решение его в пользу потребителя медицинской услуги будет означать, что гражданин,

обратившийся за платной медицинской помощью, вправе рассчитывать на гарантии, которые предоставляются Законом РТ «О защите прав потребителей». Более того, законодательное распространение на потребителей медицинских услуг положений указанного Закона исключит ситуации двойного толкования статуса пациента в сфере платной медицинской деятельности и устранил споры, возникающие из необходимости доказывания факта наличия у гражданина прав потребителя. Ввиду этого считаем необходимым включить в ст.14 Закона РТ «Об охране здоровья населения» специальную оговорку о том, что к отношениям, связанным с оказанием платных медицинских услуг, применяются положения Закона РТ «О защите прав потребителей». Предлагаем следующую формулировку этой оговорки:

«К отношениям, связанным с осуществлением частной медицинской деятельности, применяются положения Закона РТ «О защите прав потребителей».

Следующим квалифицирующим признаком платных медицинских услуг является их возмездный характер. Это означает, что платная медицинская услуга, являясь объектом гражданских прав, имеет определённую стоимость, и поэтому её оказание со стороны исполнителя, по общему правилу, сопровождается эквивалентной обязанностью потребителя по её оплате. Казалось бы, характерность данного признака для платных медицинских услуг является очевидной и не должна вызывать каких-либо сомнений. Однако в юридической литературе распространено мнение в пользу нецелесообразности деления медицинских услуг на платные и бесплатные, поскольку так называемые бесплатные медицинские услуги, даже если не оплачиваются за счёт потребителя услуг (пациента), в любом случае финансируются за счёт средств государственного бюджета. В частности, такой точки зрения придерживается С.А. Баринов [14, с. 93]. Похожим образом рассуждает А.Р. Масалимова, по мнению которой «возмездность бесплатных медицинских услуг обеспечивается посредством налогового механизма» [15].

Аргументируя возмездный характер всякой медицинской услуги независимо от источника её оплаты, В.А. Белов пишет, что с точки зрения гражданского права не имеет значения,

от кого поступают денежные средства – непосредственно от пациента либо от иных источников финансирования: исполнитель услуги обязан принять оплату услуг как непосредственно от пациента, так и от третьего лица (например, страховой организации) [16, с. 33].

На наш взгляд, представленная позиция является ошибочной по следующим основаниям. Возмездная сделка предполагает наличие встречного предоставления. «Сделка возмездная неудобомыслима без эквивалента – это её существо», – отмечал по этому поводу Д.И. Мейер [17]. Продолжая данную мысль, В.А. Запорощенко пишет, что «если «предоставление» как таковое свойственно всякому договору, то «встречное предоставление» присутствует только в возмездных договорах» [18, с. 55]. Встречное предоставление – это «взаимное правомерное действие лица, обусловленное предшествующим или будущим соответствующим действием контрагента в конкретных обязательственных отношениях, выражающееся в передаче товаров, уплате денег, выполнении работ и т.п.» [19, с. 27-28]. Иными словами встречное предоставление в возмездных договорах всегда проявляется в форме ответного доставления лицом определённого блага своему контрагенту взамен полученного по договору.

Законодатель допускает ситуации, когда доставление встречного предоставления осуществляется не контрагентом кредитора, а через фигуру третьего лица. В приведённых выше высказываниях в качестве такого третьего лица называется страховая организация, в обязанности которой лежит производство оплаты медико-санитарных услуг застрахованных лиц в рамках системы обязательного медицинского страхования. Однако в РТ Закон РТ «О медицинском страховании в РТ», принятый 18.06.2008 г., № 408 и определяющий правовые, социальные, организационные и финансовые основы обязательного и добровольного медицинского страхования граждан в РТ, пока не вступил в юридическую силу. Срок введения его в действие установлен 01.01.2017 г., и пока рано говорить о действии механизмов оплаты медико-санитарных услуг за пациента, производящихся через систему обязательного медицинского страхования.

Действующие же нормы таджикского медицинского законодательства не позволя-

ют утверждать, что в республике отсутствует понятие «оказание бесплатных медицинских услуг». Так, согласно ст.22 Закона РТ «Об охране здоровья населения» гражданам РТ оказывается бесплатная медико-санитарная помощь в учреждениях государственной системы здравоохранения в порядке, установленном Правительством РТ. В иных случаях, оказание медико-санитарной помощи гражданам осуществляется за счёт средств физических и юридических лиц на предприятиях и в учреждениях государственной системы здравоохранения в порядке, установленном Правительством РТ. Более того, определяя в ст.3 этого Закона основы охраны здоровья населения, законодатель в первую очередь обращает внимание на то, что охрана здоровья населения в РТ осуществляется путём обеспечения населения бесплатной медико-санитарной помощью в порядке, установленном Правительством РТ. В целях реализации этого в компетенцию Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли РТ входит разработка, утверждение и реализация Программы государственных гарантий по обеспечению населения бесплатной медико-санитарной помощью.

Такие законодательные положения указывают на то, что в РТ оказание медицинских услуг главным образом осуществляется на бесплатной основе. Платные медицинские услуги же играют роль альтернативы бесплатному оказанию медико-санитарной помощи. Ввиду этого только платные медицинские услуги характеризуются свойством возмездности.

Таким образом, признаками платных медицинских услуг, определяющими их самобытность в системе услуг как объектов гражданского права, являются: 1) профессиональный характер; 2) потребительский характер; 3) возмездный характер.

Список литературы

1. См.: Кванина В.В. Договор на оказание возмездных медицинских услуг. Учебное пособие. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ. – С. 11.
2. См.: Ковалевский М.А. Правовые проблемы оказания платной медицинской помощи // Кодекс-Info. – 2002. – № 9. – С. 72.
3. См.: Ломакина И.Г. Гражданско-правовое регулирование отношений по оказанию медицинских услуг в Российской Федерации:

Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2006. – С. 12.

4. См.: Елина Н.К. Правовые проблемы оказания медицинских услуг. – Самара: Офорт, 2006. – С. 56.

5. См.: Степанян Ш.У. Медицинская услуга – специфический объект правового регулирования в российском законодательстве // Медицинское право. – 2015. – № 6. – С. 13.

6. См.: Тихомиров А.В. Медицинское право: Практическое пособие. – М.: Статут, 2006. – С. 408.

7. См.: Акимцева Г.В. Медицинская организация как субъект гражданского права: особенности лицензирования и аккредитации медицинской деятельности: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Волгоград, 2004. – С. 14.

8. См.: Шаяхметова А.Р. Специфика медицинской услуги как объекта гражданского права // Бизнес, Менеджмент и Право. 2011, №1. – С. 109.

9. См.: Тихомиров А.В. Организационные начала публичного регулирования рынка медицинских услуг. – М., 2001. – С. 55.

10. См.: Данилочкина Ю.В. Понятие и правовая природа медицинских услуг // Медицинское право. – 2008. – № 4. – С. 11.

11. См.: Губенко М.И. Правовые основы профессиональной этики медицинских работников // Медицинское право. – 2008. – № 4. – С. 19.

12. См.: Риффель А.В. Правовые аспекты клятвы Гиппократата // Известия высших учебных заведений // Правоведение. – 2006. – № 5 (268). – С. 204.

13. См.: Жданович Т.Г., Михеева Е.А. Комментарий к Основам законодательства Российской Федерации об охране здоровья граждан (постатейный). [Электронный ресурс]. Доступ из справ-правовой системы «Консультант Плюс».

14. См.: Баринов С.А. Понятие медицинской услуги как объекта гражданского права // Современное право. – 2012. – № 1. – С. 93.

15. См.: Масалимова А.Р. О возмездности и безвозмездности отношений, возникающих между гражданами и медицинскими учреждениями // Актуальные проблемы права России и стран СНГ – 2006 год: Материалы VIII Международ. науч.-практ. конф. 30-31 марта 2006 г. – Челябинск, 2006. Ч. II. – С. 220.

16. См.: Белов В.А. «Больной» вопрос: гражданские правоотношения с медицински-

ми организациями // Законодательство. - 2003. - № 11. – С. 33.

17. См.: Мейер Д.И. Русское гражданское право. [Электронный ресурс]. – Пг.: Типография «Двигатель», 1914. Доступ из справ-правовой системы «Гарант».

18. См.: Запорощенко В.А. Особенности

правового регулирования алеаторных сделок в Российской Федерации: дисс. ...канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 2006. – С. 55.

19. См.: Виниченко С.И. Цена как условие гражданско-правового (предпринимательского) договора: дисс. ...канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 1999. – С. 27-28.

Аннотатсия

Оид ба масъалаи аломатҳои хизматрасониҳои пулакии тиббӣ

Мақола ба таҳқиқи масъалаи аломатҳои хизматрасониҳои пулакии тиббӣ тибқи қонунгузорию граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Муаллиф хизматрасонии пулакии тиббиро аз рӯи аломатҳои касбӣ, истеъмоли ва музднок будан дар соҳаи ҳуқуқи граждани таҳлил менамояд.

Аннотация

К вопросу о признаках платных медицинских услуг

Статья посвящена исследованию вопроса о признаках платных медицинских услуг по гражданскому законодательству Республики Таджикистан. Автор анализирует платные медицинские услуги по профессиональным, потребительским и возмездным характеристикам в сфере гражданского права.

Annotation

To a question about the symptoms of paid medical services

The article investigates the question of signs of paid medical services in civil legislation of the Republic of Tajikistan. The author analyzes of paid medical services in a professional, consumer and compensated character in the sphere of civil law.

Соҳибназарзода М.С.,
 мутахассиси пешбари шуъбаи ҳуқуқи
 байналмилалӣ Маркази миллии қонунгузори
 назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

ДОИР БА МАСОИЛИ МАФҲУМ ВА МОҲИЯТИ ФАЪОЛИЯТИ ИҚТИСОДИ ХОРИЧӢ

Калидвожаҳо: иқтисод; фаъолияти иқтисоди хориҷӣ; субъектҳои хоҷагидор; фаъолияти савдои хориҷӣ; категорияҳо ва мафҳумҳои иқтисодӣ.

Ключевые слова: экономика; внешняя экономическая деятельность; хозяйствующие субъекты; внешнеторговая деятельность; категории и экономические понятия.

Keywords: economy; foreign economic activity; economic entities; foreign trade activity; categories and economic concepts.

Фаъолияти иқтисодӣ моҳият ва таъиноти дигар намудҳои фаъолият, аз ҷумла фаъолияти хоҷагидорӣ, соҳибкорӣ ва тиҷоратиро муайян менамояд. Фаъолияти иқтисодӣ ҳамчун ҷараёни такрористеҳсолкунии неъматҳои моддӣ ва маънавӣ, истеҳсолу тақсимот, муомилот ва истеъмолро дар бар мегирад [1, с. 3]. Дар шароити зудинкишофёбандаи ҷомеаи ҷаҳонӣ қисми муҳими таркибии пешрафти иқтисоди миллии ҳама гуна давлати муосирро фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ташкил дода, нақш ва эътибори онро дар муносибатҳои байналмилалӣ муайян менамояд. Барои ҳамин ҳар як давлат кушиш менамояд, ки барои шароити муносиби фаъолият ба субъектҳои хоҷагидор мусоидат намояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон низ чун давлати соҳибистиклол баъди барҳам хурдани Иттиҳоди Шуравӣ марҳилаи соҳибхитӣ гардидан ва демократӣ кунонидани худро оғоз намуд. Дар ин рафӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба низоми нави давлатдорӣ ворид гардида, усулҳои нави низоми фаъолияти хоҷагидорӣ, роҳҳои нави дуруст интиҳоб намудани ҷараёнҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ, ки ба низоми иқтисодӣ милли мусоидат мекунад, аз ҷумла фаъолияти иқтисоди хориҷӣ, ки аз ҷониби субъектҳои хоҷагидор амалӣ карда мешаванд роҳ ниҳод. Дар ин рафӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба як қатор ташкилотҳои байналмилалӣ, аз ҷумла Шӯроҳои СММ оид ба муно-

сибатҳои иқтисодӣ, ба монанди: Шӯрои иқтисодиву иҷтимоӣ Созмони Милали Мутаҳид (ЭКОСОС), Конференсияи Созмони Милали Муттаҳид оид ба рушд ва савдо (ЮНКТАД), Ташкилоти Созмони Милали Мутаҳид оид ба саноат (ЮНИДО) ва ғ. ҳамкориҳои худро ба роҳ монд [2, с. 12].

Ҳамкориҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон боиси он гардид, ки дар мамлакат шаклҳои фаъолияти иқтисодӣ рушд ёфта, ба низоми иқтисодии милли мусоидат намоянд. Яке аз чунин шаклҳои фаъолият ин ба амал баровардани фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ҳамчун як нави фаъолияти субъектҳои хоҷагидор ба ҳисоб меравад.

Ташаккули шаклҳои бозори фаъолияти хоҷагидорӣ, мустақилияти иқтисодии худро эълон кардани кишварҳои собиқ Иттиҳоди Шуравӣ, аз он ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон, барои ба иқтисоди ҷаҳонӣ ва муносибатҳои байналхалқии иқтисодӣ ҳамроҳ шудани онҳо имкониятҳои васеъ фароҳам меорад.

Доир ба мафҳуми фаъолияти иқтисоди хориҷӣ миёни олимони фикри ягона ҷой надорад, зеро он дар ҳар кишвари дунё бо тарзҳои гуногун созон дода шуда, амалӣ карда мешавад. Аз ин рӯ, хостем доир ба мафҳуми фаъолияти иқтисоди хориҷӣ назаре ба таърифҳои пешниҳодгардидаи олимони соҳа афканем.

Гуруҳи аввали олимони, ба монанди Ершеев И.В. Дудкина Т.Г. ва Якушина В.А. зеро

мафҳуми фаъолияти иқтисоди хоричӣ, фаъолияти савдои хоричӣ, сармоягузорӣ ва дигар шаклҳои фаъолият, фаъолияти кооперативҳои истеҳсолӣ, амалиётҳои асбобӣ, ва қарзиву молиявӣ, дар самти мубодилаи байналмилалӣ мол, иттилоот, қору хизмат, инчунин натиҷаи фаъолияти зехнӣ ва ҳуқуқҳои истисноӣ ба онро мефаҳманд [3, с. 98].

Гурӯҳи дигари олимони Сухинина В.В. ва Чичкина В.Д. мафҳуми пешниҳоднамудаи Ершеев И.В. Дудкина Т.Г. ва Якушина В.А.-ро дастгири намуда, дар иртибот бо он фаъолияти иқтисоди хоричиро – ҳамчун фаъолияти соҳибкорӣ дар самти мубодилаи байналмилалӣ мол, қор, хизматрасонӣ, иттилоот, натиҷаи фаъолияти зехнӣ, ҳамчунин ҳуқуқҳои истисноӣ ба онро мефаҳманд [4, с. 187].

Гурӯҳи севумин бошад, мафҳуми фаъолияти иқтисоди хоричиро гуногун шарҳ додаанд чунончӣ:

Диденко Н.И. бошад, қайд менамояд, ки фаъолияти иқтисодии хоричӣ одатан дар сатҳи фирмаву корхонаҳо пурра, мустакилона ҳангоми интиҳоби шарикони хоричӣ, номгуи молу маҳсулот, ва хизматрасонӣ, ки ба бастани аҳдҳои иқтисоди хоричӣ вобастаанд, амалӣ карда мешавад. Пас фаъолияти иқтисодии хоричиро функсияи фирмаву корхонаҳо, ки ба истеҳсоли маҳсулоти хоҷагидорӣ машғул мебошанд, ташкил медиҳад.

Гущину В.В. ва Дмитриеву Ю.А. фаъолияти иқтисоди хоричиро ҳамчун намуди ҳамкориҳои байнидавлатӣ шарҳ дода, таъкид менамоянд, ки давлат тавассути амалӣ намудани фаъолияти иқтисоди хоричӣ ба инкишофи ҳамкориҳо дар соҳаи савдо, иқтисод, илм, фарҳанг ва туризм мусоидат менамояд [5, с. 98].

Минаев А.А. мафҳуми фаъолияти иқтисоди хоричиро таҳлил намуда, таърифи онро чунин пешниҳод кардааст: фаъолияти иқтисоди хоричӣ маҷмуи ҳамкориҳои мутақобила миёни резидентон ва ғайрирезидентон дар самти интиқоли байналмилалӣ мол, маҳсулот, қору хизматрасонӣ, ва туризм (аз ҷумла туризми хоричӣ), моликияти зехнӣ, инчунин ҳамкориҳои сармоягузорию пуливу қарзӣ ва дигар намудҳои фаъолият мебошад.

Борисова И.И. бошад, зеро мафҳуми фаъолияти иқтисоди хоричӣ як ҷанбаи муносибати иқтисоди хоричиро мефаҳмад, ки ба фаъолияти ташкилӣ, иқтисодӣ ва тичоратии корхонаҳо дар робита бо шарикони хоричӣ амалӣ карда мешавад [6, с. 72].

Хренова Ю.В. бошад, ибраз меорад, ки фаъолияти иқтисоди хоричӣ ин – ҷараёни амалӣ гардонидани муносибатҳои иқтисодӣ, савдои хоричӣ, соҳибкорӣ яқҷоя, ҳамкориҳои муштарак ва расонидани хизмат аст. Яъне, таҳти мафҳуми фаъолияти иқтисоди хоричӣ хоҷагидорӣ байналмилалӣ, савдои байналмилалӣ, ва қарорҳои сиёсӣ, ки ба мубодилаи мол ва мусоидати иқтисодӣ тааллуқ доранд, фаҳмида мешавад [7, с. 351].

Бояд ибраз дошт, ки ҳамаи муаллифони дар боло зикршуда мафҳуми фаъолияти иқтисоди хоричиро, аз нигоҳи мавҷудияти шакли иқтисодӣ ва ҷанбаҳои иқтисодии миллӣ шарҳ дода, пешкаш намудаанд ва ин то дараҷае дурӯст аст, зеро дар ҳар давлат тарзи ташкилшавӣ ва амалӣ кардани он гуногун аст. Вале дар шароити ҷаҳонишавии иқтисод, таҳаввулотҳои тағйирёбандаи молиявӣ, муносибатҳои байналмилалӣ фаъолияти иқтисодии хоричӣ густариш ёфта, он ба ғайр аз интиқоли мол, қору хизматрасонӣ, маблағгузорӣ, сармоягузорӣ, иттилооти қорӣ, ва муносибатҳо доир ба моликияти зехнӣ дигар ҷанбаҳо низ ба монанди муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ, муносибатҳо дар соҳаи боркашонӣ байналхалқӣ, муносибатҳои ҳуқуқӣ-оммавӣ, муносибатҳои пулӣ, муносибатҳои гумрукӣ, муносибатҳои қорӣ дар соҳаи татбиқи ҷораҳои ғайритарифии танзими фаъолияти иқтисоди хоричӣ ва муносибатҳо дар самти танзими ҳуқуқи худуд ва мавқеи махсуси иқтисодии он низ дарбар мегирад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳуми фаъолияти иқтисоди хоричӣ бори нахуст бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти иқтисоди хоричӣ» [8] аз санаи 27.12.1993 пешбинӣ карда шуд, ки чунин мафҳумро дарбар мегирифт:

Фаъолияти иқтисодии хоричӣ маҷмуи амалҳои воқеии мақомоти давлатӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, фирмаю корхонаҳо, ассосиатсияҳо, ҷамъиятҳои саҳҳомӣ, корхонаҳои муштарак, ва соҳибкоронро, ки минбаъд шахсонӣ ҳуқуқию воқеӣ номида мешаванд дарбар мегирад ва мақсад аз ин амалҳо барпо намудан, ва рушди ҳамкорӣ муфид бо давлатҳои хоричӣ, шахсонӣ ҳуқуқию воқеии онҳо ва ташкилотҳои байналмилалӣ мебошад [9, с. 9].

Бояд ибраз дошт, ки қонуни мазкур айни замон амал накарда, бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи аз эътибор соқит донишани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон

«Дар бораи фаъолияти иқтисоди хориҷӣ» аз 14.03.2014 аз эътибор соқит доништа шудааст [10].

Ба ин монанд мафҳумҳо гуногунанд, вале бояд иброз дошт, ки фаъолияти иқтисоди хориҷӣ дарбаргирандаи чунин чанбаҳо мебошад:

- муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ;
- муносибатҳои савдои хориҷӣ;
- муносибатҳои байналхалқии сармоягузорӣ;
- муносибатҳо дар соҳаи боркашонии байналхалқӣ;
- муносибатҳои ҳуқуқӣ-оммавӣ;
- муносибатҳои пулӣ;
- муносибатҳои гумрукӣ;
- муносибатҳои қарзӣ;
- муносибатҳои вобаста ба моликияти зехнӣ
- муносибатҳои қорӣ дар соҳаи татбиқи чораҳои ғайритарифии танзими фаъолияти иқтисоди хориҷӣ;
- муносибатҳо дар самти танзими ҳуқуқи ҳудуд ва мавқеи махсуси иқтисодии он ва ғ. [11, с. 249].

Пас, Фаъолияти иқтисоди хориҷӣ гуфта, фаъолияти воқеии мақомоти давлатӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, фирмаю корхонаҳо, асоссиатсияҳо, ҷамъиятҳои сахҳомӣ, корхонаҳои муштарақ, ва соҳибкоронро, меноманд, ки дар самти муносибатҳои хусусӣ-ҳуқуқӣ, савдои хориҷӣ, сармоягузорӣ, боркашонии байналхалқӣ, муносибатҳои ҳуқуқӣ-оммавӣ, пулӣ, гумрукӣ, қарзӣ, муносибатҳо вобаста ба моликияти зехнӣ инчунин муносибатҳои қорӣ дар соҳаи татбиқи чораҳои ғайритарифии танзими фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ва муносибатҳо дар самти танзими ҳуқуқи ҳудуд ва мавқеи махсуси иқтисодии он миёни субъектҳои хоҷагидор ба вучуд меоянд ва тавассути бастании аҳдҳои иқтисоди хориҷӣ амалӣ карда мешаванд, фаҳмида мешавад.

Аз мафҳуми додашуда чунин хусусиятҳои фаъолияти иқтисоди хориҷиро муайян намудан мумкин аст:

- ин фаъолияти субъектҳои хоҷагидор (шахсонии ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ) аст;
- мақсади роҳ ёфтани ба бозори байналмилалӣ молҳо (корҳо ва хизматрасонӣ) - ро дорад;
- фаъолият мебошад, ки тавассути аҳдҳои иқтисоди хориҷӣ бо шахсонии ҳуқуқӣ

ва воқеии хориҷӣ, давлатҳои хориҷӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ ба амал бароварда мешавад.

Зимнан бояд иброз дошт, ки дар робита бо ин мафҳум дар адабиёти илмӣ мафҳуми ба ин монанд – фаъолияти савдои хориҷӣ низ вучуд дорад, ки он бо маҳуми фаъолияти иқтисоди хориҷӣ як набуда, ҳамчун як қисми таркибии фаъолияти иқтисоди хориҷӣ омехта мешавад. Яъне, фаъолияти савдои хориҷӣ дар доираи фаъолияти иқтисоди хориҷӣ ба вучуд омада, тавассути бастании аҳдҳои иқтисоди хориҷӣ амалӣ карда мешавад [12, с.77].

Фаъолияти савдои хориҷӣ ҳамчун як намунаи фаъолияти соҳибкорӣ доништа шуда, дар қараёни содирот ва воридоти мол, қор, хизматрасонӣ, иттилоот ва моликияти зехнӣ ба роҳ монда мешавад [13, с.13-14].

Зимнан, бояд дар назар дошт, ки ҳадафи фаъолияти иқтисодии хориҷӣ барои ҳар кишвари ҷаҳон – қорӣ намудани шаклҳои нави робитаҳои байналхалқии иқтисодӣ мебошад.

Фаъолияти иқтисоди хориҷӣ бо густириши таҷрибаи пешқадам алоқаманд буда, таҳаввулотро дар низоми истифодаи захира, мол, қору хизмот, қувваи қорӣ ва сармояи мавҷуда дар қаламрави ин ва ё он давлат инъикос менамоянд. Вале ҳадафҳои, ки шарикон дар фаъолияти иқтисодии хориҷӣ доранд, гуногун мебошанд. Агар барои баъзе давлатҳо (бештар кишварҳои мутараққӣ) чунин ҳадаф – ноил шудан ба пешсафӣ дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ бошад, барои кишварҳои дигар (асосан давлатҳои ҷавони соҳибистиклол) – рафъи қаромонӣ дар таҷрибаи иҷтимоӣ иқтисодӣ мебошад.

Бояд иброз дошт, ки фаъолияти иқтисодии хориҷӣ шакли вусъат бахшидани чунин муносиботи байналхалқии тичоратӣ иқтисодӣ мебошад, ки ба афзоиши шуғли аҳолӣ, зиёд шудани номгӯи маҳсулоти (мол ва қору хизматрасонӣ) содиротӣ ва воридотӣ, сармоягузорӣ озодаи хориҷӣ мусоидат карда, дар натиҷа боиси болоравии сатҳи зиндагии мардум ва пешрафти иҷтимоӣ иқтисодии кишвар мегардад. Фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ин роҳи асосии мустақилона ба тичорати (бозори) байналхалқӣ ҳамроҳ шудани давлатҳои ҷавони соҳибистиклол, роҳи интегратсия ба иқтисодӣ муосири ҷаҳонӣ мебошад.

Ҳамин тариқ, моҳияти иқтисодии фаъолияти иқтисодии хориҷӣ дар он аст, ки ин фаъолият муносиботи байналхалқии истехсоли иқтисодӣ ва тичоратӣ, мубодилаи ашёи

хом ва молу маҳсулот, истехсолот, ҳамкорию илмию техникӣ ва шаклҳои дигари ҳамкорию кишварро бо давлатҳои дигар инъикос менамояд.

Моҳияти фаъолияти иқтисодии хориҷиро категорияҳо ва мафҳумҳои иқтисодие ташкил менамоянд, ки дар онҳо муносибатҳои истехсолию иқтисодии фаъолияти иқтисодии хориҷи ифода мегардад.

Категорияҳои ибтидоии фаъолияти иқтисодии хориҷии субъектҳои хоҷагидор субъектҳо, объектҳо ва иштирокчиёни робитаҳои (фаъолияти) иқтисодии хориҷӣ мебошанд.

Субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ — ин ҳуди давлат, мақомоти ваколатдори он, ҳар ташкилоту корхона ва ашхоси ҳуқуқию воқеӣ, сарфи назар аз шакли моликиятшон мебошанд, ки амалашон ба ҳамкорию байналхалқӣ равана гардидааст.

Объектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ — ин тамоми намудҳои захираҳои дар кулли соҳаю бахшҳои иқтисодии кишвар бунёдгардида, аз ҷумла захираҳои меҳнатӣ, молу хизматрасонӣ қоғазҳои қимматнок, маҳсулоти илмию техникӣ, сармояҳо, сарватҳои маънавӣ ва арзишҳои дигар, ба истиснои он объектҳои мебошанд, ки истифодаи онҳо дар фаъолияти иқтисодии хориҷӣ тибқи қонунҳои амалкунанда манъ аст.

Иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ – ин субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ мебошанд, ки дар ин фаъолият дар қаламрави кишвар ё хориҷ аз он иштирок карда, мувофиқи тартиби муайяннамудаи қонунгузорию кишвар ба сифати иштирокчиё номнавис шудаанд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷиро Вазорати рушди иқтисод ва савдо ба кайдгирифта, ба онҳо шаҳодатномаи дахлдор варақаи бақайдгирии намунаи муқарраршуда медиҳад. Пас аз бақайдгирии субъектҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ барои анҷоми фаъолияти иқтисодии хориҷӣ (содирот, воридот; реэкс-порти ашёи хом, молу маҳсулот, қору хизмат ва намудҳои дигари фаъолияти иқтисодии хориҷӣ) ҳуқуқ пайдо мекунанд.

Аз моҳияти фаъолияти иқтисодии хориҷӣ чунин бармеояд, ки он дар асоси тақсмоти байналхалқии меҳнат ба амал бароварда шуда, ба сарфакорию меҳнати ҷомеа дар ҷараёни истехсол ва мубодилаи маҳсули он дар байни кишварҳои мухталиф равана гардидааст.

Воқеан, фаъолияти иқтисодии хориҷӣ ба таври умум ва аз он ҷумла мубодилаи байналхалқии мол (қору хизмат) аз ҷиҳати иқтисодӣ дар ҳолате мувофиқи мақсад аст, ки агар кишвари алоҳида барои истехсоли моли худ, ки ба бозори хориҷӣ пешниҳод мешавад, нисбат ба кишварҳои дигар меҳнати камтар сарф кунад. Ин чунин маъно дорад, ки фаъолияти иқтисодии хориҷӣ танҳо дар сурати ташкили дурусти содироту воридот ғайбаовар аст. Натиҷаҳои содироту воридот дар балансҳои (тавозуни) савдо ва пардохт инъикос мекунанд. Онҳо метавонанд мусбат ё манфӣ бошанд.

Ҳамин тавр, фаъолияти иқтисодии хориҷӣ барои давлатҳои ҷавони соҳибхитӣ, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон самти нави фаъолият аст ва роҳи таҳқиқи амиқтарро меҳонад.

Рӯйхати адабиёт

1. Ниг.: Раҳимов М.З. Ҳуқуқи соҳибкорӣ. Душанбе. «Деваштич», 2007. – С.3.
2. Ниг.: Фарҳуддинов Ҷ.И. Созмони Милали Муттаҳид ва нақши он дар муносибатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2013, – С.12.
3. Ниг.: Тымчук Н.Б. Понятие внешнеэкономической деятельности. Юриспруденция, № 3, том 19, 2010. – С. 98.
4. Ниг.: Сухинина В.В., Чичкина В.Д. Внешнеэкономическая деятельность промышленного предприятия: учебное пособие. – Самара: Изд-во Самарс. гос техн. ун-та, 2001. – С. 187.
5. Ниг.: Тымчук Н.Б. Понятие внешнеэкономической деятельности. Юриспруденция, № 3, том 19, 2010. – С. 98.
6. Ниг.: Борисова И.И. Правовое обеспечение внешнеэкономической деятельности: учебно-методическое пособие. – Нижний Новгород: Изд-во Нижегород. гос. ун-та им. Н.И. Лобачевского, 2001. – С. 72.
7. Ниг.: Ковалева И.В., Хренова Ю.В. Внешнеэкономическая деятельность: учебное пособие. – Барнаул: Изд-во АГАУ, 2006. – С.351.
8. Ниг.: Ахбори Шӯрои Олии ҚТ соли 1994, № 1, мод.1; Ахбори Маҷлиси Олии ҚТ соли 2004, №2, мод.35; соли 2007, №7, мод.677.
9. Ниг.: Оймаҳмадов М., Маҳшулов М. Асосҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ. Душанбе: «Ирфон», 1998, – С.9.

10. Ниг.: Ахбори Маҷлиси Олии ҚТ. 2014, №3, мод.152.

11. Ниг.: А.Б. Губарева Экономическая сущность внешнеэкономической деятельности-внешнеторговые отношения. Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки № 2 / 2014. – С. 249.

12. Ниг.: Пулатов А.С. Правовое регулирование предпринимательской деятельности иностранных хозяйствующих субъектов на территории Республики Таджикистан. Душанбе, 2004. – С. 77.

13. Ниг.: Тафсири Қонуни ҚТ «Дар бораи фаъолияти савдои хориҷӣ», Душанбе, 2016. – С.13-14.

Аннотатсия

Доир ба масоили мафҳум ва моҳияти фаъолияти иқтисодии хориҷӣ

Дар мақолаи мазкур мафҳум ва моҳияти иқтисодии фаъолияти иқтисодии хориҷӣ таҳлил шуда, дар доираи он баъзе аз категорияҳои ибтидоии фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, аз ҷумла субъектҳо, объектҳо ва иштирокчиёни фаъолияти иқтисодии хориҷӣ муайян карда шудаанд.

Аннотация

О понятии и сущности внешнеэкономической деятельности

В данной статье анализируются понятие и социальная сущность внешнеэкономической деятельности, в рамках которой определены некоторые из первоначальных категорий внешнеэкономической деятельности, такие как субъекты, объекты и участники внешнеэкономической деятельности.

Annotation

On the concept and essence of foreign economic activity

This article analyzes the concept and social essence of foreign economic activity, in which identified some of the original categories of foreign economic activity, such as actors, objects and participants of foreign economic activity.

Соловей Ю.П.,
ректор частного образовательного учреждения
высшего образования «Омская юридическая
академия», Заслуженный юрист Российской
Федерации, доктор юридических наук, профессор

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ ЗА ДИСКРЕЦИОННЫМИ АДМИНИСТРАТИВНЫМИ АКТАМИ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Калидвожахо: назорати судӣ; салоҳияти маъмури; санади ихтиёрӣи маъмури; маъмурияти чамбиятӣ; қонуният; асоснокӣ; мақсаднокӣ.

Ключевые слова: судебный контроль; административное усмотрение; дискреционный административный акт; публичная администрация; законность; обоснованность; целесообразность.

Keywords: judicial review; administrative discretion; discretionary administrative act; public administration; legality; advisability.

Судебный контроль за дискреционными (от лат. *discretio* – различение, разделение) актами публичной администрации (далее – административные акты), то есть теми актами, издание которых сопряжено с проявлением ее усмотрения (дискреции), относится к числу тех актуальных проблем отечественной административно-правовой науки, которые, как показывает анализ российского законодательства, литературных источников и судебной практики, еще далеки от своего разрешения. Особый интерес данная проблема вызывает в связи с принятием и вступлением в силу Кодекса административного судопроизводства Российской Федерации (РФ).

Административное усмотрение можно определить как выбор публичной администрацией в пределах, установленных нормативными правовыми актами, оптимального, по ее мнению, варианта решения конкретного управленческого вопроса в ситуации, когда правовые нормы не определяют исчерпывающим образом основания, условия, содержание, форму, порядок (процедуру), сроки и (или) субъектов принятия такого решения. Понятно, что в силу известной неопределенности нормативно-правовой основы усмотрения, дискреционный административный

акт представляет повышенную сложность для судебного контроля. Названное обстоятельство наряду с другими, к сожалению, способствует распространению в юридических научных кругах и судебском сообществе мнения о том, что административное усмотрение вообще исключает судебную оценку (проверку) актов публичной администрации.

Так, гражданин Украины С. обратился в Центральный районный суд г. Барнаула с заявлением, а затем и в апелляционную инстанцию с жалобой, требуя признать незаконным решение Управления Федеральной службы безопасности РФ по Алтайскому краю о несогласовании вопроса о его приеме в гражданство РФ. Рассмотрев данное административное дело и не найдя оснований для удовлетворения апелляционной жалобы, Судебная коллегия по административным делам Алтайского краевого суда, указала, в частности, следующее:

«...Исходя из пределов публичного судебного контроля за деятельностью Федеральной службы безопасности РФ, имеющиеся в деле доказательства, не содержащие грифа «секретно», позволили суду без анализа сведений, составляющих государственную тайну, проверить законность оспариваемого

решения, в связи с чем доводы жалобы о необходимости исследования таких сведений... являются безосновательными... Доводы С. о непричастности к экстремистской деятельности или терроризму судебной коллегией во внимание не принимаются, поскольку право оценки деятельности иностранных граждан, а также лиц без гражданства, как представляющую угрозу обороноспособности государства, либо общественному порядку, либо защите здоровья населения, отнесено к полномочиям Федеральной службы безопасности РФ, и суд не вправе вмешиваться в данные полномочия. Применение мер по защите национальной безопасности органами Федеральной службы безопасности РФ находится вне сферы судебного контроля» [1].

Рассмотрев аналогичное дело по заявлению Н. Н. Зоидзе о признании незаконным заключения Управления Федеральной службы безопасности РФ по Краснодарскому краю о наличии оснований, препятствующих его приему в гражданство РФ, и отказав в удовлетворении его апелляционной жалобы, Судебная коллегия по административным делам Верховного Суда РФ указала, в частности, на то, что «давать оценку целесообразности принятого УФСБ России Краснодарского края решения по вопросам, относящимся к его ведению, суд не вправе» [2].

И в том и в другом случае судебные решения содержали ссылку на п. 25 постановления Пленума Верховного Суда РФ от 10 февраля 2009 г., № 2 «О практике рассмотрения судами дел об оспаривании решений, действий (бездействия) органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных лиц, государственных и муниципальных служащих», в соответствии с которым при рассмотрении дела по существу суду надлежит выяснять, «имеет ли орган (лицо) полномочия на принятие решения или совершение действия. В случае, когда принятие или непринятие решения, совершение или несовершение действия в силу закона или иного нормативного правового акта отнесено к усмотрению органа или лица, решение, действие (бездействие) которых оспариваются, суд не вправе оценивать целесообразность такого решения, действия (бездействия)... (курсив мой. – Ю.С.)» [3, с. 15].

Между тем приведенное разъяснение Пленума Верховного Суда РФ вовсе не

исключает возможности судебной проверки дискреционного административного акта. Из него лишь следует, что суд не вправе обосновывать свое суждение о законности (незаконности) такого акта соображениями целесообразности; для этого необходимо использовать другие общеизвестные критерии.

Воплощенный в двух указанных выше судебных актах подход, очевидно, противоречит практике Европейского Суда по правам человека (далее – ЕСПЧ). Так, например, при рассмотрении дел об обжаловании депортации ЕСПЧ тщательно и скрупулезно исследует фактические обстоятельства конкретных жалоб, личную и семейную жизнь депортируемого, природу его связей со страной и длительность проживания в ней, социальные, культурные и языковые корни и определяет применимость депортации в каждом конкретном случае с точки зрения ее законности, оправданности, адекватности и соразмерности допущенным нарушениям и преследуемым целям и необходимости в демократическом обществе [4].

В своих решениях ЕСПЧ неоднократно подчеркивал, что внутригосударственное законодательство должно содержать достаточные процессуальные гарантии осуществления предоставленной властям свободы усмотрения без злоупотребления. Имея в виду, прежде всего, судебный контроль, ЕСПЧ указывает, что концепции законности и верховенства права в демократическом обществе требуют распространения на меры, затрагивающие основополагающие права человека, некой состязательной процедуры в независимом органе государственной власти, компетентном оценивать причины принятия решения и соответствующие доказательства, при необходимости с соответствующими процессуальными ограничениями при использовании секретной информации. Например, частное лицо должно иметь возможность обжаловать утверждение представителя исполнительной власти о том, что рассматриваемый вопрос касается государственной безопасности. «Хотя мнение представителя исполнительной власти о том, что речь идет о государственной безопасности, будет, естественно, иметь большой вес, – разъясняет свою позицию ЕСПЧ, – независимый орган государственной власти должен иметь возможность отреагировать в случаях, когда ссылка

на концепцию государственной безопасности не обоснованна или свидетельствует о толковании «государственной безопасности» способом, который является незаконным или противоречащим здравому смыслу и произвольным» [5]. В отсутствие таких гарантий органы государственной власти будут иметь возможность произвольно посягать на права, защищаемые Конвенций о защите прав человека и основных свобод [6].

Конституционный Суд РФ прямо указывает на то, что «именно судебная власть, действующая на основе принципов самостоятельности, справедливого, независимого, объективного и беспристрастного правосудия (статьи 10, 118 и 120 Конституции РФ), в наибольшей мере предназначена для решения споров на основе законоположений, в которых законодатель использует в рамках конституционных предписаний оценочные понятия...» [7].

Подобная позиция озвучивалась и руководителями высших судебных инстанций страны. Так А. А. Иванов, занимавший пост председателя ныне упраздненного Высшего Арбитражного Суда РФ, отмечал следующее: «Несомненно, суд не должен играть роль органа исполнительной власти, подменять собой последний, иное противоречило бы конституционному принципу разделения властей. Однако сама идея административного судопроизводства предполагает, что суд оценивает действия государственного органа со всех сторон. Причем такая оценка, которая, прежде всего, должна касаться законности, во многих случаях невозможна без учета социальных факторов, лежащих в основе тех или иных административных актов, мотивов, которым следовали государственные должностные лица, того, как они проявляли то административное усмотрение, которое им принадлежит».

Поэтому неверен тезис нижестоящих судов о том, что вопросы административного усмотрения государственных органов ни при каких обстоятельствах не могут быть предметом судебной оценки. Другое дело, что суд не должен диктовать административному органу свою волю, ограничиваясь оценкой его действий, в том числе путем признания этих действий недействительными» [8, с. 104]. Оспорить это мнение, на мой взгляд, весьма трудно.

В данной связи имеет смысл рассмотреть выдвигаемые в юридической литературе (в том числе советского периода) и судебной практике аргументы против проверки судом правильности административных актов, принятие которых зависит «исключительно» от усмотрения публичной администрации.

Считая, что вопросы «чисто административного усмотрения» (осуществление публичной администрацией властных полномочий по предоставлению гражданам субъективных прав, например выдачи органами внутренних дел разрешения на хранение оружия, а также организационные действия [9]; установление приоритетов применения критериев для определения победителя конкурса по выбору девелопера-инвестора [10] и т. п.) составляют прерогативу администрации и в принципе не могут быть предметом судебного разбирательства, отдельные ученые-юристы и практики свою позицию обосновывают следующим:

1) реализация субъективного права на усмотрение, вытекающее из предоставленных публичной администрации полномочий, составляет элемент ее частной деятельности, а п.1 ст.1 Гражданского кодекса РФ относит к основным началам гражданского законодательства «недопустимость произвольного вмешательства кого-либо в частные дела» [10];

2) при контроле административного усмотрения суд должен был бы разрешать спор, который не носит правового характера. Ведь норма права лишь в общем виде определяет правомочие публичной администрации на совершение действия по усмотрению, не налагая на нее никаких обязанностей перед конкретным лицом, т.е. субъективных прав по отношению к администрации у гражданина нет;

3) суду пришлось бы решать спор не на основе применения нормы права, а только по своему усмотрению. В этом случае суд, вмешиваясь в деятельность публичной администрации, превратился бы в административный орган, подменив собой администрацию, а администрация утратила бы часть своей компетенции, оказавшись связанной не столько законом, сколько усмотрением суда. Это ущемило бы самостоятельность публичной администрации;

4) суды не всегда располагают необходимой информацией, опытом, должной ква-

лификацией, достаточным знанием каждой отрасли государственного управления для решения дел по усмотрению; их информационная система ориентирована на выявление юридических и доказательственных фактов, имевших место в прошлом. Суд мало приспособлен к тому, чтобы анализировать оперативную обстановку, выявлять тенденции, прогнозировать и т. д.;

5) нет никаких серьезных соображений в пользу того, чтобы заменять административное усмотрение судебным, можно предположить, что коренного различия в содержании этого усмотрения быть не может;

6) имея право контролировать, суд не несет никакой ответственности за руководство определенными участками государственного управления [11];

7) в ряде случаев для проверки законности реализации административного усмотрения необходимо оценивать фактические данные, составляющие государственную тайну [5, 6].

Мои возражения сводятся к следующему.

1. Ссылка на п. 1 ч. 1 Гражданского кодекса РФ в обоснование недопустимости оценки судом административного усмотрения несостоятельна, поскольку названная статья закрепляет основные начала не административного, а гражданского законодательства. По справедливому мнению А. А. Иванова, «государство как субъект гражданского права более ограничено по сравнению с частными лицами в проявлении собственного усмотрения в частных делах. Об этом свидетельствует обширнейшее законодательство, посвященное, прежде всего, участию государства в имущественных отношениях (бюджетное законодательство, законодательство о приватизации и т. п.). Те цели, которые поставлены перед государством Конституцией РФ, не могут позволить ему действовать как простому частному лицу, принимая любые решения по поводу принадлежащего ему имущества» [8]. Поэтому суды должны рассматривать, в частности, вопросы о том, правильно ли определен комиссией победитель конкурса, и являются ли критерии его определения четкими и объективными [12], правильно и по надлежащим ли методикам таможенные органы определили количество и свойства товаров, перемещаемых через таможенную границу, с

целью установления достоверности заявленных о товарах сведений [12] и т. п.

2. Разумеется, если нет права, то не может быть и спора о нем. Но при чем тут усмотрение? Все субъективные права граждан предоставлены им законодательными актами. Публичная администрация лица лишь применяет нормы права, предусматривающие субъективные права, к отдельным гражданам. Если взять приводившийся Д.М. Чечотом пример действия, совершаемого «исключительно» по усмотрению, – выдача органами внутренних дел разрешения на хранение оружия, – то, обратившись к действовавшему на тот момент нормативному правовому акту [13], нетрудно убедиться, что устанавливавшиеся указанным актом пределы усмотрения органов внутренних дел были чрезвычайно узки: разрешение на приобретение и хранение оружия не выдавалось лицам, злоупотребляющим спиртными напитками или наркотическими веществами. И уже в то время суду ничего не мешало установить в соответствии с этой нормой обоснованность отказа в разрешении или отсутствие таковой.

Недостаточно убедительна и последовательна позиция, согласно которой суду не следует рассматривать жалобы на акты, принимающиеся на основе компетенции органа или должностного лица [14, с. 347], а также жалобы по поводу отказа органов и должностных лиц в просьбе, удовлетворение которой не составляет согласно законодательству их обязанности [15]. По справедливому мнению А. Л. Кононова, «ни орган публичной власти, ни суды не могут иметь неограниченной дискреции в определении объема и пределов прав и свобод личности, гарантированных Конституцией РФ при условии, что их соразмерные ограничения могут устанавливаться только в определенных целях и только федеральным законом. Иное противоречило бы конституционному принципу непосредственного действия права» [16].

Если речь идет о деятельности публичной администрации, затрагивающей права и свободы граждан, суд может и должен оценить законность и обоснованность оспариваемых административных актов (например, проверить, правильно ли выставлена неудовлетворительная оценка приемными, аттестационными, экзаменационными комиссиями и лицами, принимающими экзамены и зачеты,

правильна ли содержательная часть служебных и иных характеристик, выданных государственными и муниципальными органами и должностными лицами [17, с. 27–29]). Никакого вмешательства суда в деятельность публичной администрации здесь нет, поскольку суд не диктует свою волю органам и должностным лицам, а ограничивается оценкой принятых ими актов. Если же гражданин или организация оспаривают административный акт, «очевидно не затрагивающий» их права, свободы и законные интересы, то вполне логично, что суд отказывает в принятии подобного заявления либо его удовлетворении [18].

Изложенное иллюстрируется следующим примером. Н. А. Плысенко, Л. И. Тормосина, О. С. Зеркальчук и Н. Н. Разинкова, являющиеся студентами Воронежского филиала федерального государственного образовательного бюджетного учреждения высшего профессионального образования «Финансовый университет при Правительстве РФ», обратились в Верховный Суд РФ с заявлениями о признании незаконным распоряжения Правительства РФ от 25 декабря 2012 г. № 2529-р, которым указанный филиал был ликвидирован. По мнению заявителей, оспариваемый административный акт создал препятствия к осуществлению конституционного права на получение высшего образования, нарушил право свободы выбора образовательного учреждения, гарантированное ст. 2 Федерального закона от 22 августа 1996 г. № 125-ФЗ «О высшем и послевузовском профессиональном образовании», противоречит Конвенции о борьбе с дискриминацией в области образования от 14 декабря 1960 г. и ст. 13 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах от 16 декабря 1966 г.

Рассматривая данное дело, Апелляционная коллегия Верховного Суда РФ отметила, что закрепленное в п. 5 ст. 2 Федерального закона от 22 августа 1996 г. № 125-ФЗ «О высшем и послевузовском профессиональном образовании» право свободы выбора образовательного учреждения не означает установление запрета на ликвидацию избранного гражданином образовательного учреждения, его филиала, если при этом обеспечивается право свободы выбора других действующих учебных заведений, осуществляющих обучение по соответствующей специальности.

Поскольку обжалуемое распоряжение, по мнению коллегии, не содержит положений, направленных на ограничение прав и возможностей граждан при получении высшего образования, какое-либо противоречие оспариваемого акта Конвенции о борьбе с дискриминацией в области образования и ст. 13 Международного пакта об экономических, социальных и культурных правах отсутствует.

Ссылка заявителей в апелляционной жалобе на недоказанность вывода суда о том, что им обеспечено право свободы выбора других действующих учебных заведений, осуществляющих обучение по соответствующей специальности, несостоятельна, поскольку право на свободу выбора образовательного учреждения будет реализовано, в частности, при переводе заявителей с их согласия в федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Воронежский государственный университет».

Продолжение обучения в другом филиале университета также не нарушает право выбора заявителей, так как обучение, при наличии согласия заявителей, будет ими продолжено в том же образовательном учреждении.

В результате Апелляционная коллегия Верховного Суда РФ вынесла справедливое, на мой взгляд, решение, отказав в удовлетворении апелляционной жалобы [19].

3. При проверке судом правильности реализации административного усмотрения нельзя, на мой взгляд, говорить о какой-либо подмене им публичной администрации. Суд занимается своим делом – оценивает законность исключительно правоприменительной деятельности, затрагивающей права, свободы и законные интересы граждан, права и законные интересы организаций, только в рамках, которой и ощущается вся острота проблемы административного усмотрения. Другое дело, что суд не должен входить в оценку внутриорганизационной, материально-технической деятельности публичной администрации, даже протекающей в правовых формах. При таких условиях, по выражению И. В. Пановой, «проблема судебного усмотрения по административным делам не должна иметь места» [20, с. 17].

4. Проверять законность дискреционных административных актов, суд как орган правового контроля оперирует исключительно

категориями «законность» и «обоснованность», но никак не «эффективность», «полезность», «целесообразность» и т. п. Следовательно, суду незачем анализировать оперативную обстановку, прогнозировать и проч., поскольку его не интересует степень достижения целей права, конечные результаты административной деятельности.

По меньшей мере, странным выглядит сведение некоторыми авторами административного усмотрения к деятельности, носящей в значительной степени не правовой, а организационный характер. С этой точки зрения, действительно, «никто... и не предлагает распространить судебный контроль на область, отнесенную к усмотрению администрации» [21, с. 19].

Вместе с тем следует отметить, что ЕСПЧ, определяя правомерность административных актов публичной администрации, в ряде случаев входит в оценку организационных аспектов ее деятельности. Например, в ситуациях применения летальной силы в рамках «полицейской операции» ЕСПЧ «обычно проверяет, планировалась и контролировалась ли полицейская операция властями таким образом, чтобы минимизировать, насколько это возможно, применение летальной силы и человеческие жертвы, и все ли возможные меры предосторожности в выборе средств и приемов при проведении спецоперации были приняты» [22]. Рассматривая дело о применении сотрудником полиции, находившимся в полицейском автомобиле, огнестрельного оружия, в результате которого наступила смерть одного из нападавших на этот автомобиль лиц, ЕСПЧ исследовал, в частности, такие вопросы, как:

а) «действовал бы точно так же полицейский, производивший выстрелы, который находился в особом состоянии, вызванном высоким уровнем стресса и паники, если бы он приобрел лучшую подготовку и опыт»;

б) «обеспечила бы лучшая координация действий правоохранительных органов, присутствовавших на месте происшествия, возможность пресечения нападения в отсутствие жертв»;

в) «могла ли быть предотвращена трагедия, если бы необорудованный джип не был оставлен в центре столкновений, особенно с учетом того, что в нем находились получившие повреждения полицейские, все еще имев-

шие оружие» [23]. Законность действий полиции в описываемом случае оценивалась ЕСПЧ с учетом ответов на указанные вопросы.

При этом, как подчеркивает ЕСПЧ, «объем позитивного обязательства должен толковаться способом, который не возлагает на власти невозможного или несоразмерного бремени с учетом сложности полицейской охраны общественного порядка в современных обществах, непредсказуемости человеческого поведения и оперативных решений, которые должны приниматься с учетом приоритетов и ресурсов» [23]. В данной связи ЕСПЧ «готов признать за властями пределы усмотрения, по крайней мере, в военных и технических аспектах рассматриваемой ситуации, несмотря на то, что некоторые решения, принятые властями, могут спустя время выглядеть небезупречными» [23].

5. Соглашаясь с отсутствием коренного различия в содержании административного и судебного усмотрения, не нужно при этом упускать из вида тот факт, что такое различие существует в условиях, обеспечивающих правильную реализацию усмотрения. С точки зрения укрепления законности, обеспечения надежной охраны прав, свобод и законных интересов граждан, прав и законных интересов организаций судебное усмотрение как раз и выступает действенным средством выявления возможных отклонений от закона в реализации усмотрения административного.

6. Отсутствие ответственности суда за состояние дел в той или иной отрасли государственного управления отнюдь не означает, что суд подходит к рассмотрению жалоб безответственно. Скорее наоборот, в отсутствие такой ответственности надо видеть не причину некачественной, неквалифицированной проверки судом правильности дискреционных административных актов, а неопределимое преимущество судебного контроля. Как известно, сделать представителей публичной администрации полностью независимыми и подчиняющимися только закону невозможно в силу особых задач, стоящих перед ними, методов их деятельности, положения среди других государственных органов [24, с. 39]. Поэтому при осуществлении административной деятельности проявления ведомственности во взаимоотношениях с гражданами и организациями далеко не так уж и редки. Суд же, выражая и охраняя, прежде всего, общегосу-

дарственный, а не ведомственный интерес, не заинтересован в исходе дела в том смысле, что не связан соображениями защиты «чести мундира». В его деятельности исключены факты, когда необходимость достижения определенных результатов противопоставляется обязанности охранять права, свободы и законные интересы граждан, права и законные интересы организаций.

7. Наконец, секретный характер фактических данных, положенных в основу оспариваемого дискреционного административного акта, вовсе не является непреодолимым препятствием для судебной проверки его правильности. «Когда речь идет о государственной безопасности, использование конфиденциальных материалов неизбежно. Тем не менее, – указывает ЕСПЧ, – это не означает, что органы государственной власти могут быть освобождены от эффективного контроля со стороны внутригосударственных судов в каждом случае, когда они (власти) утверждают, что дело касается государственной безопасности и терроризма. Можно применить процедуры, которые совмещают обеспечение законных требований безопасности применительно к характеру и источнику разведанных и предоставление лицу в то же время существенных гарантий справедливости во время процесса» [5].

Таким образом, судебные гарантии – самые совершенные из всех разнообразных юридических гарантий, именно поэтому суд максимально обеспечивает интересы общества и граждан. Неотвратимость всеобщего судебного контроля представляется эффективным стимулом к повышению ответственности публичной администрации за качество ее дискреционных актов. Устанавливая, не вышла ли публичная администрация лица за допустимые пределы усмотрения, суд осуществляют проверку мотивировки административных актов, требует серьезных и убедительных аргументов, которые свидетельствовали бы о том, что названные акты соответствуют цели, предусмотренной законом. Вместе с тем подчеркну, что подобная постановка вопроса не лишает публичную администрацию необходимой самостоятельности, поскольку судебный контроль за ее дискреционными актами, в отличие от контроля ведомственного, должен иметь вполне определенные пределы, обеспечивающие необходимый баланс между

исполнительной и судебной ветвями государственной власти.

Международное сообщество обращает особое внимание на необходимость надлежащего нормативно-правового регулирования дискреционной деятельности публичной администрации, способствующего эффективному судебному контролю за административным усмотрением. Так Рекомендация (80) 2 Комитета министров Совета Европы от 11 марта 1980 г. «Об осуществлении дискреционных полномочий административными органами» (Recommendation № R (80) 2 of the Committee of Ministers of the Council of Europe concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities (adopted on 11 March 1980) предусматривает, что «административный орган, осуществляя дискреционные полномочия:

1. Не преследует цели, противоречащие тем, для достижения которых предоставлены данные полномочия;

2. Соблюдает объективность и беспристрастность, принимая во внимание только факты, имеющие значение для дела;

3. Соблюдает принцип равенства всех перед законом, избегая несправедливой дискриминации;

4. Обеспечивает надлежащий баланс между любыми неблагоприятными последствиями решения, ущемляющими права, свободы или интересы лиц, и целью, которую он преследует;

5. Принимает решение в течение времени, которое является разумным с учетом особенностей рассматриваемого вопроса...» [25].

В более развернутом виде указанные принципы осуществления дискреционных полномочий закреплены в Европейском кодексе надлежащего административного поведения [26], принятом Резолюцией С5-0438/2000-2000/2212 (COS) Европейского парламента от 6 сентября 2001 г. по инициативе Европейского омбудсмена (European Parliament Resolution of 6 September 2001 (C5-0438/2000-2000/2212 (COS))).

Названный кодекс содержит, в частности, следующие положения:

«Статья 5. Отсутствие дискриминации

1. При рассмотрении поступающих от общественности [27] заявлений и при принятии решений служащий заботится о том, чтобы соблюдался принцип равенства в обращении.

Представители общественности, находящиеся в одинаковом положении, подвергаются одинаковому обращению.

2. В случае неравенства в обращении служащий заботится о том, чтобы оно было обосновано уместными объективными чертами рассматриваемого дела.

3. Служащий, в частности, избегает любой необоснованной дискриминации между представителями общественности по признакам гражданства, пола, расы, цвета кожи, этнического или социального происхождения, генетических черт, языка, религии или убеждений, политических или любых иных взглядов, принадлежности к национальному меньшинству, имущественного положения, инвалидности, возраста или сексуальной ориентации.

Статья 6. Пропорциональность

1. При принятии решений служащий заботится о том, чтобы принимаемые меры соответствовали преследуемой цели. Он, в частности, избегает ограничений прав граждан или возложения на них обязанностей, когда эти ограничения или обязанности не соответствуют цели осуществляемого мероприятия.

2. При принятии решений служащий соблюдает справедливый баланс между интересами частных лиц и общим публичным интересом.

Статья 7. Отсутствие злоупотребления полномочиями

Полномочия осуществляются исключительно в тех целях, для которых они были предоставлены соответствующими положениями. Служащий, в частности, избегает использования этих полномочий в целях, которые не имеют под собой правовой основы или которые не мотивированы публичным интересом.

Статья 8. Беспристрастность и независимость

1. Служащий является беспристрастным и независимым. Он воздерживается от любых произвольных действий, которые наносят ущерб представителям общественности, а также от любого привилегированного обращения по каким бы то ни было основаниям.

2. Поведение служащего никогда не направляются личные, семейные или национальные интересы либо политическое давление. Служащий не участвует в принятии решения, в котором он или кто-либо из его близких имеет финансовую заинтересованность.

Статья 9. Объективность

При принятии решений служащий учитывает уместные факторы и взвешивает их надлежащим образом в решении, исключая при этом любые аспекты, не относящиеся к делу.

Статья 10. Законное доверие, последовательность и советы

1. Служащий является последовательным в своем административном поведении, а также по отношению к административной деятельности института. Он соблюдает обычную административную практику института, если только не возникает законных оснований для отступления от этой практики в особых случаях. Данные законные основания регистрируются в письменной форме.

2. Служащий соответствует законным и разумным ожиданиям представителей общественности в свете предшествующего поведения института...

Статья 11. Справедливость

Служащий действует беспристрастно, справедливо и разумно» [28].

Нельзя не признать, что приведенные положения в какой-то мере воспроизводятся или подразумеваются в нормах законодательных и иных правовых актов РФ. В частности, ст. 1 Кодекса административного судопроизводства РФ прямо относит к предмету судебного контроля наряду с законностью *обоснованность* осуществления государственных или иных публичных полномочий; ст.ст. 6 и 9 Кодекса закрепляют в числе принципов административного судопроизводства «законность и *справедливость* (курсив мой. – Ю. С.) при рассмотрении и разрешении административных дел», обеспечиваемые судами «соблюдением положений, предусмотренных законодательством об административном судопроизводстве, точным и соответствующим обстоятельствам административного дела *правильным* (курсив мой. – Ю. С.) толкованием и применением законов и иных нормативных правовых актов, в том числе регулирующих отношения, связанные с осуществлением государственных и иных публичных полномочий...».

Согласно ст.ст. 6, 7, ч. 2 ст. 9 Федерального закона от 7 февраля 2011 г. № 3-ФЗ «О полиции», действия сотрудников полиции должны соответствовать требованиям не только законности, но также обоснованности и беспристрастности.

Из содержания ст. 285 Уголовного кодекса РФ и п. 15 постановления Пленума Верховного Суда РФ от 16 октября 2009 г., № 19 «О судебной практике по делам о злоупотреблении должностными полномочиями и о превышении должностных полномочий», вытекает запрет на совершение представителями публичной администрации «таких деяний, которые хотя и были непосредственно связаны с осуществлением должностным лицом своих прав и обязанностей, однако не вызывались служебной необходимостью и объективно противоречили как общим задачам и требованиям, предъявляемым к государственному аппарату и аппарату органов местного самоуправления, так и тем *целям и задачам* (курсив мой. – Ю. С.), для достижения которых должностное лицо было наделено соответствующими должностными полномочиями» [29, с. 5].

В целом созвучны приведенным выше положениям международно-правовых документов требования к служебному поведению гражданского служащего, предусмотренные ст. 18 Федерального закона от 27 июля 2004 г. № 79-ФЗ «О государственной гражданской службе РФ» и общие принципы служебного поведения государственных служащих, утвержденные Указом Президента РФ от 12 августа 2002 г. № 885 [30, с. 3658].

Можно было бы упомянуть и об иных правовых источниках, содержащих те или иные критерии реализации административного усмотрения применительно к различным областям государственного управления и структурам публичной администрации. Но, очевидно, оптимальным решением вопроса о формировании надлежащей нормативно-правовой основы судебного контроля за дискреционными административными актами явилось бы принятие федерального закона об административных процедурах (административном производстве, администрировании), нормы которого, в особенности посвященные принципам административных процедур, раскрывали бы содержание критериев (стандартов) судебной оценки законности административных актов. Именно по такому пути идут не только страны Западной Европы, но и некоторые постсоветские государства [31].

Реализация данного предложения не устраняет, на мой взгляд, потребности в до-

полнении Кодекса административного судопроизводства РФ положениями, позволяющими повысить плотность судебного контроля за административным усмотрением и обеспечить единообразие и устойчивость практики его осуществления. В этой связи представляется необходимым внести изменения в п. 3 ч. 9 ст. 226 Кодекса административного судопроизводства РФ «Судебное разбирательство по административным делам об оспаривании решений, действий (бездействия) органов, организаций, лиц, наделенных государственными или иными публичными полномочиями», а также дополнить ч. 9 указанной статьи новым п. 5, изложив названную часть ст. 226 в следующей редакции (все новации выделены курсивом):

«9. Если иное не предусмотрено настоящим Кодексом, при рассмотрении административного дела об оспаривании решения, действия (бездействия) органа, организации, лица, наделенных государственными или иными публичными полномочиями, суд выясняет:

1) нарушены ли права, свободы и законные интересы административного истца или лиц, в защиту прав, свобод и законных интересов которых подано соответствующее административное исковое заявление;

2) соблюдены ли сроки обращения в суд;

3) *соответствует ли оспариваемое решение, совершенное оспариваемое действие (бездействие)* требованиям нормативных правовых актов, устанавливающих:

а) полномочия органа, организации, лица, наделенных государственными или иными публичными полномочиями, на принятие оспариваемого решения, совершение оспариваемого действия (бездействия);

б) *форму* и порядок (*процедуру*) принятия оспариваемого решения, совершения оспариваемого действия (бездействия) в случае, если такие *форма* и порядок (*процедура*) установлены;

в) основания (*условия*) для принятия оспариваемого решения, совершения оспариваемого действия (бездействия), если такие основания (*условия*) предусмотрены нормативными правовыми актами;

4) соответствует ли содержание оспариваемого решения, совершенного оспариваемого действия (бездействия) нормативным правовым актам, регулирующим спорные отношения;

5) принято ли оспариваемое решение, совершено ли оспариваемое действие (бездействие):

а) в целях, для достижения которых предоставлены соответствующие государственные или иные публичные полномочия;

б) обоснованно, то есть с учетом всех обстоятельств, имеющих значение для принятия оспариваемого решения, совершения оспариваемого действия (бездействия);

в) беспристрастно (непредубежденно);

г) добросовестно;

д) разумно (рассудительно);

е) с соблюдением принципа равенства перед законом;

ж) пропорционально, то есть с соблюдением необходимого баланса между любыми неблагоприятными последствиями для прав, свобод и законных интересов граждан, прав и законных интересов организаций и целями, на достижение которых направлено оспариваемое решение, совершенное оспариваемое действие (бездействие);

з) с учетом права административного истца или лиц, в защиту прав, свобод и законных интересов которых подано соответствующее административное исковое заявление, на участие в процессе принятия оспариваемого решения, совершения оспариваемого действия (бездействия);

и) своевременно, то есть в течение разумного срока».

Одновременно с этим следовало бы дополнить ст. 226 Кодекса административного судопроизводства РФ новыми частями 10 и 11 (и, соответственно, считать части 10-13 указанной статьи ее частями 12-15) следующего содержания:

«10. При рассмотрении административного дела об оспаривании решения, действия (бездействия) органа, организации, лица, наделенных государственными или иными публичными полномочиями, суд не вправе проверять оспариваемое решение, совершенное оспариваемое действие (бездействие) на предмет их целесообразности.

11. Оспариваемое решение, совершенное оспариваемое действие (бездействие) органа, организации, лица, наделенных государственными или иными публичными полномочиями, может быть признано судом незаконным в случае несоответствия такого решения, действия (бездействия) хотя бы одному из тре-

бований, предусмотренных пунктами 3–5 части 9 настоящей статьи».

Думается, учет изложенных в настоящей статье позиций в законотворческой и судебной практике не только заметно усилит правовую защищенность граждан и организаций от административного произвола, но и будет способствовать приобретению публичной администрацией большего доверия со стороны гражданского общества.

Список литературы

1. Апелляционное определение Судебной коллегии по административным делам Алтайского краевого суда от 18 ноября 2015 г. по делу № 33а-11030/15. Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

2. Определение Судебной коллегии по административным делам Верховного Суда Российской Федерации от 18 февраля 2015 г. № 18-АПГ15-1. Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

3. Бюл. Верхов. Суда Рос. Федерации. 2009. № 4. – С. 15.

4. Особое мнение судьи Конституционного Суда РФ А. Л. Кононова по определению Конституционного Суда РФ от 19 мая 2009 г. № 545-О-О «Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданки Республики Молдова Морарь Натальи Григорьевны на нарушение ее конституционных прав положениями пункта 1 части первой статьи 27 Федерального закона «О порядке выезда из РФ и въезда в РФ». Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

5. Постановление Европейского Суда по правам человека от 6 декабря 2007 г. по делу «Лю и Лю (Liu and Liu) против РФ». Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

6. Постановление Европейского Суда по правам человека от 26 июля 2011 г. по делу «Лю (Liu) против РФ (№ 2)». Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

7. По жалобе граждан Лашманкина Александра Владимировича, Шадрина Дениса Петровича и Шимоволоса Сергея Михайловича на нарушение их конституционных прав положением части 5 статьи 5 Федерального закона «О собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях»: определение Конституц. Суда Рос. Федерации от 2 апр. 2009 г. № 484-О-П. Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

8. Иванов А. А. Дело «Общество «Монаб» против правительства Москвы и других» (постановление Президиума Высшего Арбитражного Суда РФ от 24 октября 2006 г. № 16916/05) // Правовые позиции Президиума Высш. Арбитр. Суда Рос. Федерации: избр. постановления за 2006 г. с коммент. / под ред. А. А. Иванова. М.: Статут, 2012. – С. 104.

9. См., напр.: Чечот Д. М. Административная юстиция: теорет. проблемы. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – С. 75; Тихонова Б. Ю. Субъективные права советских граждан, их охрана и защита : дис. ... канд. юрид. наук. М., 1972. – С. 215-216; Лория В.А. Правосудие по административным делам // Совет. гос-во и право. 1980. № 11. – С. 99; Сокуренок В.Г., Савицкая А.Н. Право. Свобода. Равенство. Львов : Вища школа, 1981. – С. 208.

10. Постановление Девятого арбитражного апелляционного суда от 8 июля 2005 г. по делу № 09АП-6628/05-ГК. Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

11. См., напр.: Чечот Д. М. Указ. соч. – С. 74-76; Бахрах Д. Н., Боннер А. Т. Административная юстиция: развитие и проблема совершенствования // Совет. гос-во и право. 1975. № 8. – С. 20; Новоселов В. И. Акты государственного управления и укрепление законности в СССР: дис. ... канд. юрид. наук. М., 1965. – С. 42-43; Боннер А. Т., Квиткин В. Т. К вопросу о соотношении административной и судебной деятельности // Вестн. Моск. гос. ун-та. Сер. XII. Право. 1972. № 5. – С. 18-19; Аппарат управления социалистического государства. М.: Юрид. лит., 1977. Ч. 2. – С. 121.

12. См., напр.: Постановление Президиума Высшего Арбитражного Суда РФ от 24 октября 2006 г. № 16916/05. Доступ из СПС «КонсультантПлюс»; Иванов А. А. Указ. соч. С. 104.

13. См.: Инструкция о порядке приобретения, хранения, учета и использования огнестрельного оружия, открытия стрелковых тиров, стрельбищ, стрелково-охотничьих стендов, оружейно-ремонтных мастерских, торговли огнестрельным оружием, боеприпасами к нему и охотничьими ножами: объявлена приказом МВД СССР от 4 декабря 1975 г. № 300. Доступ из СПС «КносультантПлюс». Следует заметить, что Федеральный закон от 13 декабря 1996 г. № 150-ФЗ «Об оружии», пришедший на смену подзаконному, в основном, ведомственному нормативно-правово-

му регулированию общественных отношений в сфере оборота оружия, сводит полицейское усмотрение в этой части практически к нулю.

14. Дюрягин И. Я. Применение норм советского права и социальное (государственное) управление (теоретические проблемы): дис. ... д-ра юрид. наук. Свердловск, 1975. – С. 347.

15. См. напр.: Мельников А. А. Право граждан обжаловать в суд действия должностных лиц // Совет. гос-во и право. 1978. № 11. – С. 70; Конституция СССР и расширение судебной защиты прав граждан // Совет. гос-во и право. 1978. № 11. – С. 66.

16. Особое мнение судьи Конституционного Суда РФ А.Л. Кононова по определению Конституционного Суда РФ от 2 апреля 2009 г. № 484-О-П «По жалобе граждан Лашманкина Александра Владимировича, Шадрина Дениса Петровича и Шимоволоса Сергея Михайловича на нарушение их конституционных прав положением части 5 статьи 5 Федерального закона «О собраниях, митингах, демонстрациях, шествиях и пикетированиях». Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

17. Лупарев Е. Б. Границы судебного контроля за административным усмотрением при разрешении административно-правовых споров // Соврем. право. 2002. № 5. – С. 27-29.

18. О практике рассмотрения судами дел об оспаривании решений, действий (бездействия) органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных лиц, государственных и муниципальных служащих: постановление Пленума Верхов. Суда Рос. Федерации от 10 февр. 2009 г. № 2 // Бюл. Верхов. Суда Рос. Федерации. 2009. № 4. – С.13. См. п.17.

19. Определение Апелляционной коллегии Верховного Суда РФ от 27 июня 2013 г. № АПЛ13-243. Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

20. Рассмотрение арбитражными судами дел об административных правонарушениях: комментарии законодательства. Обзор практики. Рекомендации / под ред. Э. Н. Ренова. М.: НОРМА, 2003. – С. 17.

21. Боннер А. Т., Квиткин В. Т. Указ. соч. – С. 19.

22. Постановление Европейского Суда по правам человека от 20 декабря 2011 г. по делу «Финогенов и другие (Finogenov and others) против Российской Федерации». Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

23. Постановление Европейского Суда по правам человека от 24 марта 2011 г. по делу «Джулиани и Гаджо (Giuliani and Gaggio) против Италии». Доступ из СПС «КонсультантПлюс».

24. Квиткин В. Т. Судебный контроль за законностью действий органов государственного управления: дис. ... канд. юрид. наук. М., 1967. – С. 39.

25. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=678043>.

26. В ряде источников указанный документ переведен как «Европейский кодекс хорошего административного поведения».

27. Под «общественностью» в кодексе понимаются физические и юридические лица.

28. URL: [http://cor.europa.eu/en/documentation/Documents/ca182952-c8f4-](http://cor.europa.eu/en/documentation/Documents/ca182952-c8f4-4518-89e5-e842e47adff0.pdf)

[4518-89e5-e842e47adff0.pdf](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=678043).

29. Бюл. Верхов. Суда Рос. Федерации. 2009. № 12. – С. 5.

30. См., напр.: Собр. законодательства Рос. Федерации. 2002. № 33, ст. 3196; 2007. № 13. Ст. 2009; № 29, ст. 3658.

31. См., напр.: Закон Азербайджанской Республики об административном производстве (2005 г.) // Сб. законодат. актов по адм. процедурам. Алматы, 2013. – С. 54-56; Закон Республики Армении об основах администрирования и административном производстве (2004 г.) // Там же. – С. 84-86 ; Закон Литовской Республики о публичном администрировании (1999 г.) // Там же. –С. 287-288; Закон об административном производстве Эстонской Республики (2001 г.) // Там же. –С. 416-417.

Аннотатсия

Баъзе масоили назорати судӣ аз рӯи санадҳои ихтиёрии маъмури дар Федератсияи Россия

Дар мақола бо ҷалби маводҳои амалияи судҳои Россия ва Суди Аврупоӣ оид ба ҳуқуқи инсон масоили ҳадди назорати судӣ аз болои санадҳои маъмурияти омма баррасӣ карда мешаванд, ки қабули онҳо ба ихтиёрдорӣ алоқаманд аст. Як қатор пешниҳодҳо ҷиҳати тағйир додани меъёрҳои Кодекси муҳофизати маъмурии ФР оварда мешаванд, ки амалишавии онҳо ба ақидаи муаллифи мақолаи мазкур имконият медиҳад, ки назорати маъмури аз болои ихтиёрдорӣ маъмури комилтар шавад ва татбиқи яхелаи он дар амалия таъмин карда шавад.

Аннотация

Некоторые вопросы судебного контроля за дискреционными административными актами в Российской Федерации

В статье с привлечением материалов практики российских судов и Европейского Суда по правам человека исследуются пределы судебного контроля за актами публичной администрации, издание которых сопряжено с проявлением ее усмотрения (дискреции). С критических позиций оцениваются содержащиеся в юридической литературе и судебных решениях аргументы против проверки судом правильности административных актов, принятие которых зависит «исключительно» от усмотрения публичной администрации. Вносятся предложения об изменении ряда норм Кодекса административного судопроизводства РФ, реализация которых, по мнению автора, позволит повысить плотность судебного контроля за административным усмотрением и обеспечить единообразие и устойчивость практики его осуществления.

Annotation

A few questions on judicial control over discretionary administrative acts in the Russian Federation

The article with the assistance of materials of Russian courts' and the European Court of Human Rights' practice investigates the limits of judicial control over the acts of the public administration, the publication of which is associated with the manifestation of its discretion (discretion). Arguments, contained in the legal literature and judicial decisions, against testing the correctness of the court of administrative acts, the adoption of which is dependent 'solely' on the discretion of public administration, are critically evaluated. Amendments to a number of provisions of the Code of Administrative Judicial Proceedings of the Russian Federation are proposed, the implementation of which, in opinion of the author, will increase the density of the judicial review of administrative discretion and to ensure uniformity and stability of its practical implementation.

Исмоилова М.И.,

*мутахассиси пешбари шуъбаи қонунгузори
граждани, соҳибкорӣ ва оилави Маркази
миллии қонунгузори назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон
E-mail: madina-jona@mail.ru*

ТАҲЛИЛИ МУҚОИСАВӢ-ҲУҚУҚИИ ҚОНУНГУЗОРИИ СОҲАИ ҲУҚУҚИ МУАЛЛИФ ВА ҲУҚУҚҲОИ ВОБАСТА БА ОН ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО ҚОНУНГУЗОРИИ ИТТИҲОДИ ДАВЛАТҲОИ МУСТАҚИЛ

Дар замони муосир истифодаи васеи во-ситаҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ ва дастовардҳои эҷодӣ, тақозои онро дорад, ки ба қонунгузори моликияти зеҳнӣ аҳамияти хоса дода шавад. Хусусан барои ҳифзи ҳуқуқҳои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкии муаллифон меъёрҳои заруранд, ки ҷавобгӯи талаботи замон бошанд.

Қобили зикр аст, ки дар ин самт қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон пайваста дар ҷараёни тақдир қарор дорад. Танзими муносибатҳои вобаста ба моликияти зеҳнӣ пеш аз ҳама аз моддаи 40 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки 6 ноябри соли 1994 қабул гардидааст, сарчашма мегирад. Тавре ки дар моддаи зикршуда дарҷ гардидааст: «Сарватҳои фарҳангӣ ва маънавию давлат ҳимоя мекунад. Моликияти зеҳнӣ дар ҳимояи қонун аст».

Ҳамзамон, 13 ноябри соли 1998 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» қабул гардид [1]. Баъдан солҳои 1999 ва 2002 се Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи андозаҳои ҳадди ақалли ҳаққи қалами муаллиф қабул шуданд, ки барои танзими муносибатҳои соҳаи мазкур заминаи воқеӣ гузошанд [2, с. 14-15]. Меъёрҳои умумӣ доир ба ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар қисми 3 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон низ инъикос гардидаанд [3].

Инчунин, дар ин самт Тоҷикистон якҷанд санадҳои байналумилалиро ба тасвир расонидааст. Аз ҷумла:

– Конвенсия оид ба ҳифзи манфиатҳои иҷроӣ, офарандагони фонограммаҳо ва ташкилотҳои барномаи эфирӣ (Рим, 1981);

– Аҳдномаи Созмони умумиҷаҳонии моликияти зеҳнӣ оид ба ҳуқуқи муаллиф (Женева, 1966);

– Аҳдномаи Созмони умумиҷаҳонии моликияти зеҳнӣ оид ба иҷро ва фонограммаҳо (Женева, 1966) ва ғайра [4].

Дар баробари санадҳои номбаршуда, инчунин муносибатҳои, ки дар соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он ба вуҷуд меоянд, вобаста ба масъалаҳои гуногун тибқи санадҳои меъриӣ ҳуқуқи гуногун ба танзим дароварда мешаванд. Масалан, дар моддаи 156 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои вайрон намудани ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он пешбинӣ гардидааст.

Инчунин, дар Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарии маъмуриӣ барои риоя накардани ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он пешбинӣ гардидааст: моддаи 376 – ғайриқонунӣ тайёр намудан, ворид кардан, фурӯштан, ба қироя додан ва ба таври дигар истифода намудани нусхаи асарҳо ва фонограммаҳо; моддаи 378 – саркашӣ аз пешниҳоди маълумоти зарурӣ ва ё пешниҳоди маълумоти нодуруст дар бораи даромадҳои, ки дар натиҷаи истифодаи объекти ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он ба даст омадаанд; моддаи 379 – иҷро накардани уҳдадорӣ бақайдгирии шарт-

нома оид ба истифодаи объектҳои ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он ва гирифтани шаҳодатномаи намунаи мувофиқ; моддаи 380 – риоя ё иҷро накардани талаботи муқарраршуда ҳангоми бастанӣ шартнома барои баромад кардан дар намоишҳои концертҳо ва театрҳо; моддаи 381 – риоя накардани ҳуқуқи муаллиф барои гирифтани ҳаққи қалам.

Дар Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷанд меъёрҳо доир ба пешгирии ҳуқуқвайронкуниҳо дар ин самт муқаррар гардидааст: моддаи 361 – пешниҳоди ҳуҷҷатҳо барои тасдиқи арзиши гумрукии аршуда; моддаи 437 – асос барои боздошти иҷозати мол; моддаи 441 (1) – ваколатҳои иловагии мақомоти гумрук оид ба назорати гумрукии молҳои моликияти зехнӣ.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» [5] ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъбу нашр» [6] масъалаҳои истифодаи мавод ва эҷодиёти муаллифон дар ВАО, нигоҳ доштани сирри муаллиф аз ҷониби журналист, нутқҳои муаллиф, ки мустақиман ба мавҷ меравад, ҳифзи ҳуқуқи ношир ва дигар масъалаҳои муҳим ба танзим дароварда шудаанд.

Дар байни санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар боло номбаршуда, ҳангоми танзими муносибатҳо доир ба ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он нақши асосиро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» мебозад. Қонуни мазкур аз 6 боб 48 модда иборат буда, то имрӯз вобаста ба инкишофи муносибатҳои ҷамъиятӣ ба он 4 маротиба тағйиру иловаҳо ворид карда шудааст (Қонуни ҚТ аз 1.08.2003 № 27, аз 3.03.2006 № 162, аз 3.12.2009 № 573, аз 31.12.2014 № 1172).

Қонуни мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳои ҳангоми офаридан ва истифодаи асарҳои илм, адабиёт ва санъат (ҳуқуқи муаллиф), фонограмма, иҷро, намоиш ва барномаҳои ташкилоти паҳши эфирӣ ва кабелӣ (ҳуқуқҳои вобаста ба он) баамалояндаро танзим менамояд.

Гарчанде ки бо дастгирии пайвастаи давлату ҳукумат, бахусус Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар соҳаи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он корҳои назаррас

анҷом дода шуда бошанд ҳам, ҳанӯз ҳам дар қонунгузори соҳаи мазкур ҳолатҳои мавҷуданд, ки тақмили онҳо фаъолияти пурсамар ва ҳамаҷонибаро талаб менамояд. Зеро, натиҷаи таҳлил нишон дод, ки ҳарчанд ба қонуни мазкур вобаста ба талаботи ҳаёти ҷомеа якҷанд маротиба тағйиру иловаҳо ворид гардида бошанд ҳам, аммо то ҳол дар он камбудҳои аз ҷиҳати техникаи ҳуқуқэҷодкунӣ дида мешаванд. Аз ин лиҳоз, бо мақсади дар оянда тақмил додани қонуни мазкур хуб мебуд, ки масъалаи мазкур ба назар гирифта шавад. Аз тарафи дигар бо мақсади истифодаи таҷрибаи давлатҳои пешрафта Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасмим гирифт, ки тибқи банди 25 нақшаи кори худ барои соли 2016 таҳлили қонунгузори соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба онро бо қонунгузори давлатҳои аъзои ИДМ ба анҷом расонад. Бо ин мақсад шуъбаи қонунгузори граждани, соҳибкорӣ ва оилавӣ ҷиҳати иҷрои банди 25 Нақшаи кори Марказ таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузори соҳаи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузори соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар давлатҳои Федератсияи Россия, Қазоқистон, Беларус, Қирғизистон, Молдова, Озарбойҷон, Туркменистон, Ўзбекистон, Гурҷистон, Украина ва Арманистонро мавриди таҳлил қарор додааст.

Бояд қайд кард, ки дар соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он қонунҳои зерин дар ИДМ амал мекунанд:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он»;
2. Кодекси граждани Федератсияи Россия (қисми 4) [7];
3. Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [8];
4. Қонуни Ҷумҳурии Беларус «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [9];
5. Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [10];
6. Қонуни Ҷумҳурии Молдова «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [11];

7. Қонуни Ҷумҳурии Озарбойҷон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [12];

8. Қонуни Ҷумҳурии Туркменистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он»;

9. Қонуни Ҷумҳурии Ўзбекистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [13];

10. Қонуни Гурҷистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [14];

11. Қонуни Украина «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [15];

12. Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [16].

Танзими муносибатҳои чамъиятӣ доир ба ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар давлатҳои дар боло номбурда мувофиқи таҳлилҳои гузаронида нишон дод, ки ғайр аз Россия дигар давлатҳо дар доираи як қонуни соҳавӣ танзими ин соҳаро амалӣ менамоянд. Дар Россия муносибатҳои мазкур дар доираи қонуни алоҳида не, балки дар доираи кодекси граждани ба роҳ монда шудааст. Дар қисми 4-уми кодекси граждани Россия фасли алоҳида вобаста ба «Ҳуқуқ ва натиҷаҳои фаъолияти зеҳнӣ ва чораҳои фардиқунонӣ» пешбинӣ гардидааст, ки зиёда аз 9 бобро дарбар гирифта, тамоми муносибатҳои соҳаи мазкур танзими ҳуқуқии худро ёфтаанд.

Қонунҳое, ки дар дигар давлатҳои ИДМ доир ба ҳуқуқи муаллиф қабул шудаанд, аз Қонуни намунавии ИДМ «Доир ба ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» [17] сарчашма гирифта, меъёрҳои бо ҳам монанд доранд. Ҳамзамон, бо рушди чома қонунҳои зикршуда такмил дода шудаанд.

Танзими муносибатҳои ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумҳурии Қазоқистон, тибқи Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ба амал бароварда мешавад. Дар қонуни мазкур меъёри алоҳида вобаста ба ҳади ақалли ҳаққи қалами муаллиф, баровардани асар ба хориҷа бо мақсадҳои шахсӣ, гузаштани асар ба дастоварди чамъиятӣ, гузаштани ҳуқуқҳои муаллиф, ҳади ақалли ҳаққи қалами иҷрокунанда ва истехсолкунандаи фонограмма ва ба инҳо монанд, нисбатан мушаххас танзим

шудааст. Масалан, дар қонуни мазкур моддаи алоҳида (моддаи 16-1) доир ба ҳолатҳои муқаррар кардани ҳади ақалли ҳақи қалами муаллиф пешбинӣ гардидааст.

Танзими муносибатҳои ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар Ҷумҳурии Қирғизистон, тибқи Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» ба амал бароварда мешавад. Дар қонуни мазкур меъёри алоҳида вобаста ба танзими давлатӣ дар соҳаи ҳифзи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он, иҷрои озоди оммавӣ, озод аз нав бавучудоварӣ бо мақсадҳои судӣ ва маъмурӣ, дастовардҳои чамъиятӣ, чораҳои ҳуқуқи граждани ва дигар чораҳои ҳифзи ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он ва ба инҳо монанд, мушаххас танзим шудаанд.

Қонуни Ҷумҳурии Ўзбекистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» низ якҷанд хусусиятҳои хоси худро дорад. Масалан, дар ин қонун меъёри алоҳида вобаста ба муаллифи баромад (интервью), нигоҳдории (депонирование) асарҳо, назорат аз болои фаъолияти идорақунии дастаҷамъии ҳуқуқҳои молумулкӣ мушаххас танзим гардидааст.

Таҳлил нишон дод, ки яке аз масъалаҳои асосӣ, ин ҳифзи ҳуқуқи муаллифон мебошад. Дар ҳолате, ки ҳуқуқҳои муаллиф вайрон мешаванд, ӯ ҳуқуқ дорад барои барқарор намудани ҳуқуқҳои худ даъво карда, талофии зарари моддию маънавии ба ӯ расидаро талаб намояд. Дар моддаи 48 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» чораҳои ҳифзи ҳуқуқҳои муаллиф пешбинӣ шудааст. Дар таҷрибаи баъзе давлатҳо, масалан, Россия, Қирғизистон, Қазоқистон ва ғ. барои ҳифзи ҳуқуқҳои граждани муаллиф чораҳои нисбатан мушаххас пешбинӣ шудааст. Масалан, пардохти ҷубронпулӣ тибқи қонунгузори Федератсияи Россия аз 10 000 рубл то 5 миллион рубл мебошад. Дар Қирғизистон пардохти чунин ҷубронпулӣ ба миқдори аз 20 то 50 000 маоши ҳади ақал муқаррар шудааст. Яъне, ҷабрдида (муаллифе, ки ҳуқуқаш вайрон шудааст) ҳуқуқ дорад интиҳоб кунад, ки кадом чораро истифода барад. Дар мавриде, ки қонунгузор маблағи муайянеро барои вайрон кардани ҳуқуқҳои муаллиф муқаррар мекунад, муаллиф ҳан-

гоми ба суд мурочиат кардан метавонад андозаи маблағи рӯёнидамешударо тахминан пешбинӣ кунад. Мутаассифона, миқдори пардохти чубронпулӣ дар қонунгузории мо мушаххас нашудааст ва даровардани чунин тағйироту иловаҳо, бешубҳа, ба манфиати хифзи ҳуқуқи муаллиф хоҳад буд. Бинобар ин пешниҳод карда мешавад, ки дар моддаи 48 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқи вобаста ба он» андозаи (ҳадди ақал ва ҳадди аксар) чубронпулӣ муқаррар карда шавад.

Ҳамзамон, дар қонунгузории Федератсияи Россия истифодаи иҷозатномаҳои озод мушаххас танзим шудааст, ки он барои дар таҷриба ба амал баровардани ҳуқуқҳои муаллиф ва ҳуқуқҳои ба он вобаста мусоидат карда метавонад [18]. Масалан, дар сатҳи қонунгузории Россия тағйирот вобаста ба иҷозатномаҳои озод ворид шуданд. Аз ҷумла, моддаи 1286 (1) КГ илова карда шуд ва он хусусиятҳои иҷозатномаи озодро фаро мегирад. Масалан, дар қисми якуми ҳамин модда чунин мазмун омадааст: «Шартномаи иҷозатдиҳӣ (литсензионӣ) ки тибқи он муаллиф ё дигар ҳуқуқдор ба истифодабаранда иҷозатномаи оддӣ (ғайриистисноӣ) барои истифодаи асарҳои илм, адабиёт ё санъат медиҳад, метавонад бо тариқи соддакардашуда баста шавад (иҷозатномаи озод). Иҷозатномаи озод шартномаи ҳамроҳшавӣ мебошад. Ҳамаи шартҳои он бояд ба доираи шахсони номуайян чунон дастрас бошанд, ки истифодабаранда пеш аз истифодабарии асари дахлдор бо он шинос шавад. Дар иҷозатномаи озод метавонад амале пешбинӣ шавад, ки анҷоми он ҳамчун қабули шартҳои чунин иҷозатнома ба ҳисоб меравад. Дар чунин сурат шакли хаттии шартнома риояшуда ҳисобида мешавад».

Умуман, дар натиҷаи таҳлил ва омӯзиш муайян гардид, ки якҷанд хусусиятҳои қонунҳои зикршударо вобаста ба ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он метавон дар қонунгузории кишвар истифода намуд. Пеш аз ҳама, таҷрибаи қонунгузории Федератсияи Россия қобили тавачҷуҳ аст. Зеро, қонунгузории соҳаи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он дар ин кишвар бо дарназардошти зарурат пайваستا такмил дода мешавад.

Рӯйхати адабиёт

1. Қонуни ҚТ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» аз 13 ноябри соли 1998. // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1998, №23-24, мод. 348.
2. Муқимов Н. Ҳуқуқи муаллиф. Душанбе, «Маориф ва фарҳанг». 2004, 160 с.
3. Қисми 3 Кодекси граждании ҚТ аз 1 марти соли 2005 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2005, №3, мод. 48.
4. Тафсири Кодекси граждании ҚТ. Қисми сеюм. // Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Раҳимов М.З. – Душанбе, 2013, 303 с.
5. Қарори Ҳукумати ҚТ, аз 3 декабри соли 2012, № 687 дар бораи Барномаи рушди нерӯ ва моликияти зеҳнии инсон дар давраи то соли 2020.
6. Қонуни ҚТ «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2013, №3, мод. 201.
7. Қонуни ҚТ «Дар бораи табъу нашр» // Ахбори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 1994, №1, мод. 28.
8. Кодекси граждании Федератсияи Россия (қисми 4), http://www.consultant.ru/document/cons_dok_Law_64692/ (санаи мурочиат: 22.05.2016).
9. Қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», <http://online.zakon.kz/Dokument/> (санаи мурочиат 5.05.2016).
10. Қонуни Ҷумҳурии Беларус «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» http://kodeksyby.com/zakon_rb_obavtorskom_prave_i_smeznyh_pravah.htm/ (санаи мурочиат 10.05.2016).
11. Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», <http://patent.kg/index.php/legislation/67-laws/kodeksy-i-zakony-Kyrgyskoj-respubliki/759-zakon-Kyrgyskoj-respubliki-ob-avtorskom-prave-i-smeznykh-pravah.htm/> (санаи мурочиат 10.05.2016).
12. Қонуни Ҷумҳурии Молдова «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», <http://lex.justice.md/ru/336156/> (санаи мурочиат 12.05.16).
13. Қонуни Ҷумҳурии Озарбойҷон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», http://www.rcc.org.ru/userdocs/inform/docs/zakoni_stran_RSS/Azerbaij/

zakon/31_ob_avtorskom_prave_i_smezhnih_pravah.doc/ (санай мурочиат 10.05.2016).

14. Қонуни Ҷумҳурии Ўзбекистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», <http://www.lex.uz/pages/GetAct.aspx?lactid=1023494/> (санай мурочиат 12.05.16).

15. Қонуни Гурҷистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», <http://www.advertology.ru/index.php?name=Subjects &pageid=294/> (санай мурочиат 05.05.2016).

16. Қонуни Украина «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», <http://m.copyright.ru/site/ru/library/zakonodatelstvo/>

zarubezhnoe_zakonodatelstvo/ukraina_ob_avtorskom_prave_i_smezhnyh_pravah/ (санай мурочиат 05.05.2016).

17. Қонуни Ҷумҳурии Арманистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», <http://www.aipa.am/ru/Copyrightlaw/> (санай мурочиат 05.05.2016).

18. Қонуни намунавии ИДМ «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои ба он вобаста» аз 2 ноябри соли 1996, <http://www.iacis.ru/>; Меликов У. Creative Commons – ҳамчун воситаи ҳуқуқии истифода аз объектҳои ҳуқуқи муаллиф. // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқ, 2014, №2.

ҚАРОРИ
ПЛЕНУМИ СУДИ ОЛИИ ИҚТИСОДИИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

№ 1

аз 16 декабри соли 2014

ш. Душанбе

«Дар бораи баррасии парвандаҳо бо тартиби истехсолоти содакардашуда»

Бо мақсади таъмини шароит барои муҳокимаи одилонаи судӣ дар муҳлати муқарраркардаи қонун, дуруст ва яхела татбиқ намудани муқаррароти Кодекси муурофиявии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд-Кодекс), ки баррасии парвандаҳоро бо тартиби истехсолоти содакардашуда танзим менамоянд ва вобаста ба масъалаҳое, ки дар таҷриба ба миён омада, тавзеҳотро талаб менамоянд, бо дастрасии моддаҳои 47 ва 48 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», Пленуми Суди Олии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, –

Қ а р о р к а р д:

Ба судҳо тавзеҳоти зерин дода шавад:

1. Мутобиқи моддаи 206 Кодекс дар ҳолатҳои зерин парвандаҳо аз рӯи истехсолоти содакардашуда баррасӣ карда мешаванд, агар онҳо ба номгӯи парвандаҳои бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасишаванда тааллуқ дошта бошанд, ҳамчунин ба ин номгӯи тааллуқ надошта бошанд ҳам, аммо тарафҳо дар бораи бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ намудани парванда ба созиш омада бошанд (қисмҳои 1 ва 2).

Суди иқтисодӣ ҳангоми ҳал намудани масъалаи қабули аризаи даъвогӣ (ариза), вобаста ба парвандаҳо аз рӯи истехсолоти содакардашуда, бояд ба номгӯи дар қисмҳои 1 ва 2 моддаи 206 Кодекс нишондодашуда тааллуқ доштани парвандаро ҳал намояд.

Судҳо бояд ба назар гиранд, ки мувофиқи қисми 1 моддаи 203 Кодекс парвандаҳо оид ба муфлисшавӣ аз тарафи суди иқтисодӣ бо хусусиятҳои қонуне, ки масъалаҳои муфлисшавиро танзим мекунад, баррасӣ шуда, бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ карда намешаванд.

Агар аз рӯи қоидаҳои расмӣ (масалан, нархи даъво, маблағи талабот, ҳаҷми ҷарима ва ғайра) парванда ба номгӯи мазкур тааллуқ дошта бошад, суди иқтисодӣ дар асоси моддаи 206 Кодекс ин ҳолатро

дар таъинот дар бораи ба истехсолот қабул намудани аризаи даъвогӣ (ариза) оид ба муҳокимаи судии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда нишон медиҳад. Оид ба муҳокимаи судии ин парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда розигии тарафҳо талаб карда намешавад, оmodасозии парванда ба муҳокимаи судӣ аз рӯи қоидаҳои пешбининамуда боби 14 Кодекс гузаронида намешавад.

Дар сурати шомил набудани парванда ба номгӯи парвандаҳое, ки бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ карда мешаванд, суди иқтисодӣ аризаи даъвогӣ (ариза)-ро аз рӯи қоидаҳои умумии истехсолоти даъвогӣ ба истехсолот қабул карда, оmodасозии парвандаро барои муҳокимаи судӣ сар мекунад (моддаи 127 ва 134 Кодекс). Дар таъинот дар бораи ба истехсолот қабул намудани аризаи даъвогӣ (ариза) суд метавонад оид ба баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда ба тарафҳо пешниҳод намояд (қисми 3 моддаи 208 Кодекс).

2. Ҳолатҳое, ки ба муҳокимаи судии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда монев мешаванд, метавонанд на дар вақти ба истехсолот қабул намудани аризаи даъвогӣ, балки баъди қабули аризаи даъвогӣ (ариза) ба истехсолот, дар ҷараёни муҳокимаи судии ин парванда низ ошкор шаванд.

Дар ҳолати ошкор шудани чунин ҳолатҳо, суди иқтисодӣ дар бораи муҳокимаи судии парванда бо тартиби қоидаҳои умумии истехсолоти даъвогӣ таъинот қабул намуна, дар он амалеро, ки шахсони иштироккунандаи парванда бояд анҷом диҳанд ва муҳлати иҷрои ин амалро дарҷ менамояд, яъне ба оmodасозии парванда ба муҳокимаи судӣ мувофиқи қисмҳои 1 ва 2 моддаи 135 Кодекс мегузарад.

Дар таъинот дар бораи муҳокимаи судии парванда бо қоидаҳои умумии истехсолоти даъвогӣ бояд хулосаҳои асосноки суди иқтисодӣ оид ба ғайриимкон будани баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда нишон дода шаванд.

Шикоят намудани чунин таъинотро Кодекс пешбинӣ накардааст.

3. Мувофиқи қисми 2 моддаи 206 Кодекс бо тартиби истехсолоти содакардашуда, инчунин метавонанд парвандаҳои низ баррасӣ карда шаванд, ки ба номгӯи дар сархатҳои якум, дуум ва сеюми моддаи 207 ин Кодекс нишондодашуда дохил карда нашудаанд, аммо тарафҳо оид ба муҳокимаи судии ин парвандаҳо бо тартиби истехсолоти содакардашуда дар чараёни оmodасозии парванда ба муҳокимаи судӣ бо воситаи дархости даъвогар дар ин бора ва пешниҳоди розигии ҷавобгар ё ин ки ба суд пешниҳод намудани розигии тарафҳо оид ба баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда, ки аз ҷониби суди иқтисодӣ пешниҳод шудааст, (қисми 2 моддаи 206 Кодекс) ба мувофиқа омадаанд.

Розигии тарафҳо (тараф) дар бораи муҳокимаи судии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда бояд аниқ бошад, масалан, дар аризаи хаттӣ ифода ёфта ё дар аризаи дар протокол дарҷшудаи тарафҳо қайд карда шавад. Хоҳиши тарафҳо оид ба муҳокимаи судии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда, ки ба номгӯе, ки дар сархатҳои якум, дуум ва сеюми моддаи 207 Кодекс нишондодашуда дохил намешаванд, асос барои аз тарафи суд баровардани таъинот дар бораи гузаштан ба муҳокимаи судии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда, дар сурати набудани ҳолатҳои дар сархатҳои якум, дуум ва сеюми моддаи 207 Кодекс нишондодашуда мешавад.

4. Қонё намудани дархости тарафҳо дар бораи ҷалб намудани шахси сеюм ба-

рои иштирок дар парванда ё ҷалб намудани он бо ташаббуси суд (моддаҳои 49, 50 Кодекс) барои гузаштан ба муҳокимаи судии парванда бо қоидаҳои истехсолоти даъвогӣ асос намешавад.

Ҳангоми муҳокимаи судии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда, шахсони сеюм аз ҳуқуқҳои муурофиавии тарафҳо истифода бурда, дорои уҳдадорихо мебошанд (қисми 2 моддаи 49, қисми 2 моддаи 50 Кодекс).

5. Агар суд дар бораи гузаштан ба муҳокимаи судии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда таъинот қабул намояд, муҳлати якмоҳаи муҳокимаи судии парванда, ки дар қисми 2 моддаи 208 Кодекс муқаррар шудааст, аз рӯзи қабули чунин таъинот ҳисоб карда мешавад, ба истиснои ҳолатҳои, ки розигии тарафҳо (тараф) оид ба муҳокимаи судии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда дар маҷлиси пешакии судӣ пешниҳод шуда, тарафҳо далелҳоеро, ки ҳамчун асоси талабот ва норозигии худ ба он таъия мекунанд, ошкор намоянд. Дар ин ҳолат тартиби ҳисоб намудани муҳлати баррасии парванда бо сабаби гузаштан ба тартиби истехсолоти содакардашуда тағйир намеёбад.

Дар ҳолати аз тарафи суди иқтисодӣ қабул намудани таъинот дар бораи баррасии парванда аз рӯи қоидаҳои умумии истехсолоти даъвогӣ нисбати парвандаҳои, ки ба номгӯи парвандаҳои бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасишаванда тааллуқдоранд, судҳо бояд ба эътибор гиранд, ки муҳлати муҳокимаи судии ин парванда аз рӯзи баровардани чунин таъинот ҳисоб карда мешавад.

6. Мувофиқи сархати якуми моддаи 207 Кодекс бо тартиби истехсолоти содакардашуда парвандаҳо оид ба талаби молу мулк, оид ба пардохти маблағи истифодаи қувваи барқ, газ, об, гармидиҳӣ, хизмати алоқа, пардохти маблағи иҷора ва дигар хароҷоте, ки ба истифодаи бино бо мақсади соҳибкорӣ ва дигар фаъолияти иқтисодӣ асосёфта алоқаманд буда, бо ҳуҷҷатҳо тасдиқ мегарданд, баррасӣ карда мешаванд.

Ҳангоми татбиқи сархати 2 моддаи 207 Кодекс судҳои иқтисодӣ бояд дар назар дошта бошанд, ки ба ҳуҷҷатҳои уҳдадори пулии ҷавобгарро муқарраркунанда, ки онҳо ро ҷавобгар эътироф ё ин ки тасдиқ намояд

ҳам, вале иҷро намекунад, мувофиқи шартнома (масалан, бо шартномаи қарз, шартномаи кредит, шартномаи таъминоти барк, шартномаи хизматрасонии алоқа, шартномаи иҷора, шартномаи хизматрасонии коммуналӣ) ҳуҷҷатҳое, ки дар онҳо мавҷудияти қарз дар назди даъвогар аз тарафи ҷавобгар ба таври хаттӣ тасдиқ карда шудаанд, тааллуқ дошта метавонанд (масалан, ҷавоб ба иддао, дар санади муқоисавии ҳисоббаробаркунӣ, ки тарафҳо имзо намудаанд).

Дар ин ҳолат судҳо бояд ба назар гиранд, ки хангоми дар як вақт бо аризаи даъвогӣ (ариза) пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳое, ки қарзи ҷавобгарро дар назди даъвогар нисбати ҳамаи маблағи талаботи арзшуда тасдиқ мекунад, инчунин дар ҳолате, ки арзиши даъво дар қисми талаботе, ки бо чунин ҳуҷҷатҳо тасдиқнашаванда аз ҳадди муқарраркардаи сархати сеюми моддаи 206 зиёд нест, парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ карда мешавад.

7. Парвандаҳо аз ҷониби суди иқтисодӣ бо тартиби истехсолоти содакардашуда аз рӯи қоидаҳои умумии истехсолоти даъвогӣ бо хусусиятҳои боби 26 Кодекс баррасӣ карда мешаванд.

Бо ин сабаб хангоми муҳокимаи судии парвандаҳо бо тартиби истехсолоти содакардашуда, қоидаҳои умумии огоҳ намудани шахсони иштироккунандаи парванда (боби 12 Кодекс) истифода бурда мешавад.

Мувофиқи қисми 1 моддаи 121 Кодекс, шахсони иштироккунандаи парвандаи бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасишаванда дар бораи қабули аризаи даъвогӣ (ариза) ба истехсолот ва оғоз намудани истехсолоти парванда огоҳ карда мешаванд.

Бо дарназардошти қисми 4 моддаи 208 Кодекс, ки мувофиқи он парвандаҳо бо тартиби истехсолоти содакардашуда бе даъвати тарафҳо баррасӣ карда мешаванд, муҳокимаи судӣ аз рӯи қоидаҳои боби 19 Кодекс гузаронида намешавад. Бояд дар назар дошт, ки бо ин сабаб суди иқтисодӣ оид ба вақт ва маҳалли муҳокимаи судӣ ва гузаронидани амалҳои алоҳидаи мурофиавӣ, шахсони иштироккунандаи парвандаро огоҳ намекунад.

Шахсони иштироккунандаи парвандае, ки бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ карда мешавад, ба таври дахлдор огоҳкардашуда ба ҳисоб мераванд, агар

дар рӯзи қабули қарор, суди иқтисодӣ дар бораи аз тарафи қабулкунандаи ҳуҷҷат гирифтани нусхати таъинот дар бораи қабули аризаи даъвогӣ (ариза) ба истехсолот ва баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда, ки бо тартиби муқарраркардаи Кодекс равон карда шудааст ё дигар далели аз тарафи шахсони иштироккунандаи парванда доштани огоҳӣ дар бораи саршудани муҳокимаи судии парванда маълумот дошта бошад.

Агар дар рӯзи қабули қарор оид ба парванда чунин маълумоти дахлдор ба суди иқтисодӣ ворид нашавад ё ки ворид шуда, аз он ошкоро маълум бошад, ки шахс имконияти бо маводҳои парванда шинос шудан ва пешниҳод намудани норозигӣ ва далелҳои асосноккунандаи мавқеи худро бо тартиби дар қисми сеюми моддаи 208 Кодекс пешбинигардида наёфтааст, суди иқтисодӣ дар бораи муҳокимаи судии парванда бо тартиби қоидаҳои умумии истехсолоти даъвогӣ таъинот қабул мекунад (қисми 5 моддаи 208 Кодекс).

8. Суди марҳилаи кассатсиониро зарур аст ба назар гирад, ки риоя шудани қоидаҳо дар бораи ба таври дахлдор хабардор намудан, ки дар қисми 2 моддаи 122 Кодекс муқаррар шудааст, асос барои бекор намудани санади судии бо тартиби истехсолоти содакардашуда, ки дар сархати дуюми қисми 4 моддаи 249 Кодекс пешбинӣ шудааст, намебошад.

Аз ҳолатҳои бо ҳам алоқаманди моддаи 112, қисмҳои 2 ва 3 моддаи 208 Кодекс бармеояд, ки суди иқтисодӣ дар таъиноти қабули аризаи даъвогӣ (ариза) ба истехсолот ва баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда, ба тарафҳо барои баён намудани норозигӣ, инчунин барои пешниҳод намудани дархост ба аризаи пешниҳодшуда ва дигар далелҳо понздаҳ рӯз муҳлат муқаррар мекунад.

Суд барои иҷрои чунин амалҳо тавассути санаи аниқӣ тақвимӣ ё давраи муайян, ки аз рӯзи қабули таъинот дар бораи қабули аризаи даъвогӣ (ариза) ба истехсолот ё таъинот дар бораи гузаштан ба баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда ҳисоб карда мешавад, муҳлат муайян мекунад.

Ҳангоми муайян намудани давомнокии ин муҳлат бояд вақти расонидани муроси-

лоти алоқа ва муҳлати умумии баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда ба назар гирифта шавад (қисми 2 моддаи 208 Кодекс).

9. Судҳои иқтисодӣ бояд ба эътибор гиранд, ки ҳангоми баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда, нисбати пешниҳод намудани далелҳои хаттӣ, қоидаҳои умумӣ амал мекунамд ва татбиқ намудани онҳо хусусиятҳои махсуси боби 26 Кодекс, аз ҷумла, қоидаҳои қисмҳои 6-8 моддаи 74 Кодексро истисно намекунад. Бо ин асос суди иқтисодӣ дар ҳолатҳои зарурӣ ҳуқуқ дорад барои пешниҳоди ҳуҷжатҳои аслий бо талаби суди иқтисодӣ, талаб намудани далелҳо мувофиқи қоидаҳои қисмҳои 5 ва 6 моддаи 65 Кодекс бо тартиби истехсолоти содакардашуда, ки қисми 2 моддаи 208 Кодекс пешбинӣ кардааст, дар доираи муҳлати яқмоҳаи баррасии парванда, муҳлати иловагӣ муқаррар кунад.

Оқибатҳои риоя накардани муҳлати муқарраркардаи суди иқтисодӣ оид ба пешниҳод намудани ҳама гуна далелҳо ва ҳуҷжатҳоро қисми 1 моддаи 155 Кодекс муайян кардааст.

10. Агар изҳори назар ба аризаи даъвогӣ, изҳори назар ба ариза, далелҳо ва дигар ҳуҷжатҳо ба суд бо гузаштани муҳлати муқаррарнамудаи суди иқтисодӣ ворид шаванд, чунин ҳуҷжатҳо аз тарафи суди иқтисодӣ баррасӣ карда нашуда, ба шахсоне, ки онҳоро супоридаанд, баргардонидани мешаванд, ба истиснои ҳолатҳое, ки ин шахсон ғайриимкон будани пешниҳоди чунин ҳуҷжатҳоро бо сабабҳои аз онҳо вобастабуда, дар муҳлати муқаррарнамудаи суди иқтисодӣ, асоснок намоянд.

Судҳои иқтисодӣ бояд ба асос гиранд, ки тарафҳо ҳамаи чораҳои аз онҳо вобастабударо андешанд, ки то гузаштани муҳлати дар таъинот муқарраршуда, ба суди иқтисодӣ ҳуҷжати дахлдор, (аз ҷумла дар намуди электронӣ) ё маълумот дар бораи равон намудани чунин ҳуҷжат (масалан, телеграмма, телефонограмма ва ғайра) ворид шаванд.

Равон кардани ҳуҷжат ба суди иқтисодӣ ба воситаи алоқа бе дарназардошти гирифтани муҳлати расонидани муросилот, асоси эътироф намудани ғайриимкон будани сари вақт пешниҳод намудани ҳуҷжат ба суд намешавад, чунки чунин амал ба ҳолатҳои аз тараф вобастабуда, тааллуқ дорад.

Агар ғайриимкон будани пешниҳод намудани далелҳо (ҳуҷжат)-ҳо ба суди иқтисодӣ бо ҳолатҳои аз тараф вобастабударо суд асоснок ҳисоб кунад (масалан, зарурияти пешниҳод намудани далелҳо дар натиҷаи шинос шудан бо далелҳое, ки тарафи дигар дар охири муҳлати пешниҳоди далелҳо, пешниҳод намудааст), чунин далел (ҳуҷжат) агар он то қабули санади судӣ оид ба парванда ворид шуда бошад, аз тарафи суди иқтисодӣ баррасӣ карда мешавад.

Таъинот дар бораи баргардонидани далел (ҳуҷжатҳо), мустақилона аз санади судӣ, ки бо он моҳиятан баррасии парванда анҷом меёбад, шикоят карда намешавад, зеро ба ҳаракати минбаъдаи парванда монеъ намешавад.

11. Дар ҳолати ба суди иқтисодӣ ворид шудани ҳуҷжатҳои тасдиқкунандаи иҷрои талабот дар ҳаҷми пурра ё қисман берун аз муҳлати муқаррарнамудаи қисми 3 моддаи 208 Кодекс бе асосноккунии ғайриимкон будани пешниҳоди онҳо дар муҳлати муқарраршуда, то қабули қарор оид ба парвандаи бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасишаванда судҳои иқтисодӣ бояд ба назар гиранд, ки бо мақсади таъмини риояи ҳуқуқи манфиатҳои шахсони иштироккунандаи парванда дар истехсолоти судӣ, чунин ҳуҷжатҳо барои гузаштан ба муҳокимаи судии парванда бо қоидаҳои умумии истехсолоти даъвогӣ асос нашуда, ҳангоми қабули қарор аз тарафи суд оид ба парвандаи баррасишаванда ба назар гирифта мешаванд.

Дар ҳолатҳое, ки чунин ҳуҷжатҳо баъди қабули қарор оид ба парвандаи бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасишуда ворид шаванд, судҳои иқтисодӣ бояд ба эътибор гиранд, ки бо дарназардошти муқаррароти моддаи 301 Кодекс ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истехсолоти иҷро» пешниҳод намудани чунин ҳуҷжатҳо ба суди иқтисодӣ асоси қатъ намудани истехсолоти иҷро мешаванд.

Агар чунин ҳуҷжатҳо ба суд то додани варақаи иҷро ворид шаванд, суд додани варақаи иҷро рад мекунад.

12. Ҳангоми баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда, тарафҳо шахсони сеюм дар доираи муҳлати муқаррарнамудаи суд мувофиқи қисми 3 моддаи 208 Кодекс ба суди иқтисодӣ дархост равон

менамоянд, ки онро суди иқтисодӣ бо тартиби муайяннамудаи моддаи 158 Кодекс бо хусусиятҳои баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ ва ҳал менамояд.

13. Агар тарафҳо ба суд оид ба парвандае, ки бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ мешавад, дар бораи ҳалли баҳс бо роҳи бастанӣ созишномаи оштии муруҷиат намуда, ҳар кадом тарафҳо ба суди иқтисодӣ лоиҳаи имзонамудаи созишномаи оштиро, аз ҷумла дар шакли электронӣ то гузаштани муҳлати баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда равон намоянд, суди иқтисодӣ ба қоидаҳои тартиби баррасии парванда бо тартиби истехсолоти даъвогӣ нагузашта, оид ба ҳалли масъалаи тасдиқи созишномаи оштии маҷлиси судиро мувофиқи қисми 2 моддаи 140 Кодекс таъин мекунад.

Агар суди иқтисодӣ дар ин муурофияи судӣ созишномаи оштиро тасдиқ накунад, дар чунин сурат мутобиқи қисми 5 моддаи 208 Кодекс дар бораи баррасии парванда аз рӯи қоидаҳои умумии муурофияи даъвогӣ таъинот мебарорад.

14. Мувофиқи қисми 1 моддаи 209 Кодекс ҳалнома аз рӯи натиҷаи баррасии парванда тибқи тартиби истехсолоти содакардашуда танҳо дар ҳолате қабул карда мешавад, ки қарздор норозигии худро оид ба талаботи ариза дар муҳлати муқарраркардаи суд пешниҳод накунад.

Ҳалнома тибқи истехсолоти содакардашуда дар асоси далелҳои, ки дар муҳлати муқарраркардаи суд ва дар ҳолати асосноккунии ғайриимкон будани пешниҳоди онҳо берун аз ин муҳлат бо ҳолатҳои аз тарафҳо вобастанабуда қабул карда мешавад ва дар ин ҳолат, протоколи маҷлиси судӣ тартиб дода нашуда, қоидаҳои мавқуф гузоштани баррасии парванда татбиқ карда намешаванд.

Ҳангоми истифода намудани ин ҳолатҳо, судҳои иқтисодӣ бояд дар назар дошта бошанд, ки зимни баррасии парванда мутобиқи қоидаҳои истехсолоти содакардашуда, муурофияи судӣ гузаронида намешавад ва қоидаҳои эълони ҳалнома, ки бо моддаи 174 Кодекс муқаррар гардидааст, татбиқ карда намешавад.

Санай тайёр намудани ҳалнома дар ҳаҷми пуррааш санай қабули ҳалнома ба ҳисоб меравад (қисми 3 моддаи 174 Кодекс).

Ҳалнома оид ба парванда тибқи истехсолоти содакардашуда баъди гузаштани муҳлати муқаррарнамудаи суди иқтисодӣ барои ба суд пешниҳод намудани далелҳо ва дигар ҳуҷҷатҳо қабул карда мешавад (қисми 1 моддаи 209 Кодекс).

Нусхаи ҳалнома ба тарафҳо ва дигар шахсони иштироккунандаи парванда на дертар аз рӯзи дигари қабули ҳалнома фиристонида мешавад.

Нисбати ҳалнома дар муҳлати на дертар аз як моҳ баъд аз қабули он ба марҳилаи кассатсионӣ шикоят намудан мумкин аст.

Бо дарназардошти қисми 2 моддаи 209 Кодекс варақаи иҷро дар асоси ҳалномаи суд оид ба парвандае, ки бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ карда шудааст, ба рӯёнда дода мешавад.

Таъиноти суди иқтисодии марҳилаи якум дар бораи бе баррасӣ мондани аризаи даъвогӣ, (ариза) ва таъинот дар бораи қатъ намудани истехсолоти парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда аз рӯи қоидаҳои муқарраргардидаи шикояти ҳалномаи суди иқтисодии бо тартиби истехсолоти содакардашуда шикоят мешаванд (қисми 4 моддаи 209 Кодекс).

15. Бо дарназардошти қисми 1 моддаи 245 Кодекс, шикоятҳои кассатсионӣ нисбати ҳалномаи суди иқтисодӣ, ки бо тартиби истехсолоти содакардашуда баррасӣ шудааст, аз рӯи қоидаҳои баррасии парванда дар суди иқтисодии марҳилаи якум бо дарназардошти хусусиятҳои пешбиниамудаи боби мазкур баррасӣ карда мешавад. Аз ҷумла, чунин шикояти кассатсионӣ дар маҷлиси судӣ баррасӣ карда шуда, сана ва маҳалли гузаронидани муҳокимаи судӣ дар таъиноти қабули шикояти кассатсионӣ ба истехсолоти суд нишон дода шуда, нусхаи он ба шахсони иштироккунандаи парванда равон карда мешавад (қисмҳои 3 ва 4 моддаи 240 Кодекс). Дар рафти муурофияи судӣ мувофиқи қоидаҳои пешбиниамудаи моддаи 154 Кодекс протокол тартиб дода мешавад (қисми 2 моддаи 245 Кодекс).

Ҳангоми баррасии парванда бо тартиби истехсолоти содакардашуда суди марҳилаи кассатсионӣ бояд дар назар дошта бошад, ки марҳилаи кассатсионӣ далелҳои иловагиро ҳангоми гузаштан бо қоидаҳои баррасии парванда дар суди иқтисодии марҳилаи

якум дар асоси қисми 4 моддаи 249 Кодекс қабул карда метавонад.

Судҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки агар дар шикоятӣ кассатсионӣ вазҳӯе оварда шуда бошанд, ки парвандаи бо тартиби истехсолоти содакардашуда барраси-гардида бояд бо тартиби қоидаҳои умумии истехсолоти даъвогӣ баррасӣ мешуд ва аз тарафи суд асоснок эътироф шавад, суд бо дастрасии қисми 5 моддаи 249 Кодекс ба баррасии парванда бо қоидаҳои муқаррар-

кардаи Кодекс барои баррасии парванда дар суди марҳилаи якум мегузарад.

16. Ҳангоми гузаштан ба муҳокимаи судии парванда аз рӯи қоидаҳои баррасии парванда дар суди марҳилаи якум, парванда аз тарафи суди иқтисодии марҳилаи кассатсионӣ аз рӯи қоидаҳои фасли 2 Кодекс (истехсолот дар суди иқтисодии марҳилаи якум, истехсолоти даъвогӣ), баррасӣ карда мешавад. Ин парванда аз тарафи судя танҳо, дар асоси қисми 5 моддаи 249 Кодекс баррасӣ карда мешавад.

**Раиси Пленум,
Раиси Суди Олии иқтисодии
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

**Котиби Пленум,
судяи Суди Олии иқтисодии
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Мансурзода Н.

Исматов Р.Қ.

ТАФСIRИ
ҚОНУНИ ҚУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
«ДАР БОРАИ ФАЪОЛИЯТИ САВДОИ ХОРИҶӢ»

Зери тахрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

Раҳимзода Маҳмад Забир

(Давомаи. Аввалаи дар шумораи гузашта)

БОБИ 4. ТАЛАБОТИ МАҲСУС

Моддаи 30. Сертификатсия

1. Агар мувофиқи муқаррароти пешбининамудаи қонунгузории Қумҳурии Тоҷикистон ва ё санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон талаб карда шавад, ки молҳои содир ё воридшавандаро бояд сертификатҳои муайян ё ҳуҷҷатҳои тасдиқшудае ҳамроҳӣ намо-янд, ки додан ё сертификатсиякунонии онро берун аз ваколати мақоми дахлдори давлатӣ мебошад, чунин сертификатҳо ҳуҷҷатҳо бояд аз тарафи мақоми муайяннамудаи Ҳукумати Қумҳурии Тоҷикистон дода ва ё тасдиқ карда шаванд.

2. Тартиби сертификатсияи молҳои воридшаванда бо қонунгузории Қумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешавад.

Сертификатсия дар қонунгузории Тоҷикистон ҳамчун фаъолият оид ба тасдиқи мутобиқати маҳсулоти хӯрокворӣ ба талаботи муқаррарнамудаи ҳуҷҷатҳои меъёрӣ (моддаи 2 Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бехатарии маҳсулоти хӯрокворӣ» аз 1 августи соли 2012), шакли тасдиқи мутобиқат ба талаботи регламентҳои техникӣ ва ҳуҷҷатҳои соҳаи стандартонӣ, пешбинӣ гардидааст, ки аз тарафи мақомоти аккредитатсияшуда оид ба сертификатсия амалишаванда муқаррар карда мешавад (моддаи 1 Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи баҳодихии мутобиқат» аз 2 августи соли 2011). Мутобиқи қисми 1 моддаи тафсиршаванда ҳолати сертификатсияи молҳои содирот ва ё воридшаванда қонунгузории Қумҳурии Тоҷикистон ва ё санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон пешбинӣ гардидааст. Барои мисол, дар моддаи 12 Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хочагидорӣ ва истеҳсолоти биологӣ» аз 22 июли соли 2013 пешбинӣ гардидааст, ки маҳсулоти биологии воридотӣ бояд дорои сертификате бошад, ки онро мақоми ваколатдори мамлақати воридкунанда оид ба сертификатсия ба чунин маҳсулот додааст. Ба ҳамин монанд талабот оид ба сертификатсияи металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо ва маҳсуло-

ти аз онҳо истеҳсолшуда дар моддаи 13 Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи металлҳои қиматбаҳо ва сангҳои қиматбаҳо» аз 12 майи соли 2001, талабот оид ба сертификатсиякунонӣ дар баҳши таъминоти оби нӯшокӣ дар моддаи 19 Қонуни Қумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи оби нӯшокӣ ва таъмини он» аз 29 декабри соли 2010 муайян гардидаанд. Мақомоти ваколатдори Қумҳурии Тоҷикистон, ки ба сертификатсияи молҳои содирот ва ё воридшаванда машғуланд, уҳдадоранд, ки вобаста ба талаботи қонунгузории Қумҳурии Тоҷикистон ба молҳои содир ё воридшаванда сертификат диҳанд ё, ки ҳуҷҷатҳои ин молҳоро тасдиқ намоянд.

Мутобиқи қисми 2 моддаи тафсиршаванда, ки хусусияти ҳаволақунанда дорад, тартиби сертификатсияи молҳои воридшаванда дар қонунгузории Қумҳурии Тоҷикистон ба маънои васеъ ҳам дар асоси қонунҳо ва ҳам тибқи санадҳои зериконунӣ муайян карда мешавад. Масалан, талабот оид ба сертификати истеҳсоли молҳои хангоми барасмиятдарории гумрукӣ тибқи моддаи 35 Кодекси гумруки Қумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидааст. Сертификати истеҳсоли молҳои ҳамчун ҳуҷҷате пешбинӣ мегардад, ки кишвари истеҳсолкардаи молро бе чунучаро тасдиқ менамояд ва аз ҷониби мақоми ваколатдор ё ташкилотҳои

хамин кишвар ё кишварҳои содиркунанда дода шудааст, агар дар кишвари содиркунанда сертификат дар асоси маълумоти кишвари истеҳсолкардаи мол дода шуда бошад.

Дигар санади меъерии ҳуқуқие, ки ба ин масъала дахл менамояд «Тартиби сертификатсияи маҳсулоти озуқаворӣ ва дигар молҳо, ки ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид ва аз он содир карда мешаванд» [1] мебошад. Дар санади мазкур тартиби сертификатсияи молҳои воридшаванда, ҷавобгӯ будани онҳо ба шартҳои сертификатсияи ҳатмӣ муайян гардида, ҳуччатҳои дахлдор талаб карда мешаванд. Ҳангоми ворид намудани молҳои воридшаванда дар асоси Феҳрасти молҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ феҳрасти дахлдор аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода мешавад. Тибқи муқаррароти қисми 2 моддаи 38 Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон номгӯи молҳои фаъолияти иқтисодии хориҷӣ барои андешидани тадбири танзими гумрукию тарифӣ ва ғайритарифӣ, инчунин намудҳои дигари фаъолияти иқтисодии хориҷӣ, пешбурди омили гумрукии тиҷорати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурда мешавад.

Ҳуччатҳои тасдиқкунанда ҳангоми ворид намудани молҳо ба Ҷумҳурии Тоҷи-

кистон сертификати мутобиқат, шаҳодатномаи эътирофи сертификатсияи хориҷӣ, сертификат дар бораи тавлиди мол аст, ки бояд тибқи қоидаҳои Системаи миллии сертификатсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дода шавад. Сертификатсияи молҳои воридшаванда тариқи ягона ва ё нисбати ба як қисми молҳо гузаронида мешавад. Эътирофи сертификатҳои хориҷӣ тибқи талаботҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода шуда, баррасии масъалаи мазкур аз ҷониби мақомоти дахлдор дар муддати 7 рӯз анҷом пазируфта, арзиши ҳамаи қорҳо оид ба эътироф намудани сертификат, аз ҷумла таҳияи ариза, тарҷумаи маводи даркорӣ бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ, тафтиши истеҳсолот, санчишҳо, бозрасии назорати мол, сабт ва ғайраро аризадиҳанда мепардозад. Ҳангоми вайрон намудани шартҳои додани сертификатҳои зикршуда инчунин бо ҳар гуна баҳонаҳо, ба мисли «бе ҳуқуқи фурӯш», «муваққатан то гузаронидани сертификатсия» ва ғайра ва соҳаи истифодашон маҳдуд, ҳуччати мутобиқати молҳои талаботи муқаррарнамудаи бехатариро тасдиқкунанда, ҳисоб намешаванд. Чунин молҳоро мақомоти гумрукӣ иҷозати баровардан намедихад.

Моддаи 31. Талаботи байторӣ, санитарӣ, фитосанитарӣ ва экологӣ

1. Воридот, транзит ва содироти ҳайвонот, наботот, маҳсулоти чорводорӣ, маҳсулоти аз наботот истеҳсолшуда ва дигар молҳои, ки метавонанд паҳнкунанда ва гузаронандаи мавҷудоти зараровар ва бемориҳои сироятӣ бошанд ва ин метавонад ба ҳаёт ва саломатии инсон, ҳайвонот ва наботот таъсир расонад ё онҳоро таҳти хатар гузорад, метавонад аз кишварҳои муайян ё қаламрави онҳо дар асоси тавсияҳо ва дастурҳои байналмилалӣ, маълумоти мавҷудаи илмӣ дар бораи вазъи саломатии ҳайвонот ва набототи чунин кишварҳо ё қаламравҳо дар муқоиса бо вазъ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ карда шаванд.

2. Воридот, транзит ва содироти мол бояд ба талаботи байторӣ, санитарӣ ва фитосанитарӣ, ки қонунгузорӣ барои навъи муайяни мол муқаррар кардааст, мутобиқат намоянд.

3. Воридоти маҳсулоти аз лиҳози экологӣ хатарнок мувофиқи тартиби муайяннамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд таҳти назорати махсус қарор дода шавад.

Мутобиқи қисми 1 моддаи тафсиршаванда талаботи байторӣ, санитарӣ, фитосанитарӣ ва экологие мавҷуданд, ки ҳангоми воридот, транзит ва содироти ҳайвонот, наботот, маҳсулоти чорводорӣ, маҳсулоти аз наботот истеҳсолшуда ва дигар молҳои, ки метавонанд паҳнкунанда ва гузаронанда ё, ин ки барангезандаи мавҷудоти зараровар ва бемориҳои сироятӣ бошанд, ки ба ҳаёт, саломатии инсон, ҳайвонот ва наботот таъсир расонда, ё онҳоро зерӣ хатар мегузорад,

пешбинӣ гардидааст. Талаботи зикргардида махсус маҳсуб ёфта, натавонанд аз муқаррароти қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои меъерии ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст бармеоянд.

Вобаста ба талаботи байторӣ, санитарӣ, фитосанитарӣ ва экологӣ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои ҳуқуқӣ фароҳам оварда шудаанд. Дар соҳаҳои мазкур санадҳои меъерии ҳуқуқие қабул гаштаанд,

ки муносибатҳои ҷамъиятии вобаста ба воридот, транзит ва содироти объектҳои фаъолияти савдои хориҷро бевосита танзим менамоянд. Аз ҷумла:

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъмини амнияти санитарияю эпидемиологии аҳоли» аз 8 декабри соли 2003;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи карантини растанӣ» аз 26 марти соли 2009;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи байторӣ» аз 29 декабри соли 2010;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи стандартонӣ» аз 29 декабри соли 2010;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи экспертизаи экологӣ» аз 16 апрели соли 2012;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳофизати растаниҳо» аз 16 апрели соли 2012;

– Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи руйхати маводи таҳти карантин» аз 2 октябри соли 2010, № 510;

– Қоида ва меъёрҳои таъмини карантини растанӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 4 октябри соли 2013, №450 тасдиқ шудааст;

– Тартиби гузаронидани экспертизаи байторияю санитарияю маҳсулоти ҳайвонот, ки бо Фармоиши сардори Хадамоти назорати давлатии байтории Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 12 июни соли 2009, №4 тасдиқ гардидааст [2];

– Тартиби барасмиятдорории воридот ва содироти маводҳои байторӣ, ки барои ташхис, пешгирӣ ва табобати ҳайвонот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нигаронида шудаанд [3] ва ғ.

Дар қисми 2 моддаи тафсиршаванда талаботе, ки нисбати иштирокчиёни муносибатҳои савдои хориҷӣ муайян мегардад, муқаррар гардидааст. Боиси зикр аст, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои воридот, транзит ва содироти ҳар як навъи мол маҳсусан молҳои истеъмолий талаботи байторӣ, санитарӣ ва фитосанитарияю дахлдор пешбинӣ гардидааст. Аз ин рӯ, дар ин самт мақомоти давлатии ваколатдори соҳаи байторӣ, беҳдоштию фитосанитарӣ ва экологӣ амал намуда, шароитҳои мусоиди ҳуқуқӣ барои фаъолияти онҳо фароҳам оварда шудааст.

Алҳол, дар назди Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон Хадамоти назорати

давлатии байторӣ, Хадамоти назорати давлатии фитосанитарӣ ва карантини растанӣ ва дар назди Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон Хадамоти назорати давлатии фаъолияти фармасевтӣ ва Хадамоти назорати давлатии санитарияю эпидемиологӣ амал менамоянд, ки бевосита ба танзими давлатии фаъолияти савдои хориҷӣ вазифадор гардидаанд. Ҳамаи мақомоти зикргардида вобаста ба салоҳияти ба зиммашон гузошташуда вазифаи танзими фаъолияти савдои хориҷиро низ ба уҳдадоранд. Аз ҷумла, хангоми воридот ва содироти молҳо ба субъектҳои фаъолияти савдои хориҷӣ иҷозат медиҳанд. Таъкид кардан зарур аст, ки бе хулосаи дахлдор ва иҷозати мақомоти мазкур воридот ва содироти мол иҷозат дода намешавад.

Як қисм аз талаботи дар меъёри тафсиршаванда пешбинигардида ба узвияти ҷумҳурӣ дар созмонҳои байналмилалӣ, аз ҷумла СУС вобастагии зич доранд.

Ғайр аз ин, вазифаи муҳими як қатор мақомоти ваколатдори давлатӣ дар ин самт таъмини ҳифзи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон ва амнияти озуқаворӣ аст. Бо назардошти ҳамин талаботдар ҷумҳурӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқие қабул мегарданд, ки маҳсус барои таъмини амнияти озуқаворӣ пешбинӣ гардидаанд.

Мувофиқи қисми 3 моддаи тафсиршаванда воридоти ҳамагуна маҳсулоти аз лиҳози экологӣ хатарнок ба Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ аст. Қонунгузори ҷумҳурӣ тақозо менамояд, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон хангоми воридоти молҳо ба ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон назорати маҳсуси экологӣ ҷорӣ намояд. Бинобар ҳамин бо мақсад анҷом додани назорати экологӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мониторинги экологӣ» аз 25 марти соли 2011 қабул гардидааст, ки дар асоси он Системаи ягонаи давлатии мониторинги экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи мақомоти давлатӣ созмон ёфта, амал менамояд. Маҳз дар доираи ҳамин система мониторинги экологӣ гузаронида мешавад, ки хангоми амалисозии он мақомоти ваколатдори давлатӣ вазифадор гардида, дар қори он шаҳрвандон, ташкилотҳои ҷамъиятӣ, аз ҷумла субъектҳои фаъолияти савдои хориҷӣ иштирок намуда, ҷалб мегарданд.

Моддаи 32. Регламентҳои техники

1. Мутобиқат бо регламентҳои техникии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда метавонад ҳамчун шарт барои воридоти мол муқаррар карда шавад. Мутобиқати моли воридоти ба талаботи регламентҳои техники бояд бо сертификат ё эълומияи мутобиқати мақоми ваколатдори давлатии соҳаи баҳодихии мутобиқат тасдиқ карда шавад.

2. Регламентҳои техники, ба маънои қисми 1 моддаи мазкур меъёрҳои ҳатмиро барои дар муомилот қарор додани молҳо бо мақсади ҳифзи амнияти миллӣ, саломатӣ ва ҳаёти инсон, ҳайвонот, наботот ва ҳифзи муҳити зист муқаррар менамоянд. Регламентҳои техники бояд сарфи назар аз маҳалли истеҳсоли мол татбиқ гардида, метавонанд тавсифи мол ё усулҳои коркард ва истеҳсоли ба он дахлдошта, аз ҷумла муқаррароти истифодашавандаи маъмуриё, ки мутобиқат бо онҳо ҳатмӣ мебошад, шартҳои техники, истилоҳот, аломатҳо, масолеҳи борбандӣ, тамғаҳо ва шартҳои тамғазаниро дарбар гиранд, зеро онҳо нисбат ба мол, раванд ё усули истеҳсоли молҳо татбиқ карда мешаванд.

3. Мутобиқат бо стандартҳо наметавонад ба сифати шартӣ ҳатмӣ воридоти мол муқаррар карда шавад, ба истиснои ҳолатҳои, ки стандарт қисми ҷудонопазири регламенти техники бошад.

Яке аз шартҳои, ки дар қисми 1 меъёри тафсиршаванда аз ҷониби қонунгузор пешбинӣ гардидааст, мутобиқат бо регламентҳои техникии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда аст. Танзимномаи ҳуқуқии регламентҳои техники дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бамеъёрдарории техники» аз 19 майи соли 2009 амалӣ гардонда мешавад. Мутобиқи моддаи 1 санади зикргардида регламенти техники - санади меъёрии техникӣ, ки дар ҷараёни бамеъёрдарории техники таҳия шуда, талаботи техникии риояшон ҳатмиро вобаста бо бехатарии маҳсулот, ҷараёни коркард, истеҳсол, истифодабарӣ, нигоҳдорӣ, интиқол, фурӯш, коркарди партовҳои он, иҷрои қор ва хизматрасонӣ дар қисми бехатарӣ муқаррар мекунад. Ҳангоми амалисозии мутобиқати техники ба воридкунандагони молу маҳсулот гузоштани нишон ба объектҳои бамеъёрдарории техники тақозо карда мешавад. Ғайр аз ин муқаррар гардидааст, ки регламентҳои техникӣ, новобаста ба мамлакат ва макони тавлиди маҳсулот як хел ва баробар истифода бурда мешаванд. Ҳамин тавр, яке аз ҳадафҳои асосии бамеъёрдарории техники бартаараф намудани монеаҳои техники дар савдо аст, ки ҳангоми воридоти мол ба миён омаданашон мумкин аст.

Дар меъёри тафсиршаванда пешбинӣ мегардад, ки мутобиқати моли воридотӣ ба талаботи регламентҳои техники бояд бо сертификат ё эълумияи мутобиқати мақоми ваколатдори давлатии соҳаи баҳодихии мутобиқат тасдиқ карда шавад. Сертификати мутобиқат ҳуҷҷатест, ки дар асоси қоидаҳои системаи сертификатсия додасуда, ки мутобиқати маҳсулоти сертификатсияшударо ба талаботи

муқаррарнамудаи ҳуҷҷатҳои меъёрӣ тасдиқ менамояд, манзур мегардад (моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бехатарии маҳсулоти хӯрокворӣ» аз 1 августи соли 2012). Бояд зикр намуд, ки сертификати мутобиқати гигиенӣ ва байторӣ, барои мисол, ҳангоми воридоти молу маҳсулоти хӯрокворӣ аз ҷониби мақомоти дахлдори давлатӣ дода мешаванд [4]. Воридкунандагони молу маҳсулоти хизматрасониро зарур аст, ки вобаста ба талаботҳои қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон талаботи сертификатсия ва эълумиякунониро риоя ва бечунучаро иҷро намоянд.

Муқаррароти қисми 2 меъёри тафсиршаванда аз мақсади мутобиқат ба регламентҳои техникии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда дарак медиҳад. Регламентҳои техники дар Тоҷикистон, ба мисли дигар кишварҳои ҷаҳон бо мақсади муайян чорӣ мегарданд. Дар регламентҳои техникӣ меъёрҳои ҳатмӣ барои дар муомилот қарор додани молҳо бо мақсади ҳифзи амнияти миллӣ, саломатӣ ва ҳаёти инсон, ҳайвонот, наботот ва ҳифзи муҳити зист тақозо карда мешаванд. Ҳадаф ва принципҳои чорӣ гардидани регламентҳои техникӣ дар моддаи 5 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бамеъёрдарории техникӣ» аз 19 майи соли 2009 мушаххас ифода ёфтаанд. Аз ҷумла, пешбинӣ мегардад, ки бамеъёрдарории техникӣ бо мақсадҳои зайл амалӣ мегардад:

- муҳофизати ҳаёту саломатӣ ва ирсияти инсон, молу мулк ва ҳифзи муҳити зист;
- ҳифзи ҳаёту инкишофи муътадили ҳайвоноту наботот;
- пешгирии амалияи назарфиребӣ;
- таъмини ченаки яғона;
- таъмини амнияти миллӣ;

- истифодаи оқилонаи захираҳо;
- бартараф намудани монетаҳои техникӣ дар савдо.

Аз ин чихат, субъектҳои фаъолияти савдои хориҷӣ уҳдадоранд талаботҳои техникӣ ва стандартонии молҳои содир ва ё воридшавандаро риоя намоянд. Талаботҳои техникӣ ва стандартонӣ ҳангоми воридоти маҳсулот тибқи муқаррароти стандартҳои байнидавлатӣ муайян мегарданд. Аз ҷумла, мақомоти ваколатдори давлатӣ - Агентии «Тоҷикстандарт» бар асоси тағйироте, ки ба Стандарти давлатии (ГОСТ) 3935-2000 «Сигорҳо. Талаботи умумии техникӣ», воридгардид, субъектҳои фаъолияти савдои хориҷиро, ки ба воридот ва истеҳсоли сигор машғуланд, ба тартиби ҳатмӣ уҳдадор намуд, ки дар борҷомаҳои сигор дар баробари навиштаҷоти «Кашидани тамоку ба саломатӣ зарар дорад», навиштаҷоти дигарро ҷойгир намоянд. Аз ҷумла, мувофиқи тавсияҳои мақомоти тандурустӣ воридкунандагон, истеҳсолкунандагон ва фурӯшандагони маҳсулоти тамоку вазифадор мегарданд, ки дар борҷомаи сигаретаҳо бар замми навиштаҷоти зикргардида инчунин яке аз чор навиштаҷоти огоҳикунандаи «Кашидани тамоку боиси инфаркт ва инсулт мегардад», «Кашидани тамоку – сабаби саратони шуш», «Кашидани тамоку ба ҳалокат мерасонад», «Кӯдакони аз дуди тамоку ҳифз намоед» ва «Кашидани тамоку

ҳангоми ҳомиладорӣ ба кӯдаки Шумо зарар мерасонад» ҷойгир намоянд [5].

Ҳамин тавр, регламентҳои техникӣ сарфи назар аз маҳалли истеҳсоли мол ҳангоми воридоти мол татбиқ гардида, маълумотҳои зеринро дар бар мегиранд:

- тавсифи мол ё усулҳои коркард ва истеҳсоли ба он дахлдошта, аз ҷумла муқаррароти истифодашавандаи маъмуриё, ки мутобикат бо онҳо ҳатмӣ мебошад;

- шартҳои техникӣ, истилоҳот, аломатҳо, масолеҳи борбандӣ, тамғаҳо ва шартҳои тамгазанӣ.

Дар қисми 3 меъёри тафсиршаванда ҳолати истисноӣ вобаста ба масъалаи мутобикат ба стандартҳо дарҷ гардидааст. Мутобикат ба стандартҳо дар ҳар маврид наметавонад ба сифати шартӣ ҳатмии воридоти мол муқаррар карда шавад, ба истисноӣ ҳолатҳое, ки стандарт қисми ҷудонопазир ва таркибии регламенти техникӣ бошад. Муқаррар намудани тартиби яххелаи стандартонӣ барои маҳсулоти воридоти ва маҳсулоти ватании ҳаммонанд бошад дар асоси созишномаҳои байналмилалие, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст ба тартиб дароварда мешавад. Нуктаи мазкур ҳамчун принсипи стандартонӣ аз меъёрҳои моддаи 3 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи стандартонӣ» аз 29 декабри соли 2010 бармеояд.

БОБИ 5.

САВДОИ ХОРИҶИИ ХИЗМАТРАСОНИҶО

Моддаи 33. Савдои хориҷии хизматрасониҳо

1. Савдои хориҷии хизматрасониҳо бо усулҳои зерин амалӣ гардонида мешавад:

- аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қаламрави ҳар кишвари дигар ва аз қаламрави ҳар кишвари дигар ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- аз ҷониби шахси ватанӣ ба шахси хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- аз ҷониби шахси ватанӣ тавассути ҳузури тичоратӣ дар қаламрави ҳар кишвари дигар ё аз ҷониби шахси хориҷӣ тавассути ҳузури тичоратӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- аз ҷониби шахси воқеии ватанӣ дар қаламрави ҳар кишвари дигар ё аз ҷониби шахси хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон.

2. Мутобикати қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, муқаррароти Қонуни мазкур ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ҳар шахс тибқи қисми 1 моддаи мазкур хизмат расонида метавонад.

Дар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон мафҳумҳои «кор» ва хизматрасонӣ» тафриқабандии мушаххас нагардидаанд. Яке аз умумиятҳое, ки онҳоро муттаҳид намудааст баромад намудан, ба ҳайси объекти муносибатҳои ҳуқуқии граждани дар муомилоти савдо яъне дар хариду фурӯши молҳои муқаррарӣ қарор гирифтани кор ва ҳам хиз-

матрасонӣ аст. Намудҳои хизматрасониҳо ва иҷрои кор хеле васеъ арзёбӣ мегарданд ба мисли хизматрасониҳои машваратӣ, маориф, молиявӣ ва техникӣ ва ғайра.

Савдои хориҷии хизматрасониҳо ҳамчун қисми таркибии фаъолияти савдои хориҷӣ баромад менамояд. Тафовути асосие, ки байни савдои хизматрасониҳо, иҷрои кор ва савдои

молҳо гузошта мешавад, дар он ифода мегардад, ки далели хизматрасонӣ бо пешниҳоди он ва савдои мол ҳангоми убури сарҳади гумрукӣ тасдиқ мегардад. Пешниҳоди хизматрасонӣ дар навбати худ ба гузаштани сарҳади гумрукӣ баробар доништа мешавад, ки одатан бо анҷом додани амалиёт бо маблағҳои пулӣ алоқаманд аст. Далели воридшавӣ (содиршавӣ)-и хизматрасонии шахси ватанӣ, ки ба шахси хориҷӣ расонида мешавад ва ё баръакс тасдиқи иловагиро аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ дар ҳолати мазкур талаб наменамояд. Иловатан аз рӯи хусусиятҳои ҳуқуқӣ маълум мегардад, ки иҷрои уҳдадорихо оид ба расонидани хизмат (иҷрои кор) бебозгашт аст. Яъне, хизмати расонидашуда (кори иҷрошударо) дар фарқият аз молу маҳсулот наметавон бозгардонд.

Мувофиқи меъёри тафсиршаванда усулҳои, ки ба воситаи онҳо савдои хизматрасониҳо амалӣ мегарданд, мушаххас гардидаанд. Усулҳои зикргардида хусусияти мутаносиб дошта ба шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқие, ки ба савдои хизматрасониҳо машғуланд дахл наменамояд.

Усули якуми савдои хизматрасонӣ вобаста ба қаламрав муқаррар мегардад. Савдои хизматрасонӣ аз ҷониби субъектҳои фаъолияти савдои хориҷӣ аз қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қаламрави ҳар кишвари

дигар ва аз қаламрави ҳар кишвари дигар ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад.

Дуввум усул муайян наменамояд, ки шахси соҳибкори ватанӣ, аз ҷумла, шахси воқеӣ ва шахси ҳуқуқӣ, ки ба ҳайси субъекти фаъолияти савдои хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст, метавонад ба шахси хориҷӣ хизмат расонад.

Сеюм усуле, ки ҳангоми амалӣ намудани хизматрасонӣ пешбинӣ мегардад, ба воситаи ҳузури тичоратӣ анҷом дода мешавад (*муфассал ниг. ба тафсири моддаи 15 Қонун*).

Чорум усул, ки тибқи он доираи субъектҳои фаъолияти савдои хориҷӣ, аз ҷумла, шахсони воқеии ватаниро, ки дар қаламрави ҳар кишвари дигар ё аз ҷониби шахси воқеии хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон хизматрасониро амалӣ наменамоянд, пешбинӣ наменамояд.

Дар қисми 2 моддаи тафсиршаванда, ки ҳаволақунанда аст, ба маънои васеъ муқаррар мегардад, ки ҳар шахс, аз ҷумла, ҳамагуна шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ, шахси воқеӣ ё ҳуқуқии хориҷии эътирофнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонанд бо истифода аз усулҳои дар қисми 1 моддаи мазкур пешбинигардида ба фаъолияти хизматрасонӣ машғул гарданд.

БОБИ 6.

ЧОРАҲОИ МАХСУС ДАР САВДОИ МОЛҲО

§1. Муқаррароти умумӣ

Моддаи 34. Чораҳо

1. Мутобики муқаррароти моддаҳои 35-51 Қонуни мазкур Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ дорад тавассути қорӣ намудани чораҳои махсуси тичоратии зерин воридот ё содироти молро маҳдуд созад:

- бочҳои зиддидемпингӣ;
- бочҳои чубронӣ;
- чораҳои муҳофизатӣ;
- чораҳо ҷиҳати ҳифзи тавозуни пардохт.

2. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон расмиёт ва шартҳои татбиқи чораҳои махсуси савдои дар қисми 1 моддаи мазкур зикргардидаро бо дарназардошти муқаррароти созишномаҳои дахлдори Созмони Умумиҷаҳонии Савдо муқаррар наменамояд.

Қисми 1 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ наменамояд, ки тибқи муқаррароти моддаҳои 35-51 Қонун (*ниг. муфассал ба тафсири меъёрҳои зикргардида*) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ дорад тавассути қорӣ намудани чораҳои махсуси зерин воридот ё содироти молро маҳдуд созад:

1. Бочҳои зиддидемпингӣ;
2. Бочҳои чубронӣ;
3. Чораҳои муҳофизатӣ;
4. Чораҳо ҷиҳати ҳифзи тавозуни пардохт.

Татбиқи бочҳои зиддидемпингӣ, чубронӣ ва андешидани чораҳои муҳофизатӣ ва чораҳо ҷиҳати ҳифзи тавозуни пардохт ба ду қараён

ба ҳам алоқаманд, сиёсати протекционистӣ дар фаъолияти савдо ва сиёсати фритредерии [1] кишварҳо вобастагии зич дорад. Бочҳои зиддидемпингӣ чун чораи муҳофизатии иҷозатдодашудаи СУС эътироф гардидаанд, ки тариқи тарифӣ ситонида мешаванд. Зарурати ниҳои бочҳои мазкур дар он ифода мегардад, ки ширкатҳои зерӣ таъсири демпинг қарор гирифта ба мақомоти ваколатдори худ оид ба гузаронидани таҳқиқоти зиддидемпингӣ муроҷиат менамоянд. Ҳангоми тасдиқ гардидани факти демпинг мақомоти ваколатдори давлатӣ қарор оиди қорӣ намудани бочҳои зиддидемпингиро барои муҳлати аз 5 то 10 сол бо мақсади ҳифзи манфиатҳои ширкатҳои мазкур қабул менамоянд. Таҳлили фаъолияти савдои хориҷӣ дар як қатор кишварҳо, аз ҷумла кишварҳои Аврупои Шарқӣ, Қафқоз ва Осиёи Марказӣ нишон медиҳад, ки онҳо бештар аз демпинг зарар мебинанд, вале ҳамзамон аз механизми қорӣ намудани бочҳои зиддидемпингӣ самаранок истифода нанамуда, ё худдорӣ менамоянд.

Бочҳои қубронӣ ҳамчун чораи муҳофизатии тарифии СУС эътироф мегардад. Ҳадамоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми татбиқи бочҳои қубронӣ навобаста аз

бочҳои воридотии ситонидашаванда субъектҳои фаъолияти савдои хориҷӣ, ки ба воридоти мол, кор ва хизматрасонӣ машғуланд, вазифадор мегардад, ки боҷи мазкурро пардохт намоянд.

Чораҳои муҳофизатӣ тариқи умумӣ ва махсус амалӣ гардонида мешаванд. Мақсади татбиқи чораҳои муҳофизати ҳифзи манфиатҳои миллии иқтисодии кишвар аст. Чораҳои муҳофизатии махсус барои мисол, чораҳоеанд, ки ҳангоми зиёд гаштани воридоти молҳо, кор ва хизматрасонӣ ба ҳудуди гумрукии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути қорӣ намудани квота ва ё боҷи махсус, аз ҷумла боҷи махсуси қаблӣ қорӣ мегардад.

Чораҳо ҷиҳати ҳифзи тавозуни пардохт тибқи §4 Қонун татбиқ мегардад (*муфассал ниғ. ба тафсири параграфи 4 Қонун*).

Меъёри тафсиршавандаи қисми 2 Қонун ҳаволақунанда аст. Мувофиқи ҳамин меъёр Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ваколатдор гардидааст, ки ҳамаи расмиёт ва шартҳои татбиқи чораҳои махсуси савдору, ки дар қисми 1 моддаи мазкур зикр гардидаанд, бо дарназардошти муқаррароти созишномаҳои дахлдори СУС муқаррар намоянд.

§2. Бочҳои зиддидемпингӣ ва қубронӣ

Моддаи 35. Меъёрҳои татбиқи бочҳои зиддидемпингӣ ва қубронӣ

1. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо ҳамон вақт боҷи зиддидемпингӣ ё қубронӣ муқаррар карда метавонад, ки дар асоси таҳқиқоти мутобиқи муқаррароти Қонуни мазкур гузаронидашуда муайян шуда бошад, ки:

– воридоти демпингӣ ё субсидиявӣ нисбат ба дараҷаи истеҳсол ё истеъмолӣ дохилӣ хеле афзоиш ёфтааст;

– ба сабаби демпинг ё воридоти субсидияшуда нархи маҳсулоти воридоти нисбат ба нархи маҳсулоти шабеҳи истеҳсоли ватанӣ хеле паст шудааст ва ё нархи маҳсулоти воридшаванда аз нархи моли шабеҳ хеле паст шуда, барои баланд шудани ин нарх имкон надод, ҳол он ки дар ҳолати дигар ин имконпазир мебуд;

– дар натиҷа ба саноати ватанӣ зарари назаррас расонида шуд ё таҳдиди расонидани чунин зарар ҷой дорад.

2. Боҷи зиддидемпингӣ набояд аз маблағи камтарине, ки барои қуброни зарари ба саноати ватанӣ расонидашуда зарур аст ё фарқияти байни арзиши муътадили мол ва нархи чунин молҳо дар сурати барои содирот ба Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шуданашон зиёд бошад.

3. Боҷи қубронӣ набояд аз маблағи камтарине, ки барои баргараф намудани зарар дар саноати ватанӣ зарур аст ё арзиши пурраи субсидия зиёд бошад.

Қисми 1 моддаи тафсиршаванда шарту шароитҳои қорӣ намудани боҷи зиддидемпингиро муқаррар намудааст. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо ҳамон вақт боҷи зиддидемпингӣ ё қуброниро муқаррар карда метавонад, ки дар асоси таҳқиқо-

ти мутобиқи муқаррароти Қонуни мазкур гузаронидашуда мавҷудияти демпинг муайян шуда бошад. Қонунгузор вобаста ба натиҷаҳои демпинг татбиқи чораҳои зиддидемпингиро муайян менамояд, аз ҷумла ҳангоми демпинги афзуншаванда, демпин-

ги нархӣ ва демпинге, ки дар натиҷаи он ба истехсолкунандаи ватанӣ зарар расонида шудааст.

Дар ҳолати аввал агар таҳқиқоти мақомоти ваколатдори давлатӣ муайян намояд, ки воридоти демпингӣ ё субсидиявӣ нисбат ба дараҷаи истехсол ё истеъмоли дохилӣ ба маротиб афзоиш ёфтааст, бочҳои зиддидемпингӣ қорӣ мегарданд. Афзоиши воридоти демпингӣ ва субсидиявӣ дар таносуб бо ду омил, яъне истеъмолот ва истехсолоти дохилӣ тавассути гузаронидани мониторинг вобаста ба ҳисобу китоби оморӣ, механизмҳои дигари ҳисоботӣ муқаррар карда мешавад.

Муқоиса ва таҳлили таҷрибаи татбиқи меъёри мазкур дар як қатор кишварҳо, аз ҷумла Федератсияи Россия боиси зикр аст. Зеро, дар Россия қоидаҳои ҳисоббаробаркунии ҳаҷми субсидияҳои махсуси кишварҳои хориҷӣ (иттифоқи кишварҳои хориҷӣ), ки бо Қарори Ҳукумати Федератсияи Россия аз 13 октябри соли 2004, №546 тасдиқгардида амал менамоянд. Тибқи муқаррароти санади мазкур барои муайян намудани ҳаҷми бочӣ ҷубронӣ ва аз байн бурдани таъсири воридоти субсидияшаванда ҳисобу китоби ҳаҷми субсидия вобаста ба воҳиди молӣ (тонна, метри кубӣ, адад ва ғ.), ки ба Россия ворид мегардад ба инобат гирифта мешавад [2]. Вале дар Ҷумҳурии Тоҷикистон санади меъёрии зарурӣ, ки тартиби муайянсозӣ ва пардохти бочҳои ҷуброниро муқаррар намояд, қабул нагардидааст.

Ҳолати дуввум ба он вобаста аст, ки бинобар демпинг ё воридоти субсидияшуда

нархи маҳсулоти воридоти нисбат ба нархи маҳсулоти шабеҳи истехсоли ватанӣ хеле паст шудааст ва ё нархи маҳсулоти воридшаванда аз нархи моли шабеҳ хеле паст шуда, барои баланд шудани ин нарх имкон надодааст, ҳоло он, ки дар ҳолати дигар ин имконпазир мебуд. Меъёри мазкур хусусияти пешгуишавандаро дошта ба рақобати бовичдонона, аз ҷумла тавассути нархгузорӣ алоқамандии зич дорад. Агар маълум гардад, ки воридот ва ё демпинг бо истифода аз усули паст намудани нарх анҷом пазируфтааст, бочҳои зиддидемпингӣ татбиқ мешаванд.

Ва дар ҳолати сеюм қонунгузор муайян менамояд, ки дар натиҷаи воридот ва ё демпинг ба саноати ватанӣ зарари назаррас расонида шудааст ё таҳдиди расонидани чунин зарар ҷой дорад.

Дар қисми 2 моддаи тафсиршаванда ҳадди ниҳии бочӣ зиддидемпингӣ тариқи устувор муайян гардидааст. Ҳамин тавр, бочӣ зиддидемпингӣ наметавонад аз маблағи камтарине, ки барои ҷуброни зарари ба саноати ватанӣ расонидашуда зарур аст ё фарқияти байни арзиши муътадили мол ва нархи чунин молҳо дар сурати барои содирот ба Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудан, зиёд бошад.

Дар қисми 3 моддаи тафсиршаванда ба таври мушаххас муайян гардидааст, ки бочӣ ҷубронӣ наметавонад аз маблағи камтарине, ки барои бартараф намудани зарар дар саноати ватанӣ зарур аст ё арзиши пурраи субсидияшавандаи он навобаста аз воридоту содирот зиёд бошад.

Моддаи 36. Расмиёти таҳқиқот

1. Мақоми ваколатдори давлатӣ бояд дар асоси аризаи хаттӣ, ки аз намояндагони саноати ватанӣ ё аз номи онҳо ворид гардидааст, таҳқиқот гузаронад.

2. Ариза аз намояндагони саноати ватанӣ ё аз номи онҳо пешниҳодгардида доништа мешавад, агар:

– он аз ҷониби истехсолкунандагони ватанӣ пешниҳод шуда бошад, ки ҳаҷми умумии маҳсулоташон 25 фоиз ё зиёдтар аз ҳаҷми умумии истехсоли дохилии маҳсулоти шабеҳро ташкил диҳад;

– ҳаҷми умумии муштараки маҳсулоти истехсолкунандагони дар сарҳати якуми қисми мазкур пешбинигардида зиёда аз 50 фоизи ҳаҷми умумии маҳсулоти шабеҳи истехсолкардаи он қисми истехсолкунандагони ватанӣ ташкил кунад, ки ариза пешниҳод карда, дархостро дастгирӣ мекунад ё нисбат ба он эътироз баён менамоянд.

3. Истехсолкунандагоне, ки бо воридкунандагон ё содиркунандагони маҳсулоти гуё субсидияшуда ё демпингӣ алоқаманданд ва ё истехсолкунандагоне, ки чунин маҳсулотро мустақилона ворид менамоянд, набояд ҳамчун қисми саноати ватанӣ баррасӣ шаванд.

4. Мақоми ваколатдори давлатӣ бояд аризаи дар қисми 1 моддаи мазкур пешбинигардида баррасӣ намуда, муайян намояд, ки таҳқиқотро оғоз намудан лозим аст ё не.

5. Сарфи назар аз муқаррароти қисми 1 моддаи мазкур, агар далелҳои кофии ҷой доштани демпинг ё субсидия, зарари назаррас ё алоқамандии сабабу оқибат мавҷуд бошанд, мақоми ваколатдори давлатӣ метавонад дар доираи ваколатҳои худ таҳқиқотро оғоз намояд.

6. Мақоми ваколатдори давлатӣ набояд доир ба аризаҳои воридшудаи дорои пешниҳод дар хусуси оғоз намудани таҳқиқот маълумот диҳад. Мақоми ваколатдори давлатӣ бояд дар бораи қарор оид ба оғоз намудани таҳқиқот ва ҳар марҳилаи минбаъдаи расмиёт иттилоъ диҳад.

7. Таҳқиқот, ба истиснои ҳолатҳои махсус, бояд дар давоми як соли пас аз оғоз гардиданаш ба итмом расонида шуда, дар ҳеч сурат пас аз оғоз шуданаш набояд зиёда аз 18 моҳ давом кунад.

Дар қисми 1 моддаи тафсираванда мақомоти ваколатдори давлатӣ вазифадор шудаанд, ки дар сурати воридшавии ариза аз намояндагони саноати ватанӣ ё аз номи онҳо таҳқиқот гузаронад. Тартиби гузаронидани таҳқиқот ва дигар чорабиниҳои, ки дар ҷараёни он анҷом дода мешаванд ба расмиёти таҳқиқот шомил мегарданд.

Қисми 2 моддаи тафсираванда муқаррар намудааст, ки дар ду ҳолати мушаххас мақоми ваколатдори давлатӣ дар асоси аризае хаттӣ, ки аз намояндагони саноати ватанӣ ё аз номи онҳо ворид гардидадо гирифтааст, таҳқиқот гузаронад. Ҳар ду ҳолати зикргардида ба қонунгузори рақобат алоқамандии зичдоранд.

Дар ҳолати аввал ариза аз намояндагони саноати ватанӣ ё аз номи онҳо пешниҳодгардида меравад, агар он аз ҷониби истеҳсолкунандагони ватанӣ пешниҳод шуда бошад, ки ҳаҷми умумии маҳсулоташон 25% ё зиёдтар аз ҳаҷми умумии истеҳсоли дохилии маҳсулоти шабҳро ташкил диҳад. Аз муқаррароти мазкур бармеояд, ки намояндагони саноати ватанӣ соҳиби маъқули ҳуқуқфармоие мекунанд, ки аз рӯи шарту шароитҳои пешбинишудаи моддаи 3 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рақобат ва маҳдудкунии фаъолияти инҳисорӣ дар бозорҳои мол» аз 28 июли соли 2006 аниқ карда мешавад.

Ҳолати дуввум тақозо менамояд, ки ҳаҷми умумии муштараки маҳсулоти истеҳсолкунандагони дар ҳолати аввал пешбинигардида зиёда аз 50% ҳаҷми умумии маҳсулоти шабҳи истеҳсолкардаи он қисми истеҳсолкунандагони ватанӣро ташкил намояд, ки ариза пешниҳод карда, дархостро дастгирӣ мекунанд ё нисбат ба он эътироз баён менамоянд.

Дар қисми 3 меъёри тафсираванда пешбинӣ мегардад, ки истеҳсолкунандагоне, ки бо воридкунандагон ё содиркунандагони маҳсулоти гуё субсидияшуда ё демпингӣ алоқаманданд ва ё истеҳсолкунандагоне, ки

чунин маҳсулотро мустақилона ворид менамоянд, набояд ҳамчун қисми саноати ватанӣ баррасӣ шаванд.

Қисми 4 меъёри тафсираванда муқаррар менамояд, ки мақоми ваколатдори давлатӣ аризае пешниҳодгардидадо, ки дар моддаи 37 Қонун зикр гардидааст, баррасӣ намуда муайян намояд, ки таҳқиқотро оғоз намудан лозим аст ё не (*ниг. муфассал ба тафсири моддаи 37 Қонун*). Яъне, дар меъёри тафсираванда мақомоти ваколатдор бо салоҳиди худ амал намуда, қарори дахлдорро оид ба оғози таҳқиқот мустақиман қабул менамояд.

Дар қисми 5 меъёри тафсираванда муқаррар гардидааст, ки сарфи назар аз пешниҳоди ариза, ки дар қисми 1 моддаи тафсираванда пешбинӣ мегардад, агар далелҳои кофии ҷой доштани демпинг ё субсидия, зарари назаррас ё алоқамандии сабабу оқибатҳои он мавҷуд бошанд, мақоми ваколатдор таҳқиқотро оғоз менамояд. Ҳолати мазкур дар натиҷаи таҳлили вазъи бахши воқеии иқтисодиёт ва фаъолияти савдои хориҷӣ ба миён меояд, ки аз салоҳияти муҳимтарини мақомоти ваколатдори давлатӣ аст.

Қонунгузор мақомоти ваколатдори давлатиро дар қисми 6 меъёри тафсираванда уҳдадор намудааст, ки оид ба аризаҳои воридшудаи дорои пешниҳод дар хусуси оғоз намудани таҳқиқот ба ҳеч як шахс маълумот надихад. Ҳамзамон, мақомоти ваколатдори давлатӣ танҳо дар бораи қарор оид ба оғоз намудани таҳқиқот ва ҳар марҳилаи минбаъдаи расмиёт он иттилоъ дода метавонад. Дар марҳилаи иттилоотонӣ, ки ба зиммаи мақомоти ваколатдор вогузор гардидааст, чиҳати баҳсбарангез ба таври дахлдор ифода нагардидани далели қабули қарор дар бораи таҳқиқот аст. Яъне, мувофиқи мақсад аст, ки қонунгузор доираи маълумот, аз ҷумла дастрасӣ ба ҳаҷм (мазмунӣ пурра ё қисмати қарор) ва марҳилаҳои расмиёт (масалан,

марҳилаи баррасӣ)-ро дар Қонуни мазкур мушаххас намояд.

Дар қисми 7 меъёри тафсиршаванда муҳлати пешбурди таҳқиқот, ки бояд дар давоми як соли пас аз оғоз гардиданаш ба итмом расонида шавад, муқаррар гардида-

аст. Қонунгузор ҳадди ниҳоии таҳқиқотро 18 моҳ муқаррар намудааст. Ягона ҷиҳате, ки дар ин маврид бояд ба инобат гирифта шавад, пешбурди таҳқиқот дар ҳолатҳои махсус аст, ки дар Қонуни мазкур пешбинӣ нагардидааст.

Моддаи 37. Ариза оид ба оғоз намудани таҳқиқот

Ба ариза дар бораи оғоз намудани таҳқиқот бояд ҳамаи далелҳои зарурӣ, аз ҷумла маълумоти зерин замима карда шаванд:

- тавсифи маҳсулоти эҳтимолан демпингӣ;
- шахсияти аризадиханда ва иттилоот оид ба саҳми аризадиханда дар ҳаҷми умумӣ ва арзиши истехсоли дохилии маҳсулоти дар сарҳати якуми моддаи мазкур пешбинигардида;
- номи кишварҳои содиркунанда, номи ҳар содиркунанда ё истехсолкунандаи хориҷии ба аризадиханда маълум ва рӯйхати шахсони маълуме, ки маҳсулоти эҳтимолан демпингиро ворид месозанд;
- иттилоот дар бораи мавҷудияти демпинг ва ё субсидия, вайрон кардани истехсолоти дохилӣ ба сабаби демпинг ё воридоти субсидияшуда ва дар бораи алоқамандии сабабу оқибати байни демпинг ё воридоти субсидияшаванда ва зарар.

Мувофиқи моддаи тафсиршаванда ариза ҳамчун ҳуҷҷат барои оғоз намудани таҳқиқот асос мегардад. Қонунгузор муқаррар намудааст, ки баробари пешниҳоди далелҳои зарурӣ дар мазмуни ариза маълумоти зерин ба мақомоти ваколатдор ҳамчун замима пешкаш мегарданд:

1. Тавсифи маҳсулоти эҳтимолан демпингӣ. Барои мисол, имкон аст, ки тавсифи мазкур аз рӯи хусусиятҳои иқтисодӣ ҳар як мол вобаста ба Номенклатураи ягонаи молии фаъолияти иқтисодии хориҷии ИДМ, ки тибқи Созишномаи ИДМ «Дар бораи Номенклатураи ягонаи молии фаъолияти иқтисодии хориҷии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил» аз 3 ноябри соли 1995 муайян гардидааст, анҷом дода шавад.

2. Шахсияти аризадиханда ва иттилоот оид ба саҳми аризадиханда дар ҳаҷми умумӣ ва арзиши истехсоли дохилии маҳсулот. Одатан, маълум намудани шахсияти аризадиханда тавассути муқаррар намудани ному насаби соҳибкори инфиродӣ, номи шахси ҳуқуқӣ-аризадиханда ва суроғаи аниқи онҳо инчунин иттилоот оид ба саҳми аризадиханда дар ҳаҷми умумӣ ва арзиши истехсоли дохилии маҳсулот, ки тавассути методологияи иқтисодӣ ҳисобу китоб мегардад, имконпазир аст. Масалан, саҳми аризадиханда дар истехсолоти дохилӣ ба ҳисоби фоиз ва бо тартиби муайяннамудаи қонунгузори рақобат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

3. Номи кишварҳои содиркунанда, номи ҳар содиркунанда ё истехсолкунандаи хориҷии ба аризадиханда маълум ва рӯйхати шахсони маълуме, ки маҳсулоти эҳтимолан демпингиро ворид месозанд. Маълумоти мазкур ҳамчун анъана аз рӯи ҳуҷҷатҳои молтақсимкунӣ ва шартномаҳо муайян карда мешавад.

4. Иттилоот дар бораи мавҷудияти демпинг ва ё субсидия, вайрон кардани истехсолоти дохилӣ ба сабаби демпинг ё воридоти субсидияшуда ва дар бораи алоқамандии сабабу оқибати байни демпинг ё воридоти субсидияшаванда ва зарар. Бояд зикр намуд, ки иттилооти мазкур вобаста ба нархи маҳсулот дар бозорҳои дохилӣ ва содиротӣ муқаррар карда мешавад.

Дар меъёри тафсиршаванда қонунгузор лаҳзаи оғози таҳқиқотро ба таври умум бо пешниҳоди ариза алоқаманд медонад. Омӯзиши таҷрибаи татбиқи расмиёти таҳқиқот, аз ҷумла дар кишварҳои аъзои Иттиҳоди гумрукӣ маълум менамояд, ки санаи оғози таҳқиқот натавонанд пешниҳоди ариза, балки санаи нашри ба таври дахлдор тасдиқшудаи огоҳинома оид ба оғози таҳқиқоти зиддидемпингӣ, аст ки дар сомонии расмӣ Комиссияи Иқтисодии Авруосиё ҷой дода мешавад [3]. Ҳамин тавр, гуфтан мумкин аст, ки маълумоте, ки дар ариза пешбинӣ карда мешавад хусусияти ниҳой дошта, талаботи дигарро дарбар намегирад.

Моддаи 38. Тарафҳои манфиатдор

1. Тарафҳои манфиатдор, аз ҷумла истеъмолкунандагони саноатии маҳсулоти мавриди таҳқиқот ва ташкилотҳои намояндагии истеъмолкунандагон метавонанд дар таҳқиқот иштирок намуда, манфиатҳои худро муҳофизат намоянд ва дорои ҳуқуқҳои зерин мебошанд:

- бо тарафҳои дорои манфиатҳои мутақобила вохурда, ақидаи муқобилро шунаванд ва далелҳои муқобилро пешниҳод намоянд;
- фикру ақидаи худро шифоҳан баён намоянд ва агар онҳо сипас дар шакли хаттӣ пешниҳод ва ба дигар тарафҳо пешкаш гарданд, аз тарафи мақомоти ваколатдори давлатӣ ба инобат гирифта мешаванд;
- ҳар иттилооти ғайримахфиро дар ихтиёр дошта бошанд.

2. Мақоми ваколатдори давлатӣ қабл аз қабули қарор оид ба демпинг ва ё субсидия, бояд дар бораи далелҳои асосии баррасишаванда, ки барои оғози расмиёти таҳқиқот замина мегузоранд, ҳамаи тарафҳои манфиатдорро огоҳ намуда, ба онҳо имконият диҳад, ки дар давоми 30 рӯз далелҳои худро пешкаш намоянд. Пас аз гузаштани ин муҳлат мақоми ваколатдори давлатӣ бояд қарор қабул намояд.

Мувофиқи қисми 1 моддаи тафсиршаванда тарафҳои манфиатдор муайян гардидаанд, ки метавонанд дар таҳқиқот дар баробари аризадиханда иштирок намоянд. Ба ҳайси тарафҳои манфиатдор метавонанд истеъмолкунандагони саноатии маҳсулоти зерин таҳқиқот қароргирифта ва ташкилотҳои намояндагии истеъмолкунандагон баромад намоянд. Барои мисол, ташкилоти ҷамъиятии «Иттифоқи истеъмолкунандагони Тоҷикистон», ки ҳанӯз 4 октябри соли 2002 дар Тоҷикистон таъсис ёфтааст, метавонад дар таҳқиқот иштирок намуда, манфиатҳои истеъмолкунандагонро ҳифз намояд.

Тарафҳои манфиатдор дар чараёни таҳқиқот аз ҳуқуқҳои зерин бархурдор мегарданд:

Аввалан, бо тарафҳои дорои манфиатҳои мутақобила вохурда, ақидаи муқобилро шунаванд ва далелҳои муқобил пешниҳод намоянд.

Дуввум, фикру ақидаи худро шифоҳан баён намоянд. Агар онҳо баъдан дар шакли хаттӣ пешниҳод ва ба дигар тарафҳо пешкаш гарданд, аз тарафи мақомоти ваколатдори давлатӣ ба инобат гирифта мешаванд.

Моддаи 39. Қабули қарор

Дар сурате, ки агар ҷой доштани демпинг ё субсидия тасдиқ карда шавад, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавриди ситонидан ё наситонидани бочҳои зиддидемпингӣ ё ҷубронӣ қарор қабул менамояд.

Дар моддаи тафсиршаванда ваколоти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидааст. Ҳангоми тасдиқи ҷой доштани демпинг

Сеюм, тарафҳои манфиатдор метавонанд ҳар гуна иттилооти ғайримахфиро дар ихтиёр дошта бошанд. Доираи иттилооти ғайримахфӣ васеъ буда, онро қонунгузор муқаррар наменамояд. Вале мантиқан ба хулоса омадан мумкин аст, ки ҳамагуна иттилооте, ки дар таҳқиқот дорои муҳри махфӣ нест ва ҳимояти қонунгузорӣ, аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи номгуӣ маълумоти дорои сирри давлатӣ» аз 10 майи соли 2002, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ» аз 22 апрели соли 2003, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ихтирооти махфӣ» аз 21 июли соли 2010 қарор нагирифтааст, ба ҳамин доира дохил мегардад.

Мувофиқи қисми 2 моддаи тафсиршаванда мақоми ваколатдори давлатӣ қабл аз қабули қарор оид ба демпинг ва ё субсидия, бояд дар бораи далелҳои асосии баррасишаванда, ки барои оғози расмиёти таҳқиқот замина мегузоранд, ҳамаи тарафҳои манфиатдорро огоҳ намуда, ба онҳо имконият диҳад, ки дар навбати худ дар давоми 30 рӯз далелҳои муқобил пешкаш намоянд. Қонунгузор муқаррар намудааст, ки танҳо пас аз сипарӣ гаштани муҳлати мазкур мақоми ваколатдори давлатӣ уҳдадоранд, ки қарор қабул намоянд.

ва ё субсидия Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ситонидани бочҳои зиддидемпингӣ ва ё ҷубронӣ қарор қабул менамояд. Қарорҳои

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи моддаҳои 14, 29 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳукумати

Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 12 майи соли 2001 ва Дастури Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 сентябри соли 2001 қабул карда мешаванд.

Моддаи 40. Чораҳои муваққатӣ

1. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз гузаштани 60 рӯз аз санаи оғоз гардидани таҳқиқот, агар ҳолатҳои зерин муайян шуда бошанд, ҳуқуқ дорад чораҳои муваққатии зиддидемпингӣ ё чуброниро татбиқ намояд:

– эҳтимолияти ҷой доштани демпинг ва ё субсидия ва зарари пайвастаи ба саноати дохилӣ расонидашуда;

– таъхир зараре расонад, ки барқарор намудани он мушқил хоҳад буд;

– ба тарафҳои манфиатдор имконияти муносиб дода шуд, то маълумоти худро, ки барои ҳифзи манфиатҳои заруранд, пешниҳод намоянд.

2. Ҳама гуна қарорҳо оид ба амалисозии чораҳои муваққатӣ бояд расман интишор карда шаванд.

3. Татбиқи чораҳои муваққатӣ дар ҳолати бочҳои зиддидемпингӣ набояд аз шаш моҳ ва дар ҳолати бочҳои чубронӣ аз чор моҳ зиёдтар давом кунад.

Дар қисми 1 моддаи тафсиршаванда қонунгузор ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқ додааст, ки пас аз гузаштани 60 рӯз аз санаи оғоз гардидани таҳқиқот, агар ҳолатҳои зерин муайян шуда бошанд, чораҳои муваққатии зиддидемпингӣ ё чуброниро татбиқ намояд:

Якум, эҳтимолияти ҷой доштани демпинг ва ё субсидия ва зарари пайвастаи ба саноати дохилӣ расонидашуда.

Дуввум, таъхир дар қабули чораҳои муваққатӣ зараре расонад, ки барқарор намудани он минбаъд мушқил гардад.

Сеюм ба тарафҳои манфиатдор имконияти муносиб дода шудааст, то маълумоти худро, ки барои ҳифзи манфиатҳои заруранд, пешниҳод намоянд. Яъне, ҳангоми пешниҳод нагардидани маълумот муҳлати дар Қонуни мазкур вобаста ба расмиёти таҳқиқот пешбинигардида сипарӣ гашта бошад.

Ҳолатҳои зикргардида ниҳой мебошанд. Аз мазмуни қисми тафсиршавандаи моддаи

мазкур бармеояд, ки дар ҳолатҳои дигар бочҳои зиддидемпингӣ ва чубронӣ татбиқ намешаванд.

Ягона талаботе, ки қонунгузор дар қисми 2 моддаи тафсиршаванда нисбати қабули қарорҳо оид ба амалисозии чораҳои муваққатӣ пешбинӣ менамояд, расман интишор шудани онҳо аст. Қарорҳо оид ба амалисозии чораҳои муваққатӣ метавонанд дар нашриёти расмии мақомоти ваколатдор ё дигар васоити ахбори оммаи дастрас интишор гарданд.

Қонунгузор дар қисми 3 моддаи тафсиршаванда муҳлати татбиқи чораҳои муваққатиро мушаххас намудааст. Муқаррар гардидааст, ки чораҳои муваққатӣ дар ҳолати бочҳои зиддидемпингӣ набояд аз 6 моҳ ва дар ҳолати бочҳои чубронӣ аз 4 моҳ зиёдтар давом намоянд. Мавриди мазкур қонунгузор тақвимӣ будани муҳлати мазкурро махсус қайд нанамуда ба таври умумӣ пешбинӣ менамояд.

Моддаи 41. Ҷамъоварӣ ва баргардонидани бочҳо

1. Агар маблағи ниҳоии зиддидемпингӣ ё чубронӣ аз бочи пешаки пардохташуда ё маблағи бо мақсадҳои замонат ҳисоб кардашуда зиёдтар бошад, пас дар ин сурат фарқияти маблағ ситонида мешавад.

2. Агар пас аз анҷоми таҳқиқот ҷой доштани демпинг ё субсидия тасдиқ нагардад ё бочи ниҳой нисбат ба бочи пешакӣ пардохташуда ва ё маблағи замонат камтар бошад, пас дар ин сурат вобаста ба ҳолат фарқият бояд баргардонидани шавад ва ё боч аз нав ҳисоб карда шавад.

Тартиби ситонидани маблағҳои бочҳои зиддидемпингӣ ва чубронии дар қисми 1 моддаи тафсиршаванда ҳангоми мавҷудияти фарқият аниқ гардидаанд. Қонунгузор ҳола-

ти мазкурро ҳамчун истисно аз қоидаи умумӣ пешбинӣ намудааст. Агар маблағи ниҳоии зиддидемпингӣ ё чубронӣ аз бочи пешаки пардохташуда ё маблағи бо мақсадҳои замо-

нат ҳисоб кардашуда зиёдтар бошад, пас дар ин сурат фарқияти маблағ ситонида мешавад.

Дар қисми 2 моддаи тафсиршаванда ҳолати сабуқкунандаи вазъи субъекти фаъолияти савдои хориҷӣ дар заминаи принципи эътирофгардидаи ҳуқуқи эҳтимолияти бегуноҳии шахс пешбинӣ мегардад. Яъне, агар пас аз анҷоми таҳқиқот ҷой доштани демпинг ё субсидия тасдиқ нагардад, ё боҷи ниҳой нисбат ба боҷи пешакӣ пардохтшуда ва ё маблағи замонат камтар бошад, пас дар ин сурат вобаста ба ҳолат, фарқияти маблағҳо бояд баргаронида шавад ва ё боҷ аз нав ҳисоб карда шавад.

Рӯйхати адабиёт

1. Бо Қарори Ҳукумати ҚТ аз 16 март соли 1999, № 97.

2. Дар Вазорати адлияи ҚТ, № 542 аз 27 августи соли 2009 ба қайд гирифта шудааст.

3. Бо Қарори Ҳукумати ҚТ аз 4 апрели соли 2006, №26 тасдиқ гардидааст.

4. Ниг. ба: Номгӯи ҳуҷҷатҳое, ки барои пешбурди фаъолияти савдои хориҷӣ муқаррар гардидаанд.

5. Талаботи мазкур аз муқаррароти меъёрҳои Қонуни ҚТ «Дар бораи маҳдуд намудани истифодаи маҳсулоти тамоқу», ки ҳанӯз 29 декабри соли 2010 қабул гардидааст, манша мегиранд.

6. Аз калимаҳои англисии free ва trade гирифта шуда маънои озодии савдори до-рад.

7. Коржов В.Ю. Комментарий к Федеральному Закону от 8 декабря 2003 г., №164-ФЗ «Об основах государственного регулирования внешнеторговой деятельности» (статья 27). / КонсультантПлюс.

8. www.euroasiancommission.org/ru/act/trade.

ФАРҲАНГИ РУСӢ БА ТОҶИКИИ
ИСТИЛОҲОТИ ҲУҚУҚ

РУССКО-ТАДЖИКСКИЙ СЛОВАРЬ
ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ

Раҳимзода Маҳмад Забир

(Раҳимов М.З.)

(Давомаи. Аввалаш дар шумораи гузашта)

О

Обанкротиться	– муфлис шудан
Обвенчать	– никоҳ кардан
Обвинение	– айбдоркунӣ
Обвинение в убийстве	– айбдоркунӣ дар куштор
Обвинитель	– айбдоркунанда, муддаӣ
Обвинительная речь	– нутқи айбдоркунӣ
Обвинительное заключение	– хулосаи айбдоркунӣ, хулосаи айбдорӣ
Обвинить	– айбдор кардан, гунаҳкор кардан
Обвинительный акт	– айбнома, санади айбдоркунӣ
Обвинительный приговор	– ҳукми айбдоркунӣ
Обвиняемый	– айбдоршаванда
Обвиняемая личность	– шахсияти айбдоршаванда
Обвиняться	– айбдор карда шудан
Обвинительный процесс	– мурофиаи айбдоркунӣ
Обезглавить	– сар аз тан чудо кардан, сар буридан
Обеднение	– камбағал шудан, бенаво шудан, камбизоат шудан
Обезвредить	– безарар кардан, бехатар кардан
Обезображение лица	– бадшакл кардани рӯй
Обезопасить	– эмингардонӣ, бехатаргардонӣ
Обезземеливание	– безамин кардан, аз замин маҳрум кардан
Обезобразить	– бадбашара кардан, бадшакл кардан
Обезоружить	– бесилоҳ кардан
Обелить	сафед кардан, ҳақ баровардан
Обеспечение	– таъмин, таъмин кардан, таъминот
Обеспечение доказательств	– таъмини далелҳо
Обеспечение иска	– таъмини даъво
Обеспечение исполнения обязательств	– таъмини иҷрои уҳдадориҳо
Обеспечение кредита	– таъмини кредит
Обеспечение тайны	– таъмини сир, таъмини махфият
Обеспечение безопасности	– таъмини амният, таъмини бехатарӣ
Обеспечение обязательства банковской гарантией	– бо кафолати бонкӣ таъмин намудани уҳдадорӣ
Обеспечение возврата вклада	– таъмини баргардонидани амонат
Обеспечение экологической безопасности	– таъмини амнияти экологӣ, таъмини амнияти муҳити зист

Обижаться	– ранчидан
Обе стороны	– ҳарду тараф, тарафҳо
Обеспечение денег	– таъминоти пул
Обеспечение пенсионное	– таъминоти нафақавӣ
Обеспечение социальное	– таъминоти иҷтимоӣ
Обеспечение страховое	– таъмини бимавӣ
Обещание дарения	– ҳадя ваъда кардан, тухфа ваъда кардан
Обжалование	– шикоят кардан
Обжалование действий прокурора	– аз болои амали прокурор шикоят кардан
Обжалование действий следователя	– аз болои амали муфаттиш шикоят кардан
Обжалование действий судебного исполнителя	– аз болои амали иҷроии суд шикоят кардан
Обжалование неправомερных действий органов ЗАГС-а	– шикоят кардан аз амали ғайриқонунии мақомоти (САҲШ)
Обжалование отказа	– рад кардани шикоят
Обжалование приговора	– шикоят кардан аз болои ҳукм
Обжалование решений	– шикоят кардан аз болои ҳалнома
Обжалование существа дела	– аз болои моҳияти қор шикоят кардан
Обжурить	– фиреб додан, фирефтан
Обида	– ранчиш, хафағӣ
Обидчивость	– зудранҷӣ
Обидчивый	– зудранҷ
Обидчик	– озордеҳ
Обижать	– озурдан
Обиженный	– ранчида
Обладание	– соҳибӣ, доштан
Общегосударственный	– умумидавлатӣ
Общенациональный	– умумимиллӣ
Общепонятный	– ҳамафаҳм, оммафаҳм
Общепринятый	– умумиэтирофшуда
Общечеловеческий	– умумибашарӣ
Обладать полной юридической силой	– эътибори пурраи ҳуқуқӣ доштан, қувваи пурраи ҳуқуқӣ доштан
Облечь полномочиями	– ваколат додан, ваколатдор кардан
Область	– вилоят, соҳа
Облигация	– вомбарг
Облигации беспроцентные	– вомбаргҳои бедарсад, вомбаргҳои бефоиз
Облигации внутреннего займа	– вомбаргҳои қарзҳои дохила
Облигации именные	– вомбаргҳои номӣ
Облигации ипотечные	– вомбаргҳои гаравӣ
Облигации процентные	– вомбаргҳои дарсадӣ
Облигационный сертификат	– гувоҳномаи вомбаргӣ
Облиго	– уҳдадорӣ, қарз
Обличенный полномочиями	– соҳиби ваколат
Обложение	– бастан
Обложение налогом	– андоз бастан
Облик	– қиёфа, чехра, зохир
Обличитель	– фошқунанда, ошқорқунанда, ифшоғар
Обман	– дурӯғ, фиреб
Обманывающий	– фиребдиҳанда
Обманщик	– фиребгар
Обманчивость	– назарфиребӣ
Обман потребителей	– фиреби истеъмолқунандагон
Обман покупателей	– фиреби харидорон

Обман заказчиков	– фиреби фармоишгарон
Обманные действия	– амалҳои фиреб
Обманным путем	– бо роҳи фиреб
Обмен	– иваз, бадал, мубодила
Обменные операции	– амалиётҳои ивазнамоӣ, амалиётҳои мубодила
Обменные пункты	– нуқтаҳои мубодила
Обмен жилыми помещениями	– иваз кардани хонаҳои истиқоматӣ
Обмен нотами	– ивази нотаҳо
Обмирание	– беҳуш шудан, аз хуш рафтан
Обморочное состояние	– ҳолати мадҳушӣ
Обнародование	– интишор, оммавӣ гардондан
Обнародование указа	– интишор намудани фармон
Обнажённный нож	– корди бенаём, беғилоф
Обнаружение доказательства	– ошкор кардани далел, ёфтани далелҳо
Обнаружение преступления	– ошкор кардани ҷиноят
Обнаружение преступника	– ошкор намудани ҷинояткор
Обнаружение умысла	– ошкор кардани қасд
Обнищание	– нодор шудан
Обобщенные факты	– чамъбасти далелҳо
Обобщественное имущество	– моликияти (молу мулки) чамъбиятигардондашуда
Обобщить наблюдения	– мушоҳидаҳоро чамъбаст кардан
Обогащение	– бойшавӣ, дорошавӣ
Обогащение за чужой счёт	– аз ҳисоби дигарон доро шудан
Обогащение неосновательное	– дорошавии беасос
Обойти закон	– сарфи назар кардани қонун, давр задани қонун
Обороняться	– муҳофизат кардан
Оборона	– мудофия, дифоъ
Оборона необходимая	– мудофияи зарурӣ
Оборонеспособность государства	– қобилияти мудофиявии давлат
Оборонный заказ	– фармоиши мудофиявӣ
Оборот	– муомилот, гардиш
Оборот денежный	– муомилоти пулӣ
Оборот капитала	– гардиши сармоя, муомилоти сармоя
Оборот торговый	– гардиши савдой, муомилоти савдой
Оборот драгоценных металлов	– муомилоти филизоти қиматбаҳо
Оборот драгоценных камней	– муомилоти сангҳои қиматбаҳо
Оборотоспособность	– қобили гардиш будан, қобили муомилот будан, муомилотпазирӣ
Оборотоспособность объектов гражданских прав	– қобилияти муомилотии объектҳои ҳуқуқи маданӣ
Обоснованное решение	– ҳалномаи асоснок
Обоснованность	– асоснокӣ
Обоснованный	– асоснок
Обоснованный риск	– таваккали асоснок
Обосновать свое мнение	– фикри худро асоснок кардан, ақидаи худро асоснок кардан
Обоюдное согласие	– ризояти тарафайн, ризогии дутарафа
Обоюдовыгодное соглашение	– созиши барои ҳарду тараф фоиданок
Обоюдостороннее соглашение	– созиши дутарафа
Образец	– намуна, нусха

Образец подписей	– намунаи имзоҳо
Образец промышленный	– намунаи саноатӣ
Образование	– ташкил, таъсис, таҳсилот, маориф
Образование государства	– таъсиси давлат
Образование юридического лица	– таъсиси шахси ҳуқуқӣ
Образовательное учреждение	– муассисаи таълимӣ
Образовательный ценз	– меъёри маълумот
Обратить приговор в исполнение	– ба иҷро расонидани ҳукм
Обратить на путь истины	– ба роҳи дуруст равона кардан
Обратная сила закона	– қувваи бозгашти қонун, эътибори баръакси қонун
Обратная сила международного договора	– қувваи баръакси шартномаи байналмилалӣ, эътибори акси шартномаи байналмилалӣ
Обратное правило	– қоидаи акс, қоидаи баръакс
Обратное требование	– талаби акс, талаби баръакс
Обратное уведомление	– огоҳкунии бозпас
Обращение	– гардиш, муомила, даъват, мурочиат
Обращение жестокое	– муомилаи бераҳмона, муомилаи дурушт
Обращение жестокое с несовершеннолетним	– муомилаи бераҳмона бо ноболиғон
Обращение ценных бумаг	– муомилоти қоғазҳои қиматнок
Обращающийся	– мурочиаткунанда
Обращение вексельное	– муомилоти векселӣ
Обращение взыскания	– ситонидан
Обращение взыскания на долю в общем имуществе	– ситонидан аз ҳисоби сармояҳои умум
Обращение взыскания на заложенное имущество	– ситонидан аз ҳисоби молу мулки ба гарав-гузошташуда
Обращение взыскания на имущество	– ситониданидан аз ҳисоби молу мулк
Обращение взыскания на имущество супругов	– ситонидани аз ҳисоби молу мулки ҳамсарон
Обращение решения к исполнению	– ба иҷро расонидани ҳалнома
Обрезание	– хатна
Обременение	– гаронӣ
Обременение имущества	– гаронии молумулкӣ
Обречённый	– маҳкумшуда
Обручение	– маросими никоҳ
Обряд	– маросим
Обследование	– муоина, таҳқиқ
Обслуживающие кооперативы	– кооперативҳои хизматрасон
Обстановка совершения преступления	– вазъи содир кардани ҷиноят
Обстоятельства	– ҳолат, вазъ, шароит
Обстоятельства освобождающие от ответственности	– ҳолатҳои аз ҷавобгарӣ озодкунанда
Обстоятельства, подлежащие доказыванию при производстве по уголовному делу	– ҳолатҳои, ки ҳангоми истехсолот аз рӯи парвандаи ҷиноятӣ исботро талаб менамояд
Обсчёт	– аз ҳисоб задан, ҳаққи касеро ҳӯрдан
Обусловленность	– сабабият, вобастагӣ, боис, мувофиқакардашуда
Обстоятельства отягчающие наказание	– ҳолатҳои, ки ҷазоро вазнин мекунанд
Обстоятельства отягчающие ответственность за административные правонарушения	– ҳолатҳои, ки ҷавобгариро барои ҳуқуқвайронкунии маъмурий вазнин мекунанд
Обстоятельства препятствующие заключению брака	– ҳолатҳои, ки ба бастани никоҳ монъ мешаванд
Обстоятельства смягчающие наказание	– ҳолатҳои, ки ҷазоро сабук мекунанд

Обстоятельства смягчающие ответственность	– ҳолатҳое, ки ҷавобгариро сабук мекунанд
Обстоятельства смягчающие ответственность за административные правонарушения	– ҳолатҳое, ки ҷавобгариро барои ҳуқуқ-вайронкунии маъмурӣ сабук мекунанд
Обстоятельства форс-мажорные	– ҳолатҳои форс-мажорӣ
Обстоятельства, исключающие преступность деяния	– ҳолатҳое, ки ҷиноят будани кирдорро истисно мекунанд
Обстоятельства, исключающие общественную опасность действия	– ҳолатҳое, ки ба ҷамъият хавфнокии ҷиноятро истисно мекунад
Обстоятельства, отягчающие вину	– ҳолатҳое, ки гуноҳро вазнин мекунанд
Обсуждение	– муҳокима
Обход закона	– давр задани қонун
Обход налогов	– сарфи назар кардани андоз
Общая норма международного права	– меъёри умумии ҳуқуқи байналмилалӣ
Общеобязательность закона	– умумихатмӣ будани қонун
Общеобязательность нормативного правового акта	– умумихатмӣ будани санади меъёрии ҳуқуқӣ
Общереспубликанский	– умумичумхуриявӣ
Общество	– ҷамъият
Общая авария	– садамаи умумӣ
Общая собственность	– моликияти умумӣ
Общая собственность супругов	– моликияти умумии ҳамсарон
Общественная безопасность	– бехатарии ҷамъиятӣ, амнияти ҷамъиятӣ
Общественная деятельность	– фаъолияти ҷамъиятӣ
Общественная опасность	– хатарии ҷамъиятӣ
Общественная организация	– ташкилоти ҷамъиятӣ
Общественная собственность	– моликияти ҷамъиятӣ
Общественное движение	– ҳаракати ҷамъиятӣ
Общественное достояние	– сарвати ҷамъиятӣ
Общественное мнение	– афкори ҷамъиятӣ
Общественное объединение	– иттиҳодияи ҷамъиятӣ
Общественное порицание	– сарзаниши ҷамъиятӣ
Общественное учреждение	– муассисаи ҷамъиятӣ
Общественные и религиозные организации	– ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва динӣ
Общественный	– ҷамъиятӣ
Общественный защитник	– ҳимоятгари ҷамъиятӣ
Общественный контроль	– назорати ҷамъиятӣ
Общественный обвинитель	– айбдоркунандаи ҷамъиятӣ
Общественный порядок	– тартиботи ҳуқуқии ҷамъиятӣ
Общество взаимного страхования	– ҷамъияти мутақобилаи бимаваӣ, ҷамъияти дутарафаи бимаваӣ
Общество коммандитное	– ҷамъияти коммандитӣ
Общество с дополнительной ответственностью	– ҷамъияти дорои масъулияти иловагӣ
Общество с неограниченной ответственностью	– ҷамъияти ҷавобгариаш номаҳдуд
Общество с ограниченной ответственностью	– ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуд
Община	– ҷамоат
Общественный порядок	– тартиботи ҷамъиятӣ
Общегосударственные интересы	– манфиатҳои умумидавлатӣ
Общее вето	– манъи умумӣ
Общее имущество	– молу мулки умумӣ
Общие нормы права	– меъёрҳои умумии ҳуқуқ
Общее предупреждение приступления	– пешгирикунии умумии ҷиноят
Общее собрание акционеров	– маҷлиси умумии саҳмдорон
Общежитие	– истиқоматгоҳи умумӣ, хобгоҳи умумӣ

Общеизвестные факты	– далелҳои ба ҳамагон маълум
Общепризнанное достояние	– сарвати умумихалқӣ
Общепризнанное право	– ҳуқуқи умумихалқӣ
Общепризнанный мандат	– мандати умумимиллӣ
Общепризнанный способ совершения преступления	– тарзи барои умум хатарноки содир кардани ҷиноят
Общественно опасное действие	– амали барои ҷамъият хавфнок
Общественно полезный труд	– меҳнати барои ҷомеа ғоиданок
Общественное бедствие	– бадбахтии умумӣ, офати умумӣ
Общественное богатство	– боигарии ҷамъиятӣ, сарвати ҷамъиятӣ
Общественное воздействие	– таъсири ҷамъиятӣ
Общественное поручительство	– замонати ҷамъиятӣ
Общественность	– ҷамъият
Общественные работы	– корҳои ҷамъиятӣ
Общественные течения	– равияҳои ҷамъиятӣ
Общественный договор	– шартномаи ҷамъиятӣ
Общественный жилищный фонд	– фонди ҷамъиятии манзил
Общественный работник	– корманди ҷамъиятӣ
Общественный строй	– сохти ҷамъиятӣ
Общественный фонд	– фонди ҷамъиятӣ
Общие условия	– шартҳои умумӣ
Общий надзор	– назорати умумӣ
Общий объект	– объекти умумӣ
Общий трудовой стаж	– собиқаи умумии кор
Общность интересов	– умумияти манфиатҳо
Объединение	– иттиҳодия
Объединение общественное	– иттиҳодияи ҷамъиятӣ
Объединение производственное	– иттиҳодияи истеҳсоли
Объединение работодателей	– иттиҳодияи корфармоён
Объединение религиозное	– иттиҳодияи динӣ
Объединение юридических лиц	– иттиҳодияи шахсони ҳуқуқӣ
Объект	– объект
Объект авторского права	– объекти ҳуқуқи муаллифӣ
Объект административного правонарушения	– объекти ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ
Объект административно-правовых отношений	– объекти муносибатҳои ҳуқуқи маъмурӣ
Объект аренды	– объекти иҷора
Объект безопасности	– объекти амният, объекти бехатарӣ
Объект государственного управления	– объекти идоракунии давлатӣ
Объект гражданских прав	– объекти ҳуқуқҳои маданӣ
Объект гражданских правоотношений	– объекти муносибатҳои ҳуқуқи маданӣ
Объект гражданских правоотношений имущественный	– объекти муносибатҳои молумулкии маданӣ
Объект исследования	– объекти таҳқиқот
Объект медицинского страхования	– объекти бимаи тиббӣ
Объект международного договора	– объекти шартномаи байналмилалӣ
Объект международного права	– объекти ҳуқуқи байналмилалӣ
Объект налогообложения	– объекти андозбандӣ
Объект непосредственный	– объекти бевосита
Объект правоотношений	– объекти муносибатҳои ҳуқуқӣ
Объект преступления	– объекти ҷиноят
Объекты гражданских прав	– объектҳои ҳуқуқҳои маданӣ
Объект гражданских правоотношений неимущественный	– объекти муносибатҳои ғайримолумулкии маданӣ

Объект доверительного управления	– объекти идораи ба боварӣ асосёфта
Объект договора найма жилого помещения	– объекти шартномаи кирои манзили истиқоматӣ
Объект жилищных прав	– объекти ҳуқуқи манзил
Объект налога	– объекти андоз
Объект налогообложения	– объекти андозбандӣ
Объект обязательного медицинского страхования	– объекти бимаи (суғуртаи) тиббии ҳатмӣ
Объект оценки	– объекти баҳогузорӣ
Объект патентного права	– объекти ҳуқуқи патентӣ
Объект права	– объекти ҳуқуқ
Объект правонарушения	– объекти ҳуқуқвайронкунӣ
Объект правоотношений	– объекти муносибатҳои ҳуқуқӣ
Объект преступления	– объекти ҷиноят
Объект преступления факультативный	– объекти иловагии ҷиноят
Объект преступления непосредственный	– объекти бевоситаи ҷиноят
Объект преступления общий	– объекти умумии ҷиноят
Объект розничной торговли	– объекти савдои чакана
Объект специального назначения	– объекти таъиноти махсус
Объективная причина	– сабаби айнӣ (объективӣ)
Объективная реальность	– ҳақиқати воқеӣ
Объективное вменение	– гунаҳкоркунии объективӣ
Объективное мнение	– фикри беғараз
Объективное право	– ҳуқуқи объективӣ
Объективность	– воқеият, бетарафӣ, беғаразӣ
Объективность вывода	– беғаразии ҳулоса
Объективный свидетель	– шоҳиди беғараз
Объект гражданских прав	– объекти ҳуқуқҳои маданӣ
Объективная сторона преступления	– тарафи объективи ҷиноят
Объекты промышленной собственности	– объектҳои моликияти саноатӣ
Объём возмещения вреда, причиненного повреждением здоровья	– ҳаҷми рӯёнидани зараре, ки ба саломатӣ расонида шудааст
Объём прав кредитора, переходящих к другому лицу	– андозаи ҳуқуқҳои кредитор, ки ба шахси дигар мегузарад
Объём предварительного следствия	– андозаи тафтиши пешакӣ
Объявить вне закона	– хилофи қонун эълон кардан
Объявить мораторий	– моратория эълон кардан
Объявление	– эълон, таваҷҷуҳ
Объявление амнистии	– эълони авф
Объявление войны	– эълони ҷанг
Объявление гражданина умершим	– эълон фавти шаҳрванд
Объявление приговора	– эълони ҳукм, эълон кардани ҳукм
Объявление умершим	– эълони фавт
Объяснение	– шарҳ, фаҳмонда додан, баёнот
Объяснение на жалобу	– шарҳи шикоят
Обыск	– кофтуков, ҷустуҷӯ, тафтиш
Обычай	– одат, русум, анъана
Обычай делового оборота	– одати муомилоти корӣ
Обычай торговый	– одати савдо
Обычай правовой	– одати ҳуқуқӣ
Обычай санкционированный	– одати тасдиқкардашуда, одати эътирофкардашуда
Обычное право	– ҳуқуқи одатӣ

Обязанности арендатора по договору аренды	– уҳдадории иҷорагир аз рӯи шартномаи иҷора
Обязанности сотрудников дипломатической службы	– уҳдадориҳои кормандони хизмати дипломатӣ
Обязанность	– уҳдадорӣ
Обязательно	– ҳатман
Обязательность	– ҳатмият
Обязательный	– ҳатмӣ
Обязательный экземпляр документов	– нусхаи ҳатмии ҳуҷҷатҳо
Обязанности банка по договору банковского вклада	– уҳдадории бонк аз рӯи шартномаи амонати бонкӣ
Обязанности банка по договору банковского счёта	– уҳдадории бонк аз рӯи шартномаи суратҳисоби бонкӣ
Обязанности доверителя по договору поручения	– уҳдадории ваколатдиханда аз рӯи шартномаи супориш
Обязанности заемщика по договору займа	– уҳдадории қарзгиранда аз рӯи шартномаи қарз
Обязанности заказчика по договору подряда	– уҳдадории фармоишгар аз рӯи шартномаи пудрат
Обязанности комиссионера по договору комиссии	– уҳдадории комиссионер аз рӯи шартномаи комиссия
Обязанности комитента по договору комиссии	– уҳдадории комитент аз рӯи шартномаи комиссия
Обязанности наймодателя по договору найма жилого помещения	– уҳдадории кироядеҳ аз рӯи шартномаи кирояи манзили истиқоматӣ
Обязанности нанимателя по договору найма жилого помещения	– уҳдадории кироягир аз рӯи шартномаи кирояи манзили истиқоматӣ
Обязанности работников	– уҳдадории кормандон
Обязанности супругов алиментные	– уҳдадории алиментии ҳамсарон
Обязанности участника полного товарищества	– уҳдадории иштироккунандаи ширкати комил
Обязанность должника возместить убытки	– уҳдадории қарздор оид ба рӯёнидани зиён
Обязанности супругов по взаимному содержанию	– уҳдадориҳои ҳамсарон барои таъминоти якдигар
Обязательная доля в наследстве	– ҳиссаи ҳатмӣ дар мерос
Обязательные платежи	– пардохтҳои ҳатмӣ
Обязанности граждан	– уҳдадориҳои шаҳрвандон
Обязанности родителей	– уҳдадориҳои падару модар
Обязанность солидарная	– уҳдадории муштарак
Обязанность субъективная	– уҳдадории субъективӣ
Обязанность юридическая	– уҳдадории ҳуқуқӣ
Обязательная доля	– ҳиссаи ҳатмӣ
Обязательная юрисдикция	– юрисдиксияи ҳатмӣ
Обязательное голосование	– овоздиҳии ҳатмӣ
Обязательное постановление	– қарори ҳатмӣ
Обязательное страхование	– бимаи ҳатмӣ
Обязательное медицинское страхование	– бимаи ҳатмии тиббӣ
Обязательное распоряжение	– амри ҳатмӣ
Обязательные правила	– қоидаҳои ҳатмӣ
Обязательные работы	– корҳои ҳатмӣ
Обязательство	– уҳдадорӣ
Обязательства алиментные	– уҳдадориҳои алиментӣ
Обязательства внедоговорные	– уҳдадориҳои ғайришартномавӣ

Обязательства вследствие неосновательного обогащения	– ухдадорихое, ки аз дорошавии беасос ба миён меоянд
Обязательства вследствие причинении вреда	– ухдадорихо дар натиҷаи зараррасонӣ
Обязательства вытекающие вследствие причинения вреда	– ухдадорихое, ки дар натиҷаи расонидани зарар ба миён меоянд
Обязательства долевые	– ухдадорихои ҳиссагӣ
Обязательства супругов	– ухдадорихои ҳамсарон
Обязательство договорное	– ухдадории шартномавӣ
Обязательство залоговое	– ухдадории гаравӣ
Обязательство казначейское	– ухдадории хазинавӣ
Обязательство по договору	– ухдадорӣ аз рӯи шартнома
Обязательство солидарное	– ухдадории муштарақ
Обязательство условное	– ухдадории шартӣ
Обязательство чрезмерное	– ухдадории беандоза
Объединение	– иттиҳодия
Объединённый	– муттаҳидкардашуда
Обязанный	– ухдадор
Обязательные пенсионные накопления	– захираҳои ҳатмии нафақавӣ
Обязательные платежи	– пардохтҳои ҳатмӣ
Обязательный аудит	– аудити ҳатмӣ
Обязательный контроль	– назорати ҳатмӣ
Обязательный пай	– сахми ҳатмӣ, ҳиссаи ҳатмӣ
Обязательный референдум	– райъпурсии ҳатмӣ
Обязательственное право	– ҳуқуқи ухдадорӣ
Овладение	– ба даст даровардан, забт кардан, аз худ кардан
Оглашение документа	– ҳуҷҷатро хонда додан
Оглашение приговора	– эълон кардани ҳукм, хонда додани ҳукм
Оглашение тайны	– ошкор намудани сир
Оглашение	– эълон кардан, хонда додан
Огнестрельное оружие	– силоҳи оташфишон
Оговор	– бухтон, тухмат
Оговорка	– эзоҳ, шарҳ, тавзеҳот
Оговорка аккредитивная	– тавзеҳоти аккредитивӣ, эзоҳи аккредитивӣ
Оговорка налоговая	– тавзеҳоти андоз, эзоҳи андоз
Оговорка патентная	– тавзеҳоти патентӣ
Оговорка страховая	– тавзеҳоти бимавӣ
Оговорка инфляционная	– эзоҳи беқурбшавии пул, тавзеҳоти беқурбшавии пул
Оговорка к международному договору	– тавзеҳот ба шартномаи байналмилалӣ
Оговорка о забастовке	– тавзеҳот оид ба корпартоӣ
Оговорки вексельные	– эзоҳҳои векселӣ, тавзеҳотҳои векселӣ
Ограничение	– маҳдудият, маҳдуд кардан
Ограничение прав	– маҳдудияти ҳуқуқ
Ограничения	– маҳдуд кардан, маҳдудият
Ограниченный	– маҳдуд
Ограбление	– ғорат кардан
Ограбленный	– ғоратшуда
Оградить от нападок	– аз ҳуҷумҳо эмин гардонидан
Ограничения бюджетные	– маҳдуд кардани бучет
Ограничения валютные	– маҳдудкунии асъорӣ
Ограничения дарения	– маҳдуд кардани тухфа (ҳадя, бахшиш)
Ограничения дееспособности гражданина	– маҳдуд кардани қобилияти амалкунии шаҳрванд

Ограничения законодательные	– махдудияти қонунӣ
Ограничения кредитные	– махдудияти кредитӣ
Ограничения по военной службе	– махдудият дар хизмати ҳарбӣ
Ограничения прав человека	– махдуд кардани ҳуқуқи инсон
Ограничения правоспособности	– махдуд кардани қобилияти ҳуқуқдорӣ
Ограничения правоспособности юридического лица	– махдуд кардани қобилияти ҳуқуқи шахсони ҳуқуқӣ
Ограничения президентского срока	– махдуд кардани муҳлати президентӣ
Ограничения родительских прав	– махдуд кардани ҳуқуқҳои падару модар
Ограничения свободы	– махдуд кардани озодӣ
Ограниченная монархия	– шоҳигарии махдуд
Ограниченная ответственность	– ҷавобгарии махдуд
Ограниченное партнерство	– ҳамкориҳои махдуд
Ограниченные вещные права	– ҳуқуқҳои махдуди ашёӣ
Ограничительная мера	– чораи махдудкунанда
Ограничительное толкование	– тафсири махдуд
Огульно обвинять	– беасос айбдор кардан
Огульность	– бедалелӣ
Огульный	– беасос, бедалел
Одинокий	– мучаррад, танҳо
Одинокчество	– мучаррадӣ, танҳоӣ
Одинокная камера	– ҳуҷраи яккасаи ҳабсхона, камераи яккаса
Однозначность	– ҳаммаъноӣ
Однозначный	– ҳаммаъно
Одномандатные округа	– ҳавзаҳои якмандата
Однопалатная система	– низоми якпалатавӣ
Однопартийная система	– низоми якҳизба
Однопартийность	– яккаҳизбӣ
Однополый	– якҷинса
Однородность	– ҳамҷинсӣ, монандӣ, якхела будан
Однородные преступления	– ҷиноятҳои якхела
Однородные товары	– молҳои якхела
Однородный	– якхела, монанд, ҳамҷинс
Односторонний	– яктарафа
Односторонний акт	– санади яктарафа
Односторонний договор	– шартномаи яктарафа
Одностороннее решение	– ҳалли яктарафа
Односторонность	– яктарафагӣ
Односторонняя сделка	– аҳди яктарафа
Одобрение	– тасдиқ кардан, розӣ шудан, маъқулдонӣ
Одобрение по умолчанию	– маъқулдонии худ аз худ
Одолжение	– қарздиҳӣ, қарз додан
Одурманывающие вещества	– моддаҳои гарангкунанда
Одурманить	– гаранг кардан
Ознакомление с делом	– шинос шудан бо парванда
Оказать сопротивление	– муқобилат кардан, муқобилият нишон додан
Оказаться в опасности	– дучори хатар гардидан, дар хатар мондан
Оказывать вооруженное сопротивление	– бо силоҳ муқобилат кардан, муқобилати мусаллаҳона
Оклеветанный	– туҳматзада, бадномшуда
Оклад	– маош, моҳона
Оккупант	– истилогар, забткунанда
Оккупация	– истило, ишғол, забт

Окружающая среда	– мухити зист
Оклеветать	– туҳмат кардан
Окончание следствия	– хотима ёфтани тафтиш, анҷом ёфтани тафтиш
Окончание предварительного следствия	– хотима ёфтани тафтиши пешакӣ, анҷом ёфтани тафтиши пешакӣ
Окончательная цена	– нархи ниҳой
Окончательный приговор	– ҳукми қатъӣ
Оккупация военная	– ғасби ҳарбӣ
Оконченное преступление	– ҷинояти баохиррасида
Олигархия	– ҳукмронии мутлак, ҳукмронӣ
Олигополия	– олигополия
Омбудсман	– омбудсман, ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон
Онкольная сделка	– аҳди онколӣ (тоталабкунӣ)
Опасность общественная как признак преступления	– хавфнокии ҷамъиятӣ ҳамчун аломати ҷиноят
Опасный	– хавфнок, хатарнок
Опасный производственный фактор	– омили хатарноки истехсоли
Опасность	– хатар, хавф
Опасные грузы	– борҳои хатарнок
Опасный преступник	– ҷинояткори хавфнок
Опасный элемент	– унсури хатарнок
Оптимист	– хушбин
Оптимизм	– хушбинӣ, хушбинона
Опека	– васоят, васигӣ
Опека психического больного	– васояти шахси гирифтори бемории рӯҳӣ
Опека над детьми	– васояти кӯдакон
Опека над малолетними детьми	– васояти кӯдакони хурдсол
Опека международная	– васояти байналмилалӣ
Опека над несовершеннолетними	– васояти ноболиғон
Опекун в гражданских правоотношениях	– васӣ дар муносибатҳои маданӣ
Опекун	– васӣ
Опекунский совет	– шӯрои васоят
Опекунское право	– ҳуқуқи васоятӣ
Опекунство	– васоят
Опекунствовать	– васигӣ кардан
Оперативная проверочная закупка	– харидории санчишии оперативӣ
Оперативно-розыскная деятельность	– фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ
Оперативно-розыскные мероприятия	– чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ
Оперативное внедрение	– воридсозии оперативӣ
Оперативное наблюдение	– мушоҳидаи оперативӣ
Оперативное отождествление личности и иных объектов	– ҳаммонандкунии оперативии шахсият ва объектҳои дигар
Оперативное управление	– идораи оперативӣ
Оперативный	– оперативӣ, фаврӣ, таъчилӣ
Оперативный лизинг	– иҷораи молиявии оперативӣ
Оперативный опрос	– пурсиши фаврӣ
Оперативный сбор образцов для сравнительного исследования	– ҷамъоварии фаврии намунаҳо барои таҳқиқи муқоисавӣ
Оперативный эксперимент	– эксперименти оперативӣ, санчиши оперативӣ
Операции депозитные	– амалиётҳои депозитӣ
Операции переводные	– амалиётҳои интиқолӣ
Операция	– амалиёт

Операция по борьбе с терроризмом	– амалиёт оид ба мубориза бо терроризм
Операции эмиссионные	– амалиётҳои эмиссионӣ
Операционные расходы	– хароҷотҳои муомилотӣ
Опий	– тарёк, афюн
Опийный мак	– кӯкнор
Описательная часть приговора	– қисми тасвирии ҳукм
Опись	– ба рӯйхат гирифтани, рӯйхат
Опись имущества	– рӯйхати молу мулк
Опиум	– тарёк, афюн
Оплата	– пардохт
Оплата труда	– пардохти меҳнат
Оплата труда за вынужденный невыход на работу	– пардохти меҳнати рӯзҳои аз зарурат ба кор набаромадан
Оплата чека	– пардохти чек
Оплачиваемый отпуск	– рухсатии пулакӣ, рухсатии бомаош
Опознание	– шинохтан
Опознавательная засечка	– аломатҳои фарқкунӣ, аломатҳои шиносӣ
Опозорить	– беобрӯ (расво, шарманда) кардан
Оппозиционер	– муҳолиф
Оппозиционные настроения	– рӯҳияҳои муҳолиф
Оппозиция	– муҳолифат, муҳолифин
Оппозиция парламентская	– муҳолифини парлумонӣ
Оппонент	– оппонент, муътариз
Оправдание	– сафедкунӣ
Оправданный по суду	– бо роҳи суд сафедшуда
Оправдательный документ	– ҳуҷҷати сафедкунанда
Оправдательный приговор	– ҳукми сафедкунанда
Оправдать	– сафед кардан, бегуноҳ донистан
Оправдать доверие	– сазовори боварӣ будан
Оправдать подсудимого	– судшавандаро сафед кардан
Опытный	– таҷрибанок, таҷрибадор
Оправдывающее обстоятельство	– ҳолати сафедкунанда
Оппортунизм	– оппортунизм, созишкор
Определение	– таъинот
Определение о приостановлении дела	– таъинот дар бораи боздоштани парванда
Опорочение	– бадном кардан
Опороченный	– бадном
Опороченный по суду	– ба воситаи суд бадномшуда
Опозоренный	– расвошуда, шармандашуда
Определение частное	– таъиноти хусусӣ
Определение меры наказания	– муайян кардани чораи ҷазо
Определение суда	– таъиноти суд
Определение кассационной инстанции	– таъиноти марҳилаи кассатсионӣ
Определение об изменении меры пресечения	– таъинот дар бораи тағйири чораҳои пешгирӣ (эҳтиётӣ)
Определение о предании суду	– таъинот дар бораи ба суд додан
Определение о прекращении дела	– таъинот дар бораи қатъ кардани парванда
Определение о преостановлении дела	– таъинот дар бораи боздоштани парванда
Определение судебное	– таъиноти судӣ
Определительные признаки	– аломатҳои муайянкунанда
Опровержение	– рад кардан, раддия
Опровержение клеветы	– рад кардани тухмат
Опрос	– пурсиш, раъйпурсӣ

Опросный лист	– пурсишнома
Опротестование	– эътироз, мансух кардан
Опротестование векселя	– мансух кардани вексел
Опиекурильная	– тарёкхона
Определённый	– муайян
Опротестование приговора суда	– аз болои ҳукми суд эътироз кардан
Оптант	– оптант (шахсе, ки ҳақ дорад раияти мамлакати дигар шавад)
Оптимальные условия	– шароити муносиб
Оптовая продажа	– фурӯши яклухт
Оптовая торговля	– савдои яклухт
Оптовая цена	– нархи яклухт
Опубликование	– интишор кардан
Опубликование закона	– интишори қонун
Опутать долгами	– ба қарз ғӯтондан
Опутать интригами	– ба доми фитна андохтан
Опцион	– опсион
Опционная сделка	– аҳди опсионӣ
Опционный контракт	– қарордоди опсионӣ
Опытный	– таҷрибадор
Опьянение	– мастшавӣ
Орган	– мақомот, узв, ниҳод,
Орган дознания	– мақомоти таҳқиқи ибтидоӣ
Орган местного самоуправления	– мақомоти худидоракунии маҳаллӣ
Орган следствия	– мақомоти тафтиш
Орган юстиции	– мақомоти адлия
Орган юридического лица	– мақоми шахси ҳуқуқӣ
Организатор	– ташкилотгар, ташкилқунанда
Организаторы преступления	– ташкилқунандағони ҷиноят, ташкилотчиёни ҷиноят
Организация	– ташкилот
Организм	– организм, бадан, тан
Организованная преступная группа	– гурӯҳи ҷиноятқорони муташаккил
Организатор преступления	– ташкилқунандаи ҷиноят
Организация Объединенных Наций (ООН)	– Созмони Милали Муттаҳид (СММ)
Организованная группа	– гурӯҳи муташаккил
Организованная преступность	– ҷиноятқорӣ муташаккил
Организованно	– муташаккилона
Организованный	– муташаккил
Организованный рынок ценных бумаг	– бозори муташаккили қоғазҳои қиматнок
Организирующий	– ташкилдиханда
Органы	– мақомот
Органы государства	– мақомотҳои давлатӣ
Органы государственного управления	– мақомотҳои идоракунии давлатӣ
Органы государственной безопасности	– мақомотҳои амнияти (беҳатарии) давлатӣ
Органы государственной власти	– мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ
Органы законодательные	– мақомотҳои қонунгузор
Органы исполнительной власти	– мақомотҳои ҳокимияти иҷроия
Органы исполнительной власти единоначальные	– мақомотҳои ҳокимияти иҷроияи яккасардорӣ
Органы исполнительной власти коллегиальные	– мақомотҳои ҳокимияти иҷроияи дастачамӣ
Органы конституционной юстиции	– мақомотҳои адлияи конституционӣ
Органы местного самоуправления	– мақомотҳои худидоракунии маҳаллӣ

Органы местного самоуправления представительные	– мақомотҳои худидоракунии маҳаллии – намояндагӣ
Органы опеки и попечительства	– мақомотҳои васоят ва парастор
Органы осуществляющие оперативно-розыскную деятельность	– мақомотҳои амаликунандаи фаъолияти фаврӣ-чустучӯӣ
Органы правоохранительные	– мақомотҳои ҳифзи ҳуқуқ
Органы предварительного следствия	– мақомотҳои тафтиши пешакӣ
Органы расследования	– мақомотҳои тафтишот
Орден	– орден, нишон
Ордер	– амр, фармон, ордер, варақа
Ордер на арест	– амри ҳабс, ордер барои ҳабс, иҷозати ҳабс
Ордер на жилое помещение	– ордери хонаи истиқоматӣ
Ордерная ценная бумага	– қоғазҳои қиматноки ордери
Ординатор	– ординатор
Орудия преступления	– олоти ҷиноят
Оружие	– силоҳ, аслиҳа
Оружие огнестрельное	– силоҳи оташфишон
Осведомитель	– хабаркаш, хабаррасон
Осведомленность	– бохабарӣ, хабардорӣ, воқиф будан, огоҳ будан
Освидетельствование	– тасдиқ кардан, шохидӣ додан, шаҳодаткунонӣ
Освидетельствование документа	– тасдиқ кардани ҳуччат
Освободить заключенного	– маҳбусро озод кардан
Освобождение от занимаемой должности	– аз вазифа озод кардан
Освобождение	– озод кардан, озодшавӣ
Освобождение досрочное	– пеш аз муҳлат озод кардан
Освобождение от наказания	– аз ҷазо озод кардан
Освобождение от отбывания наказания	– озод кардан аз адои ҷазо
Освобождение от уголовной ответственности	– озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ
Освобождение от уплаты задолженности по алиментам	– озод кардан аз пардохти қарзи алимент
Освобождение условно-досрочное	– шартан пеш аз муҳлат озод кардан
Освобождённый	– озодшуда
Осиротелые дети	– бачаҳои бепарастормонда
Осквернённый	– палид, ҳаром, касиф, мурдор
Осквернить	– ҳаром кардан
Осквернение	– ҳаромкорӣ
Осквернитель	– ҳаромкунанда
Оскорбить	– таҳқир кардан
Оскорбитель	– таҳқиркунанда, озордиҳанда, дашном- диҳанда
Оскорбить действием	– бо амали хеш таҳқир кардан
Оскорбительный	– таҳқиромез
Оскорбить чье-либо самолюбие	– ба иззати нафси касе расидан
Оскорбление	– дашном, таҳқир
Оскорбление в печати	– дар матбуот таҳқир кардан
Оскорбление военнослужащего	– таҳқир кардани хизматчии ҳарбӣ
Оскорбление действием	– бо кирдор таҳқир кардан
Оскорбление подчиненным начальника	– сардорро таҳқир кардани шахси тобеъ
Оскорбление представителя власти	– таҳқир кардани намояндаи ҳокимият
Оскорбление словами	– дашноми шифохӣ, таҳқир бо суҳан
Оскорблённый	– таҳқиршуда
Оскудение	– камбағалшавӣ, бенавошавӣ
Ослабить наказание	– ҷазоро сабук кардан

Ославить	– бадном кардан
Осложнение	– мураккаб кардан, мушкил кардан, душвор кардан
Ослушание	– гапгардонӣ, саркашӣ
Ослушаться приказания	– ба фармон итоат накардан
Осмотр	– муоина, аз назар гузаронидан
Осмотр следственный	– азназаргузаронии тафтишотӣ
Осмотр вещественных доказательств	– аз назар гузаронидани далелҳои шайъӣ
Осмотр места преступления	– аз назар гузаронидани маҳалли (ҷои) ҷиноят
Осмотр места происшествия	– аз назар гузаронидани ҷои ҳодиса
Осмотр на месте	– дар маҳал аз назар гузаронидан
Осмотр трупа	– аз назар гузаронидани часад
Осмотрительность	– эҳтиёткорӣ, мулоҳизакорӣ, дурандешӣ
Осмотрщик	– назоратгар
Осмысление событий	– дарк кардани ҳодисаҳо
Осмысленно	– бошууруна, даркнамуда
Осмысленный ответ	– ҷавоби бомаънӣ
Осмыслить происшествие	– ҳодисаро фаҳмидан, ҳодисаро дарк намудан
Основа	– асос, таҳкурсӣ, бунёд, замина
Основания	– асосҳо
Основания возникновения гражданских прав и обязанностей	– асосҳои ба вучуд омадани ҳуқуқ ва уҳдадорихои маданӣ
Основания возникновения обязательств	– асосҳои ба вучуд омадани уҳдадорихо
Основания для признания завещания недействительным	– асосҳо барои безътибор донистани васият
Основания изменения и расторжения договора	– асосҳои тағйир ёфтани ва бекор кардани шартнома
Основания лишения родительских прав	– асосҳои маҳрум кардан аз ҳуқуқи падару модарӣ
Основания признания недействительности сделок	– асосҳои безътибор донистани аҳдҳо
Основания освобождения от уголовного наказания	– асосҳои озод кардан аз ҷазои ҷиноятӣ
Основания освобождения от уголовной ответственности	– асосҳои озод кардан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ
Основания ответственности за нарушение обязательства	– асосҳои ҷавобгарӣ барои вайрон кардани уҳдадорӣ
Основания ответственности за причинение вреда	– асосҳои ҷавобгарӣ барои зарари расонидашуда
Основания отмены ограничения родительских прав	– асосҳои бекор кардани маҳдудкунии ҳуқуқҳои падарию модарӣ
Основания отмены усыновления	– асосҳои бекор кардани фарзандхонӣ
Основания прекращения алиментных обязательств	– асосҳои қатъгардонии уҳдадорихои алиментӣ

(идома дорад)

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ СОҲТОРИ ДАВЛАТӢ, МАҚОМОТИ СУДӢ ВА ҲИФЗИ ҲУҚУҚ

Давлату ҳукумати Тоҷикистон дар идомаи сиёсати хирадмандона ва вусъатбахши худ пайомадҳои нав дар соҳаи қонунгузорӣ ва дигар соҳаҳои гуногуни ҷомеа амалӣ карда истодааст, ки беш аз пеш мавқеи қонун ва таъмини кафолати ҳуқуқи инсонро устувор менамояд. Аз ин ҷониб, дар қонунгузори соҳаи сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ дар семоҳаи сеюми соли 2016 аз тарафи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тартиби ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ ба як қатор қонуну кодексҳои амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шуд. Аз ҷумла,

Тағйирот ба **Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи вазъи ҳуқуқии узви Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (аз 6 августи соли 2001)** тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

1. Аз қисми дуюми моддаи 1 ва қисми сеюми моддаи 11 калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд.

2. Моддаи 31 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«Моддаи 31. Савганди узви Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намояндагон.

Узви Маҷлиси миллӣ ва вакили Маҷлиси намояндагон баъди интихоб ё таъин шудан дар иҷлосияи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагон ба халқи Тоҷикистон савганд ёд мекунанд:

«Ҳамчун узви Маҷлиси миллии (вакили Маҷлиси намояндагони) Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо дарки масъулият ба халқи Тоҷикистон савганд ёд мекунам, ки манфиатҳои миллат ва давлатро аз ҳама боло гузошта, фаъолияти худро дар асоси Конституция ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ намуда, тамоми неру, дониш ва таҷрибаамро барои рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии кишвар, таҳкими ваҳдати миллӣ ва истиқлолияти давлатӣ, таъмини ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд равона сохта, дар таҳия ва қабули қонунҳо содиқона ва поквичдонона иштирок менамоям.»

3. Дар қисми якуми моддаи 4:

– банди 4) дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«4) эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳукми айбдоркунандаи суд;»;

– банди 6) бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«6) соҳиб шудан ба шаҳрвандии давлати дигар;»;

– бандҳои 6), 7 ва 8) мувофиқан бандҳои 7), 8 ва 9) ҳисобида шуданд.

4. Ҷумлаи дуюми қисми якуми моддаи 27 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Манзили истиқоматии мазкур аз ҷониби вакили Маҷлиси намояндагон баъди қатъи ваколати вакилиаш дар муҳлати як моҳ супорида мешавад.».

Тағйирот ба **Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (аз 19 апрели соли 2000):**

1. Аз матни Қонуни конституционии мазкур калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд.

2. Қисми дуюми моддаи 1 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«2. Маҷлиси Олӣ фаъолияти худро мутобиқи Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни конституционии мазкур ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамояд.».

3. Дар моддаи 6 калимаи «мушовири давлати Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сиёсати ҳуқуқӣ-намояндаи комилҳуқуқи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба калимаҳои «Ёрдамчии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ

– Намояндаи ваколатдори Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» иваз карда шуданд.

4. Дар қисми панҷуми моддаи 7 калимаҳои «ба қувваи қонунӣ даромадани ҳукми айбдоркунандаи суд, қатъи шаҳрвандӣ,» ба калимаҳои «эътибори қонуни пайдо кардани ҳукми айбдоркунандаи суд, қатъи шаҳрвандӣ, соҳиб шудан ба шаҳрвандии давлати дигар,» иваз карда шуданд.

5. Дар моддаи 19:

– аз банди 5 қисми якум калимаҳои «, Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» хорич карда шуданд;

– дар қисми сеюм калимаи «қаламрави» ба калимаи «худуди» иваз карда шуданд.

6. Дар моддаи 36:

– аз банди 17) қисми якум калимаҳои «, Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» хорич карда шуданд.

– ба қисми сеюм пас аз калимаҳои «дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» калимаҳои «, Ваколатдор оид ба ҳуқуқи кӯдак дар Ҷумҳурии Тоҷикистон,» илова карда шуданд.

7. Дар қисми дуюми моддаи 60 калимаҳои «се ду» ба калимаҳои «чор се» иваз карда шуданд.

8. Дар моддаи 70 калимаҳои «ин қонуни конститусионӣ» ба калимаҳои «Қонуни конститусионии мазкур» иваз карда шуданд.

Ба **Қонуни конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» (аз 12 майи соли 2001)** тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд.

1. Ба моддаи 7 қисми дуюм бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«2. Аъзои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон шахсоне шуда метавонанд, ки танҳо шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дошта бошанд.»

2. Ба моддаи 8 қисми сеюм ва чорум бо мазмуни зерин илова карда шуданд:

«3. Аъзои Ҳукумат баъди аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъин шудан ва тасдиқ гардидани фармон дар ҷаласаи якҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон савганд ёд мекунанд:

«Ҳамчун аъзои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо дарки масъулият ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон савганд ёд мекунам, ки манфиатҳои миллат ва давлатро аз ҳама боло гузошта, тамоми неру ва дониши худро барои рушди иқтисодию иҷтимоии Тоҷикистон содиқона ва покқичдона сарф намуда, Конститутсия, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва амру фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистонро қатъиян риоя мекунам, адолат ва қонуниятро сарчашмаи фаъолияти худ қарор дода, ба хоҳири дар арсаи байналмилалӣ боз ҳам баланд бардоштани

шухрати ватанам софдилона хизмат менамоем.»

4. Макон ва тартиби баргузории савганддокунии аъзои Ҳукуматро ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамоем.»

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 июни соли 2011 «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳабс нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» (аз 15 марти соли 2016, №1282) тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд:

1. Қисми 2 моддаи 9 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«2. Дар изоляторҳои (тавқиғоҳҳои) нигоҳдории муваққатӣ гумонбаршудагон, айбдоршавандагон, ва судшавандагоне, ки нисбати онҳо ҷораи пешгирии дар ҳабс нигоҳ доштан татбиқ карда шудааст, набояд зиёда аз се шабонарӯз нигоҳ дошта шаванд, ба истиснои ҳолатҳои, ки дар қисми 1 моддаи 13 Қонуни мазкур пешбинӣ шудаанд.»

2. Моддаи 9¹ бо мазмуни зайл илова карда шуд:

«Моддаи 9¹. Бақайдгирии ҷойгиркунӣ дар изоляторҳои (тавқиғоҳҳои) нигоҳдории муваққатӣ

1. Ҳангоми дар изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатӣ ҷойгир кардани гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшавандае, ки дастгир карда шудааст, шахси масъули изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатӣ дар китоби бақайдгирии шахсони дар изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатӣ нигоҳдошташаванда бояд маълумотҳои зеринро қайд намояд:

– насаб, ном, номи падар ва маълумотҳои дигар оид ба шахсияти дастгиршуда;

– сана ва вақти ҷойгир кардани дастгиршуда дар изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатӣ;

– насаб, ном, номи падар, вазифа ва рутбаи кормандон ва шахсони мансабдори мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, ки дар анҷом додани амалиёти дастгиркунӣ иштирок кардаанд;

– асос барои ҷойгир кардан дар изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатӣ (рақам ва санаи протоколи дастгиркунӣ, қарори (таъиноти, ҳукми) мақоми пешбурди муруфиаи ҷиноятӣ бо нишон додани насаб, ном ва номи падар, вазифа ва рутбаи шахсе, ки ин ҳуҷҷатҳоро тартиб додааст ё қабул намудааст);

– чинояте, ки шахс барои содир кардани он гумонбар дониста ё айбдор карда шудааст ё ин ки маҳкум гардидааст;

– натиҷаи муоинаи тиббӣ;

– сана ва вақти аз дастгиркунӣ ва ҷои нигоҳдории дастгиршуда хабардор намудани аъзои болиғи оила ё хешованди наздики ӯ;

– насаб, ном, номи падар, вазифа, рутба ва имзои шахси масъуле, ки дастгиршударо барои ҷойгир кардан дар изолятори (тавқифгоҳи) нигоҳдории муваққатӣ қабул намуда, маълумотҳои дар моддаи мазкур пешбинишударо ба расмият даровардааст;

– сана ва вақти ба изолятори (тавқифгоҳи) тафтишотӣ гузаронидан ё озод кардани дастгиршуда бо нишон додани асос барои озод кардан.

2. Шахси дастгиршуда ва ҳимоятгари ӯ ҳуқуқ доранд бо маълумотҳои сабтгардида дар хусуси бақайдгирии ҷойгиркунӣ шинос шаванд, оид ба ворид намудани тағйирот ё илова ба он дархост намоянд.».

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи адвокатура ва фаъолияти адвокатӣ» (аз 18 март соли 2015)

Дар қисми 1 моддаи 45 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи адвокатура ва фаъолияти адвокатӣ» калимаҳои «як сол» ба калимаҳои «понздаҳ моҳ» иваз карда шуд.

Ба Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

1. Дар моддаи 472:

– дар санксияи қисми 1 калимаҳои «аз се то ҳафт» ба калимаҳои «аз ҳафт то дувоздаҳ» иваз карда шуданд;

– дар санксияи қисми 2 калимаҳои «аз даҳ то понздаҳ» ба калимаҳои «аз бист то сӣ» иваз карда шуданд.

2. Дар санксияи моддаи 570 калимаҳои «аз як то се» ба калимаҳои «аз даҳ то бист» иваз карда шуданд.

3. Дар санксияи қисми 2 моддаи 572 калимаҳои «аз даҳ то бист» ва «аз сӣ то чил» мувофиқан ба калимаҳои «аз бист то сӣ» ва «аз чил то панҷоҳ» иваз карда шуданд.

4. Дар санксияи моддаи 573 калимаҳои «аз се то панҷ» ба калимаҳои «аз панҷ то даҳ» иваз карда шуданд.

5. Дар санксияи моддаи 574 калимаҳои «аз ҳафт то даҳ» ба калимаҳои «аз даҳ то бист» иваз карда шуданд.

6. Дар санксияи моддаи 575 калимаҳои «аз даҳ то бист» ба калимаҳои «аз бист то сӣ» иваз карда шуданд.

7. Дар санксияи моддаи 576 калимаҳои «аз се то ҳафт» ба калимаҳои «аз панҷ то даҳ» иваз карда шуданд.

8. Дар санксияи моддаи 577 калимаҳои «ба шахсони воқеӣ шахсони мансабдор ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи аз нисф то дукаратаи» ба калимаҳои «ба шахсони воқеӣ ва шахсони мансабдор ба андозаи аз нисф то яккарата ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи аз як то дукаратаи» иваз карда шуданд.

9. Дар моддаи 578:

– дар санксияи қисми 1 калимаҳои «ба шахсони воқеӣ, шахсони мансабдор ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи аз нисф то дукаратаи» ба калимаҳои «ба шахсони воқеӣ ва шахсони мансабдор ба андозаи аз нисф то яккарата ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи аз як то дукаратаи» иваз карда шуданд.

– дар санксияи қисми 2 калимаҳои «ба шахсони воқеӣ, шахсони мансабдор ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи аз нисф то дукаратаи» ба калимаҳои «ба шахсони воқеӣ ва шахсони мансабдор ба андозаи аз нисф то яккарата ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи аз як то дукаратаи» иваз карда шуданд.

– дар санксияи қисми 3 калимаҳои «аз як то се» ба калимаҳои «аз панҷ то то даҳ» иваз карда шуданд.

– дар санксияи қисми 4 калимаҳои «аз панҷ то даҳ» ба калимаҳои «аз даҳ то бист» иваз карда шуданд.

10. Дар санксияи моддаи 579 калимаҳои «аз сӣ то чил» ва «аз дусад то сесад» мувофиқан ба калимаҳои «аз чил то панҷоҳ» ва «аз сесад то чорсад» иваз карда шуданд.

11. Дар санксияи моддаи 580 калимаҳои «аз панҷ то даҳ», «аз бист то сӣ» мувофиқан ба калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз дусад то дусад панҷоҳ» иваз карда шуданд.

12. Дар санксияи моддаи 581 калимаҳои «аз панҷ то даҳ» ба калимаҳои «аз даҳ то бист» иваз карда шуданд.

13. Дар моддаи 582:

– дар санксияи қисми 1 калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз сӣ то чил» ва «аз дусад то сесад» мувофиқан ба калимаҳои «аз бист то сӣ», «аз чил то панҷоҳ» ва «аз дусад то дусад панҷоҳ» иваз карда шуданд.

– дар санксияи қисми 2 калимаҳои «аз се то панҷ» ва «аз даҳ то бист» мувофиқан ба ка-

лимаҳои «аз даҳ то бист», «аз бист то сӣ» иваз карда шуданд.

14. Дар санксияи моддаи 583 калимаҳои «аз ҳафт то даҳ», «аз сӣ то чил» ва «аз сад то сесад» мувофиқан ба калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз чил то панҷоҳ» ва «аз дусад то дусаду панҷоҳ» иваз карда шуданд.

15. Моддаи 584 хориҷ карда шуд.

16. Дар моддаи 585:

– дар санксияи қисми 1 калимаи «нисф» ба калимаи «як» иваз карда шуд;

– дар санксияи қисми 2 калимаҳои «аз се то панҷ», «аз ҳафт то даҳ» ва «аз панҷоҳ то сад» мувофиқан ба калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз бист то бисту панҷ» ва «аз сад то яксаду панҷоҳ» иваз карда шуданд.

17. Дар санксияи моддаи 586 калимаҳои «аз се то панҷ», «аз ҳафт то даҳ» ва «аз панҷоҳ то сад» мувофиқан ба калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз бист то бисту панҷ» ва «аз сад то яксаду панҷоҳ» иваз карда шуданд.

18. Дар санксияи моддаи 587 калимаҳои «аз панҷ то даҳ», «аз понздаҳ то бист» ва «аз сад то дусад» мувофиқан ба калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз бист то бисту панҷ» ва «аз яксаду панҷоҳ то дусаду панҷоҳ» иваз карда шуданд.

19. Дар санксияи моддаи 588 калимаҳои «аз се то ҳафт», «аз бист то сӣ» ва «аз панҷоҳ то сад» мувофиқан ба калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз сӣ то чил» ва «аз сад то яксаду панҷоҳ» иваз карда шуданд.

20. Дар санксияи моддаи 589 калимаҳои «аз панҷ то даҳ», «аз даҳ то бист» ва «аз панҷоҳ то сад» мувофиқан ба калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз бист то бисту панҷ» ва «аз дусад то дусаду панҷоҳ» иваз карда шуданд.

21. Дар санксияи моддаи 590 калимаҳои «аз ду то се», «аз даҳ то бист» ва «аз панҷоҳ то сад» мувофиқан ба калимаҳои «аз даҳ то бист», «аз бист то бисту панҷ» ва «аз сад то яксаду панҷоҳ» иваз карда шуданд.

22. Дар санксияи моддаи 591 калимаҳои «аз даҳ то бист» ва «аз панҷоҳ то сад» мувофиқан ба калимаҳои «аз бист то бисту панҷ» ва «аз сад то яксаду панҷоҳ» иваз карда шуданд.

23. Дар санксияи моддаи 592 калимаҳои «аз даҳ як то нисфи» ба калимаҳои «аз нисф то яккаратаи» иваз карда шуданд.

24. Дар моддаи 593:

– дар санксияи қисми 1 калимаҳои «ба шахсони воқеӣ, шахсони мансабдор ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи» ба калимаҳои «ба шах-

сони воқеӣ ва шахсони мансабдор ба андозаи аз нисф то яккарата ва шахсони ҳуқуқӣ» иваз карда шуданд.

– дар санксияи қисми 2 калимаҳои «аз панҷ то даҳ» ба калимаҳои «аз даҳ то бист» иваз карда шуданд.

25. Дар моддаи 594:

– дар санксияи қисми 1 калимаҳои «ба шахсони воқеӣ, шахсони мансабдор ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи» ба калимаҳои «ба шахсони воқеӣ ва шахсони мансабдор ба андозаи аз нисф то яккарата ва шахсони ҳуқуқӣ» иваз карда шуданд.

– дар санксияи қисми 2 калимаҳои «аз се то панҷ», «аз ҳафт то даҳ» ва «аз сад то яксаду панҷоҳ» мувофиқан ба калимаҳои «аз бист то бисту панҷ», «аз бисту панҷ то сӣ» ва «аз яксаду панҷоҳ то дусад» иваз карда шуданд.

26. Аз санксияи қисми 1 моддаи 595 калимаи «се» хориҷ карда шуд.

27. Аз санксияи моддаи 596 калимаи «се» хориҷ карда шуд.

28. Аз санксияи моддаи 597 калимаи «се» ва «бо мусодирази ашёи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ» хориҷ карда шуданд.

29. Санксияи моддаи 598 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«ба шахсони воқеӣ, шахсони мансабдор ва шахсони ҳуқуқӣ ба андозаи аз як то дукаратаи андоз ва пардохтҳои супориданашуда ҷарима таъин карда мешавад.»

30. Дар моддаи 602:

– матни модда қисми 1 ҳисобида шуда, рақамгузорӣ карда шуд;

– қисми 2 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«2. Барои аз ҷониби ташкилотҳои қарзи додани маблағҳои пулӣ барои пардохти даромад дар шакли музди меҳнат бе пешакӣ ба бучет аз ҷониби андозсупоранда (агентҳои андоз) гузаронидани маблағи андоз аз даромад ва андози иҷтимоие, ки ба ҳамин маблағҳои пулӣ алоқамандаст, ба шахсони мансабдор ба андозаи аз шаст то ҳаштод ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз яксаду шаст то яксаду ҳаштод нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъин карда шуд.»

31. Дар моддаи 615:

– дар номи модда пас аз калимаи «фискалӣ» калимаҳои «, терминалҳои электронӣ» илова карда шуданд;

– қисми 4 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«4. Барои саркашӣ намудан аз насби терминалҳои электронӣ ё рад кардани истифодабарии кортҳои пардохтани бонкӣ дар ҳисоббаробаркуниҳо,-

ба шахсони мансабдор ба андозаи аз то яксаду шаст, ба соҳибкорони инфиродие, ки дар асоси шаҳодатнома фаъолият менамоянд, аз яксаду шаст то яксаду ҳаштод ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз яксаду ҳаштод то дусад нишондиханда барои ҳисобҳо ҷарима таъин карда мешавад.»

32. Дар моддаи 616 рақамҳои «38, 47, 74, 76 ва 77» мувофиқан ба рақамҳои «19, 27, 54, 56 ва 57» иваз карда шуданд.

33. Ба диспозитсияи моддаи 618 пас аз калимаҳои «шахси ҳуқуқӣ» калимаҳои «ё ҳамчун иштирокчӣ ва ё саҳмдор ворид шудан ба шахси ҳуқуқӣ «илова карда шуданд.

34. Диспозитсияи моддаи 87 дар таҳрири зерин ифода шуд:

«Барои ғайриқонунӣ рад намудани барраси мурочиатҳо, бидуни сабабҳои узрнок риоя накардани тартибу мӯҳлати баррасии онҳо, қабул кардани қарори беасос, ки боиси вайронкунии ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ гардидааст, ҳангоми набудани аломати ҷиноят,-».

35. Дар ном ва диспозитсияи моддаи 92 калимаҳои «ноболиғоне» ва «ноболиғон» мувофиқан ба калимаҳои «кӯдаконе» ва «кӯдакон» иваз карда шуданд.

36. Ном ва диспозитсияи моддаи 93 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 93. Кирдорҳои ғайриқонунӣ ҳангоми фарзандхондӣ, тахти васоят (парасторӣ) ё ба оилаи (мураббии) парастор супоридани кӯдак

Барои содир намудани кирдорҳои ғайриқонунӣ ҳангоми фарзандхондӣ, тахти васоят (парасторӣ) ё ба оилаи (мураббии) парастор супоридани кӯдак,-».

37. Моддаи 313 дар таҳрири зерин ифода карда шуд.

«Моддаи 313. Идора намудани воситаи нақлиёт бо рақами қайди давлатии бегона ё рақами қалбакӣ, инчунин барои идора ба шахси дигар додани чунин воситаи нақлиёт

Барои идора намудани воситаи нақлиёт бо рақами қайди давлатии бегона ё рақами қалбакӣ, инчунин барои идора ба шахси дигар додани чунин воситаи нақлиёт,-

Ба андозаи аз даҳ то понздаҳ нишондиханда барои ҳисобҳо ҷарима ё маҳрум кардан аз

ҳуқуқи идора намудани воситаи нақлиёт ба муҳлати аз шаш моҳ то як сол таъин карда мешавад.

2. Қисми 2 моддаи 337 хориҷ карда шуд.

Ба Кодекси муурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

1. Аз қисми 4 моддаи 74 калимаҳои «аслӣ будани он рад карда нашавад ва» хориҷ карда шуда, калимаҳои «ба расмият дароварда» ба калимаҳои «тасдиқ (легализатсия) карда ё ба он апостил гузошта» иваз карда шуданд.

2. Ба қисми 1 моддаи 215 сархати шашум бо мазмуни зерин илова карда шуданд:

«– оид ба бистарикунони маҷбурии шахси гирифтори бемории сил ва таъини ташҳиси ҳатмӣ барои ошкор кардани бемории сил дар муассисаҳои махсуси тиббии зидди бемории сил;».

3. Ба қисми 1 моддаи 267 сархати нухум бо мазмуни зерин илова карда шуданд:

«– оид ба бистарикунони маҷбурии шахси гирифтори бемории сил ва таъини ташҳиси ҳатмӣ барои ошкор кардани бемории сил дар муассисаҳои махсуси тиббии зиддибемории сил;».

4. Боби 35 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«БОБИ 35¹. БИСТАРИКУНИИ МАҶБУРИИ ШАХС ДАР МУАССИСАҲОИ МАХСУСИ ТИББИ ЗИДДИ БЕМОРИИ СИЛ, ТАЪИНИ ТАШҲИСИ ҲАТМӢ БАРОИ ОШКОР КАРДАНИ БЕМОРИИ СИЛ ВА ТАБОБАТИ ОН

Моддаи 311¹. Пешниҳоди ариза дар бораи бистарикунони маҷбурии шахс дар муассисаҳои махсуси тиббии зидди бемории сил

1. Ариза оид ба бистарикунони маҷбурии шахси гирифтори шакли гузарандаи (батсиллярӣ) бемории сил, мунтазам вайронкунандаи низоми санитарияю эпидемиологӣ, ки тахти мушоҳидаи диспансерӣ қарор дорад, аз ҷониби роҳбари муассисаи махсуси тиббии зидди бемории сил ё аъзои оилаи бемор ба суди ҷойи истиқомати бемор ё маҳалли ҷойгиршавии муассисаи махсуси тиббии зидди бемории сил пешниҳод карда мешавад.

2. Ба ариза оид ба бистарикунони маҷбурий хулосаи асосноки комиссияи тиббии духтурон, ки роҳбари муассисаи махсуси тиббии

зидди бемории сил таъин кардааст, дар бораи зарурати ба низоми статсионарӣ ҷойгир кардани шахси гирифтори бемории сил замима карда шавад.

3. Маҷлиси судӣ дар бинои суд ё муассисаи махсуси тиббии зидди бемории сили низоми статсионарӣ баргузор мегардад. Дар ҳолати мавҷуд будани маълумоти муассисаи махсуси тиббии зидди бемории сил, ки тибқи он ҳузури шахси бемор дар толори суд бинобар хавфи сироят ёфтани атрофиён ғайриимкон мебошад, парванда дар муассисаи махсуси тиббии зидди бемории сили низоми статсионарӣ баррасӣ карда мешавад.

4. Шахси бемор ҳуқуқ дорад дар баррасии ариза оид ба бистарикунонии маҷбури шахсан иштирок намояд. Суд метавонад парвандаро оид ба бистарикунонии шахси гирифтори бемории сил дар ғойбиаш баррасӣ намояд, агар иштироки ӯ дар маҷлиси судӣ вобаста ба вазъи саломатиаш ғайриимкон бошад.

5. Ариза оид ба бистарикунонии маҷбури аз ҷониби суд дар муҳлати панҷ рӯз аз рӯзи оғози парванда бо иштироки прокурор, намояндаи муассисаи махсуси тиббии зидди бемории сил ё аъзои оилаи бемор, ки ба суд бо ариза ҷиҳати бистарикунонии маҷбурии шахси бемор муроҷиат кардааст ва шахсе, ки нисбати у масъалаи бистарикунонии маҷбури ҳал карда мешавад ё намояндаи ӯ баррасӣ мегардад.

Моддаи 311². Ҳалнома вобаста ба ариза дар бораи бистарикунонии маҷбурии шахс дар муассисаҳои махсуси тиббии зидди бемории сил

1. Аризаро оид ба бистарикунонии маҷбурии шахс дар муассисаҳои махсуси тиббии зидди бемории сил моҳиятан баррасӣ намуда, суд ҳалнома мебарорад, ки мутобиқи он ариза қонеъ гардонида ё рад карда мешавад.

2. Ҳалнома оид ба қонеъ гардонии ариза барои бистарикунонии маҷбурии шахс дар муассисаҳои махсуси тиббии зидди бемории сил асос мебошад.

Моддаи 311³. Таъини ташҳиси ҳатмӣ барои ошкор кардан ва табобатии бемории сил

1. Аризаи роҳбари муассисаи тиббӣ ё аъзои оилаи бемор оид ба таъини ташҳиси ҳатмии барои ошкор кардани бемории сил ва табобати бемор ба суди маҳалли истиқомати шахсе, ки аз ташҳис қасдан саркашӣ менамояд, пешниҳод карда мешавад.

2. Ба ариза ҳулосаи асосноки тиббӣ дар бораи зарурати гузаронидани ташҳиси ҳатмӣ ба-

рои ошкор кардани бемории сил ва ҳуҷҷатҳои дигар замима карда шавад.

3. Ариза аз ҷониби суд дар муҳлати се рӯз бо иштироки прокурор, намояндаи муассисаи тиббӣ ё аъзои оилаи бемор, ки ба суд бо ариза ҷиҳати таъини ташҳиси ҳатмӣ барои ошкор кардани бемории сил ва табобати он муроҷиат кардааст, шахсе, ки нисбати ӯ масъалаи таъини ташҳиси ҳатмӣ ҳал карда мешавад ё намояндаи ӯ баррасӣ мегардад.

4. Суд аризаро дар бораи таъини ташҳиси ҳатмӣ барои ошкор кардан ва табобати бемории сил моҳиятан баррасӣ намуда, дар хусуси қонеъ гардонидан ё рад намудани он ҳалнома қабул мекунад.».

Ба Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

1. Ба моддаи 6 сархати ҳаштум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«– **лаҳзаи дастгиркунии воқеӣ** – лаҳзаи воқеан маҳдуд кардани озодии шахс, аз ҷумла имконияти озодона ҳаракат намудан, маҷбуран дар ҷои муайян нигоҳ доштан, маҷбуран овардан ба мақомоти таъқиби ҷиноятӣ ё мамониат кардан ба анҷом додани дигар ҳаракатҳои шахс тибқи иродаи худ новобаста ба расман додани ягон мақоми мурофиавӣ ба шахси дастгиршуда ё иҷро намудани дигар расмиёти муқарраршуда;».

2. Дар моддаи 46 ба қисми 4 сархати якум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«– аз лаҳзаи воқеан дастгир шудан бетаъхир аз хизмати ҷимоятгар истифода барад, бидуни мамониат бо ҷимоятгар як ба як, аз ҷумла то оғози пурсиш, мулоқот кунад;».

3. Моддаи 88 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 88. Баҳодиҳии далелҳо

1. Таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, суд, судья қонун ва дарки ҳуқуқиро ба роҳбарӣ гирифта, далелҳоро бо ақидаи ботинии худ, ки ба баррасии ҳаматарафа, пурра ва холисонаи ҳама ҳолатҳои парванда асос ёфтааст, аз нигоҳи мансубият доштан, қобили қабул будан, саҳеҳ будан ва кифоя будани маҷмӯи ҳамаи далелҳои ҷамъовардашуда барои ҳалли парвандаи ҷиноятӣ баҳо медиҳад.

2. Далел ба парванда мансубиятдошта эътироф карда мешавад, агар аз маълумотҳои воқеие иборат бошад, ки онҳо ҳулосаҳо оид ба мавҷуд будани ҳолатҳои барои парвандаи

мазкур аҳамиятдоштаро тасдиқ намоянд, рад кунанд ё тахти шубҳа гузоранд.

3. Далел саҳеҳ эътироф карда мешавад, агар дар натиҷаи тафтиш маълум шавад, ки он ба ҳақиқат мувофиқ аст.

4. Маҷмӯи далелҳо барои ҳалли парвандаи ҷиноятӣ кофӣ эътироф карда мешавад, агар далелҳои ба парванда мансубиятдошта ва қобили қабуле ҷамъоварӣ шуда бошанд, ки ҳақиқатро оид ба ҳама ва ҳар як ҳолате, ки бояд бо парвандаи мазкур исбот карда шаванд, бе баҳс муайян намоянд.

5. Ягон далел барои таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, суд, судья қувваи пешакӣ муқарраршударо доро нест.».

4. Моддаи 88¹ ворид карда шуд:

«Моддаи 88¹. Далелҳои ғайри қобили қабул

1. Далелҳои ғайри қобили қабул қабул ҳисобида мешаванд, агар онҳо бо вайрон кардани талаботи Кодекси мазкур бо роҳи маҳрум кардан ё маҳдуд кардани ҳуқуқҳои иштирокчиёни муурофияи ҷиноятӣ, ки бо қонун кафолат дода шудаанд, вайрон кардани тартиби ҷамъоварии далелҳо ё дигар қоидаҳои муурофияи ҷиноятӣ ҳангоми пешбурди тосудӣ ё муҳокимаи судии парванда ба даст оварда шуда, ба саҳеҳияти маълумотҳои воқеии бадастовардашуда таъсир расонида бошанд ё имкони таъсиррасонӣ дошта бошанд, аз ҷумла бо:

– истифодаи шиканча, муносибати бераҳмона, зӯроварӣ, таҳдид, фиреб ё дигар кирдори ғайриқонунӣ;

– истифодаи гумроҳшавӣ, ки дар натиҷаи нафаҳмонидан, нопурра ё нодуруст фаҳмонидани ҳуқуқ ва уҳдадорихои иштирокчии муурофияи ҷиноятӣ ба миён омадааст;

– гузаронидани амали муурофиявӣ, ки дар натиҷаи нафаҳмонидан, нопурра ё нодуруст фаҳмонидани ҳуқуқ ва уҳдадорихои иштирокчии муурофияи ҷиноятӣ ба миён омадааст;

– гузаронидани амали муурофиявӣ аз ҷониби шахсе, ки ҳуқуқи анҷом додани пешбурдро бо парвандаи ҷиноятӣ мазкур надошт;

– гузаронидани амали муурофиявӣ аз ҷониби шахсе, ки бояд карда мешуд;

– ба таври чиддӣ вайрон кардани тартиби гузаронидани амали муурофиявӣ;

– ба даст овардани маълумот аз сарчашмаи номаълум ё сарчашмаи дигаре, ки дар муурофияи ҷиноятӣ муайян кардани он ғайриимкон аст;

– истифода бурдани усулҳои хилофи дошиҷҳои муосири илмӣ ҳангоми исботкунӣ.

2. Қобили қабул набудани далелҳо, инчунин маҳдуд кардани истифодаи онҳо дар муурофияи ҷиноятӣ, аз тарафи таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, суд, судья бо ташаббуси худ онҳо ё бо дархости тарафҳо муайян карда мешаванд. Маълумоти воқеӣ дар бораи истифода шудани шиканча ё муносибати бераҳмона нисбати гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда, новобаста ба ворид шудани аризаи онҳо ё дархости ҳимоятгар аз нигоҳи қобили қобили қабул будани нишондодҳои онҳо ҳамчун далел, мавриди тафтиш ва баҳодихӣ қарор дода мешаванд.

3. Таҳқиқбаранда, муфаттиш, прокурор, суд, судья ҳангоми ҳал кардани масъалаи ғайри қобили қабул будани далелҳо вазифадоранд дар ҳар як ҳолат маҳз дар ҷой зоҳир шудани қонунвайронкуниро муайян карда, қарори асоснок қабул намоянд. Ҳангоми ғайри қобили қабул ҳисобидани далел бо сабаби истифода намудани шиканча ё муносибати бераҳмонаи таҳқиқбаранда. Муфаттиш, прокурор, суд, судья дар доираи салоҳияти худ оид ба ҷавобгарии дахлдори шахсони ба ин амалҳо роҳдода, чораҳо меандешанд.

4. Далелҳои ғайри қобили қабул ҳисобида шудаанд, безътибор дониста шуда, ба асоси айбдоркунӣ гузошта намешаванд ва барои исботи ягон ҳолати дар моддаи 85 Кодекси мазкур зикрфта истифода шуда наметавонанд.

5. Маълумотҳои воқеие, ки бо қонунвайронкуниҳои дар қисми 1 моддаи мазкур пешбинигардида ба даст оварда шудаанд, ба сифати исботи ҳолати ҷой доштани қонунвайронкуниҳои дахлдор ва айбдоркунии шахсоне, ки ба онҳо дар рафти таъқиби ҷиноятӣ роҳ додаанд, истифода шуда метавонанд.».

5. Ба қисми 3 моддаи 92 ҷумлаи сеюм бо мазмуни зерин илова карда шавад: «Оғози муҳлати дастгиршавии шахс лаҳзаи воқеан дастгир кардани ӯ ҳисоб карда мешавад.».

6. Моддаи 94 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 94. Тартиби дастгир намудани гумонбаршуда

1. Ҳангоми дастгир намудани шахси дар содир намудани ҷиноят гумонбаршуда қорманди ваколатдори мақомоти таъқиби ҷиноятӣ ё дигар шахси босалоҳият вазифадор аст дар ҷой дастгиркунии воқеӣ ба таври шифоҳӣ ба шахс эълон намояд, ки барои содир намудани кадом ҷиноят ӯ дастгир карда шудааст.

Хукуки ӯро ба занги телефонӣ ё хабар додан ба адвокат ё хешованди наздик, доштани химоятгар ва даст кашидан аз додани нишондод фаҳмонида, огоҳ намояд, ки нишондадҳои ӯ метавонанд ба сифати далел дар парвандаи ҷиноятӣ муқобилли ӯ истифода шаванд.

2. Баъд аз ба мақомоти таъкиби ҷиноятӣ овардани дастгиршуда шахси мансабдори мақомоти таҳқиқ, таҳқиқбаранда, муфаттиш дар давоми се соат протоколи дастгиркунии тартиб медиҳанд. Ҳангоми тартиб додани протоколи мазкур ба гумобаршуда ҳуқуқҳои ӯ, ки бо моддаи 46 Кодекси мазкур пешбинӣ шудаанд, фаҳмонида шуда, дар ин бора дар протоколи дастгиркунии маълумотҳои зерин дарҷ карда мешаванд:

– сана, ҷой ва вақти тартиб додани протокол, рақами тартибии он;

– насаб, ном ва номи падар, вазифа ва рутбаи кормандони мақомоти таъкиби ҷиноятӣ, шахсони мансабдор ва шахсони дигар, ки дар анҷом додани амалиёти дастгиркунии иштирок кардаанд;

– дар сурати иштирок кардани шахсони ҳолис, тарҷумон ва дигар шахсон дар амалиёти дастгиркунии насаб. Ном, номи падар, суроға ва дигар маълумотҳои, ки шахсияти онҳоро муайян мекунанд;

– асос ва вазъҳои дастгир намудан, ҷой ва вақти дастгиркунии воқеӣ, ба мақомоти таъкиби ҷиноятӣ овардани шахс (бо зикри сана, соату дақиқа);

– маълумот дар бораи фаҳмонидани ҳуқуқҳои гумонбаршуда, ҳолисон ва шахсони дигар, ки дар амалиёт иштирок мекунанд;

– натиҷаҳои кофтукови шахсии дастгиршуда;

– сана ва вақти дастгиркунии шахс ва аз ҷазои нигоҳдории ӯ хабардор кардани аъзои болиғи оила ё хешованди наздики шахси дастгиршуда, тарзи хабардоркунии (аз ҷониби кӣ ва ба кадом восита хабар расонида шудааст, агар хабари телефонӣ бошад, рақами телефонӣ бошад, рақами телефон нишон дода мешавад), насаб, ном ва номи падари шахсе, ки аз дастгиркунии ва ҷои нигоҳдории дастгиршуда хабардор карда шудааст.

3. Протоколи дастгиркунии ба дастгиршуда эълон карда шуда, аз ҷониби шахси мансабдори онро тартибдода, дастгиршуда, химоятгари ӯ (агар ӯ иштирок дошта бошад) ва дигар шахсон, ки дар амалиёти мазкур иштирок кардаанд, имзо карда мешавад.

4. Ҳангоми ҷойгир кардани гумонбаршуда дар изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатӣ барои муайян намудани вазъи умумии саломатӣ ва ё мавҷуд будани ҷароҳатҳои ҷисмонӣ аз ҷониби корманди тиб муоинаи тиббии ӯ гузаронида мешавад. Гумонбаршуда ё химоятгари ӯ ҳуқуқ доранд талаб намоянд, ки муоинаи тиббиро табиби мустақил ё коршиноси судӣ-тиббӣ гузаронад. Хулосаи муоинаи тиббӣ ба протоколи дастгиркунии ҳамроҳ карда мешавад.

5. Баъд аз ба мақомоти таъкиби ҷиноятӣ овардани дастгиршуда, фаҳмонидани ҳуқуқҳои ӯ, тартиб додани протоколи дастгиркунии ва гузаронидани муоинаи тиббӣ шахси дастгиршуда бетаъхир дар изолятори (тавқиғоҳи) нигоҳдории муваққатӣ ҷойгир карда мешавад.

6. Дар бораи дастгир намудани гумонбаршуда мақомоти таҳқиқ, таҳқиқбаранда ё муфаттиш уҳдадоранд дар давоми 12 соат аз лаҳзаи дастгиркунии воқеии шахс ба прокурори дахлдор ба таври хаттӣ хабар диҳанд.»

7. Дар моддаи 388:

– қисми 3 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«3. Иқтибос аз ҳукми суд вобаста ба маҳрум кардан аз ҳуқуқи ишғоли мансабҳои муайян ё машғул шудан ба фаъолияти муайян, ки эътибори қонунӣ пайдо кардааст, ба мақоми анҷомдиҳандаи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибқорони инфиродӣ ирсол карда мешавад.»;

– қисми 3 ва 4 мувофиқан қисмҳои 4 ва 5 ҳисобида шуданд.

8. Дар қисми 3 моддаи 24 калимаҳои «шуда, дар ҳолати ошти шудани ӯ ба айбдоршаванда қатъ карда мешаванд, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи моддаи 30 Кодекси сазкур.» ба калима ва ҷумлаи «мешавад. Дар сурати ошти шудани шахси аз ҷиноят ҷабрдида бо айбдоршаванда ва барқарор намудани товони зарари ба ҷабрдида расонидашуда, пешбурди парванда қатъ карда мешавад.» иваз карда шуданд.

9. Қисми 2 моддаи 288 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«2. Дар протоколи пурсиши яқум маълумот дар бораи шахсияти айбдоршаванда, аз ҷумла насаб, ном, номи падар, рӯз, моҳ, сол ва маҳалли таваллуд, шахрвандӣ, миллат, таҳсилот, вазъи оилавӣ, ҷои қор, машғулият ё вазифа, маҳалли истиқомат, қалбан суд шудан, ин-

чунин маълумотҳои дигар, ки барои ҳолатҳои парванда муҳиманд, зикр карда мешаванд.».

10. Ба моддаи 50 қисми 8 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«8. Агар гумонбаршаванда ё айбдоршаванда аз ҳуқуқи гирифтани ҷимоятгар истифода накунад, прокурор ё муфатиш ба ӯ ҷимоятгар таъин менамоянд.»;

– қисмҳои 8, 9, 10, ва 11 мувофиқан қисмҳои 9, 10, 11, ва 12 ҳисобида шуданд.

11. Ба қисми 1 моддаи 51 сархатҳои панҷум ва шашум бо мазмуни зерин илова карда шуданд:

«– судшаванда таҳти ҳабс қарордошта аз ҳозир шудан ба маҷлиси судӣ саркашӣ намод;

– айбдоршаванда берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, аз ҳозир шудан ба тафтишот саркашӣ кунад;».

12. Ба қисми 4 моддаи 104 ҷумлаи дуюм бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«Бекор кардан ва тағйир додани чораҳои пешгирӣ дар намуди ҳабси хонагӣ ва ба ҳабс гирифтани дар давраи тосудии парвандаи ҷиноятӣ аз тарафи муфатиш ё таҳқиқбаранда бо розигии прокурор амалӣ карда мешавад.».

13. Ба моддаи 239 қисми 5 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«5. Дар ҳолатҳои истисноӣ аз рӯи парванда оид ба ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин, ки айбдоршаванда берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, аз ҳозир шудан ба тафтишот саркашӣ мекунад, муфаттиш оид ба анҷоми тафтиши пешакӣ ва ҳуқуқи шинос шудан бо маводи парванда ва пешниҳоди дархост оид ба пурра кардани тафтиши пешакӣ ҷимоятгарро огоҳ менамояд.».

14. Дар моддаи 241:

– ба қисми 1 ҷумлаи чорум бо мазмуни зерин илова карда шуд.

«Дар ҳолатҳои пешбининамудаи қисми 5 моддаи 239 Кодекси мазкур маводи парванда барои шинос шудан ба ҷимоятгар пешниҳод карда мешавад.»;

– дар қисми 3 калимаҳои «муфаттиш ва прокурор ҳуқуқ доранд» ва «намоянда» иваз карда шуда, ҷумлаи сеюм бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«Дар сурати бе сабабҳои узрнок дар муҳлати муқарраршуда ба охир нарасонидани шиносшавӣ бо маводи парвандаи ҷиноятӣ анҷомёфта ҳисобида мешавад.».

15. Ба қисми 1 моддаи 248 сархати шашум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«– дар ҳолатҳои истисноӣ аз рӯи парванда оид ба ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин, ки айбдоршаванда берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, аз ҳозир шудан ба тафтишот саркашӣ мекунад, фикри айбдоркуниро тасдиқ карда, парвандаро ба суд бо дархост оид ба гузаронидани муурофияи судӣ дар ғоибии судшаванда ирсол менамояд;».

16. Дар моддаи 280:

– қисми 4 дар таҳрири зерин илова карда шуд:

«4. Дар ҳолатҳои истисноӣ суд метавонад парвандаро оид ба ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин бе иштироки судшавандае, ки берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, аз ҳозиршавӣ ба муҳокимаи судӣ саркашӣ мекунад, баррасӣ намояд, агар ин шахс дар ҳудуди давлати хориҷӣ бо ҳамин ҷиноят ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида нашуда бошад.»;

– қисми 5 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«5. Дар сурати аз байн рафтани ҳолатҳои истисноии дар қисми 4 ҳамин модда пешбинишуда ҳукм ё таъиноти судие, ки ғоибона қабул карда шудааст, бо дархости маҳкумшуда ё ҷимоятгари ӯ тибқи талаботи боби 42 Кодекси мазкур бекор карда мешавад. Муҳокимаи судӣ дар ин сурат бо татбиқи умумӣ гузаронида мешавад.».

Ба Кодекси иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз 6 августи соли 2001 қабул шудааст, тағйиру иловаҳо ворид карда шуд, ки аксаран хусусияти техникий ва имлоӣ доранд.

Ба Кодекси ҷинояти Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 21 майи соли 1998) тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

1. Ба диспозитсияи қисми 1) моддаи 259 пас аз калимаи «лицензиякунонӣ» калимаҳои «ва (ё) бо роҳи истифода бурдани шахсони дигар,» илова карда шуданд.

2. Диспозитсияи қисми 10 моддаи 260 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Ташкили (таъсиси, азнавташкилдиҳии) ғайриқонунии шахси ҳуқуқӣ ба воситаи шахсони дигар ва ё истифода бурдани чунин шахсони ҳуқуқӣ аз ҷониби шахсони дигар,-».

3. Дар эзоҳи моддаи 292:

– калимаҳои «даҳ ҳазор» ва «бист ҳазор» мувофиқан ба калимаҳои «бист ҳазор» ва «сию ҳафт ҳазору панҷсад» иваз карда шуданд;

– дар сархати якум калимаи «сӣ» ба калимаҳои «чилу ҳашт» иваз карда шуд;

– дар сархати дуум калимаи «дах» ба калимаҳои «бисту чор» иваз карда шуд.

4. Дар моддаи 286:

– дар санксияи қисми 1) калимаҳои «аз сад то яксаду ҳаштоду се» ба калимаҳои «аз дусад то сесаду шасту панҷ» иваз карда шуданд;

– дар санксияи қисми 2) калимаҳои «аз панҷсаду чилу ҳафт то нӯҳсаду дувоздах» ва «аз се то панҷ» мувофиқан ба калимаҳои «аз ҳафтсаду сӣ то як ҳазору наваду панҷ» ва «аз чор то шаш» иваз карда шуданд;

– дар санксияи қисми 3) калимаҳои «аз нухсаду дувоздато як ҳазору чорсаду шаст» ва «аз панҷ то ҳашт» мувофиқан ба калимаҳои «аз якҳазору дусад ҳафтоду ҳафт то якҳазору шашсаду чилу ду» ва «аз ҳафт то нух» иваз карда шуданд.

5. Моддаҳои 212¹ ва 212² бо мазмуни зерин ворид карда шуданд:

«Моддаи 212¹. Идора намудани воситаи нақлиёт бо рақами қайди давлатии бегона, рақами қалбаки ва ё тайёр кардани рақамҳои қалбакии қайди воситаи нақлиёт

1. Идора намудани воситаи нақлиёт бо рақами қайди давлатии бегона ё рақами қалбакӣ, агар дар давоми як соли пас аз татбиқи ҷазои маъмури барои чунин кирдор содир шуда бошад,-

бо ҷарима ба андозаи аз сад то яксаду панҷоҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё бо маҳдуд кардани озодӣ ба муҳлати то ду сол ҷазо дода мешавад.

2. Тайёр кардани рақамҳои қалбакии қайди воситаи нақлиёт,-

бо ҷарима ба андозаи аз яксаду панҷоҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё бо маҳдуд кардани озодӣ ба муҳлати то ду сол ё маҳрум сохтан аз озодӣ ба ҳамин муҳлат ҷазо дода мешавад.

Моддаи 212². Идора кардани воситаи нақлиёт аз тарафи шахсе, ки ҳуқуқи ронандагӣ надорад ва дар ҳолати мастӣ қарор дорад

Идора кардани воситаи нақлиёт ба шахсе, ки ҳуқуқи ронандагӣ надорад ва дар ҳола-

ти мастӣ қарор дорад, инчунин аз тарафи ин шахс барои идоракунии додани воситаи нақлиёт ба шахсе, ки ҳуқуқи ронандагӣ надорад ва дар ҳолати мастӣ қарор дорад. Агар дар давоми як соли пас аз татбиқи ҷазои маъмури барои чунин кирдор содир шуда бошад,-

бо қорҳои ҳатмӣ ба муҳлати аз сад то яксаду панҷоҳ соат ё бо ҷарима ба андозаи то дусад нишондиҳанда барои ҳисобҳо ё қорҳои ислоҳӣ ба муҳлати то ду сол ҷазо дода мешавад.»

6. Дар қисми 2) моддаи 24 ва қисми 2) моддаи 26 калимаи «тиббӣ» ба калимаи «тиббии» иваз карда шуд.

7. Дар моддаи 96 калимаи «аввали» ба рақами «1» иваз карда шуд.

8. Дар банди г) моддаи 97, қисми 2) моддаи 98, ном ва қисми 1) моддаи 101 калимаҳои «бемориҳои сил» ба калимаҳои «бемории сил» иваз карда шуданд.

9. Дар ном ва диспозитсияи қисмҳои 1) ва 2) моддаи 125, диспозитсияи қисми 2) моддаи 129 ва диспозитсияи қисми 2) моддаи 145 калимаҳои «инфекцияи ВИЧ» ва «сирояти инфекцияи ВИЧ» ба калимаҳои «вируси норасоии масунияти одам» иваз карда шуданд.

10. Дар ном ва диспозитсияи моддаи 274 калимаҳои «тиҷорати» ва «тиҷорат» мувофиқан ба калимаҳои «савдои» ва «савдо» иваз карда шуданд.

11. Ба ном ва диспозитсияи қисми 1) моддаи 296 пас аз калимаҳои «судяҳои ҳакамӣ» ва «судяи ҳакамӣ» мувофиқан калимаҳои «ё арбитрҳои арбитражи байналмилалии тичоратӣ» ва «ё арбитри арбитражи байналмилалии тичоратӣ» илова карда шуданд.

12. Дар диспозитсияи моддаи 397, номи моддаи 402, ном ва диспозитсияи қисмҳои 1) ва 2) моддаи 403, номи моддаи 404, ном ва диспозитсияи моддаи 405 калимаҳои «байналхалқӣ» «байналхалқии» ва «наҷодӣ» мувофиқан ба калимаҳои «байналмилалӣ», «байналмилалии» ва «наҷодӣ» иваз карда шуданд.

Сафаров Ҳ.,

сармутахассиси шуъбаи

қонунгузори оид ба сохтори давлатӣ,

мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқук

Абдулло Маҳмадшарифзода,

мутахассиси пешбари шуъбаи

қонунгузори оид ба сохтори давлатӣ,

мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқук

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ГРАЖДАНӢ ВА СОҲИБКОРӢ

Дар шашмоҳаи якуми соли 2016 дар қонунгузорию граждани ва соҳибкори як қатор навигариҳо ворид карда шуд. Аз ҷониби Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба 6 қонун ва 3 кодекси амалкунандаи зерин тағйиру иловаҳои зарурӣ ворид карда шудааст:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ»;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ»;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон»;

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма»;

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти суғуртавӣ»;

6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият»;

7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми якум)»;

8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси шаҳрсозии Ҷумҳурии Тоҷикистон»;

9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хусусигардонии моликияти давлатӣ».

1. Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ» аз 19 майи соли 2009, таҳти рақами №508 як қатор тағйиру иловаҳо ворид карда шуд, ки баъзеҳо хусусияти тахри-

рӣ доранд. Қонуни мазкур муносибатҳоеро, ки хангоми бақайдгирии давлатии таъсисдиҳӣ, азнавташкилдиҳӣ ва барҳамдиҳии шахсони ҳуқуқӣ, бақайдгирии давлатии шахсони воқеӣ ба сифати соҳибкорони инфиродӣ, қатъ намудани фаъолияти онҳо, бақайдгирии давлатии таъсисёбӣ ва қатъ намудани фаъолияти филиалҳо ва намояндагиҳои шахсони ҳуқуқии хориҷӣ, пешбурд ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ ба миён меоянд, танзим менамояд. Дар қисми 1 моддаи 8 банди 14 доир ба маълумот дар бораи мақоми ваколатдори идоракунии давлатӣ нисбат ба корхонаи давлатӣ ва маълумот нисбат ба шахси барои иҷрои вазифаҳои давлатӣ ваколатдор, ки ҳиссаи (саҳмияҳои) дар сармояи оинномавии ташкилотҳои тижоратӣ қарордоштаи моликияти худро дар давраи дар хизмати давлатӣ буданаш ба шахси дигар бо ҳуқуқи идораи ба боварӣ асосёфта додааст, инчунин маълумот дар бораи васӣ ва парастори муассиси (муассисони) шахси ҳуқуқӣ, ки худ шахси ноболиғ мебошад ва дар банди 15 бошад, маълумот дар бораи тамғаи молӣ ва тамғаи хизматрасонӣ илова карда шуд. Ҳамзамон, дар қисми 2 хамин модда бандҳои 11, 12 ва 13 илова карда шуданд, ки дорои чунин мазмун мебошанд:

«11) маълумот дар бораи тамғаи молӣ ва тамғаи хизматрасонӣ.

12) маълумот дар бораи аъзо ва роҳбари хоҷагии деҳқонӣ (маълумот аз ҳуҷҷате, ки шахсияти аъзои хоҷагии деҳқониро тасдиқ мекунад).

13) маълумот дар бораи номи хоҷагии деҳқонӣ, ҳуҷҷати тасдиқкунандаи ҷудо гардани қитъаи замин, масоҳати қитъаи замини ҷудогардида, маҳалли ҷойгиршавӣ, намуд ва шакли замин аз рӯи тақсмоти кадастрӣ (обӣ, лалмӣ, қорам ва ё ҷарогоҳ).».

Дар банди 3 қисми 1 моддаи 11 ҷумлаи дуюм бо мазмуни зерин: «Агар роҳбари мақоми иҷроияи шахси ҳуқуқии таъсисёбандаи шахрванди хориҷӣ бошад, инчунин нусхаи ҳуҷҷате, ки дар асоси он ба шахси воқеии хориҷӣ барои сукунат ва амалӣ намудани фаъо-

дияти меҳнатӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода шудааст (раводид, варакаи бақайдгирӣ ва гувоҳномаи иқомат бо муҳлати амали на кам аз се моҳ)» ва қисми 8 ҳамин модда оид ба бақайдгирии давлатии таъсисёбии шахси ҳуқуқие, ки муассиси он дар ҳудуди минтақаи оффшорӣ ба қайд гирифта шуда, баромад менамояд, аризадиханда уҳдадор аст ба мақоми анҷомдихандаи бақайдгирии давлатӣ дар бораи соҳибмулкони асосии шахси ҳуқуқӣ дар ҳудуди минтақаи оффшорӣ маълумот пешниҳод намояд, илова карда шуд. Ба Қонуни мазкур бо мазмуни зайл моддаи нав илова карда шуд:

«Моддаи 20². Хориҷ намудани шахси ҳуқуқӣ, соҳибкори инфиродӣ, филиал ва намоияндагии шахси ҳуқуқии хориҷии бефаъолият аз Феҳристи ягонаи давлатӣ бо қарори мақомоти анҷомдихандаи бақайдгирии давлатӣ

Шахси ҳуқуқӣ, соҳибкори инфиродӣ, филиал ва намоияндагии шахси ҳуқуқии хориҷие, ки дар давоми дувоздаҳ моҳи охир пеш аз лаҳзаи қабули қарори дахлдор аз тарафи мақоми анҷомдихандаи бақайдгирии давлатӣ ҳисобот ва эълomiaҳои пешбиниамудаи қонунгузории андозии Ҷумҳурии Тоҷикистонро пешниҳод накардаанд, фаъолияти воридотӣ ва содиротии гумрукӣ анҷом намодаанд ва ягон амалиёти бонкӣ нагузаронидаанд, воқеан субъекти фаъолияташ қатъшуда (минбаъд – субъекти бефаъолият) ба ҳисоб мераванд. Субъекти бефаъолият бо қарори мақоми анҷомдихандаи бақайдгирии давлатӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз Феҳристи ягонаи давлатӣ хориҷ карда мешавад.»

Дар моддаи 27 қисми 5 илова шуд, ки чунин мазмун дорад: «Дар сурати ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Феҳристи ягонаи давлатӣ вобаста ба гузашти ҳисса (саҳм) дар сармояи оинномавии шахси ҳуқуқӣ, аз тарафи шахси ҳуқуқӣ ба мақоми анҷомдихандаи бақайдгирии давлатӣ хулосаи мақомоти дахлдор оид ба иҷрои уҳдадориҳои андозӣ пешниҳод карда мешавад». Ба Қонуни мазкур дар моддаи 29 қисми 4 барои бақайдгирии давлатии таъсисёбии филиал ва намоияндагии шахси ҳуқуқии хориҷӣ, ки дар ҳудуди минтақаҳои оффшорӣ ба қайд гирифта шудааст, аризадиханда уҳдадор аст ба мақоми анҷомдихандаи бақайдгирии давлатӣ маълумот дар бораи соҳибмулкони асосии шахси ҳуқуқии хориҷии дар ҳудуди минтақаҳои оффшорӣ ба қайд ги-

рифташударо пешниҳод намояд, илова карда шуд. Ва аксарият дигар тағйироту иловаҳо хусусияти техникӣ доранд.

2. Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ» аз 2 августи соли 2011, таҳти рақами №751 якҷанд тағйиру иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва иқтисодии низоми иҷозатдиҳӣ, номгӯи истисноии фаъолиятҳои дар асоси иҷозати мақоми ваколатдори давлатӣ амалишаванда, тартиби додани ҳуҷжатҳои иҷозатдиҳиро ба субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ муайян намуда, шаклҳои ҳуҷжатҳои иҷозатдиҳиро муқаррар карда, ҳифзи ҳуқуқи манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, муҳити зист ва амнияти давлатро таъмин менамояд. Дар қисми 2 моддаи 29 Қонуни мазкур дар банди 1 сархатҳои дуҷум сеюм ва дар банди 2 сархатҳои якум, сеюм ва чорум хориҷ карда шуданд.

3. Кодекси фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон 13 ноябри соли 1998, таҳти № 720 қабул шуд. Кодекси мазкур муносибатҳои вобаста ба истифодаи фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва фаъолияти авиатсияро ба тартиб дароварда, асосҳои амалӣ намудани сиёсати давлатиро дар ин соҳа муқаррар менамояд. Ба моддаи 37 қисмҳои дуҷум, сеюм ва чорум илова карда шуд, ки дорои чунин мазмун мебошанд:

«1. Ҳавопаймои босарнишин - ҳавопаймое, ки ҳангоми парвоз аз ҷониби сарнишини (ҳайати) дар дохили он буда идора карда мешавад.

2. Ҳавопаймои бесарнишин - дастгоҳ, ҳавопаймо, чархболе, ки бе сарнишини (ҳайати) дар дохили он буда парвоз мекунад ва ба таври фосилавӣ идора карда мешавад.

3. Системаи авиатсионии бесарнишин - ҳавопаймо ва ҷузъиёти ба он вобаста, ки бе сарнишини (ҳайати) дар дохили он буда идора карда мешавад.»

Дар моддаи 38 қисми 7 оид ба қоидаҳои муомилоти ҳавопаймоҳои бесарнишин, ки аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешаванд, илова карда шуд. Ба моддаи 77 қисми 4 ҷустуҷӯ ва наҷотдиҳии ҳавопаймои бесарнишини ба фалокат дучор шудаистода ё ба фалокат гирифташударо соҳибмулки он ташкил ва амалӣ менамояд, илова карда шуд.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» 19 март соли 2013, таҳти №961 қабул гардид. Қонуни мазкур асосҳои ташкилию ҳуқуқии фаъолияти матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма ва кафолати давлатии озодии онҳоро муқаррар карда, муносибатҳои вобаста ба онҳоро танзим менамояд. Ба Қонуни мазкур моддаҳои 11¹ ва 11² илова карда шуданд:

«Моддаи 11¹. Боздоштани фаъолияти воситаҳои ахбори омма

1. Ҳангоми ошкор намудани ҳолатҳои аз тарафи воситаҳои ахбори омма содир шудани амалҳои, ки ба мақсадҳои оинномавиашон мухолифат мекунанд, мақоми ваколатдори баҳисобгирии давлатии воситаҳои ахбори омма ба ин воситаҳои ахбори омма огоҳиномаи хаттӣ мефиристад ва муҳлати бартараф кардани онҳоро муқаррар менамояд.

2. Дар сурати аз ҷониби воситаҳои ахбори омма риоя нагардидани муқаррароти қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё прокурорҳои тобеи ӯ ба воситаҳои ахбори омма дар бораи бартараф намудани қонунвайронкуниҳо амри хаттӣ фиристода, муҳлати бартараф намудани онҳоро муқаррар менамояд.

3. Агар дар муҳлати муқарраршуда қонунвайронкуниҳое, ки асоси баровардани амри хаттӣ ё огоҳиномаи хаттӣ гаштаанд, бартараф карда нашаванд, Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё прокурорҳои тобеи ӯ ва ё мақоми ваколатдори баҳисобгирии давлатии воситаҳои ахбори омма метавонанд ба суд бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хусуси боздоштани фаъолияти воситаҳои ахбори омма муроҷиат намоянд.

4. Тартиби боздоштани фаъолияти воситаҳои ахбори оммаро дар давраи вазъияти фавқулода қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд.

Моддаи 11². Қатъ гардидани фаъолияти воситаҳои ахбори омма

1. Фаъолияти воситаҳои ахбори омма бо асосҳои зерин қатъ мегардад:

- бо қарори муассис;
- бо сабаби азнавташкилдихии (муттаҳид, ҳамроҳ, тақсим, ҷудо кардан, табдил додан) воситаҳои ахбори омма;
- бо ҳалномаи суд;

2. Фаъолияти воситаҳои ахбори омма, сарфи назар аз мавҷудияти баҳисобгирии давлатӣ бо ҳалномаи суд қатъ карда мешавад. Воситаи ахбори оммаи фаъолият қатъкардашуда бо номи дигар сабт шуда наметавонад.»

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти суғуртавӣ» аз 23 июли соли 2016 таҳти рақами №1349 дар таҳрири нав қабул шуд. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилии фаъолияти суғуртавино муқаррар намуда, ба таъмини ҳимояи манфиатҳои молумулкии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳангоми руҳ додани ҳодисаҳои суғуртавӣ рағбона гардидааст ва аз 6 бобу 42 модда иборат аст. Қонуни мазкур аз ҷунин бобҳо иборат аст: муқаррароти умумӣ, бозори суғурта, амалисозии фаъолияти суғуртавӣ, таъмини устувории молиявию иқтисодӣ ва пардохтпазирии ташкилотҳои суғуртавӣ (азнавсуғуртакунӣ), танзим ва назорати давлатии фаъолияти суғуртавӣ ва муқаррароти хотимавӣ. Қонуни мазкур куллан аз қонуни қаблӣ фарқ дорад. Қонуни қаблӣ 29 декабри соли 2010 қабул гардид ва аз 4 бобу 31 модда иборат буд. Масалан, дар қонуни мазкур ҳамаи мафҳумҳо дар моддаи 1 муқаррар гардидааст, дар қонуни пештара бошад, мафҳумҳо дар матни қонун омада буданд.

6. Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадихӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» аз 17 майи соли 2004, таҳти рақами №37 якҷанд тағйироту иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур намудҳои фаъолиятро муайян мекунанд, ки иҷозатномадихиро талаб намуда, асосҳои ҳуқуқии додани иҷозатнома (литсензия)-ро барои ҳуқуқи машғулшавӣ ба намудҳои мушаххаси фаъолият муқаррар карда, ба риояи стандартҳо ва талаботи зарурии тахассусӣ барои таъмини ҳимояи манфиату амнияти шахс, ҷамъият ва давлат нигаронида шудааст. Барои мутобиқ намудан ба талаботи меъёрҳои Қонуни ҚТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» номи Қонун ба ҳарфи калон навишта шуд. Ба моддаи 18¹ (Дар бораи амали санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ) қисми 3 бо мазмунӣ: иҷозатномаҳои дар дигар давлатҳо гирифташуда бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории ҚТ бояд тасдиқ (легализатсия) карда шаванд ё ба онҳо апостил гузошта шавад, агар дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътироф-

намудаи Тоҷикистон тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад, илова карда шуд.

7. Кодекси граждани Чумхурии Тоҷикистон (қисми якум) 30 июни соли 1999 таҳти № 803 қабул шуд. Кодекси мазкур вазъи ҳуқуқии иштирокчиёни аҳдҳои граждани, асосҳои ба миён омадан ва тартиби татбиқи ҳуқуқи моликият ва ҳуқуқи дигари ашёӣ, ҳуқуқ ба натиҷаҳои ғайриқонунии зеҳниро муайян намуда, уҳдадорҳои шартномавӣ ва уҳдадорҳои дигар, инчунин муносибатҳои дигари молу мулкӣ ва муносибатҳои шахсии ғайри молу мулкӣ марбут ба онҳоро, ки ба баробарӣ, мухторияти хоҳишу ирода ва мустақилияти молу мулкӣ иштирокчиёнашон асос ёфтааст, танзим менамоянд. Бо мақсади ба таври дуруст баён гардидани мафҳуми «озмун» ба қисми 2 моддаи 207 (Намояндагӣ), қисми 4 моддаи 479 (Бастани шартнома хангоми гузарони савдо) ва қисмҳои 1, 3 ва 5 моддаи 480 (Ташкил ва тартиби гузаронидани савдо) пас аз калимаҳои «озмун», «озмуни» ва «озмунӣ» мувофиқан калимаҳои «(тендер)», «(тендери)» ва «(тендерӣ)» илова карда шуд.

8. Кодекси шахрсозии Чумхурии Тоҷикистон 28 декабри соли 2012 таҳти № 933 қабул шуд. Кодекси мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, таш-

килӣ ва иҷтимоии муносибатҳоро дар соҳаи шахрсозӣ муқаррар намуда, ҳуқуқ, уҳдадорӣ ва масъулияти мақомоти давлатӣ, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии соҳаи шарҳсозиро муайян карда, муносибатҳои ҳуқуқии ба ғайриқонунии шахрсозӣ вобастаро танзим менамояд. Ба моддаи 12 Кодекси мазкур, ки ба салоҳияти Ҳукумати Чумхурии Тоҷикистон оид ба идоракунии давлатии ғайриқонунии шахрсозӣ бахшида шудааст, сархати сездарум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

« - қоидаҳои нархгузорию қорҳои сохтмониро муайян менамояд;».

9. Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи хусусигардонии моликияти давлатӣ» 16 майи соли 1997 таҳти № 465 қабул гардид. Ин Қонун муносибатҳои байни давлатро дар шахси мақомоти ваколатдори он ва шахсони ҳуқуқию воқеӣ дар рафти хусусигардонии моликияти давлатӣ муқаррар менамояд. Ба моддаи 9, ки ба объектҳои, ки хусусӣ гардонидани намешавад, бахшида шудааст, қисми 4 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«4. Объектҳои пешбининамудаи моддаи 8 ва қисми дуюми моддаи мазкур, ки тибқи Қонуни Чумхурии Тоҷикистон «Дар бораи шарикии давлат ва бахши хусусӣ» ба шарикии давлат ва бахши хусусӣ, гардонидани намешавад.».

Исмоилова М.,
мутахассиси пешбари шуъбаи
қонунгузорӣ оид ба граждани,
соҳибқорӣ ва оилавии ММҚ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ МЕҲНАТ ВА ИҶТИМОӢ

Бо мурури замон ва тақозои ҳаёти ҷомеа дар нимсолаи якуми соли 2016 дар қонунгузори соҳаи меҳнат, муҳоҷират ва иҷтимоӣ як қатор навигариҳо вобаста ба қабул ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои амалкунандаи мамлакат аз ҷониби Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҚТ бо тартиби ташаббуси қонунгузори амалӣ карда шуд. Аз ҷумла:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» аз 23 июли соли 2016, №1346;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид» аз 23 июли соли 2016, №1341;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти олии касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаҳои олии таълимӣ» аз 23 июли соли 2016, №1350;

4. Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

1. Вобаста ба талабот ва ба вучуд омадани муносибатҳои нави ҷамъиятӣ дар соҳаи маориф ба **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф»** аз 23 июли соли 2016 тағйиру иловаҳо ворид карда шуданд. Аз ҷумла, ба сархати дувоздаҳуми моддаи 32 ва сархати бисту чоруми моддаи 33 Қонуни мазкур бо мақсади пурратар намудани мазмуни он, пас аз калимаҳои «муассисаҳои таълимии таҳсилоти» калимаҳои «миёна ва» илова карда шуд.

2. Ҳамзамон, ба **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид»** аз 2 августи соли 2011, дар моддаи 2 (Рӯзҳои ид дар ҚТ) иди нави касбии кормандони хизмати дипломатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид шуд, ки он дар сархати панҷоҳу ҳаштум бо мазмуни зайл илова карда шуд:

«- Рӯзи кормандони хизмати дипломатӣ -29 сентябр;».

3. Инчунин, ба моддаи 13 **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти олии**

касбӣ ва таҳсилоти касбии баъд аз муассисаи олии таълимӣ» аз 19 майи соли 2009, тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

– қисми 9 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«9. Дар сурати бомуваффақият супоридани имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ (ба даст овардани ҳолҳои гузариш аз фанҳои таълимии дахлдор) ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти олии касбӣ, бо тартиби муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф ба довталабони зерин имтиёз дода мешавад:

– ятимон;

– бепарасторон;

– кӯдакони маъҷуб (тибқи ҳулосаи мақоми ваколатдори давлатӣ);

– маъҷубони гурӯҳҳои I ва II, ки тибқи ҳулосаи мақоми ваколатдори давлатӣ дар муассисаҳои таълимии дахлдор таҳсил кардани онҳо манъ карда нашудааст;

– шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки хизмати ҳарбиро дар Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон адо кардаанд;

– дигар шаҳрвандоне, ки барои онҳо мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон имтиёзҳо пешбинӣ шудаанд.».

– қисми 10 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

«10. Агар муассисаи таълимии таҳсилоти олии касбӣ ба низомии имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ шомил набошад, қабули довталабони дар қисми 9 моддаи мазкур зикргардида, тибқи қоидаҳои умумии қабули донишҷӯён, ки мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф муқаррар менамояд, ба роҳ монда мешавад.».

– қисмҳои 10, 11, 12, 13 ва 14 моддаи мазкур мувофиқан қисмҳои 11, 12, 13, 14 ва 15 ҳисобида шуданд.

4. Ҳамзамон, бо вучуди пешрафти ҳаёти ҷомеа муносибатҳои нав ба вучуд меоянд, ки танзими ҳудро талаб менамояд. Дар ин радиф бо вучуди ба миён омадани муносибатҳои нав зарурат пеш омад, ки **Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон** дар таҳрири нав қабул карда шавад. Кодекси меҳнати пештар

амалкунанда аз 228 модда ва 18 боб иборат буд. Кодекси нави қабулгардида бошад, аз 366 модда, 41 боб ва 6 фасл иборат аст. Дар Кодекси куҳна мафҳумҳои асосӣ дар моддаи 15 мавҷуд буд ва дар Кодекси нав бошад, дар моддаи 1 ҷойгир шуданд. Ҳамзамон, дар Кодекси нави қабулгардида моддаҳои нав аз қабилӣ вазифаи қонунгузорӣ; принципҳои қонунгузорӣ; санадҳои корфармо; таносуби танзими қонунгузорӣ ва шартномавии муносибатҳои меҳнатӣ; тартиби мувофиқасозии лоиҳаҳо; қатъ шудани шартномаи меҳнатӣ бинобар гузаштани корманд ба вазифаи (мансаби) интихобӣ ва ё таъйин намудани ӯ ба вазифа (мансаб) ва ғайраҳо. Дар Кодекси нави қабулгардида калимаи вазифа ба уҳдадорихо, молик ба соҳибмулк иваз гардидааст. Моддаи 50 «Яъне кафолату имтиёзҳо барои кормандони аз кор озодшуда» хорич гардидааст. Баъзе моддаҳо васеъ гардидаанд, мисол моддаи 26 Кодекси нав, ки чунин номгузорӣ гардидааст: «Бастани шартномаи меҳнатӣ ва барасмиятдарории он». Инчунин бобҳои нав илава гардиданд. Аз ҷумла: Субъектони муносибатҳои меҳнатӣ. Асосҳои ба вучуд омадани муносибатҳои меҳнатӣ (боби 2); Ҷамъоварӣ, коркард ва ҳифзи маълумотҳои шахсии корманд (боби 4); Тайёрии касбӣ, азнавтайёркунӣ, такмили ихтисос ва таҷрибаомӯзии кормандон (боби 8); Бакортаъминкунӣ (боби 9); Хусусияти танзими меҳнати кормандони ба сини ҳаждаҳ нарасида (боби 15); Хусусияти танзими меҳнати кормандоне, ки ба корҳои вазнин, зеризаминӣ ва шароити меҳнаташон зарарнок машғуланд (боби 18); Хусусияти танзими меҳнати кормандоне, ки ба корҳои мавсимӣ машғуланд (боби 19); Хусусияти танзими меҳнати кормандони бо усули вахтавӣ коркунанда (боби 20); Хусусияти танзими меҳнати кормандони хонагӣ (боби 21); Хусусияти танзими меҳна-

ти кормандони хонакор (боби 22); Хусусияти танзими меҳнати кормандони бо қори фосолавӣ (дистансионӣ) машғулбуда (боби 23); Хусусияти танзими меҳнати маъҷубон (боби 24); Хусусияти танзими меҳнати ҳайати техникӣ ва хизматрасонии мақомоти давлатӣ (боби 25); Хусусияти танзими меҳнати соҳибкоро-ни инфиродӣ (боби 26); Хусусияти танзими меҳнати роҳбар ва аъзои мақомоти иҷроияи коллегиялии шахси ҳуқуқӣ ва кормандони ба кор таъин (интихоб) намудаи соҳибмулки шахси ҳуқуқӣ, шахси аз ҷониби он ваколатдоркардашуда (мақомот) ва ё мақомоти ваколатдори шахси ҳуқуқӣ (боби 27); Хусусияти танзими меҳнати вакилони Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии ҚТ, судяҳо, хизматчиёни давлатӣ, хизматчиёни ҳарбӣ, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва дипломатӣ, инчунин дигар кормандони ташкилотҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ (боби 28); Коллективи меҳнатӣ ва шарикӣ иҷтимоӣ дар соҳаи меҳнат (боби 29); Тартиби бастани созишнома байни тарафҳои шарикӣ иҷтимоӣ (боби 30); Шартномаи коллективӣ (боби 31); Назорат ва бақайдгирӣ созишнома ва шартномаҳои коллективӣ (боби 32); Идоракунии давлатии ҳифзи меҳнат (боби 34); Бехатарӣ ва ҳифзи меҳнат (боби 35); Кафолати ҳуқуқи корманд ва корфармо оид ба бехатарӣ ва ҳифзи меҳнат (боби 36); Ҳуқуқ ва уҳдадорихои корманд ва корфармо оид ба бехатарӣ ва ҳифзи меҳнат (боби 37); Таъмини ҳифзи меҳнат (боби 38); Назорат дар соҳаи меҳнат (боби 40).

Бояд тазаккур дод, ки ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои амалкунанда номувофиқатии меъёрҳои ҷойдоштаро аз байн бурда, дар ҷумҳурӣ далели пешравӣ ва фаъолияти пурсамари мақомоти ҳокимияти давлатиро нишон дода, баҳри дар амал татбиқ намудани онҳо мусоидат менамояд.

Нуров Ҳ.П.,
мутахассиси пешбари шуъбаи
қонунгузорӣ оид ба меҳнат,
муҳочират ва иҷтимоии ММҚ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ МОЛИЯ, АНДОЗУ ГУМРУК ВА ФАЪОЛИЯТИ БОНКӢ

Дар шашмоҳаи аввали соли 2016 дар қонунгузории соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ як қатор навигариҳо ба вуҷуд омаданд, ки метавон онҳоро пешравӣ дар соҳаи мазкур номид. Аз ҷумла, Қонуни ҚТ «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни ҚТ «Дар бораи бочи давлатӣ»; Қонуни ҚТ «Дар бораи молияи давлатии ҚТ»; Қонуни ҚТ «Дар бораи иҷозатномадихӣ ба баъзе намудҳои фаъолият»; Қонуни ҚТ «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон»; Қонуни ҚТ «Дар бораи низоми иҷозатдихӣ»; ҚТ «Дар бораи аудити дохилӣ дар бахши давлатӣ»; Қонуни ҚТ «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет».

1. Қонуни ҚТ «Дар бораи молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» санаи 28-уми июни соли 2011 қабул гардида, ба он як қатор тағйиру иловаҳо ворид карда шуд:

1) Ба моддаи 2 сархати сеюм, панҷум, шашум, ҳафтум, ҳаштум ва нӯҳум, ба мазмуни зайл иловаҳо ворид гардид:

«– **низоми бучетӣ** – маҷмӯи бучетҳои ҳама сатҳ, инчунин тартиби таҳия, ташаккул, қабул ва иҷрои бучети давлатӣ, ки ба муносибатҳои молиявӣ асос ёфта, бо санадҳои меъёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим карда мешаванд;

– **бучети ҷумҳуриявӣ** – шакли ташаккулёбӣ ва хароҷоти маблағҳои пулӣ, ки барои таъмини иҷрои вазифаҳои марбут ба салоҳияти мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ пешбинӣ шудааст;

– **бучети маҳаллӣ** – шакли ташаккулёбӣ ва хароҷоти маблағҳои пулӣ, ки барои таъмини иҷрои вазифаҳои мурбут ба ваколати мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ пешбинӣ гардидааст;

– **бучети фонди мақсадноки давлатӣ** – маблағҳои пулӣ, ки барои татбиқи ҳуқуқҳои конститусионии шаҳрвандон ба ҳифзи саломатӣ, гирифтани кӯмаки тиббии ройгон, таъмини нафақавӣ ва иҷтимоӣ аз рӯи синну сол дар ҳолатҳои бекорӣ ва дигар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидаанд;

– **даромади бучет** – даромади ҳама сатҳҳои низоми бучетӣ, ки тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад;

– **хароҷоти бучетӣ** – маҷмӯи хароҷоти бучетҳои ҳама сатҳҳои низоми бучетӣ, ки тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон барои фаъолияти соҳаҳо ва зинаҳои идоракунӣ муқаррар карда шудааст».

2) Номи боби 5 дар таҳрири зайл ифода гардид:

«БОБИ 5. МУВОЗИНАТИ БУЧЕТҲО»

3) Дар номи моддаи 22 калимаҳои «Қарзи давлатӣ» ба калимаҳои «Қарзи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иваз карда шуд;

4) Аз моддаи 28 сархати сеюм хорич карда шуд.

5) Ба моддаи 29 сархати сеюм бо мазмуни зайл илова карда шуд:

«– маблағҳои бучетиро мутобиқи гурӯҳбандии бучетӣ тақсим намуда, барои истифодаи босамари онҳо масъул мебошанд».

6) Дар моддаи 38:

– дар қисмҳои 1, 2, 3 ва сархати якуми қисми 8 пас аз калимаи «сиёсати» калимаи «давлатии» илова карда шуд;

– дар қисми 2 калимаҳои «инчунин метавонанд дар бораи нашри онҳо қарор қабул намояд» ба калимаҳои «инчунин дар бораи нашри онҳо қарор қабул менамояд» иваз карда шуд;

7) Ба ҷумлаи дуҷуми матни моддаи 47 пас аз калимаи «иқтисодиёт» калимаҳои «бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шуда, андозаи маблағҳо барои фонди стабилизатсионӣ» илова карда шуда, калимаи «муайян» ба калимаи «муқаррар» иваз карда шуд.

8) Ба қисми 1 моддаи 51 пас аз калимаҳои «Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» калимаҳои «ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон илова гардид.

9) Дар моддаи 62:

– қисми 3 дар таҳрири зайл ифода гардид:
«3. Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба натиҷаҳои ҷамъбасти иҷрои бучети давлатӣ ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоботи семоҳа пеш-

ниҳод менамояд. Мақомоти молия дар маҳалҳо бо тартиби муқарраргардида оид ба чамъбасти иҷрои бучети маҳаллӣ ба мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти на-мояндагии маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ҳисоботи семоҳа пешниҳод менамоянд».

– қисмҳои 4 ва 5 бо мазмуни зайл илова гардиданд:

«4. Дар ҳисоботи семоҳа оид ба иҷрои бучети давлатӣ маълумоти зерин дарҷ карда мешаванд:

– нишондиҳандаҳои воқеии даромад, грант ва қарзҳои давлатии дар давоми се моҳ гирифташуда;

– ҳарачоти бучетӣ мутобиқи гурӯҳбандии вазифавӣ ва иқтисодии бучетӣ аз нуқтаи назари ҳаҷми аниқшудаду тасдиқгардида ва нишондиҳандаҳои воқеӣ;

– ҳисобот оид ба ҳолати қарзи беруна;

– ҳисобот оид ба нишондиҳандаҳои макроеқтисодӣ.

5. Дар ҳисоботи семоҳа оид ба иҷрои бучети маҳаллӣ маълумоти зерин дарҷ карда мешаванд:

– нишондиҳандаҳои воқеӣ аз рӯи даромадҳо;

– ҳарачоти бучет аз нуқтаи назари ҳаҷми аниқшудаду тасдиқгардида ва нишондиҳандаҳои воқеӣ.»

2. Қонуни ҚТ «Дар бораи бочи давлатӣ» санаи 28 феввали 2004 сол қабул гардида, ба қонуни мазкур чунин тағйиру иловаҳо ворид гардидаанд:

1) Дар моддаи 4 дар қисми 7 банҳои 13) – 30) бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«13) барои бақайдгирии давлатии Итифоқи адвокатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон – ба андозаи 15 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

14) барои бақайдгирии давлатии мақомоти минтақавии Итифоқи адвокатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон – ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

15) барои бақайдгирии бюрои адвокатӣ – ба андозаи 8 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

16) барои азнавбақайдгирии бюрои адвокатӣ – ба андозаи 4 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

17) барои барҳамдиҳии бюрои адвокатӣ – ба андозаи 4 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

18) барои бақайдгирии коллегияи адвокатҳо – ба андозаи 6 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

19) барои азнавбақайдгирии коллегияи адвокатҳо – ба андозаи 3 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

20) барои барҳамдиҳии коллегияи адвокатҳо – ба андозаи 3 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

21) барои бақайдгирии маслиҳатхонаи ҳуқуқӣ – ба андозаи 3 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

22) барои азнавбақайдгирии маслиҳатхонаи ҳуқуқӣ – ба андозаи 1,5 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

23) барои барҳамдиҳии маслиҳатхонаи ҳуқуқӣ – ба андозаи 1,5 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

24) барои бақайдгирии кабинети адвокатӣ – ба андозаи 2 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

25) барои азнавбақайдгирии кабинети адвокатӣ – ба андозаи 1 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

26) барои барҳамдиҳии кабинети адвокатӣ – ба андозаи 1 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

27) барои ворид намудан ба Феҳристи махсуси адвокатҳои давлатҳои хориҷӣ – ба андозаи 10 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

28) барои гирифтани иқтибос аз Феҳристи ягонаи адвокатӣ – ба андозаи 1 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

29) барои гирифтани иқтибос аз Феҳристи ягонаи ташкилотҳои адвокатӣ – ба андозаи 1 нишондиҳанда барои ҳисобҳо;

30) барои гирифтани иқтибос аз Феҳристи махсуси адвокатҳои давлатҳои хориҷӣ – ба андозаи 1 нишондиҳанда барои ҳисобҳо.»;

2) Сархати якуми банди 4) қисми 16 дар таҳрири зерин ифода гардид:

«– барои бақайдгирии давлатии барориши қоғазҳои қиматноки ғайридавлатӣ – 0,15% аз ҳаҷми барориши мазкур;».

3. Қонуни ҚТ «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият» санаи 17 майи соли 2004 қабул гардида, то имрӯз ба он ҳамагӣ як маротиба тағйиру иловаҳо ворид гардидааст:

1) Ба моддаи 17 сархати чилум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«– фаъолият оид ба воридот, содирот, фурӯш ва истифодаи ҳавопаймои бесарнишин;».

2) Моддаи 18:

– дар қисми 1 ба сархати якум пас аз калимаи «бонкӣ» калимаҳои «аз ҷумла бонкии исломӣ» илова карда шуд;

– сархати сеюм бо мазмуни зерин илова гардид:

«– фаъолияти оператори низоми пардохт;»;

– қисми 2 дар таҳрири зерин ифода гардид:

«2. Иҷозатномадиҳии фаъолият оид ба анҷомдиҳии амалиёти бонкӣ, аз ҷумла бонкии исломӣ, амалиёт бо асъори хориҷӣ ва фаъолияти оператори низоми пардохт бо қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон дар бораи фаъолияти бонкӣ, фаъолияти бонкии исломӣ, ташкилотҳои маблағгузори хурд, танзими асъор ва назорати асъор, хизматрасониҳои пардохт ва низоми пардохт ба танзим дароварда мешавад.»

Дар нимсолаи дуҷуми соли 2016 дар қонунгузори соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ як қатор навигариҳо ба вучуд омад, ки метавонд онҳоро пешравӣ дар соҳаи мазкур номид. Аз ҷумла, Қонуни ҚТ «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Чумхурии Тоҷикистон»; Қонуни ҚТ «Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ»; ҚТ «Дар бораи аудити дохилӣ дар баҳши давлатӣ»; Қонуни ҚТ «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет».

1) Кодекси гумруки Чумхурии Тоҷикистон санаи 3 декабри соли 2004 қабул шуда, ба Кодекси мазкур як қатор тағйироту иловаҳо ворид гардиданд:

1) Дар бандҳои 1), 2) ва 3) қисми 1 моддаи 128, қисми 5 моддаи 138, қисми 3 моддаи 150, қисми 1 моддаи 187, қисми 1 моддаи 195, ном ва матни моддаи 196, банди 1) қисми 2 моддаи 207, қисми 2 моддаи 214, қисми 2 моддаи 236, қисми 3 моддаи 303, қисмҳои 1, 2 ва 4 моддаи 304, қисми 2 моддаи 309, қисми 2 моддаи 317, ном ва матни моддаи 334, қисми 2 моддаи 341, ном ва матни моддаи 342, қисми 1 моддаи 346, матни моддаи 351, ном ва матни моддаи 370, матни моддаи 372, қисми 2 моддаи 383, калимаҳои «ставкаи», «Ставкаҳои», «ставкаҳои» ва «ставкаҳое» мувофиқан ба калимаҳои «меъёри», «Меъёрҳои», «меъёрҳои» ва «меъёрҳое» иваз карда шуд.

2) Ба қисми 4 моддаи 266 пас аз калимаҳои «муомилоти озод,» калимаи «содирот,» илова гардид.

4. Қонуни ҚТ «Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ» санаи 2 августи соли 2011 қабул гардида, ба он як қатор тағйиру иловаҳо ворид карда шуд:

1) Дар моддаи 1:

– ба сархати ҳафтум пас аз калимаҳои «амалӣ намудани» калимаи «фаъолият» илова гардид;

– дар сархати ҳаштум калимаҳои «мақоми иҷозатдиҳӣ» ба калимаҳои «мақоми иҷозатдиҳанда» иваз карда шуд;

– дар сархати нуҳум калимаи «ваколатдор» ба калимаҳои «ваколатдори давлатӣ» иваз карда шуд;

2) Дар сархати якуми моддаи 4 калимаҳои «оид ба» ба калимаҳои «дар соҳаи» иваз карда шуд;

3) Дар ном ва матни моддаи 6 калимаҳои «мақомоти давлатии иҷозатдиҳанда» ба калимаҳои «мақомоти иҷозатдиҳанда» иваз карда шуд;

4) Дар қисми 5 моддаи 10 сархати даҳум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«– асос, сана ва рақами қарор (амр, фармон, фармоиш) дар бораи қатъ намудани амали ҳуҷҷати иҷозатдиҳӣ.»

5) Ҷумлаи якуми банди 2) қисми 1 моддаи 20 дар таҳрири зерин ифода гардид:

«Арзёбии хароҷот ва фоидаи асосии даҳлати давлатӣ.»

6) Дар қисми 1 моддаи 21 калимаи «шахсони» ба калимаи «шаҳси» иваз карда шуд.

7) Аз номи боби 5 калимаҳои «ВАКОЛАТДОРИ ДАВЛАТИИ» хориҷ карда шуд.

8) Дар моддаи 29:

– дар қисми 1 банди 7) сархати сеюм дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«– шаҳодатнома барои сохтанимаснуоти заргарӣ, дандонҳо аз металлҳои қиматбаҳо.»;

– аз қисми 2 калимаҳои «ваколатдори давлатии» хориҷ карда шуда, калимаҳои «давлатӣ ва шахсони ҳуқуқии» ба калимаи «давлатии» иваз карда шуд.

5. Қонуни ҚТ «Дар бораи аудити дохилӣ дар баҳши давлатӣ» аз санаи 21 июли соли 2010 қабул гардида, як қатор тағйиру иловаҳо ворид карда шуд:

1) Номи Қонун дар таҳрири зерин ифода гардид:

«ДАР БОРАИ АУДИТИ ДОХИЛӢ ДАР ТАШКИЛОТҲОИ БАҲШИ ДАВЛАТӢ»

2) Муқаддимаи Қонуни мазкур дар таҳрири зерин ифода гардид:

«Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро, ки дар раванди ташаккулёбии, банақшагири, гузаронидани аудити дохилӣ ва таҳияи ҳисоботи аудиторӣ дар ташкилотҳои бахши давлатӣ ба вучуд меоянд, танзим менамояд.»

3) дар моддаи 1:

– сархати чорум дар таҳрири зерин ифода гардид:

«– **мақсади супориши аудиторӣ** – таҳияи ҳулосаи объективӣ ва мустақил оид ба фаъолият ва натиҷаҳои идоракунии таваккалсифати татбиқ ва самарабахшии низоми идоракунии молиявӣ ва назорат, риояи қонунгузорӣ ва иҷрои нақшаи корхона, муассиса ва ташкилотҳо;»;

– дар сархати панҷум калимаи «аудитӣ» ба калимаи «аудиторӣ» иваз карда шуд;

– сархати шашум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«– **ташкилотҳои бахши давлатӣ** – корхона, муассиса ва ташкилотҳое, ки ба моликияти давлатӣ тааллуқ дошта, аз бучети давлатӣ маблағгузорӣ мешаванд (тақсимкунандагони асосӣ, тақсимкунандагон ва маблағгирандагони бучетӣ);»;

– аз сархати шашум калимаи «дигар» хориҷ карда шуд.

4) Дар ном ва матни моддаи 2 пас калимаҳои «дохилӣ дар» калимаи «ташкилотҳои» илова гардида калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд.

5) Матни моддаи 4 дар таҳрири зерин ифода гардид:

«Фаъолияти аудити дохилӣ дар ташкилотҳои бахши давлатӣ тибқи қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон, стандартҳои байналмилалӣ аудити дохилӣ амалӣ карда шуда, ба принципҳои ошкорбаёнӣ, қонуният, низоминоки ва нақшавӣ асос меёбад. Аудиторҳои дохилӣ фаъолияти худро тибқи талаботи Кодекси одоби касбии аудиторҳо бо риояи принципҳои мустақилият ва беғаразӣ, салоҳият ва касбияти воқеӣ, поквичдонӣ, масъулиятшиносӣ ва махфият амалӣ менамояд.»

6) Дар моддаи 7:

– қисми 4 дар таҳрири зерин ифода гардид:

«4. Дар амалҳои худ аудиторҳои дохилӣ уҳдадоранд, ки мустақил, беғараз, салоҳиятнок ва поквичдон бошанд.»

7) Номи боби 3 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«БОБИ 3. МАҚОМИ ВАКОЛАТДОРИ ДАВЛАТӢ ОИД БА АУДИТИ ДОХИЛӢ ДАР ТАШКИЛОТҲОИ БАХШИ ДАВЛАТӢ»

8) Дар моддаи 8:

– номи модда дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«**Моддаи 8. Ваколатҳои мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба аудити дохилӣ дар ташкилотҳои бахши давлатӣ**»;

– матни қисми 1 моддаи мазкур дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«1. Мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба аудити дохилӣ дар ташкилотҳои бахши давлатӣ (минбаъд – мақоми ваколатдор) Вазорати молияи Чумхурии Тоҷикистон мебошад. Ба ваколатҳои мақоми ваколатдо инҳо дохил мешаванд:»;

– сархати ҳаштум бо мазмуни зерин илова гардид:

«– дар ташкилотҳои бахши давлатӣ, ки воҳиди сохтори аудити дохилӣ надоранд, аудити дохилиро мегузаронанд;»;

9) Дар моддаи 9:

– номи модда дар таҳрири зерин ифода гардид:

«**Моддаи 9. Гузориши таҳлил оид ба аудити дохилӣ дар ташкилотҳои бахши давлатӣ**»;

10) Дар номи боби 4 калимаҳои «**МАСЪУЛИЯТИ РОҲБАРИ АВВАЛИ**» ба калимаҳои «**ВАЗИФАҲОИ РОҲБАРИ**» иваз карда шуд.

11) Моддаи 10 дар таҳрири зерин ифода гардид:

«**Моддаи 10. Вазифаҳои роҳбари ташкилоти бахши давлатӣ, кивоҳиди сохтори аудити дохилӣ дорад**

1. Роҳбари ташкилоти бахши давлатӣ, ки воҳиди сохтори аудити дохилӣ дорад, барои таъмини фаъолияти он тибқи меъёрҳои дар Қонуни мазкур муқарраргардида ва ба таври дахлдор иҷро намудани вазифаҳои худ нисбат ба аудити дохилӣ масъул мебошад.

2. Ба вазифаҳои роҳбари ташкилоти бахши давлатӣ, ки воҳиди сохтори аудити дохилӣ доранд, инҳо дохил мешаванд:

– тасдиқи нақшаи солона ва дарозмуддати санҷиш, инчунин нақшаи такмили ихтисоси кормандони воҳиди сохтори аудити дохилӣ;

Тасдиқи нақшаи амалиёти ҷорӣ оид ба иҷрои ҳатмӣ ва саривақтии тавсияҳои дар ҳисоботи аудит пешниҳодгардида;

– қабули қарор оид ба иҷрои ҳатмӣ ва саривақтии тавсияҳои пешниҳоднамудаи аудиторҳо;

– баррасии ҳисоботи таҳлилии солона оид ба гузаронидани аудити дохилӣ;

– пешниҳод намудани иттилоот ба мақомоти дахлдор оид ба қонунвайронкуниҳои ошкоршуда;

– таъмин намудани захираҳои дахлдори моддию техникӣ ва молиявӣ барои татбиқи нақшаи солона ва дарозмуддати аудитӣ.».

12) Дар моддаи 11:

– матни қисми 3 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«3. Ба вазифаҳои роҳбари ташкилоти бахши давлатие, ки воҳиди сохтори аудити дохилӣ надоранд, дохил мешавад:»;

– дар сархати дуюм калимаҳои «мақомоти ваколатдори давлатӣ» ба калимаҳои «мақоми ваколатдор» иваз карда шуд.

13) Дар моддаи 12:

– дар номи модда калимаҳои «Ҳатмӣ будани таъсиси» ба калимаи «Таъсиси» иваз карда шуд;

– дар қисми 2 калимаҳои «муқарраргардида» ва «мақомоти ваколатдори давлатӣ» мувофиқан ба калимаҳои «муқаррарнамудаи онҳо» ва «мақоми ваколатдор» иваз карда шуд;

– қисми 3 хориҷ карда шуд.

14)– Қисми 2 моддаи 13 дар таҳрири зерин ифода гардид:

«2. Дар ташкилоти бахши давлатие, ки дар тобеяти мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ мебошанд ва пурра аз ҳисоби бучети маҳаллӣ маблағгузорӣ карда мешаванд, аудити дохилӣ аз ҷониби аудиторҳои дохилии мақомоти маҳаллии молия мувофиқи дастурҳои методии мақоми ваколатдор амалӣ карда мешавад.».

6. Қонуни ҚТ «Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба бучет» аз санаи 28 июли соли 2006 қабул гардида, ба Қонуни мазкур иловаҳои зерин ворид карда шуд:

– Ба қисми 1 моддаи 5:

– сархати якум бо мазмуни зерин илова гардид:

«– хирочҳое, ки боби 81 Қонуни мазкур муқаррар намудааст;».

Қайд кардан бамаврид аст, ки қабули қонунҳои нав ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои амалкунанда номувофиқатии меъёрҳои ҷойдоштаро аз байн бурда, ба талаботи замон ҷавобгӯ мебошад.

Ромиз Ҷабборӣ,
мутахассиси пешбари шуъбаи
қонунгузории кишоварзӣ,
истифодаи сарватҳои табиӣ
ва ҳифзи муҳити зисти ММҚ

Абдурахмони Баҳром,
мутахассиси шуъбаи қонунгузорӣ
оид ба молия, андозу гумрук
ва фаъолияти бонкии ММҚ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ КИШОВАРЗӢ, ИСТИФОДАИ САРВАТҲОИ ТАБИӢ ВА ҲИФЗИ МУҲИТИ ЗИСТ

Ба мақсади ба миён омадани муносибатҳои нав, тағйир ёфтани ва қатъ шудани ин муносибатҳо зарурат ба миён меояд, ки ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шаванд. Вобаста ба ин, аз ҷониби парламенти кишвар дар соҳаи кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зист ба як қатор қонунҳои амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шуданд. Аз ҷумла:

1. Қонуни ҚТ «Дар бораи танзими давлатии ҳосилхезгардонии заминҳои таъиноти кишоварзӣ»;
2. Қонуни ҚТ «Дар бораи заминсозӣ»;
3. Қонуни ҚТ «Дар бораи фаъолияти об-уҳавошиносӣ».

1. Вобаста ба талабот ва ба вучуд омадани муносибатҳои нави ҷамъиятӣ дар соҳаи заминҳои таъиноти кишоварзӣ ба **Қонуни ҚТ «Дар бораи танзими давлатии ҳосилхезгардонии заминҳои таъиноти кишоварзӣ»** аз 23 июли соли 2016, №1343 як қатор тағйирот баҳри боз ҳам мукамал намудани Қонуни мазкур, инчунин тағйироти хусусияти имлоӣ – мазмунӣ низ ворид карда шудаанд:

– дар моддаи 1 сархатҳои чорум, панҷум, нуҳум ва даҳум бо мазмуни зерин илова карда шуданд:

«– баҳисобгирии ҳолати ҳосилхезии заминҳои таъиноти кишоварзӣ – ҷамъ овардани маълумот оид ба ҳолати агрокимиявӣ, экологӣ ва мелиоративии замин бо мақсади дохил намудани он ба Кадастри давлатии замин;

– таҳқиқоти таҳшинҳои хок – таҳқиқоти намунаи хок бо мақсади арзёбии нишондиҳандаҳои агрокимиявӣ, таъсири бодлесии обӣ ва дигар таъсироти манфӣ;

– чорабиниҳои экологӣ ва биологӣ – маҷмӯи чорабиниҳои илман асоснок истифодаи омилу воситаҳои биологӣ ҳосилхезгардонии заминҳои таъиноти кишоварзӣ (киштгардон, нуриҳои органикӣ, компост, ангебандаҳо (патогенҳо), маъданҳо (минералҳо), сидератҳо);

– низоми агроэкологӣ – бо мақсади истехсоли устувори маҳсулоти кишоварзӣ ба таври

сунъӣ ба вучуд овардан ва нигоҳ доштани мувозинати экологии киштзор, чарогоҳ, боғҳо ва қитъаҳои муҳофизатии ҷангал»;

– сархати сенздаҳум дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«– мониторинги ҳосилхезии заминҳои таъиноти кишоварзӣ - мушоҳидаҳои мунтазами омилҳои ҳосилхезии заминҳои таъиноти кишоварзӣ бо мақсади муайян кардани тағйироти бавуқӯъомада, арзёбии онҳо ва омода намудани тавсияю дастурҳо барои пешгирӣ ва бартараф намудани оқибатҳои манфии пастшавии ҳосилхезии замин.»

– ба сархати сеюми моддаи 3, сархатҳои дуюм ва шашуми моддаи 4, сархати якуми моддаи 5, сархатҳои дуюм ва чоруми моддаи 6, сархати чоруми моддаи 9, сархатҳои дуюм ва чоруми моддаи 16, сархати чоруми моддаи 18 ва сархати дуюми моддаи 20 баъд аз калимаи «агрокимиявӣ» калимаҳои «экологӣ ва биологӣ» илова карда шуданд.

– дар моддаи 4 сархати якум дар таҳрири зерин ифода карда шуданд:

«– гузаронидани корҳои илмию таҳқиқотӣ, агрокимиявӣ ва агроэкологӣ бо мақсади муайян намудани имкониятҳои истифодаи устувори замин барои истехсолоти кишоварзӣ ва нигоҳдории низоми доимии экологӣ»;

– дар моддаи 6 сархати якум дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«– барои истехсоли маҳсулоти кишоварзӣ усулҳои истифода баранд, ки ба барқароршавии ҳосилхезии замин ва ҳифзи муҳити зист мусоидат намоянд»;

– ба моддаи 8 қисми 2 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«2. Идоракунии давлатӣ дар соҳаи ҳосилхезгардонии заминҳои таъиноти кишоварзӣ, новобаста ба вазъи воқеии истифодабарии замин, амалӣ карда мешавад.»

– дар моддаи 9 матни қисми 1 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Ҳосилхезгардонии заминҳои таъиноти кишоварзӣ самтҳои зеринро дарбар мегирад:»:

– сархати дуюм бошад, дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«– ба ҳисоб гирифтани ҳолати ҳосилхезии заминҳои таъиноти кишоварзӣ;».

- сархати ёздаҳум хорич карда шуд;
- қисми 2 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«2. Нигоҳдорӣ ва ғанигардони таркиби хок бо моддаҳои физоӣ бо мақсади баланд бардоштани ҳосилхезии заминҳои таъиноти кишоварзӣ ва таъмини рушди устувори истехсолоти кишоварзӣ ба амал бароварда мешавад.».

- дар моддаи 15 номи модда дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 15. Хизматрасонии агрокимиявӣ ва экологию биологӣ»

- дар моддаи 16 номи модда дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 16. Самтҳои асосии хизматрасонии агрокимиявӣ ва экологию биологӣ»

- сархати панҷуми моддаи 16 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«– чорӣ намудани технологияҳои экологию биологии парвариши растаниҳо.».

- дар моддаи 18 дар сархати якум калимаҳои «барқарор кардани ҳосилхезии» ба калимаи «ҳосилхезгардони» иваз карда шуданд. Сархати сеюм дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«– ташкили шароити мусоид барои гузаронидани таҳқиқотҳои илмии агрокимиявӣ ва агроэкологӣ бо мақсади муайян намудани самтҳои ҳосилхезгардони заминҳои таъиноти кишоварзӣ ва нигоҳ доштани мувозинати экологӣ;».

- ба моддаи 19 қисмҳои дуюм, сеюм ва чорум бо мазмуни зерин илова карда шуданд:

«2. Дар раванди маблағгузорӣ уҳдадорихо ва дархостҳои заминистифодабарандагон ба ҳисоб гирифта мешаванд.

3. Бартарафсозии оқибатҳои манфии пас-ташавии ҳосилхезии заминҳои таъиноти кишоварзӣ, ки дар натиҷаи фаъолияти хоҷагидорӣ истифодабарандагони заминҳои таъиноти кишоварзӣ ба вучуд омадаанд, аз ҳисоби онҳо амалӣ карда мешавад.

4. Бартарафсозии оқибатҳои манфии пас-ташавии ҳосилхезии заминҳои таъиноти кишоварзӣ дар натиҷаи ҳодисаҳои табиӣ ва антропогенӣ бавучудодама аз ҳисоби маблағҳои махсуси бо ин мақсад пешбинишуда амалӣ карда мешавад.».

- дар моддаи 20 номи модда дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 20. Таъминоти моддию техникаи хизматрасонии агрокимиявӣ ва экологию биологӣ;»

- қисми якуми он дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«1. Мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ бо мақсади рушди соҳаи хизматрасонии агрокимиявӣ ва экологию биологӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҷойгир намудани фармоишҳои давлатӣ тақлиф пешниҳод менамоянд ва ба иҷрои қорҳои зерин мусоидат мекунанд.».

- ҳамзамон матни моддаи 21 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Таҳқиқоти илмӣ дар соҳаи ҳосилхезгардони заминҳои таъиноти кишоварзӣ дар самтҳои зерин амалӣ карда мешаванд:

- ҷамъовари маълумот оид ба ҳолати ҳосилхезии заминҳои таъиноти кишоварзӣ дар асоси ноҳиябандии табиӣ;

- интихоби тарзу усулҳои арзёбии ҳолати заминҳои таъиноти кишоварзӣ ва баҳисобگیری нишондиҳандаҳои ҳосилхезии онҳо;

- муайян намудани меъёрҳои ҳадди имконпазири ҷамъшавии моддаҳои микроорганизмҳои зараровар ва дигар моддаҳои биологии олудакунандаи хок, аз ҷумла меъёрҳои ҳадди имконпазири истифодаи заминҳои таъиноти кишоварзӣ, истифодаи моддаҳои агрокимиявӣ, омилу воситаҳои биологӣ ва пестисидҳо;

- асосноккунии илмии амалигардони чорабиниҳои агротехникӣ, агрокимиявӣ, экологию биологӣ, фитосанитарӣ, мелиоративӣ ва зиддиэрозиявӣ барои ҳифзи хок аз бодлесӣ;

- таҳияи дастуру тавсияҳо оид ба интихоби низоми зироаткорӣ ва таркиби кишти растаниҳо вобаста ба хусусиятҳои ҳосилхезии хок, истифодаи киштзору чарогоҳҳо барои ҷаронидани чорво ва усулҳои кам кардани таъсири осебҳо аз фаъолияти хоҷагидорӣ ба муҳити зист;

- гузаронидани таҳқиқотҳои илмии агрокимиявӣ ва агроэкологӣ бо тартиб додани ҳаритаҳои тавсифи хусусиятҳои хок;

- ташҳиси хусусиятҳои агрокимиявӣ таҳшини хок, шӯршавии заминҳо ва муайян кардани сатҳи обҳои зеризаминӣ;

- таҳияи низоми таъминкунии истехсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ бо маълумот доир ба ҳолати заминҳои таъиноти кишоварзӣ барои хизматрасонии агрокимиявӣ ва экологию биологӣ;

– омода намудани таснифоти заминҳое, ки ба онҳо хавфи бодлесшавию шусташавӣ таҳдид менамояд ва тартиби ташкили корҳо оид ба пешгирии он;

– арзёбии иқтисодии ҳосилхезии хок ва ворид намудани тағйирот ба нишондиҳандаҳои он дар давраи ҳисоботӣ бо мақсади ҳавасмандгардонии истифодабарандагони замин.».

– матни моддаи 22 дар таҳрири зерин ифода карда шуданд:

«Мақоми ваколатдори давлатӣ бо тартиби муқарраргардида дар муассисаҳои таълимӣ тайёр кардан, бозомӯзии касбӣ ва тақмили ихтисоси кормандони соҳаи ҳосилхезгардонии заминҳои таъиноти кишоварзиро амалӣ менамояд.».

2. Дар ин радиф, ба **Қонуни ҚТ «Дар бораи заминсозӣ»** аз 23 июли соли 2016, №1343 як қатор тағйирот ворид шудаанд. Аз ҷумла:

– номи Қонун бо ҳарфҳои калон навишта шуд;

– сархатҳои бисту якум ва бисту дуҷум бо мазмуни зерин илова карда шуданд:

«– барӯйхатгирии заминҳо – маҷмӯи чорабиниҳои заминсозӣ, ки барои ошкор ва муайян кардани маълумот дар бораи китъаҳои замин бо мақсади баҳисобгирии давлатии заминҳо ва пешбурди кадастри давлатии замин гузаронида мешаванд;

– экспертизаи ҳуччатҳои заминсозӣ – фаъолияте, ки ба воситаи таҳқиқ, санчиш ва арзёбии ҳуччатҳои экспертизашаванда бо мақсади муайян намудани мутобиқати онҳо ба талаботи қонунгузорӣ, стандартҳо, меъёрҳо ва қоидаҳои муқарраршуда, инчунин таҳияи хулоса оид ба ин ҳуччатҳо амалӣ карда мешавад.».

– дар моддаи 3 сархатҳои ҳафтум ва ҳаштум дар таҳрири зерин ифода карда шуданд:

«– ташкили фондҳои махсуси замин ва захираи заминҳои ноҳия (шаҳр);

– омода намудани парвандаҳои заминсозӣ дар асоси дархости шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ;»;

– қисми дуҷум дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«2. Заминсозӣ аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатии батанзимдарории муносибатҳои вобаста ба замин ва мақомоти маҳаллии он, инчунин ташкилотҳои соҳавии он ва дигар шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ бо тартиби муқарраргардида гузаронида мешавад.».

– қисми ҳафтум дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«7. Маълумот оид ба заминсозӣ, ки ба молу мулки ғайриманқул тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии молу мулки ғайриманқул ва ҳуқуқҳо ба он» пешниҳод карда мешавад.».

– дар қисми шашуми моддаи 9 ва қисми панҷуми моддаи 13 калимаи «ташҳиси» ба калимаи «экспертизаи» иваз карда шуд;

Ҳамзамон, ба Қонун моддаи 331 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«Моддаи 33¹. Экспертизаи ҳуччатҳои заминсозӣ

Экспертизаи ҳуччатҳои заминсозӣ бо мақсади таъмини мутобиқати ҳуччатҳо ба маълумоти ибтидоӣ, шартҳои техникӣ, инчунин талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида мешавад.

Тартиби гузаронидани экспертизаи ҳуччатҳои заминсозиро мақоми ваколатдори давлатии батанзимдарории муносибатҳои вобаста ба замин муайян менамояд.».

3. Дар баробари ин, **Қонуни ҚТ «Дар бораи фаъолияти обуҳавошиносӣ»** аз 23 июли соли 2016, №1343 низ мукаммалтар шуда, як қатор тағйиротҳо ворид карда шудаанд, ба монанди:

– номи Қонун бо ҳарфҳои калон навишта шуда, дар моддаи 1 сархатҳо бо аломати дефис «-» ишора карда шуд;

– сархатҳои нухум, даҳум ва ёздаҳум бо мазмуни зерин илова карда шуданд:

«– **маводи иттилоотӣ** – иттилооти ҷамъбаस्तшудаи дар натиҷаи таҳлили маълумот бадастовардашуда, ки барои паҳнкунӣ ва истифода пешбинӣ шудааст;

– **иттилооти таъиноти умумӣ** – иттилооти дастраси коркардшуда оид ба вазъи воқеӣ ва пешгуишавандаи муҳити зист ва сатҳи олушавии он;

– **иттилооти махсус** – иттилоот дар бораи обуҳавошиносӣ, ки дар асоси шартнома пешниҳод мешавад ва барои оморасозии он гузаронидани корҳои иловагӣ, аз ҷумла ҷамъоварӣ, коркард ва таҳлили иттилооти мазкур, зарур аст;».

– дар моддаи 7 сархати панҷум дар таҳрири зерин илова карда шуд:

«– ҳамоҳангсозии пешбурд ва ҳалли масъалаҳои марбут ба тағйирёбии иқлим;».

Сархати дуҷуми моддаи 10¹ дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«– гирифта гаштан, нигоҳ доштан ва истифодаи силоҳи ғайринизомии намуди худмуҳофизатӣ ҳангоми иҷрои вазифаҳои хизматӣ;».

Ҳамчунин моддаи 17 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 17. Мониторинги ҳолати муҳити зист

Амалӣ намудани мушоҳидаҳо ва фаъолияти дигари пешбиниамудаи моддаҳои 12-16 Қонуни мазкур аз ҷониби мақомоти обуҳавошиносӣ асоси мониторинги ҳолати муҳити зист ба ҳисоб меравад.».

БОБИ 5¹ бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«БОБИ 5¹. ҲАМКОРИИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОҲАИ ОБУҲАВОШИНОСӢ

Моддаи 23¹. Ҳамкории байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи обуҳавошиносӣ

Ҳамкории байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи обуҳавошиносӣ дар асоси шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад. Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ташаккул ва рушди шабакаҳои байналмилалии мушоҳидавӣ ва мубодилаи иттилооти байналмилалӣ дар

бори муҳити зист ва сатҳи олудашавии он мусоидат менамояд.

Мақомоти махсуси ваколатдори давлатӣ оид ба фаъолияти обуҳавошиносӣ ҳифзи манфиатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва танзими фаъолияти шахсони ҳуқуқиро, новобаста ба шакли ташкилию ҳуқуқӣ ва шахсони воқеиро ҳангоми амалисозии ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи обуҳавошиносӣ, таъмин месозад.

Тартиби иштироки мақомоти махсуси ваколатдори давлатӣ оид ба фаъолияти обуҳавошиносӣ дар ҳамкории байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла дар мубодилаи иттилоот оид ба вазъи муҳити зист, дар асоси шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни мазкур ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.».

Ҳамин тавр, қайд кардан бамаврид аст, ки ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои амалкунанда пешравӣ дар фаъолияти пурсамари мақомоти ҳокимияти давлатиро дар ҷумҳурӣ нишон дода, номувофиқатии меъёрҳои ҷойдоштаро аз байн мегарад ва баҳри дар амал татбиқ намудани меъёрҳои пешбинишудаи қонунҳо мусоидат хоҳад кард.

**Ромиз Ҷабборӣ,
мутахассиси пешбари шуъбаи
қонунгузории кишоварзӣ,
истифодаи сарватҳои табиӣ
ва ҳифзи муҳити зисти ММҚ**

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ҲУҚУҚИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Пешрафти муназзами муносибатҳои ҷамъияти боиси инкишофи қонунгузори гардида, зарурати қабул ва таҷдиди назари як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда, аз ҷумла, қонунҳои соҳавиро ба вучуд овардааст.

Яке аз қонунҳои соҳавӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аст, ки ҳанӯз 11 декабри соли 1999 қабул гашта, масъалаи таҷдид, таҳрири нав, мувофиқа намудани меъёрҳои он ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни ҚТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» аз 26 март соли 2009, Қонуни ҚТ «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 5 октябри соли 2009 ва таҷрибаи пешрафтаи бастании шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вучуд омад.

Маҳз, бо дарназардошти муҳимияти масъала таҷдиди назар ва дар таҳрири нав омода намудани Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Минбаъд – Қонун) ба Нақшаи чорабиниҳои «Барномаи давлатии татбиқи Консепсияи пешгуи инкишофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба таъминоти ҳуқуқии муносибатҳои байналмилалӣ барои солҳои 2012-2015», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 март соли 2012, №95 тасдиқ шудааст, ворид гардид.

Бо мақсади танзими ҳуқуқии муносибатҳои шартномавии байналмилалӣ ва татбиқи фарогирии муқаррароти Конвенсияи Вена дар бораи ҳуқуқи шартномаҳои байналмилалӣ аз 23 майи соли 1969 дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон аз ҷониби Вазорати қорҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳайати гуруҳи қорӣ аз ҳисоби намояндагони вазорати идораҳои марбута, аз ҷумла, намояндаи ММҚ, Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон» таҳия ва аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардид.

Санаи 23 июли соли 2016 Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар таҳрири нав аз ҷониби Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба имзо расид, ки аз 7 боб ва 31 модда иборат аст.

Дар фарқият аз қонуни соли 1999 ба Қонун як қатор навиғариҳо, аз ҷумла, чор модда ва як боби нав «БОБИ 7. МУҚАРРАРОТИ ХОТИМАВИЙ» илова гардид.

Қонуни мазкур тартиби ба имзо расонидан, тасдиқ (ратификатсия), тасдиқ, ҳамроҳшавӣ, бақайдгирӣ, интишор, иҷро намудан, бекор кардан (денонсатсия) ва боздоштани амали шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистонро танзим менамояд.

Албатта, дар робита ба танзими муносибатҳои шартномавии байналмилалӣ бо ҳамагуна кишварҳои хориҷӣ нақши истилоҳоти соҳавӣ дар рафти бастан ва иҷрои шартномаҳои байналмилалӣ назаррас ва ҳалкунанда аст. Аз ин рӯ, қонунгузор дар қиёс бо қонуни пештара бори нахуст мафҳумҳои «парафгузори», «бастании шартномаҳои байналмилалӣ», «расмиёти дохилидавлатӣ», «тасдиқ (ратификатсия)» ва «Феҳристи давлатии шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро пешбинӣ намуд.

Ҳамзамон, тартиби бастании шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷараёни мувофиқасозӣ ва экспертизаи ҳуқуқии шартномаҳои байналмилалӣ, инчунин лоиҳаҳои шартномаҳои байналмилалӣ, ки Тоҷикистон мақсади иштирокчии онҳо шуданро дорад, мушаххас гардид (моддаи 4 Қонун).

Инчунин аз ҷониби қонунгузор муҳлати пешниҳоди таклифҳо ба Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ё Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати бастании шартномаҳои байналмилалӣ мушаххас ва на дертар аз 14 рӯзи тақвимӣ то санаи ба имзо расидани онҳо муқаррар гардид (моддаи 5 Қонун). Муқаррарот оид ба забони шартномаҳои байналмилалӣ (моддаи 6 Қонун), ки тартиби интихоби забони шартномаҳои байналмилалиро ҳангоми имзо намудан ва ҳамроҳ шудан ба онҳо муай-

ян менамояд, бори нахуст пешбинӣ гардида, бо мақсади рафъи муҳолифат дар татбиқи дурӯсти шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо забони давлатӣ ва дигар забонҳои хориҷӣ баста мешаванд, ҳамаҷониба такмил дода шуданд.

Қонунгузор масъалаи ваколат барои иҷро намудани амалҳои вобаста ба бастанӣ шартномаҳои байналмилалӣ, инчунин ҳолатҳои тасдиқ намудани ваколоти баимзорасонии субъектҳои махсусро дар таҷрибаи бастанӣ шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон бе қабул намудани қарори дахлдор аз ҷониби Вазорати қорҳои хориҷӣ муайян намудааст.

Ғайр аз ин, татбиқи муваққати шартномаҳои байналмилалӣ аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 16 Қонун), ки тартиби амали муваққати шартномаҳои байналмилалӣ ё муқаррароти алоҳидаи онҳо, тартиби фиристодани огоҳинома ба давлатҳои хориҷӣ ё созмонҳои байналмилалиро бо мақсади татбиқи муваққати шартномаҳои байналмилалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд, пешбинӣ намудааст.

Масъалаи муҳим дар раванди иҷрои шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намудани тағйирот ба шартномаҳои байналмилалӣ (моддаи 24 Қонун) аст. Дар чараёни тартиби ворид намудани тағйирот доираи субъектҳои махсусро, ки ваколоти пешниҳоди таклифҳои дар бораи тағйирот доранд, инчунин тартиби қабул намудани қарорҳо аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ворид намудани ин гуна тағйирот ба шартномаҳои байналмилалӣ муқаррар гардид.

Дар муқаррароти хотимавии Қонун як қатор меъёрҳои хусусияти танзимкунанда ва ҳаволакунандадошта пешбинӣ гардиданд. Дар

ин робита, меъёрҳои ҳуқуқи Қонун оид ба амалигардонии санадҳои байналмилалӣ, ки тавассути онҳо Ҷумҳурии Тоҷикистон ризоияти худро бо ҳатмӣ будани шартномаи байналмилалӣ ё нияти худро ҷиҳати боздоштан ё қатъ гардонидани амали шартномаи байналмилалӣ изҳор мекунад, муҳим арзёбӣ мегарданд.

Дар моддаи 29, 30 Қонун масъалаи ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи Қонун ва аз эътибор соқит донистани Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз санаи 11.12.1999 матраҳ гардидааст. Махсусан, меъёре, ки ҷавобгарии шахсони воқеӣ ва шахсони ҳуқуқиро вобаста ба иҷро накардани талаботи он пешбинӣ менамояд, дар робита ба тағйири иловаҳои Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон санаи 22-юми майи соли 2016 муҳим ва саривақтӣ арзёбӣ мегарданд. Муайян намудани ҷавобгарӣ барои вайрон намудани Қонуни мазкур масъулияти ҳам шахсони воқеӣ ва ҳам шахсони ҳуқуқиро, ки барои омода намудани лоиҳаҳои шартномаҳои байналмилалӣ вазифадоранд, мушаххас ва пурзӯр менамояд.

Моддаи 31 Қонун тартиби мавриди амал қарор додани санади меъёрии ҳуқуқи мазкурро мувофиқи талаботи моддаи 62 Қонуни ҚТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» аз 26 марти соли 2009 муайян намудааст.

Дар маҷмуъ навигариҳое, ки дар Қонуни ҚТ «Дар бораи шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон» пешниҳод гардиданд, метавонанд дар низомии қонунгузори кишвар барои танзими дуруст ва бомароми фаъолияти мақомотҳои ҳокимияти давлатӣ ҷиҳати иҷрои уҳдадорӣҳои шартномавии байналмилалӣ ва инкишофи муносибатҳои байналмилалӣ, бахусус муносибатҳои байналмилалӣ дучониба ва бисёрҷонибаи Тоҷикистон дар сатҳи минтақа ва ҷаҳон мусоидат намоянд.

Маҳмадшоев Ф.А.,
сардори шуъбаи ҳуқуқи
байналмилалии ММҚ,
номзади илмҳои ҳуқуқ

Соҳибназарзода М.С.,
мутахассиси пешбари шуъбаи
ҳуқуқи байналмилалии ММҚ

НАВИГАРИҲО ДАР СОҲАИ ИТТИЛООТИ ҲУҚУҚӢ

Санаи 23 июли соли 2016-ум дар низоми қонунгузории кишварамон вобаста ба рушду инкишоф ёфтани муносибатҳои ҷамъиятӣ ва ба таври дахлдор ба танзим даровардани муносибатҳои нав зарурат миён омад, ки ба қонунгузории амалкунанда тағйири иловаҳо ворид карда шавад ва дар асоси талаботи Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 феввали соли 2011, №1021 тасдиқ шудааст, зарурати баъзеи онҳо, ки дар давраи солҳои 1958-1960 қабул гардида буданд, вобаста ба қабул шудани қонунҳои нав аз эътибор соқит дониста шаванд. Ин ҳам бошад:

а) Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ»;

б) Санадҳои қонунгузории Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон, ки дар давраи солҳои 1958-1960 қабул гардидаанд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ» 23-июли соли 2016, таҳти №1327 аз ҷониби Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба имзо расид, ки он аз 5-боб ва 23-модда иборат мебошад. То ба имзо расонидани қонуни мазкур муносибатҳо дар самти фаъолияти ноширӣ ва полиграфиро Қонуни ҶТ «Дар бораи таъбу нашр» ба танзим мебарорад, ки он аз 6-боб ва 35-моддаро дарбар мегирифт. Қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ» принципҳои асосии сиёсати давлатӣ, ҳуқуқ ва уҳдадорихои субъектҳои фаъолияти ноширӣ ва полиграфиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намуда, ба танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи мазкур равона карда шудааст. Дар матни Қонуни нав мақоми қонунгузор чунин бобҳоро пешбинӣ намудааст:

Боби 1. Муқаррароти умумӣ номгузорӣ шуда, мафҳумҳои асосиро аз қабилӣ: ношир, худношир, муаллиф, корхонаи полиграфӣ, маҳсулоти чопӣ, маводи нашрӣ, фаъолияти ноширӣ, фаъолияти полиграфӣ, фармоишга-

ри маҳсулоти чопӣ, фурӯшандаи маҳсулоти чопӣ, матбуоти даврӣ, сензура ва дар дигар моддаҳои ҳамин боб масъалаҳои субъектҳои фаъолияти ноширӣ, мақсад, принципҳо, озодии фаъолияти ноширӣ ва ғайраҳоро пешбинӣ намудааст.

Боби 2. Ташкили фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ номгузорӣ гардида, ба масъалаҳои таъсиси муассисаи нашриявӣ, бақайдгирии давлатии ношир, корхонаи полиграфӣ ва фурӯшандаи маҳсулоти чопӣ бахшида шудааст.

Боби 3. Ҳуқуқ ва уҳдадории ношир, корхонаи полиграфӣ ва фурӯшандаи маҳсулоти чопӣ номгузорӣ шудааст. Дар ин боб ба масъалаи ношир, корхонаи полиграфӣ ва фурӯшандаи маҳсулоти чопӣ, ки дорои кадом ҳуқуқ ва уҳдадорихо мебошанд, сухан меравад.

Боби 4. Ҳамкории байналмилалӣ муассисаи нашриявӣ, корхонаи полиграфӣ ва фурӯши маҳсулоти чопиро дарбар мегирад, ки он ҳамкории байналмилалӣ муассисаи нашриявӣ, корхонаи полиграфӣ, фурӯш, содиrot ва воридоти маҳсулоти чопиро дарбар мегирад.

Боби 5. Муқаррароти хотимавӣ буда, тартиби баррасии баҳсҳо оид ба фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ, инчунин аз эътибор соқит донистани Қонуни ҶТ «Дар бораи таъбу нашр» ва мариди амал қарор гирифтани Қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ»-ро дарбар мегирад.

Дар Қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ» мафҳумҳои асосии аз қабилӣ: ношир, худношир, муаллиф, корхонаи полиграфӣ, маҳсулоти чопӣ, маводи нашрӣ, фаъолияти ноширӣ, фаъолияти полиграфӣ, фармоишгари маҳсулоти чопӣ, фурӯшандаи маҳсулоти чопӣ, матбуоти даврӣ, сензура, мақсади фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ, ҳамкории байналмилалӣ муассисаи нашриявӣ ва корхонаи полиграфӣ пешбинӣ шудаанд, ки дар Қонуни ҶТ «Дар бораи таъбу нашр» чунин мафҳумҳо ҷой надоштанд. Қонуни нав дар мутобиқат ба Конститутсияи ҶТ, Қонуни ҶТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» ва талаботи

имлои забони тоҷикӣ таҳия ва қабул гардидааст.

Чихати аз эътибор соқит донишони баъзе санадҳои қонунгузори **Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон, ки дар давраи солҳои 1958-1960 қабул шудаанд**, ҳаминро қайд кардан бамаврид аст, ки дар асоси талаботи Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19 феввали соли 2011, №1021 тасдиқ шудааст, бо дарназардошти талаботи рӯзафзуни ҷомеа, ҷараёни ислоҳоти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, пешрафти ҳаёти сиёсӣ ва фарҳангӣ тақмили қонунҳои амалкунанда, таҳия ва қабули қонунҳои нав як қатор санадҳои қонунгузорӣ аз эътибор соқит доништа шуданд, аз ҷумла:

1. Укази Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон аз аз 17-майи соли 1958 «Дар бораи барҳам додани Вазорати адлияи РСС Тоҷикистон»; (Ведомостҳои Совети Олии РСС Тоҷикистон, соли 1958, №13);

2. Укази Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон аз аз 27 майи соли 1958 «Дар бораи таъсиси Кумитаи давлатии Совети Вазирони РСС Тоҷикистон оид ба сохтмон ва меъморӣ» (Ведомостҳои Совети Олии РСС Тоҷикистон, соли 1958, №9 мод.209);

3. Укази Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон аз 17 феввали соли 1959 «Дар бораи муқаррар намудани унвони фахрии «Устоди боғдории РСС Тоҷикистон»; (Ведомостҳои Совети Олии РСС Тоҷикистон,

соли 1959, №4 мод.66);

4. Укази Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон аз 5 сентябри соли 1959 «Дар бораи муқаррар намудани унвонҳои фахрии «Ихтироъкори шоистаи РСС Тоҷикистон» ва «Ратсионализатори шоистаи РСС Тоҷикистон» (Ведомостҳои Совети Олии РСС Тоҷикистон, соли 1959, №9 мод.169);

5. Қонун «Дар бораи ҳифзи табиати РСС Тоҷикистон» (Ведомостҳои Совети Олии РСС Тоҷикистон, соли 1959, №11 мод.208);

6. Укази Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон аз 4 январӣ соли 1960 «Дар бораи табдилдиҳии Раёсати омили РСС Тоҷикистон ба Раёсати марказии омили назди Совети Вазирони РСС Тоҷикистон» (Ведомостҳои Совети Олии РСС Тоҷикистон, соли 1960, №1 мод.4);

7. Укази Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон аз 31 декабри соли 1960 «Дар бораи андозаи ҷаримаҳо ва дигар маблағҳои пулии пешбининамудаи қонунҳои РСС Тоҷикистон ва Указҳои Президиуми Совети Олии РСС Тоҷикистон бинобар тағйирёбии андозаи нарх ва ивазшавии пулҳои дар муомилот буда ба пулҳои нав» (Ведомостҳои Совети Олии РСС Тоҷикистон, соли 1961, №2 мод.15).

Ҳамин тавр, Қонуни ҚТ «Дар бораи фаъолияти ноширӣ ва полиграфӣ» дар таҳрири нав ва аз эътибор соқит донишони баъзе санадҳои қонунгузори РССТ, ки дар давраи солҳои 1958-1960 қабул шудаанд, фазои ҳуқуқӣ ва қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистонро боз ҳам беҳтар менамоянд.

Садиров Р.С.,
мутахассиси шӯбаи иттилооти
ҳуқуқӣ ва мурағабсозии ММҚ

МИЗИ МУДАВВАР ДАР МАВЗӢИ «НАҚШИ САНАДҲОИ МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚИИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР ИНКИШОФИ ҚОНУНГУЗОРИИ МИЛЛӢ»

Мутобиқи банди 16 Нақшаи кори Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2016 ва банди 8 Нақшаи чорабиниҳои Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба таҷлили 25-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон 26 июли соли 2016 мизи мудаввар дар мавзӯи «Нақши санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ дар инкишофи қонунгузори милли» баргузор гардид.

Дар кори мизи мудаввар намоёндогони ташкилотҳои хориҷӣ, вазорату идораҳои давлатӣ, васоити ахбори омма ва муассисаҳои илмию тадқиқотӣ, аз қабилӣ Барномаи рушди Созмони Милалӣ Муттаҳид дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Раёсати ҳуқуқи Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, хадамоти муҳоҷирати Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Донишкадаи тиҷорати Тоҷикистон ва кормандони Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иштирок намуданд.

Муовини аввали Директори Марказ Баҳриддинзода С.Э. ба кори мизи мудаввар ҳусни оғоз бахшида, ҳозиринро хайрамақдам намуда, барои иштироқашон дар чорабинии

мазкур изҳори сипос намуд. Мавсуф вобаста ба мақсад ва зарурияти баргузори чорабинии мазкур ибрози ақида намуда, баррасӣ ва таҳлили вазъи қонунгузори милли дар даври соҳибистиклолӣ дар робита ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистонро яке аз масъалаҳои муҳими имрӯза маънидод намуд.

Маърузачиён вобаста ба паҳлӯҳои гуногуни нақши санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон дар рушди қонунгузори милли баромадҳо намуданд. Аз ҷумла, Орзуода Ф., сармухтаассиси Раёсати ҳуқуқи Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи «Батанзимдарории ҳуқуқи байналмилалӣ дар соҳаи муҳоҷирати иҷборӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» баромад намуд. Мавсуф дар баромади худ оид ба мафҳум ва моҳияти муҳоҷирати иҷборӣ, проблемаҳои ҷойдошта дар танзими милли ва байналмилалӣ-ҳуқуқии муҳоҷирати иҷборӣ, нақши давлат дар пешгирӣ ва кам кардани сатҳи муҳоҷирати иҷборӣ ибрози ақида намуд.

Дар мизи мудаввар вобаста ба мавзӯи «Таъсири санадҳои байналмилалӣ дар пешрафти робитаҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон» Содиқӣ П., намоёндогони аз Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон баромад намуда, оид ба паҳлӯҳои манфӣ ва мусбӣ таъсири санадҳои байналмилалӣ, проблемаҳои дар қонунгузорӣ мавҷудбудаи тарзҳои изҳори ризоияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳатмӣ будани са-

надҳои ҳуқуқи байналмилалӣ изҳори ақида намуд.

Вобаста ба нақши санадҳои байналмилалӣ оид ба моликияти зеҳнӣ дар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон н.и.х., Меликов У., сардори шуъбаи қонунгузори граждони, соҳибкорӣ ва оилавии ММҚ баромад намуд.

Ғайр аз ин дар мизи мудаввар маърузаи н.и.х., Маҳмадшоев Ф., сардори шуъбаи ҳуқуқи байналмилалии ММҚ доир ба масъалаи қонунҳои намунавӣ (моделӣ) ва нақши онҳо дар ташаккули қонунгузори миллии даврони истиқлолият андешаронӣ намуд. Дар баромади номбурда қайд гардид, ки нақши қонунҳои намунавӣ (моделӣ) бахусус бештар аз 300 қонун, кодексҳои моделии Ассамблеяи байнипарлумонии ИДМ дар ташаккули қонунгузори миллии назаррас аст. Ҳамзамон, таъкид гардид, ки зарурати ҳамаҷониба аз лиҳози илмӣ-амалӣ таҳлили чараёни воридшавии меъёрҳои қонунҳои намунавӣ (моделӣ) дар қонунгузори миллии ва вусъат додани ташаббускорӣ дар таҳияи меъёрҳои монанд бо дарназардошти рушди қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вучуд омадааст.

Баромадҳо ва презентатсияҳои дахлдори Ҷабборов Ф., ходими илмӣ шуъбаи ҳуқуқи байналмилалии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба нақши меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ дар инкишофи қонунгузорӣ дар соҳаи об; Галина Деревенченко, мушовири баландбардории потенциали Барномаи Рушди СММ оид ба ҷои санадҳои меъёрии байналмилалӣ дар низоми қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон; Носиров Д., сармутахассиси шуъбаи ҳуқуқи байналмилалии ММҚ ва Бекназарова В., мутахассиси пешбари шуъбаи иттилооти ҳуқуқӣ ва мураттабсозии ММҚ оид ба масъалаҳои алоҳидаи нақши санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ҳамчун сарчашмаҳои ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷикистон; Соҳибназарзода М., мутахассиси пешбари шуъбаи ҳуқуқи байналмилалии ММҚ доир ба баъзе масъалаҳои қабул ва мавриди амал қарор гирифтани санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ тариқи фишурда ба ҳозирин пешниҳод гардиданд.

Байни иштирокчиёни мизи мудаввар оид ба вазъи таъминоти ҳуқуқии байналмилалии фаъолияти муҳоҷирони меҳнатӣ (бақайдгирӣ, масъалаҳои нафақа ва ғ.), татбиқи меъёрҳои санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ аз ҷониби судҳо вобаста ба ҳуқуқҳои инсон ва дигар механизмҳои ҳуқуқии байналмилалии воридшавии меъёрҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ба қонунгузори миллии мувоҳидаҳо сурат гирифтанд.

Дар анҷоми кори мизи мудаввар иштирокчиён вобаста ба мавзӯҳои матраҳгардида фикру ақидаҳои худро баён намуда, оид ба имплементатсияи санадҳои байналмилалии ҳуқуқӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳодҳо манзур намуданд.

Маҳмадшоев Ф.А.,
сардори шуъбаи ҳуқуқи
байналмилалии ММҚ,
номзади илмҳои ҳуқуқ

Носиров Д.,
сармутахассиси шуъбаи
ҳуқуқи байналмилалии ММҚ

МИЗИ МУДАВВАР ДАР МАВЗӢИ «БАРҚАРОРШАВӢ ВА РУШДИ ҲУҚУҚИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН ДАР ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛИЯТ»

Бо ташаббуси Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯзи 26 августи соли 2016 бахшида ба 25-умин солгарди Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мизи мудаввар дар мавзӯи «Барқароршавӣ ва рушди ҳуқуқи миллии Тоҷикистон дар даври истиқлолият» бо иштироки доираи васеи намоёндагони мақомоти ҳокимияти давлатӣ, олимони ва дигар намоёндагони аҳли ҷомеа баргузор гардид. Аз ҷумла: намоёндагон аз Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайра иштирок карданд.

Мизи мудавваро бо сухани ифтитоҳӣ директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор Раҳимзода Маҳмад Забир оғоз намуд. Раҳимзода М.З. ҳозиринро хайрамақдам гуфта, барои иштирокашон дар чорабинии мазкур изҳори сипос намуд. Номбурда доир ба масъалаҳои асосии барқароршавӣ ва рушди ҳуқуқи миллии Тоҷикистон дар 25 соли Истиқлолияти давлатӣ ибрози ақида намуда, паҳлуҳои гуногунро онро таҳлил намуд. Аз ҷумла қайд карда шуд, ки дар ин давра теъдоди зиёди санадҳои меъриии ҳуқуқӣ қабул карда шудаанд, ки ба ҳолати нимсолаи якуми соли 2016 ҳудуди 360 қонуни муқаммалро дарбар мегиранд.

Мувофиқи барнома, судьяи Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҳмадшарофӣ Д. бо мавзӯи «Ҳокимияти судӣ-қафилӣ ҳуқуқу озодиҳо» баромад намуда, дар бораи нақши муҳим доштани мақоми судӣ дар ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд ибрози ақида намуданд.

Дар баромади корманди Прокуратураи генералии ҚТ Рауфов Ф.Х. дар мавзӯи «Рушди қонунгузории ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҷиноятҳои ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ дар даври соҳибистиқлолии кишвар: дурнамои инкишоф» масъалаҳои ташаккул ва рушди қонунгузории ҷиноятӣ кишвар вобаста ба ҷиноятҳо ба муқобили озодии ҷинсӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ дар кишвар таҳлил карда шуда, норасогиҳои қонунгузории ҷиноятӣ дар ин самт ва роҳҳои бартараф намудани онҳо зикр гардидаанд.

Профессори кафедраи мурофиаи ҷиноятӣ Академияи Вазорати корҳои дохилии ҚТ Юлдошев Р.Р. дар маъруза бо номи «Векторы развития и совершенствования уголовно-процессуальной политики Республики Таджикистан» ҳолати ҳозираи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятӣ ватаниро, ки стратегияи он дар вақти ҳозира дар ҷустуҷӯи нави муносиби мурофиавӣ қарор дорад, мавриди таҳлил дод. Мавсуф қайд кард, ки қабул намудани қонунгузории нави мурофиавии ҷиноятӣ ва як қатор ислоҳҳои қонунгузории амалкунанда, ки ба соҳаи мурофиаи

судии ҷиноятӣ дахл доранд, дар кулл кӯшиши қонунгузор ва ислоҳотчиёни алоҳидаи онро барои бартараф намудани камбудию нуқсонҳо пешакӣ муайян карданд.

Корманди шубъаи дастгоҳи Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Шарифзода Ш.М. дар мавзӯи «Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз рукнҳои бозғимоди мақоми олии қонунгузори кишвар» баромад намуда, қайд кард, ки дар шароити ташшаққулу инкишофи давлати ҳуқуқбунёд нуфуз ва нақши баланди мақомоти олии қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон Маҷлиси Олӣ – Парламент, ки мақоми олии намояндагӣ ва қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад ва фаъолияти худро мутобиқи Конститутсия ва дигар

санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамояд, дар байни дигар мақомоти давлатӣ мавқеи муайян дошта, дар таҳкими сулҳу субот, ваҳдату ягонагӣ, рушди падидаҳои конститусионӣ ва ҳуқуқии кишвар, пешрафти соҳаҳои мухталифи ҳаёти ҷомеа нақши арзишманд дорад.

Сардори Маркази илмӣ-тадқиқотии Вазорати корҳои дохилии ҚТ Муҳаммадзода Х.Д. дар мавзӯи «Рушди самтҳои алоҳидаи ҳуқуқи милли дар даврони истиқлолият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ибрози ақида намуда, аз ҷумла қайд карданд, ки баъди ба даст овардани Истиқлолияти давлатӣ дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва сиёсӣ тағйиротҳои кулӣ ба миён омада, дар натиҷа институтҳои нави ҷамъиятӣ пайдо гардид. Аз ҷумла, пайдо гардидани шаклҳои нави моликият, васеъ гардидани ҳуқуқҳои сиёсӣ иқтисодӣ ва маишӣ шаҳрвандон ва ғайра, ки ҳамаи он муносибатҳои нави ҷамъиятиро ба миён оварда, боиси пайдо гардидани соҳаҳои нави ҳуқуқӣ гардиданд.

Дар идомаи кори мизи мудаввар дигар иштирокчиён тибқи барнома бо мавзӯҳои худ баромад намуда, вобаста ба масъалаҳои ба миёномада баҳсу мунозираҳо ба анҷом расонида шуд.

Дар фарҷоми мизи мудаввар изҳори боварӣ карда шуд, ки баргузори чунин чорабиниҳо баҳри боз ҳам хубтар рушд ёфтани ҳуқуқи миллии Тоҷикистон мусоидат хоҳад кард.

Табаров Н.А.,
сардори шубъаи қонунгузорӣ
оид ба сохтори давлатӣ, мақомоти
судӣ ва ҳифзи ҳуқуқи ММҚ

**НИШАСТИ МАТБУОТИИ МАРКАЗИ МИЛЛИИ ҚОНУНГУЗОРИИ
НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
БО НАМОЯНДАГОНИ ВАО ОИД БА НАТИҶАИ ФАЪОЛИЯТ
ДАР НИМСОЛАИ ЯКУМИ СОЛИ 2016**

Дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон санаи 3 август оид ба натиҷаи фаъолият дар нимсолаи якуми соли 2016 бо иштироки намояндагони ВАО, инчунин Мушовири калони бахши ёрдамчии Президенти ҚТ оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ Содиқҷон Шоназаров нишасти матбуотӣ доир гардид. Нишасти матбуотиро директори Марказ, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Раҳимзода М.З. ифтитоҳ намуда, доир ба фаъолияти Марказ дар нимсолаи якуми соли 2016 ҳисоботи мухтасар дод. Мавсуф ибраз намуд, ки дар шаш моҳи сипаришуда Марказ бо мақсади тақмили қонунгузорӣ, баланд бардоштани сифату самаранокии фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории амалкунанда ва дастрасии иттилооти ҳуқуқӣ ба шаҳрвандон ва ташкилотҳо дар асоси Низомномаи худ, дастуру супоришҳои Президенти ҚТ ва Ҳукумати ҚТ фаъолияти худро идома дода, қорҳои зеринро ба анҷом расонид:

1. Қихати баланд бардоштани сифати қонунҳо, бартараф кардани муҳолифат, номутобиқатӣ ва холигии байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва муқамалсозии онҳо Марказ ба зиёда аз 60 лоиҳаи қонунҳо, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва созишномаҳои байналмилалӣ ҳулосаҳои ҳуқуқӣ дод, ки дар маҷмӯъ зиёда аз 300 тақлифу пешниҳодҳоро дарбар мегирад.

2. Марказ муассисаи илмӣ-тадқиқотӣ ва иттилоотию таҳлилӣ буда, тибқи Нақшаи қорҳои илмию тадқиқотӣ барои солҳои 2016-2020 фаъолияти худро дар мавзӯи «Проблемаҳои актуалии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба роҳ мемонад. Нақшаи тасдиқшуда проблемаҳои назариявӣ ва амалии қонунгузории маданӣ, соҳибқорӣ, меҳнат, муҳожират, сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ, андозу молия, гумрук, бонк, бучет, байналмилалӣ ва ғ. – ро дарбар мегирад. Баҳри амалӣ намудани талаботи мавзӯи мазкур дар нимсолаи якуми соли 2016 аз ҷониби қормандони Марказ 7 китоб ва 60 мақо-

лаи илмию таҳлилӣ ба ҷоп расид. Аз ҷумла, «Фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: рушд ва проблемаҳо», «Ҳуқуқи шаҳрвандон ба муроҷиат ва амалишавии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Вазъи ҳуқуқии ҷабрдида дар муроғиати ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон», Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти савдои хориҷӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи пешгирии зӯрварӣ дар оила» (дар ҳаммуаллифӣ), Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар ҳаммуаллифӣ) ва ғ. Ҳамчунин, 2 шумораи маҷаллаи илмӣ-таҳлилии Марказ «Қонунгузорӣ» ба нашр расид.

3. Қормандони Марказ дар мавзӯҳои «Асосҳои ҳуқуқии ташаккули фондҳои кафолатӣ дар Тоҷикистон», «Ҷазои мусоид барои ташкилотҳои ғайридавлатӣ дар Тоҷикистон», «Танзими ҳуқуқии фаъолияти қорхонаҳои давлатӣ мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи мудоғи ба қонунгузории давлатҳои аъзои ИДМ» ва «Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии қонунгузории соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қонунгузории маорифи давлатҳои ИДМ» таҳлили илмӣ-амалиро ба анҷом расониданд.

4. Қормандони Марказ бо мақсади баланд бардоштани маърифат ва маданияти ҳуқуқии шаҳрвандон бо намояндагони аҳолӣ пайваستا вохӯриҳо меғузаронанд. Дар робита ба ин

зиёда аз 200 баромад дар воситаҳои ахбори омма анҷом дода шуд.

5. Дар нимсолаи якум тибқи Нақшаи фаъолияти илмӣ Марказ 1 конференсияи ҷумҳуриявӣ, як мизи мудаввар ва ду семинари омӯзишӣ гузаронида шуда, кормандон дар 59 конференсия ва мизҳои мудаввари ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ фаъолона иштирок ва суҳанронӣ намудаанд.

6. Дар давраи ҳисоботӣ аз сомонаи Марказ зиёда аз 411 ҳазору 390 нафар шаҳрвандони Тоҷикистон, муассисаву таш-

килотҳо ва шаҳрвандони хориҷӣ истифода намуданд.

Директори Марказ баъд аз гузориши худ ба саволҳои намояндагони воситаҳои ахбори омма ҷавоб гардонид. Ҳамзамон, Мушовири калони баҳши ёрдамчии Президенти ҶТ оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ Содиқҷон Шоназаров низ ба баъзе саволҳои рӯзноманигорон ҷавобҳои мушаххас доданд.

Дар охир Раҳимзода М.З. ба ҳамаи иштирокчиёни нишасти матбуотӣ изҳори миннатдорӣ намуд.

Садиров Р.С.,
мутахассиси шӯбаи иттилооти
ҳуқуқӣ ва мураббаҳии ММҚ

Масъули нашр
Гуломхайдаров Ҷ.М.

Маҷалла дар Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тарҳрезӣ шуда, дар матбааи «Ҷайхун-2012» бо тарзи рақамӣ ба таъбъ расидааст.

Ба матбаа 20.09.2016 супорида шуд. Ба чопаш 03.10.2016 иҷозат дода шуд. Қоғаз офсетӣ №1. Андозаи 60x84 1/8. Ҳуруфи Times New Roman Тj. Қузъи чопии шартӣ 10,0. Адади нашр 200 нусха.

Маркази миллии қонунгузори
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

734024. ш. Душанбе, кӯчаи А.Адҳамов, 13
телефон/факс 227-63-64

Ответственный за выпуск
Гуломхайдаров Дж.М.

Журнал подготовлен к печати в Национальном центре законодательства при Президенте Республики Таджикистан. Напечатан цифровым способом в типографии «Джайхун-2012».

Сдано в печать 20.09.2016 г. Разрешен к печати 03.10.2016 г. Бумага офсетная №1. Формат 60x84 1/8. Шрифт Times New Roman Тj. Условный печатный лист 10,0. Тираж 200 экз.

Национальный центр законодательства
при Президенте Республики Таджикистан

734024. г. Душанбе, улица А.Адхамова, 13
телефон/факс 227-63-64